O‘QUV ADABIYOTINING NASHR RUXSATNOMASI

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025 yil “09” Iyul dagi “258”-sonli buyrug‘iga asosan

A.T.AGZAMOV, G.U.RUZIYEV
(muallifning familiyasi, ismi-sharifi)

Soliqlar va soliqqa tortish
(ta’lim yo‘nalishi (mutaxassisligi))

ning talabalari (o‘quvchilari) uchun tavsiya etilgan

Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish 2
(o‘quv adabiyotining nomi va turi: darslik, o‘quv qo‘llanma)

ga O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan litsenziya berilgan nashriyotlarda nashr etishga ruxsat berildi.

Vazir K.Sharipov

№ 119009

G'.U. RUZIYEV, A.T. AGZAMOV

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

II

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT XALQARO MOLIYAVIY BOSHQARUV VA TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI

G‘.U.RUZIYEV, A.T.AGZAMOV

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH-2

(Darslik)

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti Ilmiy Kengashining 2024-yil 26 - dekabrdagi 03-30/2-sonli majlis bayoni qarori bilan 60410200 - «Soliqlar va soliqqa tortish (faoliyat turlari bo‘yicha)» bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan

TOSHKENT – 2025

UO‘K:
KBK

G‘.U. Ruziyev, A.T. Agzamov. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2. (Darslik) – T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2025, bet.

ISBN 978-9943-

Ushbu **«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish 2»** nomli darslikda «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i, jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i, jismoniy shaxslarning ayrim toifalari tomonidan to‘lanadigan ijtimoiy soliq, davlat bojlari va yig‘imlari, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish yo‘nalishidagi dasturiy mahsulotlar, jismoniy shaxslarning soliq qarzdorligi va uni undirish chora-tadbirlari, jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilish, jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklari va ular uchun javobgarlik choralari, jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning xorijiy mamlakatlar amaliyoti va soliqqa tortish tartiblari nazariy va amaliy jihatdan yoritib berilgan.

Darslik Davlat ta’lim standartlari talablari va «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani o‘quv dasturi asosida tayyorlangan bo‘lib, 60410200 - «Soliqlar va soliqqa tortish» (faoliyat turlari bo‘yicha) bakalavriat ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun mo‘ljallangan.

Shuningdek ushbu darslikdan hududiy soliq xizmati organlari xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslarida hamda oily o‘quv yurtlarining noiqtisodiy yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalarga “Soliqlar va soliqqa tortish”ga doir maxsus kurslarni o‘qitishda foydalanish mumkin.

UO‘K:
KBK

Taqrizchilar:

N.Kh. Khaydarov – TIFT Ilmiy ishlar, innovatsiyalar va xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

X.I. Boyev – TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasi professori, DSc;

J. Maxmadustov – Toshkent shahar Soliq boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yil 14-apreldagi 136-sonli buyrug‘iga asosan nashr qilindi.

ISBN 978-9943-

© G‘.U.Ruziyev, A.T.Agzamov 2025.
© «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2025.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi soliq siyosatini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari doirasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida soliq xizmati organlarini soliq to‘lovchilarning biznes-hamkori va maslahatchisi sifatidagi yangi imidjini yaratish orqali xizmat ko‘rsatishga yo‘naltirilgan idoraga aylantirish, har bir xodim tomonidan «Soliq xizmati - insofli soliq to‘lovchilarning ishonchli hamkori» degan maqsadli vazifani so‘zsiz bajarishni ta’minlashga erishish O‘zbekiston Respublikasi soliq ma’muriyatchiligi tizimini takomillashtirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shunga ko‘ra oliy o‘quv yurtlaridan mazkur soha uchun zamonaviy bilimga, zaruriy ko‘nikma va malakaga ega bo‘lgan mutaxassis kadrlarni tayyorlashni talab etadi. Bu borada albatta oliy o‘quv yurtlarining zamonaviy adabiyotlar bilan ta’minlanganlik darajasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu o‘rinda ta’kidlash lozimgi, mazkur darslik «Soliqlar va soliqqa tortish» ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun mutaxassislik fanlaridan biri sifatida o‘qitilayotgan «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani mavzulari doirasida tayyorlangan bo‘lib, ushbu fan bo‘yicha talabalarning puxta nazariy va amaliy bilimlarni egallashlari uchun xizmat qiladi.

Ushbu darslikda «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani o‘quv dasturidan kelib chiqqan holda «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i, jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i, jismoniy shaxslarning ayrim toifalari tomonidan to‘lanadigan ijtimoiy soliq, davlat bojlari va yig‘imlari, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish yo‘nalishidagi dasturiy mahsulotlar, jismoniy shaxslarning soliq qarzdorligi va uni undirish chora-tadbirlari, jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilish, jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklari va ular uchun javobgarlik choralari, jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning xorijiy mamlakatlar amaliyoti va soliqqa tortish tartiblari nazariy va amaliy jihatdan yoritib berilgan.

Shuningdek, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish borasida qonunchilikka kiritiladigan o‘zgarishlarni hisobga olgan holda, soliqqa tortish tartiblari, soliq stavkalari, soliqlarni hisoblashga doir amaliy misollar va o‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun tayyorlangan test savollari darslikning tegishli boblari doirasida ko‘rsatib o‘tilgan. Bu esa darslikning zarurligi va ahamiyatini yanada oshirishga, talabalarning o‘z vaqtida zaruriy va zamonaviy bilim olishlariga xizmat qiladi.

Mazkur darslik 60410200 – «Soliqlar va soliqqa tortish (faoliyat turlari bo‘yicha)» ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanidan darslik sifatida tavsiya etiladi. Shuningdek ushbu darslikdan hududiy soliq xizmati organlari xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirishda ham foydalanish mumkin.

RUZIYEV G‘ANISHER USAROVICH
AGZAMOV AVAZXON TALGATOVICH

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH-2

(Darslik)

Toshkent – «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» – 2025

Muharrir:	
Texnik muharrir:	**M.Tursunov**
Musavvir:	**Sh.Zoxidova**
Musahhih:	**S.Muratova**
Kompyuterda sahifalovchi:	**M.Maripova**

E-mail: innovatsiya.nashriyot@mail.ru **Tel.: +99897705-90-35**
Nashr lits. № 3226-275f-3128-7d30-5c28-4094-7907, 10.08.2020.
Bosishga ruxsat etildi . .2025.
Bichimi 60x84 $^{1}/_{16}$. «Times New Roman» garniturasi.
Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i: . Nashriyot bosma tabog‘i .
Tiraji: 50. Buyurtma №

«Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi»
bosmaxonasida chop etildi.
100174, Toshkent shahri, Olmazor tumani,
Ziyo MFY, Talabalar ko‘chasi, 96-1-uy.

INNOVATSIYA
NASHRIYOTI

ISBN
9 789910 014734

I-BOB. «JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH-2» FANINING PREDMETI VA METODI

1.1-§. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini o‘qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini o‘qitishning zarurligi amaliyotda yo‘ldan adashmaslik, soliq to‘lovchilarga sifatli xizmat ko‘rsatish, to‘g‘ri soliq maslahatini berish, ularning ishonchli biznes hamkoriga aylanish, soliqqa oid huquqbuzarliklarni oldini olish, soliq madaniyatini oshirish va soliq qarzdorligini kamaytirish orqali soliqlarning yig‘iluvchanglik darajasini oshirish, shuningdek qo‘shimcha soliq manbalarini aniqlash yo‘li bilan budjet tushumlarini ko‘paytirishga erishish uchun ham zarurdir. Chunki, bugungi kunda soliq xizmati organlarini soliq to‘lovchilarning biznes-hamkori va maslahatchisi sifatidagi yangi imidjini yaratish orqali xizmat ko‘rsatishga yo‘naltirilgan idoraga aylantirish, har bir xodim tomonidan «Soliq xizmati - insofli soliq to‘lovchilarning ishonchli hamkori» degan maqsadli vazifani so‘zsiz bajarishni ta’minlashga erishish O‘zbekiston Respublikasi soliq ma’muriyatchiligi tizimini takomillashtirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi[1].

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliq voqe’liklarini (harakatlarini) chuqur o‘rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tadbiq etish yo‘llarini o‘rgatadi. Bu borada fan doirasida Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i, jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i, jismoniy shaxslarning ayrim toifalari tomonidan to‘lanadigan ijtimoiy soliq, davlat bojlari va yig‘imlari, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish yo‘nalishidagi dasturiy mahsulotlar, jismoniy shaxslarning soliq qarzdorligi va uni undirish chora-tadbirlari, jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilish, jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklari va ular uchun javobgarlik choralari, jismoniy

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-3802-son, 2018-yil 26- iyun.

shaxslarni soliqqa tortishning xorijiy mamlakatlar amaliyoti va soliqqa tortish tartiblariga doir zaruriy tushunchalar o‘rganiladi.

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani soliq amaliyotidagi eng to‘g‘ri, eng mukammal va eng progressiv voqe’liklarni o‘rganib, amaliyot uchun xuddi bir dasturiy amalday yoritib boradi. Nazariya voqeliklarni amaliyotdan oladi va yana amaliyotga eng to‘g‘ri, ma’qul va ilg‘or tajribalar olinib amaliyotga yo‘l ko‘rsatish uchun o‘rgatiladi.

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani «Soliq nazariyasi va tarixi» fani bilan chambarchas bog‘liqdir, uning maxsus bo‘limi, ya’ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo‘limidir. Chunki soliq nazariyasi qonuniyatlari umumiqtisodiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo‘lganligi bois, «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani ham «Soliq nazariyasi va tarixi» va «Soliqqa kirish» fanlari bilan chambarchas bog‘liq. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining o‘ziga xos xususiyatlari soliq to‘lovchilar bilan davlat o‘rtasidagi majburiy xarakterga ega bo‘lgan pul munosabatlarini o‘rgatadi.

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani davlat budjetiga doir fanlar bilan ham o‘zaro bog‘liqdir. Chunki soliqlar oxir oqibatda budjet daromadlarini shakllantiradi. Soliqlar (daromadlar) bo‘lmasa budjet munosabatlarining o‘zi bo‘lmaydi.

Bu fan «Soliq ma’murchiligi», «Soliq huquqi», «Soliq tusumlarini prognozlash», «Iqtisodiyotda axborot kommunikatsion texnologiyalar va tizimlar» kabi fanlar bilan ham chambarchas bog‘liqdir.

Mamlakatda soliq munosabatlarini yanada rivojlantirish va takomillashtirish uchun rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribalarini atroflicha o‘rganish va ijobiy jihatlarini amaliyotda qo‘llash samarali natija beradi. Demak, «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani «Xalqaro soliqqa tortish» fani bilan ham bevosita bog‘liqdir.

1.2-§. Fanning o‘rganish ob’ekti, predmeti, vazifasi va o‘rganish usullari

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining boshqa fanlar singari o‘ziga xos o‘rganish ob’ekti, predmet va vazifalari mavjud. Jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlar ma’muriyatchiligi ushbu fanning o‘rganish ob’ekti hisoblanadi.

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining predmeti - soliq oluvchi davlat bilan soliq to‘lovchi shaxslar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlardir. Fanning predmeti soliq voqe’liklari pul munosabatlarini o‘rganishdan iborat bo‘ladi. Bu pul munosabatlari soliq to‘lovchilar (jismoniy shaxslar) bilan soliqni o‘z mulkiga aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o‘rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o‘rtadagi munosabatni chuqur o‘rganish, ularni to‘g‘ri tashkil qilishni ta’minlashdir. To‘g‘ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e’tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlik va insoflik tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarliroq qilib aytsak, budjetga soliqlarni olishda soliq to‘lovchilar bo‘yniga ortiqcha og‘irlik osmaslik, ularni o‘z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so‘ndirib qo‘ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez - tez o‘zgartirishga olib bormaslik va hokazolarga e’tibor berish ko‘zda tutiladi. Bu yerda tomonlarning do‘stona munosabatda bo‘lishi, bozor iqtisodiyoti talablariga mos iqtisodiy munosabatlar bo‘lishini o‘rgatadi.

Fanning predmetini chuqur o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo‘ravonlik munosabati bo‘lguday bo‘lsa, ikkinchi tomon unga javoban o‘z daromadlari, boshqa soliq ob’ektlarini har xil yo‘llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday huquqiy hujjatlarning ham kuchi yetmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq ob’ektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi. Demak, «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini chuqur o‘rganish orqali amaliyotda soliq tushumlari rejalarini muvaffaqiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish amaliyotidagi muammolar asosan ularning daromadlarini deklaratsiya asosida soliqqa tortish, yer va mol-mulk soliqlarini hisoblash, undirish hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyatini soliqlar vositasida tartibga solish bilan bog‘liqdir. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar yechimini ishlab chiqish soliq idoralari oldiga soliq tizimini doimo takomillashtirib borish zaruratini qo‘yadi. Demak, jismoniy shaxslarni soliqqa tortish muammolarini aniqlash va ularning yechimlari bo‘yicha talabalarda chuqur bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish va amaliyotda qo‘llash ushbu fanning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Fanni o‘qitishdan maqsad - talabalarda fuqarolardan soliq undirish tartibi, amaliyotda uchraydigan muammolarni yechish masalalari, soliq ma’murchiligida ishlatiladigan asosiy tushunchalar va atamalarni qo‘llanilishini o‘rganish bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malaka shakllantirishdir.

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining vazifasi soliq munosabati sub’ektlarini nazariy jihatdan qurollantirish hamda amaliyotda adashmaslik uchun yo‘l-yo‘riqlar ko‘rsatishdan iboratdir. Shuningdek, chet el soliq amaliyotini o‘rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini o‘zimizning amaliyotga moslab zarur joylarini tadbiq etishdan iboratdir.

«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani shuningdek, o‘z predmetini o‘rganishda nazariy tahlil va sintez usulidan ham foydalanadi. Tahlil – bu o‘rganilayotgan butun ob’ektni qismlarga ajratish va ularni izchillik bilan tahlil qilish, bo‘lsa, sintez esa, o‘rganilgan qismlardan olingan xulosa va natijalarni bir butun yaxlit jarayon deb qarab, umumiy xulosa chiqarishdir. Soliqlarga doir murakkab nazariy masalalar mana shu yo‘l bilan o‘rganiladi.

Fan o‘z predmetini o‘rganishda makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy holda tahlilni qo‘shib olib borish muhim o‘rin tutadi. Soliqlarning nazariy masalalarini mikroiqtisodiy jihatdan o‘rganishda iqtisodiyotning boshlang‘ich bo‘g‘ini bo‘lgan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar nuqtai-nazaridan, ular bilan davlat budjeti o‘rtasidagi munosabatlar tadqiq etilsa, makroiqtisodiy jihatdan tahlil etishda esa, davlat

miqyosida, ya’ni soliqlarning nazariy masalalari makroiqtisodiy darajada o‘rganiladi.

Shuningdek, fan o‘z predmetini o‘rganishda taqqoslash, statistik, grafik usullaridan ham foydalanadi. Jumladan soliqlarni davrlar bo‘yicha taqqoslash, ulardan tushumlarni jadvallar orqali ifodalash, o‘zgarishlarni aniqlash, ularga nazariy jihatdan baho berish, soliqlarning boshqa iqtisodiy kategoriyalarga ta’sirini grafik usulida tasvirlash va shu kabilardir. Masalan, soliqlar o‘zgarishini yalpi talab va yalpi taklifga ta’sirini mana shu usul bilan ifodalash mumkin.

1.3-§. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining mutaxassis kadrlarni tayyorlashdagi roli

Bizga ma’lumki, davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning asosiy manbai sifatida soliqlar yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladi. O‘z navbatida fuqarolar jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliqlarni, tadbirkorlik bilan shug‘ullanayotgan jismoniy shaxslar esa yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun belgilangan soliqlarni to‘laydilar. Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar to‘lashi lozim bo‘lgan soliqlar asosan davlat soliq organlari tomonidan hisoblab chiqariladi. Ushbu soliqlarning to‘g‘ri hisoblanishi, to‘liq va o‘z vaqtida budjetga to‘lanishligi davlat vazifalarini o‘z vaqtida amalga oshirilishini ta’minlashga xizmat qiladi. Shunga ko‘ra, soliq organlarida har bir mahallaga soliq inspektorlari biriktirilgan bo‘lib, ushbu inspektorlar faoliyatini muvofiqlashtiradigan alohida bo‘limlar tashkil etilgan. Ushbu bo‘limda faoliyat ko’rsatayongan mahallaga biriktirilgan soliq inspektorlari yuridik shaxslar qatorida soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar, ular to‘laydigan soliq ob’ektlari va soliq solish bilan bog‘liq ob’ektlarni hisobga olish, soliq bazasini kengaytirish, soliq imtiyozlarni qo‘llash hamda to‘lovlarni budjetga undirish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish, yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi jismoniy shaxslarni hisobga olish, ish o‘rinlarini legallashtirish, imtiyozlarni qo‘llash, soliq hisobotlarini taqdim etilishi hamda to‘lovlarni amalga oshirish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish, daromadlarni deklaratsiyasi asosida soliqqa tortish kabilardan iboratdir. Demak, soliq xizmati organlari xodimlari o‘zlariga qonun hujjatlarda yuklangan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun jismoniy

shaxslarni soliqqa tortish borasida ular tomonidan to‘lanadigan soliqlar va yig‘imlar hamda davlat bojlari tarkibini, jismoniy shaxslar jami daromadlari, ularning mol-mulklari, to‘laydigan soliqlari ob’ektlari tarkibini, soliqlarning bazalari va ularni aniqlash usullarini, soliq stavkalari va ularning tabaqalanishini, soliqlar bo‘yicha imtiyozlar tarkibini, tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi jismoniy shaxslarni soliqqa tortish xususiyatlarini, soliqlar va yig‘imlarni hisoblash tartibi va usullarini nazariy va amaliy jihatdan bilishi va ulardan foydalana olishlari kerak. Qolaversa, bugungi kunda yuqorida ta’kidlab o‘tkanimizdek, har bir xodim tomonidan «Soliq xizmati - insofli soliq to‘lovchilarning ishonchli hamkori» degan maqsadli vazifani so‘zsiz bajarishni ta’minlashga erishish lozim.

Demak, har qanday vazifalarni kadrlar hal qilishligini hisobga olsak, bo‘lajak soliq xizmati organlari uchun tayyorllanayotgan yosh kadrlardan soliq to‘lovchi yuridik shaxslar qatorida jismoniy shaxslarni soliqqa tortish borasida ham chuqur nazariy bilimga, ko‘nikma va malakaga hamda yetarli darajada kasb mahoratiga ega bo‘lishlari talab etiladi. Shunga ko‘ra, «Soliqlar va soliqqa tortish» ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini chuqur o‘rganishlari lozim.

Ushbu fanning yetuk mutaxassislar tayyorlashdagi roli yuqori malakali soliq mutaxassislari tayyorlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan uslubiy qo‘llanmalar bilan ta’minlashdir. Fanning mazmunini chuqur egallagan har qanday mutaxassis jismoniy shaxslarni soliqqa tortish jarayonini o‘rganishda va ularni hayotga to‘g‘ri hamda to‘liq tadbiq etishda adashmaydi.

Tayanch so‘z va iboralar

Fan, maqsad, metod, predmet, ob’ekt, vazifa, soliq to‘lovchi, jismoniy shaxslar, munosabat, amaliyot, nazariya.

Nazorat savollari:

1. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining o‘rganish ob’ektini tushuntirib bering?

2. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining predmeti, maqsadi va vazifalari?

3. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini o‘qitishning zarurligi nimada?

4. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqlik jihatlari nimada?

5. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining mutaxassis kadrlarni tayyorlashdagi roli qanday?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani qaysi fanlar bilan uzviy bog‘liq?

A) barchasi to‘g‘ri

B) «Soliq nazariyasi va tarixi» va «Soliqqa kirish»

C) «Soliq ma’murchiligi», «Soliq huquqi», «Soliq tusumlarini prognozlash»

D) «Iqtisodiyotda axborot kommunikatsion texnologiyalar va tizimlar», «Xalqaro soliqqa tortish»

2. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining o‘rganish ob’yekti nima- ?

A) jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlar ma’muriyatchiligi

B) budjet daromalarini shakllantirish bilan bog‘liq munosabatlar

C) davlat bilan soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar

D) soliqlarning tarixi

3. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining predmeti - ?

A) davlat bilan soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar

B) soliqlarni prognoz qilish bilan bog‘liq munosabatlar

C) davlat bilan soliq to‘lovchi yuridik shaxslar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar.

D) budjet daromalarini shakllantirish bilan bog‘liq munosabatlar

4. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani o‘z predmetini o‘rganishda qaysi usullardan foydalanadi?

A) barchasi to‘g‘ri

B) nazariy tahlil va sintez

C) statistik, grafik

D) taqqoslash

5. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini o‘qitishdan maqsad nima?

A) talabalarda fuqarolardan soliq undirish tartibi, amaliyotda uchraydigan muammolarni yechish masalalari, soliq ma’murchiligida ishlatiladigan asosiy tushunchalar va atamalarni qo‘llanilishini o‘rganish bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malaka shakllantirishdir

B) talabalarda jismoniy shaxslar soliq ma’murchiligi bilan bog‘liq tushunchalar va atamalarni o‘rganish

C) talabalarga soliqlarni hisoblashni o‘rgatish

D) talabalarga jismoniy shaxslar to‘laydigan soliqlarni o‘rgatish

6. «Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fani qanday fan hisoblanadi?

A) ixtisoslik fani

B) umumkasbiy fan

C) tabiiy-ilmiy fan

D) gumanitar fan

7. Fan predmetini o‘rganishda sintez usuli deganda nimani tushunasiz?

A) sintez bu o‘rganilgan qismlardan olingan xulosa va natijalarni bir butun yaxlit jarayon deb qarab, umumiy xulosa chiqarishdir

B) fan predmetini o‘rganishning bir usuli

C) sintez bu o‘rganilayotgan butun obektni qismlarga ajratish va ularni izchillik bilan tahlil qilish

D) barcha javoblar to‘g‘ri

II-BOB. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN MOL-MULK SOLIG‘I

2.1-§. Mulk, mulk turlari, mulk huquqi va jismoniy shaxslarda mulk huquqining yuzaga kelishi

Yer, yer osti boyliklari, suvlar, havo bo‘shlig‘i, o‘simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar, korxonalar, ashyolar, shu jumladan binolar, kvartiralar, inshootlar, asbob-uskunalar, xom ashyo va mahsulot, pul, qimmatli qog‘ozlar va boshqa mol-mulk, shuningdek intellektual mulk ob’ektlari mulk bo‘lishi mumkin. Mol-mulk fuqarolik huquqlari ob’ekti sifatida ko‘chmas mulkka va ko‘char mulkka bo‘linadi.

Ko‘chmas mulk jumlasiga yer uchastkalari, yer osti boyliklari, binolar, inshootlar, ko‘p yillik dov-daraxtlar va yer bilan uzviy bog‘langan boshqa mol-mulk, ya’ni belgilangan maqsadiga nomutanosib zarar yetkazmagan holda joyini o‘zgartirish mumkin bo‘lmaydigan ob’ektlar kiradi. Ko‘chmas mulk jumlasiga kirmaydigan mol-mulk ko‘char mulk hisoblanadi. Ko‘char mulkka bo‘lgan huquqlarni ro‘yxatdan o‘tkazish talab etilmaydi[2]. Mulk huquqi shaxsning o‘ziga qarashli mol-mulkka o‘z xohishi bilan va o‘z manfaatlarini ko‘zlab egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish, shuningdek o‘zining mulk huquqini, kim tomonidan bo‘lmasin, har qanday buzishni bartaraf etishni talab qilish huquqidan iboratdir. Mulk huquqi muddatsizdir. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqarolarning oilaviy va o‘zga birlashmalari, boshqa davlatlarning fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mulkiy huquq sub’ektlari hisoblanadi. Mol-mulk mulk huquqi asosida bir shaxsga yoki ikki va undan ortiq shaxslarga qarashli bo‘lishi mumkin. Ko‘chmas mulkka egalik huquqi va boshqa ashyoviy huquqlar, bu huquqlarning vujudga kelishi, boshqa shaxslarga o‘tishi, cheklanishi va bekor bo‘lishi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishi kerak. Ko‘chmas mulk ob’ektlariga bo‘lgan huquqlar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilmasdan amalga oshirilgan ko‘chmas mulk bilan bog‘liq bitimlar haqiqiy emas deb hisoblanadi.

[2] O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 83-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

> *Belgilangan tartibda ajratib berilgan yer uchastkasida qurilayotgan yangi uy-joyga mulk huquqi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan boshlab vujudga keladi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksi*

Jismoniy shaxslarning ko‘chmas mulk ob’ektiga bo‘lgan huquqlarini ko‘chmas mulk ob’ektlariga bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tomonidan davlat ro‘yxatidan o‘tkazadi. Davlat ro‘yxatidan o‘tkazish hukumat qarori bilan tasdiqlangan ko‘chmas mulk ob’ektlariga bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibiga doir nizom asosida amalga oshiriladi.

Respublikamizda fuqarolar tomonidan uy-joylarni qurish qoidalarini buzish yoki uy-joylarga doir mulk huquqlarini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o‘z vaqtida rasmiylashtirmaslik holatlari ham mavjud bo‘lib,

bunday holatlarda fuqarolar O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga[3] asosan tegishli tartibda ma’muriy javobgarlikka tortilishi belgilab qo‘yilgan. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida fuqarolar tomonidan uy-joylarni qurish qoidalari buzish holatlari yoki uy-joylarga doir mulk huquqlarini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o‘z vaqtida rasmiylashtirmaganlik holatlari ma’muriy huquqbuzarlik sifatida e’tirof etilgan bo‘lib, ushbu holatlarda fuqarolarga nisbatan ma’muriy huquqbuzarlik sodir etganligi uchun ma’muriy jazo chorasi sifatida jarima qo‘llanilishi belgilangan. Jumladan, Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 160-moddasiga asosan:

Fuqarolarning uy-joylarni, xo‘jalik va ro‘zg‘or binolarini qurish qoidalarini buzishi, -bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan o‘n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Fuqarolarning uy-joyga doir mulk huquqini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o‘z vaqtida rasmiylashtirmasligi, -

[3] O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. 160-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

O‘zboshimchalik bilan qurilgan binolar va inshootlarga bo‘lgan huquqlar, shuningdek, qurilish davrida foydalanish uchun qurilgan vaqtinchalik imoratlarga bo‘lgan huquqlar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilmaydi, qonun hujjatlarida ko‘rsatilgan hollar (masalan, o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasi) bundan mustasno.

Yuqoridagilardan tashqari Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 68-moddasida fuqarolar tomonidan xo‘jalik ichidagi yer tuzish loyihalaridan o‘zboshimchalik bilan chetga chiqish, davlat yer kadastri yuritish qoidalarini buzish holatlariga nisabatan ham javobgarlik choralari belgilangan bo‘lib, jumladan, tasdiqlangan yer tuzilishi loyiha hujjatlaridan tegishli ruxsat bo‘lmay turib chetga chiqish, xuddi shuningdek tegishli organlar bilan kelishmay turib ob’ektlarni joylashtirish, loyihalashtirish, qurish va ularni foydalanishga topshirish, davlat yer kadastri yuritish qoidalarini buzish, yerlardan foydalanish to‘g‘risidagi hisobotlarni buzib ko‘rsatish, axborotlarni berishdan bo‘yin tovlash yoki noto‘g‘ri axborot berish –

fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan uch baravarigacha,

mansabdor shaxslarga esa - uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarliklar ma’muriy jazo chorasi qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa, -fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Fuqarolar va yuridik shaxslar ko‘p kvartirali uylardagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylardan bevosita belgilangan maqsadda foydalanishlari shart.

Shuning bilan birgalikda mamlakatimizda o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer uchastkalarida yoki imorat qurish uchun ruxsatnoma olmasdan qurilgan turar joylarga nisbatan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan o‘zboshimchalik bilan

qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha tegishli tartibda bir martalik umumdavlat aksiyasi o‘tkazildi.

O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer uchastkalarida yoki imorat qurish uchun ruxsatnoma olmasdan qurilgan turar joylarga nisbatan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 20-apreldagi «Fuqarolarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar hamda o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasini o‘tkazish to‘g‘risida» PF-5421-son Farmoniga asosan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasi e’lon qilindi va u 2019-yil 1-mayga qadar davom etishi belgilab qo‘yildi. Mazkur Farmonning ijrosini ta’minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 21 iyundagi 461-sonli qarori qabul bilan “Ko‘chmas mulkka nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasi doirasida ko‘chmas mulklarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish tartibi to‘g‘risida” Nizom tasdiqlandi va bir martalik aksiya doirasida o‘zboshimchalik bilan qurilgan imoratga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish hamda ko‘chmas mulkka nisbatan huquqni e’tirof etish ishlari mazkur Nizom asosida tashkil etildi.

Turar joyga bo‘lgan mulk huquqi muddatsiz bo‘lib, fuqarolar va yuridik shaxslarning, davlatning huquqlarini hamda qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlarini buzmagan holda shaxsning o‘ziga tegishli turar joyga o‘z xohishi va manfaatlariga ko‘ra egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish, shuningdek o‘zining mulk huquqi buzilishini bartaraf etishni talab qilish huquqidan iboratdir. Turar joylarning ko‘rinishini o‘zgartirishga, ularni qayta qurish yoki buzishga mahalliy davlat hokimiyati organlarining tegishli ruxsatnomasi bo‘lgan taqdirda yo‘l qo‘yiladi. Uylar, kvartiralar, uyning bir qismi, kvartiraning bir qismiga bo‘lgan xususiy mulk miqdor, o‘lcham va qiymat jihatdan cheklanmaydi.

Uyning, kvartiraning oldi-sotdi va ayirboshlash shartnomasi yozma shaklda, taraflar imzolaydigan bitta hujjatni tayyorlash yo‘li bilan tuziladi hamda u notarial tasdiqlanishi va davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishi shart. Uyning, kvartiraning oldi-sotdi shartnomasi shakliga rioya etmaslik uning haqiqiy emasligiga olib keladi.

Sotib oluvchi sotib olganidan keyin qonunga muvofiq turar joydan foydalanish huquqini o‘zida saqlab qoladigan shaxslar yashab turgan shu uy, kvartirani oldi-sotdi shartnomasining muhim sharti – bu shaxslarning ro‘yxatini sotilayotgan turar joydan foydalanish huquqlari ko‘rsatilgan holda tuzishdan iboratdir.

Fuqarolar yashash uchun mo‘ljallanmagan joylarni, qurilmalarni hamda inventarni tegishli tartibda saqlashlari, zarur ta’mirlash ishlarini bajarishlari, sanitariya va yong‘inga qarshi qoidalarga rioya etishlari, yoqilg‘i-energetika resurslarini tejash choralarini ko‘rishlari shart.

Bog‘dorchilik va boshqa yer uchastkalarida joylashgan hamda fuqarolarning doimiy yashashiga mo‘ljallangan, belgilangan sanitariya, yong‘inga qarshi, texnik talablarga javob beradigan imoratlarga ega bo‘lgan shaxslar shu imoratlarni uylar sifatida rasmiylashtirishni talab qilishga haqlidirlar. Bu imoratlar ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni va unga doir bitimlarni ro‘yxatdan o‘tkazuvchi organda davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan boshlab uylar deb tan olinadi.

2024-yilning 5-avgust kuni Prezident tomonidan «O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer uchastkalariga hamda ularda qurilgan binolar va inshootlarga bo‘lgan huquqlarni e’tirof etish to‘g‘risida»gi O’RQ-937-sonli Qonun imzolandi. Mazkur Qonunda belgilanganidek, 2024-yil 8-noyabr kunidan Qonun rasman kuchga kirdi.

O’RQ-937-sonli Qonunga ko‘ra, fuqarolar quyidagi ko‘chmas mulklarni o‘z nomiga (ijara va mulk huquqi asosida) qonuniy o‘tkazib olishi mumkin:

– 2018-yil 1-may kunigacha yakka tartibdagi uy-joy qurib o‘zboshimchalik bilan egallagan yer hamda undagi bino va inshootlar;

– 2018-yil 1-may kunigacha fuqarolar va tashkilotlar tomonidan hujjatda ko‘rsatilgan maydondan ortiqcha egallangan yer hamda undagi bino va inshootlar;

– «bir martalik aksiya» (PF-5421, VMQ-461) doirasida huquqlarni e’tirof etish oxiriga yetmagan yer hamda undagi bino va inshootlar;

– 2021-yil 8-iyunga (hokimlarning vakolati bekor qilinguniga) qadar tuman (shahar) hokimlari qarori bilan ajratilgan, lekin viloyat hokimi yoki xalq deputatlari Kengashi tomonidan tasdiqlanmagan yer;

– bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari hududidagi turar joylar hamda ular egallagan yer;

– kichik sanoat zonalari hududiga 2020-yil 9-martgacha joylashtirilgan tadbirkorlarning yeri;

– davlat orderi bilan xususiylashtirilgan binolar va uylar egallagan yer;

– hokim qarori bilan mulk huquqi e’tirof etilgan binolar va uylar egallagan yer uchastkasi.

Ko‘chmas mulkni qonuniylashtirish uchun ular quyidagi talablarga javob berishi lozim:

– yer boshqa shaxsga ajratilmagan yoki auksionga chiqarilmagan bo‘lishi;

– yer uchastkasidan foydalanishda nizo mavjud emasligi;

– yer va mol-mulk solig‘i bo‘yicha qarzdorlik mavjud emasligi;

– muhofaza zonasida, sug‘oriladigan yerda joylashmaganligi;

– bosh reja talablariga zid emasligi (mavjud bo‘lsa);

– har bir kategoriyaga xos boshqa shartlar (investitsiya majburiyati bajarilganligi, shirkat a’zosi hisoblanishi va boshqalar).

O’RQ-937-sonli Qonunga ko‘ra, yakka tartibdagi uy-joylar egallagan yerlarga ijara huquqi quyidagi hajmgacha beriladi:

– 1998-yil 1-iyulgacha egallangan bo‘lsa – 0,24 gektargacha;

– 1998-yil 1-iyuldan 2018-yil 1-may kuniga qadar egallangan bo‘lsa – Toshkent, Nukus shaharlari hamda viloyat markazlarida 0,06 gektar, qolgan hududlarda 0,12 gektardan oshmagan hajmda.

Ushbu hajmdan ortiqcha yerlar, agar nizo bo‘lmasa, dehqon xo‘jaligi yoki tomorqa xo‘jaligi yuritish uchun rasmiylashtirib beriladi.

Huquqlarni e’tirof etish hududlar bo‘yicha bosqichma-bosqich amalga oshiriladi, buning uchun Kadastr agentligi har yili reja-jadval tasdiqlaydi, unga asosan:

– Kadastr agentligi Avtomatlashtirilgan axborot tizimini yaratib, unga barcha yerlar bo‘yicha 6 xil turdagi birlamchi ma’lumotlarni kiritadi;

– 10 ta vakolatli organ (hokimlik, qurilish, ekologiya, soliq, «O‘zbekkosmos» agentligi va boshqalar) har bir yer uchastkasi bo‘yicha o‘z vakolatidagi ma’lumotlarni tizimga kiritadi;

– tizimda shakllantirilgan elektron yig‘majild mahalla binolarida, Kadastr agentligi saytida hamda boshqa manbalarda e’lon qilinadi.

To‘plangan hujjatlarning to‘liqligi va qonuniyligi adliya organlari tomonidan o‘rganib chiqiladi.

Ijobiy xulosa qabul qilingan fuqarolarga Kadastr agentligi tomonidan xabarnoma yuboriladi.

Xabarnoma asosida bir martalik to‘lovni amalga oshirganlarga har chorakda xalq deputatlari viloyat Kengashi qarori bilan huquqlar e’tirof etiladi (yerga – ijara huquqi, bino-inshootga – mulk huquqi).

O’RQ-937-sonli Qonunga ko‘ra, yer va binolarni qonuniylashtirish uchun quyidagi miqdorlarda bir martalik to‘lov undiriladi:

– Toshkent shahrida – BHMning 5 baravari (1 mln 875 ming so‘m);

– Nukus shahri va viloyat markazlarida – BHMning 3 baravari (1 mln 125 ming so‘m);

– viloyatlar bo‘ysunuvidagi boshqa shaharlarda – BHMning 2 baravari (750 ming so‘m);

– boshqa aholi punktlarida – BHMning 1 baravari (375 ming so‘m);

– qolgan hollarda bir martalik to‘lov tegishli hududdagi o‘rtacha auksion bahosi miqdorida to‘lanadi.

Shuningdek, I va II-guruh nogironlari, oldingi «aksiya» vaqtida yig‘im to‘lagan shaxslar to‘lovdan ozod qilinadi, «Ijtimoiy himoya yagona reyestri» axborot tizimiga kiritilgan shaxslarga 50 foiz chegirma beriladi.

O’RQ-937-sonli Qonunga muvofiq, o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer maydonlariga qurilgan ko‘chmas mulk ob’ektlarini aniqlash maqsadida 2024-2025-yillarda xatlov qilinadigan mahallalar reja-jadvali tasdiqlandi.

2.2-§.Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig‘ini undirishning zarurligi, mol-mulk solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar

Bugungi kunda mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish va tushumlarning barqaror tushushini ta’minlash zarurati mavjud, chunki mahalliy hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlash shuni taqozo etadi.

Har bir soliqni undirishning zarurligi, ularning bajaradigan funktsiyalari bilan belgilanadi. Mol-mulkni soliqqa tortishning rivojlanishi jarayonida uning fiskal, tartibga solish va rag‘batlantirish kabi funktsiyalarni bajarishligi aniqlangan. Ushbu soliqning asosiy fiskal funktsiyasi mahalliy budjetni moliyaviy resurslar bilan ta’minlash hisoblanadi.

O’zbekistonda mol-mulk solig’i joriy qilinishidan asosiy maqsad davlat byudjetini doimiy va barqaror daromadini ta’minlash, salmog’ini oshirish hamda jismoniy shaxslarning mavjud mol-mulklaridan samarali va o’z o’rnida foydalanish hisoblanadi.

Mol-mulk solig‘ining tartibga solish funktsiyasi jismoniy shaxslar tomonidan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarni o‘z vaqtida ishga tushirilishini, yangi qurilgan uy-joylarni o‘z vaqtida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishini, bo‘sh turgan binolar, foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlari, yashash uchun mo‘ljallanmagan inshootlardan samarali foydalanilishini, ob’ektlarning o‘z vaqtida qurilishini ta’minlash maqsadlarida ushbu ob’ektlarga tegishli ravishda ikki baravarga oshirilgan soliq stavkalarini qo‘llash, ularga nisbatan qonun hujjatlarida oshirilgan soliq stavkalarini belgilash yo‘li bilan yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan ta’sir choralari qo‘llash orqali amalga oshiriladi.

Soliq imtiyozlari- *soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga boshqa soliq to‘lovchilarga nisbatan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan afzalliklar, shu jumladan soliqni to‘lamaslik yoki ularni kamroq miqdorda to‘lash imkoniyati.*

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 75-modda

Rag‘batlantirish funktsiyasi esa aholini ijtimoiy himoya qilish, resurslarni tejash va oqilona foydalanishga undash, mol-mulkdan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish, mulkiy tabaqalanishni qisqartirish, noishlab chiqarish jamg‘armalarini imkon qadar kamaytirish hamda jamiyat uchun maqbul sohalarga yo‘naltirish hamda innovatsion faoliyatni

rag‘batlantirish maqsadlarida qo‘llanilayotgan imtiyoz va preferensiyalarda namoyon bo‘ladi.

Mol-mulk solig‘ini undirish asoslaridan biri, jismoniy shaxslar daromadining tashkil topishida farqlarning mavjudligidir, ya’ni manbaning daromadliligi daromad solig‘ida hisobga olinmaydi. Shunga ko‘ra, mol-mulk solig‘i muayyan darajada daromad solig‘iga qo‘shimcha hisoblanadi va uning ahamiyati bozor munosabatlari sharoitida tobora oshib boradi.

Mol-mulkni soliqqa tortishdan samarali foydalanishning zarurligini asoslaydigan omillaridan biri bo‘lib, jismoniy shaxslar daromad solig‘ini to‘lashdan «qochish» hisoblanadi (ba’zan hatto qonuniy tarzda). Shu bilan birga daromad solig‘i to‘lashdan «qochib qolgan» daromadlar moddiylashib, mol-mulkning muayyan turiga aylanadi va mol-mulk solig‘ining zaruriy ob’ekti bo‘ladi. Shu munosabat bilan sub’ektlarning bir soliqni to‘lashdan qochishi, ixtiyoriy ravishda ikkinchi soliqqa tortilishiga olib keladi.

Davlat mulkdorlar faoliyatini boshqarish maqsadida mol-mulk solig‘idan ikki tomonlama foydalanish mumkin: bir tomondan mulkdorlarning foydalanilmayotgan mol-mulklarini (egalik huquqlarini) soliqqa tortishi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, davlat uchun maqbul bo‘lgan, ya’ni passiv faoliyatdan faol xo‘jalik yuritish faoliyatiga o‘tgan shaxslarga mol-mulklarni yo‘naltirish. Bunday sharoitda mol-mulkka joriy etilgan soliq, vosita sifatida qaralib, mulkdorlarni xo‘jalik faoliyatida o‘zining mol-mulkidan samarali foydalanishga chorlaydi yoki egalik huquqlarini o‘zgartirish yo‘li bilan faol shaxslar mol-mulkidan yanada samarali foydalanishiga rag‘batlantiradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini amaliyotga joriy qilinishi va bugungi kunda ham amalda bo‘lishini quyidagi sabablar orqali ifodalash mumkin:

- jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i o‘ziga xos qayta taqsimlash funktsiyasini bajaradi. Mol mulk egasi bo‘lgan jismoniy shaxsning moliyaviy imkoniyati aholining boshqa toifalariga nisbatan yuqoriroq bo‘ladi va u ko‘proq soliq to‘laydi;

➢ jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i mahalliy budjetning daromad manbalaridan biri hisoblanib, mol mulk egasi mahalliy ijtimoiy xizmatlardan foydalanganlik uchun haqni soliq sifatida to‘laydi;

➢ jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bazasiga kirmay qoladigan, ya’ni mulkdan keladigan daromadni soliqqa tortish imkonini beradi;

➢ jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i mol-mulkka egalik hissini oshiradi.

Iqtisodchi olimlar tomonidan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining manbasini aniqlashning quyidagi ikki xil yo‘nalishi taklif etiladi:

Birinchi yo‘nalishda mol-mulk egasining yil davomida ushbu mol-mulkdan foydalanishi hisobiga olgan daromadi manba sifatida e’tirof etiladi.

Ikkinchi yo‘nalishda esa mol-mulkning bozor bahosi bo‘yicha yoki shartli baholash orqali aniqlangan qiymati manba deb qabul qilinadi.

Soliq kodeksida mulkida soliq solish ob’ekti deb tan olinadigan mol-mulki bo‘lgan jismoniy shaxslar, shu jumladan chet el fuqarolari, agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan dehqon xo‘jaliklari **mol-mulk solig‘ining to‘lovchilari** deb e’tirof etiladi[4].

Shu o‘rinda ta’kidlash lozimki, dehqon xo‘jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo‘jaligi a’zolarining istagiga ko‘ra yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin.

Dehqon xo‘jaligi o‘z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas. Dehqon xo‘jaligi ixtiyoriylik asosida tuziladi hamda fuqaroga belgilangan tartibda yer uchastkasi berilganidan va dehqon xo‘jaligi davlat ro‘yxatiga olinganidan keyin tashkil etilgan hisoblanadi. Dehqon xo‘jaligi boshlig‘iga Yer uchastkasiga umrbod egalik qilish huquqini beruvchi davlat

[4] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 418-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024 yil.

hujjati hamda davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganlik to‘g‘risidagi belgilangan namunadagi guvohnoma beriladi.

Fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlari har bir dehqon xo‘jaligini Xo‘jalik kitobiga kiritib, unda dehqon xo‘jaligining tarkibi, xo‘jalik boshlig‘i yoxud uning vazifasini bajaruvchi shaxs, shuningdek xo‘jalikning tashkiliy-huquqiy shakli (yuridik shaxs tashkil etgan holda yoki yuridik shaxs tashkil etmasdan) to‘g‘risidagi ma’lumotlarni qayd etib qo‘yadi.

Dehqon xo‘jaligi o‘ziga qarashli uy-joylar, xo‘jalik imoratlari, boshqa imoratlar, binolar va inshootlar va boshqa inshootlari bo‘yicha mol-mulk solig‘i to‘lovchi bo‘ladi.

Soliq kodeksiga asosan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini undirish jarayonida agar mol-mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo‘lmasa, shuningdek ko‘chmas mulk mulkdori vafot etgan taqdirda, bu mulk qaysi shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo‘lsa, o‘sha shaxs soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi.

2.3-§. O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining rivojlanish tarixi

O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslar mol-mulkiga soliq dastlab 1993-yil 7-maydagi “Mahalliy soliqlar va yig’imlar to’g’risida”gi (“Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlar to‘g‘risida”gi) Qonuniga *(hozirigi kunda o‘z kuchini yo‘qotgan)* asosan joriy etilgan bo’lib, 1994-yil 1-yanvardan soliq tizimiga kiritilgan. O‘sha davrlarda jismoniy shaxslarning egaligida bo‘lgan turar-joylar, kvartiralar, bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari a’zolarining bog‘ uylari, garajlar va o‘zga imoratlar, binolar hamda inshootlar, shuningdek motorli qayiqlar, vertolyotlar, samolyotlar va boshqa transport vositalari soliq solinadigan ob’ektlar hisoblangan.

Imoratlar, binolar va inshootlarga doir soliq ularning har yili 1-yanvargacha bo‘lgan holati yuzasidan kommunal xo‘jaligi organlari beradigan inventarizatsiya qiymatiga doir ma’lumotlar asosida, bunday ma’lumotlar bo‘lmagan taqdirda esa - mazkur ob’ektlarning davlat majburiy sug‘urtasiga muvofiq to‘lovlarni hisoblab

chiqishda qo‘llaniladigan baho asosida hisoblab chiqarilgan. Transport vositalariga solinadigan soliq to‘lov yoziladigan yilning 1 yanvarigacha bo‘lgan holat bo‘yicha, transport vositalarini ro‘yxatga olishni amalga oshiruvchi tashkilotlar har yili soliq organlariga taqdim etadigan ma’lumotlar asosida hisoblab chiqarilgan.

1999-yildan boshlab, jismoniy shaxslar mol- mulkini baholash bo‘yicha organlarning bahosi bo‘lmagan taqdirda soliq undirish uchun Toshkent shahri va viloyat markazlarida 500,0 ming so‘m, boshqa shahar va qishloqlarda 350,0 ming so‘m miqdorida mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadigan, so‘ngra ular qayta baholanganidan keyin qaytadan hisob- kitob qilinadigan bo‘ldi. Shundan so‘ng mol-mulkning shartli qiymati yillar davomida o‘zgartirib borildi (1-jadval).

Mol-mulk solig‘i stavkalari 2002-yilga qadar jismoniy shaxslarning egaligida bo‘lgan turar-joylar, kvartiralar, bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari a’zolarining bog‘ uylari, garajlar va o‘zga imoratlar, binolar hamda inshootlarning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan foiz hisobida, motorli qayiqlar, vertolyotlar, samolyotlar va boshqa transport vositalarining ot kuchi yoki har kilovatt quvvati uchun qat’iy summalarda belgilangan.

2002-yil 1-yanvargacha soliqqa tortiladigan mol-mulklar ro’yxati 2 qismdan iborat bo’lgan:

1. Ko’chmas mulklar (turar-joylar, kvartiralar, garajlar, dala xovli, chorbog’ uylar, bino va inshootlar);

2. O’zi yurar transportlar (motorli qayiqlar, vertolyotlar, samolyotlar va boshqa transport vositalari; soliqqa tortiladigan mol-mulkning ushbu 2-qismi O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 31-dekabrdagi 490-sonli qaroriga muvofiq mol-mulk solig’ining soliqqa tortish ob’ektidan chiqarildi va uning o’rniga egri soliq sifatida “Jismoniy shaxslarning transport vositalariga benzin, dizel yoqilg’isi va gaz ishlatganlik uchun soliq” joriy qilindi).

1-jadval.

Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig‘ini undirish uchun mol-mulklarning shartli qiymatlari[5]

№	Yillar	Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash organlari belgilagan bahosi bo‘lmaganda soliq undirish uchun mol- mulkning shartli qiymatlari (ming so‘m hisobida)	
		Toshkent sh. va viloyat markazlarida	boshqa shahar va qishloqlarda
1.	1999- yil	500,0	350,0
2.	2001-2002-yillar	1500,0	700,0
3.	2003-2006-yillar	1800,0	800,0
4.	2007 -2008-yillar	2100,0	920,0
5.	2009-yil	16 800,0	7 300,0
6.	2010-2014-yillar	18 480,0	8 030,0
7.	2015-2017-yillar	20 328,0	8 833,0
Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash organlari belgilagan kadastr qiymati bo‘lmaganda soliq undirish uchun mol- mulkning shartli qiymatlari (ming so‘m hisobida)			
		Toshkent sh. va viloyat markazlarida	boshqa shahar va qishloqlarda
8.	2018-yil	210 000	90 000
9.	2019-yil	210 000	90 000
10.	2020-yil	210 000	84 000

2002-yil 1-yanvardan boshlab jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq ob’ekti qatoridan transport vositalari chiqarib tashlangandan keyin, mazkur soliq ularning turarjoylar, kvartirlar, dala xovli va bog‘ uylari, garajlar, xonalar va inshootlar turar joylarning qiymatidan kelib chiqib, 1998-yil 1-yanvar holatiga qayta baholanganlari va qayta baholanmaganlaridan alohida stavkalarda undiriladigan bo‘ldi (2-jadval).

2-jadval.

2002-2006-yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan mol- mulk solig‘i stavkalari[6]

№	Yillar	Soliq ob’ektlarning nomi	Soliq stavkasi (foiz hisobida)	
			01.01.1998-yilda qayta baholangan	Qayta baxolanmagan
1.	2002-y	Turarjoylar, kvartirlar, dala hovli va bog‘ uylari, garajlar, xonalar va inshootlar turarjoylar	0,4	5,8
2.	2003-y		0,5	7,0
3.	2004-y		0,5	7,0
4.	2005-y		0,5	7,0
5.	2006-y		0,5	7,0

[5] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorilari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

[6] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorilari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

2007-yildan boshlab, ushbu soliq jismoniy shaxslarning turarjoylar, kvartiralar, dala hovli va bog‘ uychalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlarining inventarizatsiya qiymatidan kelib chiqib undirila boshlangan. 2009-yildan boshlab, jismoniy shaxslar tomonidan turar joy fondi ob’ektlari noturarjoy fond toifasiga o‘tkazilganda yoki ular tomonidan noturarjoy fond ob’ektlari (binolar, binodagi xonalar) mulk sifatida xarid qilinganda jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq yuridik shaxslar uchun belgilangan stavka bo‘yicha to‘lanadigan bo‘ldi (3-jadval).

2007-yildan boshlab, mulkida soliq solinadigan mol-mulk bo‘lgan pensionerlar uchun mol-mulk solig‘i bo‘yicha soliq solinmaydigan eng kam miqdor kiritildi. Ushbu miqdor mol-mulk umumiy maydonining 60 kv. metri hajmida belgilandi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-532-sonli qarori

3-jadval.

2007-2010-yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan mol- mulk solig‘i stavkalari[7]

№	Yillar	Soliq solinadigan ob’ektlarning nomi	Mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan soliq stavkasi (foiz hisobida)
1.	2007-y	Turarjoylar, kvartiralar, dala hovli va bog‘ uychalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlarning inventarizatsiya qiymati	0,5
2.	2008-y		0,5
3.	2009-y		0,5
4.	2010-y		0,5

2011-yildan boshlab, mol-mulk solig‘i stavkalari turar-joylar, kvartiralar (shaharlarda joylashgan, umumiy maydoni 200 kv. m dan oshiq bo‘lganlari bundan mustasno), dala hovli qurilmalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar uchun alohida, shaharlarda joylashgan umumiy maydoni 200 kv. m dan 500 kv. m gacha hamda 500 kv. m dan oshiq bo‘lganlari uchun alohida stavkalar belgilangan.

2012-yildan boshlab, mol-mulkka bo‘lgan huquqni ro‘yxatdan o‘tkazuvchi organlarda belgilangan tartibda ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan turarjoylar bo‘yicha soliq mol-mulk shartli qiymatining ikki baravari miqdoridan kelib chiqib undiriladigan bo‘ldi.

2014-yildan boshlab, jismoniy shaxslar tomonidan soliq solinadigan ob’ektlardan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda yoxud ularni yuridik

[7] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorilari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda, shuningdek jismoniy shaxslar tomonidan turar joy fondi ob’ektlari noturar joy fond toifasiga o‘tkazilganda yoki ular tomonidan noturar joy fondi ob’ektlari (binolar, binodagi xonalar) mulk sifatida xarid qilinganda soliq yuridik shaxslar uchun belgilangan stavka bo‘yicha to‘lanadigan bo‘ldi.

2016-yildan boshlab, shaharlardan tashqari boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.metr dan oshiq bo‘lgan turar joylar va kvartiralar uchun ham alohida stavka belgilanadigan bo‘ldi. Shuningdek, mazkur yilda mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish maqsadida mol-mulkning inventarizatsiya qiymati kadastr hujjatlaridan kelib chiqib belgilanadi, biroq 3 000 ming so‘mdan kam bo‘lmasligi kerakligi belgilab qo‘yildi (4-jadval).

4-jadval.

2011-2017-yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkalari[8]

N	**Soliq solinadigan ob’ektlarning nomi**	**Mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan soliq stavkasi (foiz hisobida)**						
		2011 y	2012 y	2013 y	2014 y	2015 y	2016 y	2017 y
1.	Turar joylar, kvartiralar (shaharlarda joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan oshiq bo‘lganlari bundan mustasno), dala hovli qurilmalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar	0,75	0,9	1,04	1,2	1,3	1,5	1,7
2.	Shaharlarda joylashgan umumiy maydoni quyidagicha bo‘lgan turar joy va kvartiralar:							
	200 kv. m dan oshiq va 500 kv. m gacha bo‘lgan	0,9	1,1	1,25	1,4	1,6	1,8	2,1
	500 kv. m dan oshiq bo‘lgan	1,13	1,35	1,55	1,8	2,2	2,5	2,9
3.	Boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari						1,8	2,1

2018-yildan boshlab, jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq ko‘chmas mulkning kadastr qiymatiga nisbatan hisoblab chiqariladigan bo‘ldi. Shunga ko‘ra jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish maqsadida mol-mulkning kadastr qiymati kadastr hujjatlaridan kelib chiqib belgilanishi, biroq 42 000 ming so‘mdan kam bo‘lmasligi kerakligi ko‘rsatib o‘tildi[9] (5-jadval).

[8] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorilari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

[9] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-dekabrdagi PQ-3454-son qaroriga 18-ilova.

5-jadval.

2018-2019-yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkalari[10]

N	Soliq solinadigan ob’ektlarning nomi	Mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan soliq stavkasi (foiz hisobida)	
		2018 y	2019 y
1.	Turar joylar, kvartiralar (shaharlarda joylashgan, umumiy maydoni 200 kv. m dan oshiq bo‘lganlari bundan mustasno), dala hovli qurilmalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar	0,2	0,2
2.	Shaharlarda joylashgan umumiy maydoni quyidagicha bo‘lgan turar joy va kvartiralar:		
	200 kv. m dan oshiq va 500 kv. m gacha bo‘lgan	0,25	0,25
	500 kv. m dan oshiq bo‘lgan	0,35	0,35
3.	Boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari	0,25	0,25

Kadastr qiymati belgilangan tartibda foydalanishga qabul qilingan jismoniy shaxslar mulki bo‘lgan turar joylar, kvartiralar, bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari a’zolarining bog‘ uylari (dala-hovlilar) uchun hisoblab chiqiladi.

2019-yilda hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi 2018-yilda hisoblangan soliq summasidan 1,3 baravardan ortiq bo‘lmasligi belgilandi.

2020-yildan boshlab, ushbu soliq jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i deb nomlanadigan bo‘ldi.

2.4-§. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i ob’ekti va bazasi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 419-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig’ining soliq solish ob’ekti bo’lib O’zbekiston Respublikasi hududida joylashgan quyidagi mol-mulklar hisoblanadi:

1) uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari;

2) tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari;

3) qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlar.

[10] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorilari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Qurilishi tugallanmagan ob'ektlar- *qurilishi belgilangan tartibda ajratilgan yer uchastkasida tasdiqlangan loyiha hujjatlariga muvofiq boshlangan, lekin belgilangan kunida tugallanmagan yoki qurilishi tugallangan, ammo qurilishi (rekonstruksiyasi) tugallangan binolar va inshootlarni foydalanishga qabul qilish dalolatnomasi asosida foydalanishga qabul qilinmagan bino va inshootlar.*

Qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob'ektlarga ushbu ob'ektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan ob'ektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu ob'ektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e'tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan ob'ektlar kiradi;

Bino *- funksional maqsadiga qarab odamlar yashashi yoki bo‘lishiga va har xil turdagi ishlab chiqarish jarayonlarini bajarishga mo‘ljallangan, yopiq hajmni tashkil etuvchi tayanch, to‘sma yoki har ikkala maqsadga xizmat qiluvchi konstruksiyalardan iborat qurilish tizimi.*

4) ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar.

Fuqarolarning doimiy yashashiga mo‘ljallangan, belgilangan sanitariya, yong‘inga qarshi, texnik talablarga javob beradigan, shuningdek belgilangan tartibda maxsus uylar (yotoqxonalar, vaqtinchalik uy-joy fondi uylari, nogironlar, faxriylar, yolg‘iz qariyalar uchun internat-uylar, shuningdek bolalar uylari va boshqa maxsus maqsadli uylar) sifatida foydalanishga mo‘ljallangan joylar *turar joy deb hisoblanadi*. Turar joy ko‘chmas mulk hisoblanadi. Turar joylarga quyidagilar kiradi (1-rasm).

Inshoot- *har xil turdagi ishlab chiqarish jarayonlarini bajarishga, materiallar, buyumlar, asbob-uskunalarni saqlashga, odamlarning vaqtincha bo‘lishiga, odamlar, yuklar va boshqa narsalarni olib o‘tishga mo‘ljallangan, tayanch, to‘sma yoki har ikkala maqsadga xizmat qiluvchi konstruksiyalardan iborat, yer tepasida, yer yuzasida va yer ostida hajmli, yassi yoki chiziq tarzida joylashgan qurilish tizimi.*

Yordamchi-xo‘jalik imoratlari - ishlab chiqarish binolari va inshootlariga nisbatan qo‘shimcha imoratlar (omborxonalar, bostirmalar, yo‘laklar va shu kabilar), uy hayvonlari va parrandalarini boqish uchun mo‘ljallangan imoratlar, omborxona, garajlar, yozgi oshxonalar, tandirxonalar, yerto‘lalar, hammomlar, hovlidagi hojatxonalar, dushxonalar, issiqxonalar, hovuzlar, saunalar,

qozonxonalar va odamlarning vaqtincha turishi bilan bog‘liq turli ishlarni bajarish uchun mo‘ljallangan boshqa funksional imoratlardir.

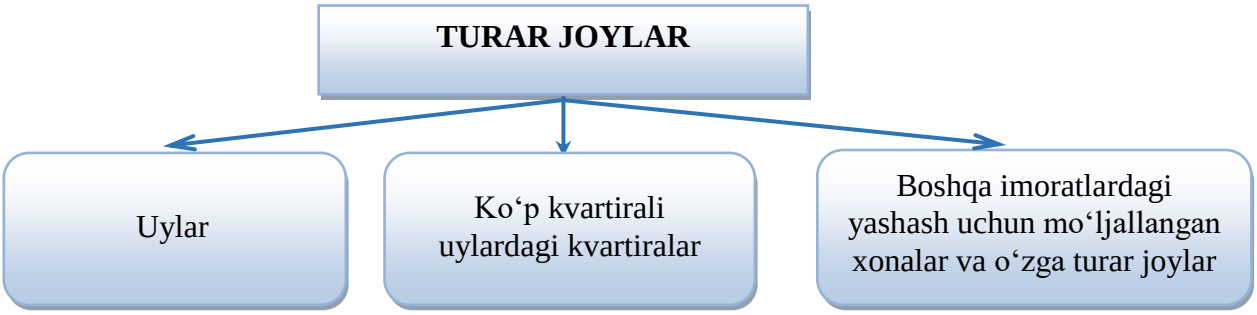

1-rasm. Turar joylar tarkibi[11]

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 420-moddasiga muvofiq, 1) ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish ob’ektlarining kadastr qiymati soliq bazasi hisoblanadi[12].

Kadastr qiymati hisoblab chiqilmaydigan ko‘chmas mulk ob’ektlari:
a) qurilayotgan;
b) belgilangan tartibda egasiz deb topilgan;
v) mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlariga muvofiq foydalanish uchun yaroqsiz deb topilgan.

Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslarga tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulk ob’ektlarining, turar joy fondining kadastr qiymati hisoblash ishlari Kadastr agentligining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar boshqarmalari, tumanlar (shaharlar) bo‘limlari tomonidan amalga oshiriladi va kadastr qiymati har yili 1-yanvar holatiga aniqlanadi. Kadastr qiymati belgilangan tartibda foydalanishga qabul qilingan jismoniy shaxslar mulki bo‘lgan turar joylar, kvartiralar, bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari a’zolarining bog‘ uylari (dala-hovlilar) uchun hisoblab chiqiladi. Ko‘chmas mulkning hisoblab chiqilgan kadastr qiymati ushbu ob’ektlarning kadastr qiymatini keyingi hisoblashgacha (qayta hisoblashgacha) o‘zgarishsiz qoladi. Ko‘chmas mulk ob’ektlarida o‘zgarishlar aniqlangan taqdirda (rekonstruksiya qilinishi, qo‘shimcha joylar qurilish, qo‘shimcha ob’ektlar qurilishi va boshqalar), Kadastr agentligining hududiy bo‘limlari tomonidan ushbu ob’ektlarning kadastr qiymati qayta hisoblanadi

[11] O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksi.10-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil
[12] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 420-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

hamda qonunchilikda belgilangan muddatlarda soliq organlariga tegishli ma’lumotlar taqdim etiladi.

Soliqni hisoblab chiqarish maqsadida soliq bazasi - Soliq kodeksi 419-moddasining 1, 3 va 4-bandlarida nazarda tutilgan obyektlar, ya’ni: uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari; qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar; ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha - ***qirq ikki million so‘mdan kam bo‘lishi mumkin emas***.

Soliq kodeksi 419-moddasining 2-bandida nazarda tutilgan ob’yektlar, jumladan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan esa soliq bazasi quyidagi miqdorlarda ***1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lishi mumkin emas***:

Toshkent shahrida - uch million so‘m;

Nukus shahrida va viloyat markazlarida - ikki million so‘m;

boshqa shaharlarda va qishloq joylarda - bir million ikki yuz ming so‘m.

Bunda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va xalq deputatlari viloyatlar Kengashlari belgilangan eng kam qiymatga tumanlarning iqtisodiy rivojlanishiga qarab 0,5 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi koeffitsiyent kiritishi mumkin. Agar obyektning 1 kv. metri qiymati belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lsa, soliq to‘lovchi ko‘chmas mulk obyektlari qiymatini mustaqil baholashni amalga oshirishga haqli. Bunda mustaqil baholash natijalari, shu jumladan soliq to‘lovchi tomonidan o‘tgan ikki yilda o‘tkazilgan mustaqil baholash natijalari soliq bazasi sifatida e’tirof etiladi. Belgilangan eng kam qiymat tatbiq etilmaydigan ko‘chmas mulk obyektlari qonunchilikda belgilanadi.

Yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan soliq bazasi 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lishi mumkin emasligiga doir qoidalar qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirish va saqlash, shuningdek ipak qurti yetishtirish uchun berilgan ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo‘yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo‘lmagan taqdirda, mol-mulkning shartli qiymati Toshkent va Nukus shaharlarida, shuningdek viloyat markazlarida - *qirq ikki million so‘mning besh baravari miqdorida*, boshqa shaharlarda va qishloq joylarda esa - *qirq ikki million so‘mning ikki baravari miqdorida* soliq bazasi hisoblanadi.

Bitta jismoniy shaxs bir nechta soliq solish obyekti bo‘yicha soliq to‘lovchi bo‘lgan taqdirda, soliq bazasi har bir obyekt bo‘yicha alohida hisoblab chiqiladi.

Yer uchastkalari va mol-mulkni soliqqa tortishni yanada takomillashtirish, ularni baholash va hisobini yuritishda zamonaviy usullarni joriy qilish, yer va suv resurslari, yer qa’ridan qazib olinadigan foydali qazilmalardan foydalanish samaradorligini oshirish, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlarining mustaqilligini yanada oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-dekabrdagi «Resurs soliqlari va mol-mulk solig‘ini yanada takomillashtirish to‘g‘risida»gi PF-6121-sonli Farmoni bilan mol-mulk va yer soliqlarini ko‘chmas mulk (bino, inshoot va yer uchastkalari) ob’ektlarining bozor bahosiga yaqin bo‘lgan kadastr qiymati asosida hisoblash tizimini bosqichma-bosqich joriy etiladigan bo‘ldi. Ya’ni, Farmonda belgilandiki, ko‘chmas mulk ob’ektlarining bozor bahosiga yaqin bo‘lgan kadastr qiymati asosida mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash tizimi ikki bosqichda joriy etiladi:

birinchi bosqichda (2021 – 2023-yillar) - ko‘chmas mulk bo‘lgan turar-joy fondi ob’ektlari (kvartira, yakka tartibdagi uy-joylar, dala-hovli), shuningdek, ushbu ob’ektlar egallagan yer uchastkalariga nisbatan;

ikkinchi bosqichda (2022 – 2024-yillar) - yashash uchun mo‘ljallanmagan alohida ko‘chmas mulk ob’ektlari, shuningdek, ushbu ob’ektlar egallagan yer uchastkalariga nisbatan.

Zarurat tug‘ilganda xorijiy ekspertlarning xizmatiga Davlat budjeti mablag‘lari hisobidan haq to‘lagan holda ularni jalb qilish orqali quyidagilar ta’minlanadi:

a) ko‘chmas mulkni ro‘yxatdan o‘tkazish va kadastr tizimini modernizatsiya qilish uchun Jahon bankidan imtiyozli kreditlar jalb qilish;

b) 2021-yil 1-aprelga qadar xalqaro moliya institutlari ekspertlari bilan birgalikda ko‘chmas mulk ob’ektlariga soliq solishni yanada takomillashtirish bo‘yicha yer solig‘i va mol-mulk solig‘ini o‘rniga ko‘chmas mulk solig‘ini kiritishni nazarda tutuvchi «Yo‘l xaritasi» ishlab chiqish;

v) ko‘chmas mulk ob’ektining (bino, inshoot va yer uchastkalari) yuridik yoki jismoniy shaxs egaligida bo‘lishi emas, balki ularning kadastr qiymatidan va ob’ektning foydalanish maqsadidan kelib chiqqan holda soliq solish tartibi birxillashtirilishi va yer solig‘i bo‘yicha advalor stavka kiritilishi;

g) belgilangan tartibda quyidagi loyihalarni kiritish:

2021-yil 1-avgustga qadar - kadastr qiymatini maksimal darajada bozor bahosiga yaqinlashtirishga alohida e’tibor qaratgan holda, turar joy fondi ko‘chmas mulki ob’ektlaring kadastr qiymatini aniqlash tartibini takomillashtirish hamda yakka tartibdagi uy-joy qurish va uy-joyga xizmat ko‘rsatish ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalarining kadastr (bozor) qiymatini aniqlash tartibini kiritish bo‘yicha hukumat qarori;

2021-yil 1-noyabrga qadar - yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari va ushbu ob’ektlar bilan band bo‘lgan yer uchastkalarining bozor bahosiga maksimal darajada yaqinlashtirilgan kadastr qiymatini aniqlash mexanizmini kiritish to‘g‘risida hukumat qarori;

2021-yil 1-dekabrga qadar - foydalanishga ruxsat etilgan yer uchastkalari turlari klassifikatorlari va ularga bo‘lgan huquqlarni tugatish uchun asoslarni nazarda tutuvchi Yer kodeksining yangi tahriri;

d) 2021-2022-yillarda respublikaning quyidagi «tajriba-sinov» hududlarida yer uchastkalaridan foydalanilishiga va kapital qurilish ob’ektlarining belgilangan maqsadiga qarab ko‘chmas mulk ob’ektlarining bozor qiymatiga asoslangan kadastr qiymatini aniqlash bo‘yicha eksperiment o‘tkazilishi:

turar va noturar (tijoriy) joylarga mo‘ljallangan ko‘chmas mulk ob’ektlari - Toshkent shahri Mirzo Ulug‘bek tumani;

sanoat ob’ektlari - Navoiy viloyati Navoiy shahri;

rekreatsion zonalar va alohida qo‘riqlanadigan hududlar ob’ektlari - Toshkent viloyati Bo‘stonliq tumani;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan ob’ektlar - Buxoro viloyati Romitan tumani.

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi 2021 – 2024-yillar davomida yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulklarni baholashni o‘tkazish uchun Soliq qo‘mitasining asoslantirilgan hisob-kitoblariga ko‘ra Davlat budjetidan mablag‘ ajratib boradi.

PF-6121-sonli Farmonga ko‘ra, Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi 2022-yil 1-yanvarga qadar ko‘chmas mulk ob’ektlarining kadastr qiymatini ularning bozor bahosiga asoslangan holda aniqlash, har bir egalik qiluvchiga (foydalanuvchiga) tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulk ob’ektlari to‘g‘risida to‘liq va ishonchli ma’lumotlar bazasini yaratish uchun axborot tizimini takomillashtirish, ko‘chmas mulk ob’ektlarini ularning bozor bahosidan kelib chiqqan holda sifatli baholashdan o‘tkazish metodikasini ishlab chiqishi belgilab qo‘yilgan.

2.5-§. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va soliq stavkalari

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida jismoniy shaxslarga mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar asosan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini himoyalash maqsadlarida berilgan. Shuningdek ayrim imtiyozlar jismoniy shaxslarni resurslarni tejash va oqilona foydalanishga undash, mol-mulkdan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish, mulkiy tabaqalanishni qisqartirish, noishlab chiqarish jamg‘armalarini imkon qadar kamaytirish hamda jamiyat uchun maqbul sohalarga yo‘naltirish hamda innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish maqsadlarida qo‘llaniladi.

Soliq kodeksining 421-moddasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilab qo‘yilgan. Unga ko‘ra *quyidagilarning mulkida bo‘lgan mol-mulkka soliq solishdan ozod etiladi:*

1) «O‘zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolarning. Mazkur imtiyoz tegishincha «O‘zbekiston Qahramoni» unvoni berilganligi to‘g‘risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonunchilik bilan belgilanadigan, ularga tenglashtirilgan shaxslar. Ushbu imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning yoxud boshqa vakolatli organning ma’lumotnomasi asosida, nogironligi bo‘lgan boshqa shaxslarga (qatnashchilarga) nogironligi bo‘lgan shaxsning (qatnashchining) imtiyozlarga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnomasi asosida beriladi;

3) sobiq SSSRni, O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoxud harbiy xizmatning yoki ichki ishlar organlaridagi va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasidagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog‘ida yaralanganligi, kontuziya yoki mayib bo‘lganligi oqibatida yoxud frontda bo‘lish bilan bog‘liq kasallik tufayli halok bo‘lgan harbiy xizmatchilarning hamda ichki ishlar organlari va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi xodimlarining ota-onalari hamda beva xotinlari (beva erlari). Ushbu imtiyoz “Halok bo‘lgan askarning beva xotini (beva eri, onasi, otasi)” yoki “Ichki ishlar organlari halok bo‘lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)”, “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi halok bo‘lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)” shtampi qo‘yilgan yoxud pensiya guvohnomasini bergan muassasa rahbarining imzosi va ushbu muassasa muhri bilan tasdiqlangan tegishli yozuvli pensiya guvohnomasi asosida beriladi. Agar mazkur shaxslar pensioner bo‘lmasa, soliq imtiyozi ularga sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, DXX qo‘mitasi yoki IIVning, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, IIV, FVV, O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Davlat xavfsizlik xizmati,

O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasining tegishli organlari va harbiy xizmat nazarda tutilgan boshqa idoralar tomonidan berilgan harbiy xizmatchining yoki ichki ishlar organlari va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi xodimining halok bo‘lganligi to‘g‘risidagi ma’lumotnoma asosida beriladi.

Tegishincha sobiq SSSRni, O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasidagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog‘ida yoxud frontda bo‘lish bilan bog‘liq kasallik tufayli halok bo‘lgan harbiy xizmatchilarning yoki ichki ishlar organlari va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi xodimlarining beva xotinlariga (beva erlariga) soliq imtiyozi faqat ular yangi nikohdan o‘tmagan taqdirda beriladi.

4) energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi shaxslar qayta tiklanadigan energiya manbalari o‘rnatilgan oydan e’tiboran uch yil muddatga. Mazkur imtiyoz energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan holda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish to‘g‘risida energiya ta’minoti tashkilotlari tomonidan berilgan ma’lumotnoma asosida taqdim etiladi.

5) yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar. Mazkur imtiyoz yetim bolalarga va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarga davlat tomonidan ajratiladigan uy-joy uchun ular 23 yoshga to‘lguniga qadar amal qiladi.

Quyidagi jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan mol-mulk **oltmish kvadrat metr doirasida** soliq solishdan ozod qilinadi (*bunda shuni ham ta’kidlab o’tish lozimki, yuqorida keltirilgan shaxslar, odatda, mehnatga layoqatli farzandlari bilan yashaydi. Shu nuqtai nazardan mazkur normaning kiritilishi imtiyozlarning manzilliligini ta’minlab beradi*):

1) o‘n nafar va undan ortiq bolalari bor ota-onalaridan birining. Mazkur imtiyoz fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organining bolalar borligini tasdiqlovchi ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) pensionerlarning. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi asosida beriladi;

3) I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslarning.

Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$$[S_{um.} - (S_{um.} / S_{um.}) * 60 \text{ kv. m. }] * N$$

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi;

$S_{um.}$ - mulkning umumiy kadastr qiymati;

N-mol-mulk solig‘i stavkasi

Soliq kodeksining 421-moddsida ko‘rsatib o‘tilgan soliq imtiyozlariga ega bo‘lgan shaxslar soliq imtiyozini olishga bo‘lgan huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni soliq solish ob’ekti joylashgan yerdagi soliq organlariga mustaqil ravishda taqdim etadi. Mazkur soliq imtiyozlari mulkdorning tanloviga ko‘ra faqat bitta yashash uchun mo‘ljallangan ko‘chmas mulk ob’ektiga tatbiq etiladi, bundan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi shaxslar mustasno.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 4-yanvardagi PQ-1902-sonli qarorining 4-bandiga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-noyabrdagi PF-5886-sonli farmoniga asosan kiritilgan o‘zgartirishga asosan, 2020-yil 1-iyulgacha jismoniy shaxslar, qishloq joylarda namunaviy loyihalar bo‘yicha yakka tartibdagi uy-joylar qurilishi Dasturi doirasida, ipoteka kreditini to‘lab bo‘lmagunga qadar, xarid qilingan uy-joylar bo‘yicha mulk solig‘ini to‘lashdan ozod qilinadilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 22-noyabrdagi PQ-2660-sonli qarorining 17-bandiga asosan 2020-yil 1-iyulgacha Shaharlarda energiya samarador, arzon ko‘p kvartirali uylarni qurish va rekonstruksiya qilish bo‘yicha 2017 — 2020-yillarga mo‘ljallangan dasturni amalga oshirish doirasida “Ipoteka bank” ATIB, “O‘zsanoatqurilishbank” ATB va “Asaka bank” ATB tomonidan berilgan ipoteka kreditini to‘lab bo‘lgunga qadar sotib olingan kvartiralar bo‘yicha jismoniy shaxslar (qarzdorlar)ning mulk solig‘idan ozod qilinganlar.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkalari nisbiy stavka sifatida (foizda) o‘rnatiladi. Mazkur stavkalarning miqdorlari Soliq kodeksida alohida moddada belgilab qo‘yilgan (6-jadval).

6-jadval.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkalari[13]

T/r	Soliq solish ob’ektlari	Soliq stavkalari (foizlarda)	
		2024	2025
1.	Uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari (umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lganlarini qo‘shib hisoblaganda), ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar	0,31	**0,34**
2.	Shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni		
	200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan	0,41	**0,45**
	500 kv.m dan ortiq bo‘lgan	0,55	**0,6**
3.	Boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari	0,41	**0,45**
4.	Tadbirkorlik faoliyati uchun yoxud yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berishda foydalaniladigan soliq solish obyektlari, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromadlar olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari	1,5	**1,5**

Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan uy-joylarga nisbatan soliq stavkasi ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan taqdim etilgan axborot asosida mulkning shartli qiymatiga nisbatan ikki baravar miqdorida qo‘llaniladi.

Hududlarning va faoliyat amalga oshiriladigan joylarning xususiyatlarini hisobga olgan holda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, xalq deputatlari, viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari o‘rnatilgan soliq stavkalariga 0,7 dan 1,3 gacha bo‘lgan oraliqdagi kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlar belgilashga haqli.

Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona turar joydan unda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan

[13] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 422-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil. 2025-yil

taqdirda, soliq yashash uchun mo‘ljallangan joylar uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha to‘lanadi.

O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlari (Farg‘ona viloyatining So‘x tumani, Rishton tumanining Cho‘ng‘ara mahallasi, shuningdek Farg‘ona tumanining Shohimardon, Yordon mahallalari va Hosilot mahallasining Toshtepa - 2 ko‘chasi)da joylashgan ko‘chmas mulk obyektlariga Soliq kodelsining 422-moddasida belgilangan mol-mulk solig‘i stavkalariga 0,1 koeffitsiyent qo‘llaniladi.

2.6-§. Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 423-moddasiga muvofiq, jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish soliq solish obyekti joylashgan yerdagi soliq organlari tomonidan:

Soliq kodeksi 419-moddasining 1, 3 va 4-bandlarida nazarda tutilgan obyektlar, ya’ni: uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari; qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar; ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha - ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organning ma’lumotlari asosida;

Soliq kodeksi 419-moddasining 2-bandida nazarda tutilgan obyektlar, jumladan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari bo‘yicha - ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organning ma’lumotlari hamda yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlarining 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Soliq kodeksi 419-moddasining 1, 3 va 4-bandlarida nazarda tutilgan obyektlar, ya’ni: uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari; qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar; ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha hisoblangan mol-mulk solig‘i summasini ($\mathbf{S_{sum}}$) quyidagi formula orqali aniqlash mumkin:

Ya’ni:

$$S_{sum}=S_{um}*N$$

Bu yerda:

S_{um}–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;

N-soliq stavkasi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ida ***kalendar yil*** soliq davri hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblashga oid misollar:

1-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro B.Avazov Toshkent shahri Uchtepa tumanida istiqomad qiladi. B.Avazov yashash uyining kadastr qiymati 47250000 so‘m belgilangan. Mulk egallagan yer maydoni 225 kv.m. ni tashkil qiladi, 2023 yilda Fuqaro B.Avazov shu mulki uchun 111306 so’m to’lagan.

Aniqlang:

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalanib fuqaro B.Avazov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini hisoblang

<u>Masalani yechimi:</u>

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$$S_{sum}=S_{um}*N$$

Bu yerda:

***S_{um}**–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

***N**-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 47250000so‘m.

-Umumiy maydoni: 225 m^2.

*Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan **shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun** 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan **0,41 %** ni tashkil etadi.*

*2024 yil uchun **mol-mulk solig’i summasi**: 47250000 x 0,41% = **<u>193 725 so‘m.</u>***

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 111306 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

*2024 yil uchun **mol-mulk solig’i summasi 144 697,8 so’mni** (111306*1,3) tashkil qildi.*

2- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro K.Alimov Toshkent shahri Yunusobod tumanida istiqomad qiladi. K.Alimov yashash uyining kadastr qiymati 97250000 so‘m belgilangan. Mulk egallagan yer maydoni 245 kv.m. ni tashkil qiladi. 2023 yilda Fuqaro K.Alimov shu mulki uchun 273000 so’m to’lagan.

Aniqlang:

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalanib fuqaro K.Alimov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 97250000 *so‘m.*

-Umumiy maydoni: 245 m^2.

*Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan **shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun** 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan **0,41 %** ni tashkil etadi.*

*2024 yil uchun **mol-mulk solig’i summasi**: 97250000 x 0,41% = **398 725 so‘m.***

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 273000 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

*2024 yil uchun **mol-mulk solig’i summasi 354 900 so’mni** (273000*1,3) tashkil qildi.*

3- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro K.Qosimov Toshkent shahri Yunusobod tumanida istiqomad qiladi. K.Qosimov yashash uyining kadastr qiymati 135150000 so‘m belgilangan. Mulk egallagan yer maydoni 515 kv.m. ni tashkil qiladi. 2023 yilda Fuqaro K.Qosimov shu mulki uchun 461500 so’m to’lagan

Aniqlang:

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalanib fuqaro K.Qosimov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 135 150 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 515 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 500 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,55 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 135 150 000x 0,55% =* ***743 325 so‘m.***

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 461 500 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi 599 950 so’mni*** *(461 500*1,3) tashkil qildi.*

4-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro A.Shukurov Buxoro viloyati Kogon tumanida yashaydi. A.Shukurovning mol-mulki, ya'ni yashab turgan uyi mulkni baholash idorasi tomonidan 60 000 000 so‘mga baholangan va uning egallagan maydoni 340 m.kv. ni tashkil etadi.

Aniqlang:

Ma'lumotlardan foydalanib Fuqaro A.Shukurov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘ini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 60 000 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 340 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 60 000 000 x 0,41% =* ***246 000 so‘m.***

5- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro N.Mamadaminov Surxondaryo viloyati Sho‘rchi tumanida yashaydi. N.Mamadaminovning mol-mulki, ya'ni yashab turgan uyi mulkni baholash idorasi tomonidan baholanmagan

Aniqlang:

1. Fuqaro N.Mamadaminov mol-mulkining bahosini*;*

2. Fuqaro N.Mamadaminov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Soliq kodeksining **420-moddasi 1-qismiga muvofiq**, Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish obyektlarining kadastr qiymati soliq bazasi hisoblanadi.

Biroq N.Mamadaminovning mol-mulki, ya'ni yashab turgan uyi mulkni baholash idorasi tomonidan baholanmagan.

Bunday holatda Soliq kodeksining **420-moddasi 4-qismiga muvofiq**, Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo‘yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi **mavjud bo‘lmagan taqdirda**, mol-mulkning shartli qiymati Toshkent va Nukus shaharlarida, shuningdek viloyat markazlarida — 42 mln.so’mning besh baravari miqdorida, **boshqa shaharlarda va qishloq joylarda esa — ikki baravari miqdorida** (84 mln.so’m) soliq bazasi hisoblanadi.

*Soliq kodeksining 422-moddasi 1-bandiga asosan **Uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari (umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lganlarini qo‘shib hisoblaganda), ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi**, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan **0,31 %** ni tashkil etadi.*

Fuqaro N.Mamadaminov tomonidan 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i *summasi:*

84 000 000 x 0,31% = 260 400 so‘m.

6-masala

1. **Vaziyatli masala.** II guruh nogironi S.Olimov Toshkent shahri Chilonzor tumanida istiqomad qiladi. S.Olimovning turar joyi baholovchi organ tomonidan 105800000 so‘m qilib belgilangan, shu bilan birga mulkning egallagan maydoni 150 m^2 ni tashkil qiladi.

Aniqlang:

Fuqaro S.Olimov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini aniqlang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **421-moddasiga muvofiq**, I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslarning mulkida bo‘lgan mol-mulk **60 kv.m.** doirasida soliq solishdan ozod qilinadi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

[$S_{um.}$ – ($S_{um.}$ / $S_{um.}$) * 60 kv. m.] * N

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; **$S_{um.}$** - mulkning umumiy kadastr qiymati; **N**-soliq stavkasi

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati: 105 800 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 150 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan 0,31 % ni tashkil etadi. Shunga ko‘ra II guruh nogironi S.Olimov uchun 2024 yilda to‘lanishi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasi hamda imtiyoz summasini hisoblaymiz:
1. to‘lanishi lozim bo‘lgan ***mol-mulk solig‘i summasi***
*[105 800 000– (105 800 000 / 150) * 60] * 0,31%=**196 788 so‘m***

*2. II guruh nogironi uchun imtiyoz summasi: 105 800 000 * 0,31% -196 788 =327 980 – 196 788 =131 192 so‘m*

7-masala

1. **Vaziyatli masala.** Farg‘ona viloyati Rishton tumanida yashovchi M.Saidova 10 bolaning onasi. Uning mulkida umumiy maydoni 130 kv.m bo‘lgan uy bor, mol-mulkning kadastr qiymati 97 500 000 so‘mni tashkil qiladi

Aniqlang:

Fuqaro M.Saidova 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini aniqlang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **421-modda 2 qismi 1-bandiga muvofiq**, **o‘n nafar va undan ortiq bolalari bor ota-onalaridan birining** mulkida bo‘lgan mol-mulk **60 kv.m.** doirasida soliq solishdan ozod qilinadi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

[$S_{um.}$ – ($S_{um.}$ / $S_{um.}$) * 60 kv. m.] * N

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; **$S_{um.}$** - mulkning umumiy kadastr qiymati; **N**-soliq stavkasi

Demak, vaziyatli masaladagi:
-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati: 97 500 000 so‘m.
-Umumiy maydoni: 130 m^2.
Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan 0,31 % ni tashkil etadi. Shunga ko‘ra Farg‘ona viloyati Rishton tumanida yashovchi 10 bolaning onasi fuqaro M.Saidova uchun 2024 yilda to‘lanishi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasi hamda imtiyoz summasini hisoblaymiz:
1. to‘lanishi lozim bo‘lgan ***mol-mulk solig‘i summasi***
*[97 500 000– (97 500 000 / 130) * 60] * 0,31%=**162 750 so‘m***

2. 10 bolaning onasi fuqaro M.Saidova uchun imtiyoz summasi:
*97 500 000 * 0,31% - 162 750 =302 250 – 162 750 =**139 500 so‘m***

8-masala

1. **Vaziyatli masala.** Farg'ona viloyati Oltiariq tumanidagi xonadonning kadastr qiymati 96 mln. so'mni, umumiy maydoni 190 kv.metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda to'lanadigan mol-mulk solig'i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig'i summasi 1 yanvardagi holatiga ko'ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya'ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko'chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 96 000 000 so'm.

-Umumiy maydoni: 190 m^2.

*Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo'lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig'i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan **0,31 %** ni tashkil etadi.*

*2024 yil uchun **mol-mulk solig'i summasi**: 96000000 x 0,31% = **297600 so'm.***

9-masala

1. **Vaziyatli masala.** Qarshi tumani Navoiy mahallasidagi xonadonning kadastr qiymati 154 mln. so'mni, mulk egallagan maydon esa 240 kv. metrni tashkil etadi. 2023 yilda 318500 so'm mol-mulk solig'i to'langan.

Aniqlang:

2024 yilda to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig'i summasi 1 yanvardagi holatiga ko'ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya'ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko'chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 154 000 000 so'm.

-Umumiy maydoni: 240 m^2.
Soliq kodeksining 422-moddasi 3-bandiga asosan ***boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi****, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun mol-mulk solig’i summasi quyidagicha hisoblanishi kerak edi:
154 000 000 x 0,41% = 631 400 so‘m.
Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 318500 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi 414 050 so’mni*** *(318 500*1,3) tashkil qildi.*

10-masala

1. **Vaziyatli masala.** Samarqand shahri Registon mahallasidagi xonadonning kadastr qiymati 180 mln. so’mni, mulk egallagan maydon esa 310 kv. metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*
Ya’ni:

$$S_{sum}=S_{um}*N$$

Bu yerda:
S_{um}*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*
N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:
-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 180 000 000 so‘m.
-Umumiy maydoni: 310 m^2.
Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 180 000 000 x 0,41% =* ***738 000 so‘m.***

11-masala

1. **Vaziyatli masala.** Buxoro shahri Naqshbandiy mahallasidagi xonadonning kadastr qiymati 300 mln. so'mni, mulk egallagan maydon esa 540 kv. metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig'i summasi 1 yanvardagi holatiga ko'ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya'ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko'chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 300 000 000 so'm.

-Umumiy maydoni: 540 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 500 kv.m dan ortiq bo'lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig'i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,55 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig'i summasi****: 300 000 000 x 0,55%* ***= 1 650 000 so'm.***

Tadbirkorlik faoliyati yohud tadbirkorlarga ijaraga berishda foydalaniladigan soliq solish ob'ektlari, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo'ljallangan noturar ko'chmas mulk ob'ektlari uchun mol-mulk solig'ini hisoblash

12-masala

1. **Vaziyatli masala.** Sirdaryo viloyati Guliston shahri Nurafshon MFYda joylashgan jismoniy shaxsga tegishli savdo do'konining kadastr qiymati 120 mln. so'mni, umumiy maydoni **40 kv.** metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda mazkur noturar joy bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, soliq summasi 1-yanvar holatiga ko'ra **Soliq kodeksning 420-moddasiga** muvofiq aniqlangan soliq bazasidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi

Demak, vaziyatli masaladagi **noturar joy bo'yicha***:*
-Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 120 000 000 so'm.
-Umumiy maydoni: 40 m^2.
Soliq kodeksining 422-moddasi 4-bandiga asosan ***Tadbirkorlik faoliyati uchun yoxud yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berishda foydalaniladigan soliq solish ob'ektlari, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromadlar olish uchun mo'ljallangan, yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulk ob'ektlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig'i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***1,5 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig'i summasi****: 120 000 000 x 1,5%* ***= 1 800 000 so'm.***

Biroq quyidagi yangilikni bilbb qo'yish zarur:

O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 28-dekabrdagi O'RQ-891-sonli Qonuniga asosan, 2024-yil 1-yanvardan Soliq kodeksining 420-moddasiga soliqqa tortish maqsadida yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulklar bo'yicha jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'iga tortish bazasi yuridik shaxslardagi kabi ***1 kv metri uchun belgilangan mutlaq qiymatdan past bo'lmaslik sharti*** *belgilandi.* **Viloyat (**Sirdaryo viloyati Guliston shahri) **markazlarida** ***1 kv metri uchun belgilangan mutlaq qiymat*** **- 2 million so'mdan past bo'lmasligi kerak.**

*40 m^2 * 2 000 000 so'm = 80 000 000 so'mdan past bo'lmasligi kerak.*

Bizning masalada esa *Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 120 000 000 so'mni tashkil qiladi. Ya'ni belgilangan mutlaq qiymatdan past emas.*

13-masala

Sirdaryo viloyati Guliston shahri Nurafshon MFYda joylashgan jismoniy shaxsga tegishli savdo do'konining kadastr qiymati 120 mln.so'mni, umumiy maydoni ***70 kv. metrni*** *tashkil etadi.*

Mazkur noturar joy uchun 2022-yilda to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'ini hisoblash lozim.

Masalani yechimi:

-Noturar joyning kadastr qiymati: 120 000 000 so'm.

Soliq kodeksi 419-moddasining 2-bandida nazarda tutilgan obyektlar, jumladan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo'ljallangan yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulk obyektlar bo'yicha soliq summasi ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning ma'lumotlari hamda yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulk obyektlarining 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

- Soliq kodeksiga asosan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan noturar ko‘chmas mulk ob’ektlari uchun mol-mulk solig‘i 1,5 % ni tashkil etadi.

-Yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlarining 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymat Nukus shahrida va viloyat markazlarida - ikki million so‘mni tashkil qiladi. Shunga ko‘ra *Guliston shahri Sirdaryo viloyatimarkazi bo‘lganligi bois* mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymat **-ikki million so‘m.**

Mazkur ob’yektning *kadastr qiymati:* 120 000 000 so‘m bo‘lgani bilan, *mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymati* 70*2 000 000 =140 000 000 so‘mni tashkil qiladi.

Shunga ko‘ra mazkur noturar ko‘chmas mulk bo‘yicha soliq summasi:

*140 000 000*1,5%=2 100 000 so‘m.*

Normativ muddatlarda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga nisbatan mol-mulk solig‘ini hisoblash

Qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga ushbu ob’ektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan ob’ektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu ob’ektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan ob’ektlar kiradi.

14-masala

1. **Vaziyatli masala.** Farg’ona viloyati Farg’ona shahrida jismoniy shaxsning yashash uchun mo’ljallanmagan ob’ekti (masalan mehmonxonasi) ushbu ob’ektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda (2024 yil 1 yanvarga qadar) qurilishi tugallanmagan.

Aniqlang:

2024 yilda mazkur yashash uchun mo’ljallanmagan ob’ekt uchun to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **419-modda 3-qismiga muvofiq,** O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan quyidagi mol-mulk jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining soliq solish obyekti bo’lib:

3) qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar hisoblanadi.

Qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlarga ushbu obyektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan obyektlar, agar qurilishning normativ muddati

belgilanmagan bo‘lsa, ushbu obyektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi.
Soliq kodeksining **420-modda 4-qismiga muvofiq,** Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo‘yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo‘lmagan taqdirda, mol-mulkning shartli qiymati Toshkent va Nukus shaharlarida, shuningdek viloyat markazlarida — **42 mln. so’mning besh baravari miqdorida**, boshqa shaharlarda va qishloq joylarda esa — ikki baravari miqdorida soliq bazasi hisoblanadi.
Soliq kodeksining **422-modda 2-qismiga muvofiq,** Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan uy-joylarga nisbatan soliq stavkasi ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan taqdim etilgan axborot asosida mulkning shartli qiymatiga nisbatan **ikki baravar (1,5*2) miqdorida qo‘llaniladi.**

Ko‘chmas mulkning shartli bahosi viloyat markazlari uchun 42 mln*5 =210 mln.

Normativ muddatda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga nisbatan soliq stavkasi- 3 foiz.

2024 yilda mazkur yashash uchun mo’ljallanmagan ob’ekt uchun to’lanishi lozim bo’lgan **mol-mulk solig’i summasi: 210 000 000 * 3 % =6 300 000 so‘m.**

Mol-mulk solig‘ini hisoblash jarayonida jismoniy shaxslarda imtiyozlar mavjud bo‘lsa, u holda imtiyozlar ham qo‘llaniladi. Agarda kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliq qayta hisob-kitob qilinadi. Buning uchun soliq idoralariga imtiyozga ega jismoniy shaxslar to‘g‘risidagi ma’lumotlar tegishli davlat organlari tomonidan taqdim etiladi. Qolaversa, soliq imtiyozlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar soliq imtiyozini olishga bo‘lgan huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni soliq solish ob’ekti joylashgan yerdagi soliq organlariga mustaqil ravishda taqdim etishlari ham lozim bo‘ladi. Quyida oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyozni hisoblanish tartibini ko‘rib chiqamiz:

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyozning qo‘llanilishi

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$[S_{um.} – (S_{um.} / S_{um.}) * 60 \text{ kv. m. }] * N$

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; $S_{um.}$ - mulkning umumiy kadastr qiymati; N-soliq stavkasi

15-masala

1. **Vaziyatli masala.** Pensioner kvartirasining kadastr qiymati 98400000 so’mni, umumiy maydoni 82 kv. metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

Mazkur pensioner uchun 2024 yilda to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **421-modda 2 qismi 2-bandiga muvofiq**, pensionerlarning mulkida bo‘lgan mol-mulk **60 kv.m.** doirasida soliq solishdan ozod qilinadi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$[S_{um.} – (S_{um.} / S_{um.}) * 60 \text{ kv. m. }] * N$

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; **$S_{um.}$** - mulkning umumiy kadastr qiymati; **N**-soliq stavkasi

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati: 98 400 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 82 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan 0,31 % ni tashkil etadi.

Shunga ko‘ra pensioner uchun 2024 yilda to‘lanishi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasi hamda imtiyoz summasini hisoblaymiz:

1. to‘lanishi lozim bo‘lgan ***mol-mulk solig‘i summasi***

*[98 400 000– (98 400 000 / 82) * 60] * 0,31%=****81 840 so‘m***

*2. pensioner uchun imtiyoz summasi: 98 400 000 * 0,31% - 81 840 = 305 040 – 81840 =223 200 so‘m*

Soliqni to‘lash to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomasi soliq organlari tomonidan soliq to‘lovchilarga imzo qo‘ydirilgan holda yoki to‘lov xabarnomasi olinganligini va olingan sanani tasdiqlovchi boshqa usulda har yili 1-martdan kechiktirmay topshiriladi (2-rasm).

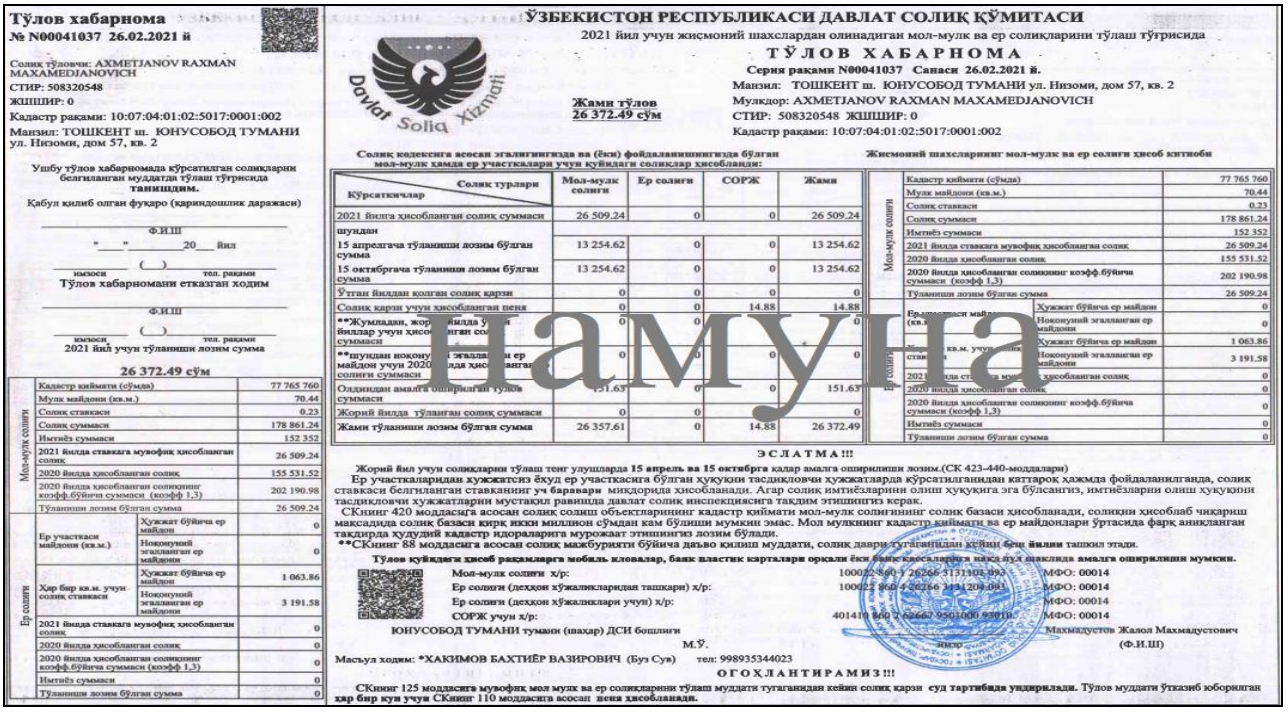

Тўлов хабарнома
№ N00041037 26.02.2021 й

Солиқ тўловчи: AXMETJANOV RAXMAN MAXAMEDJANOVICH
СТИР: 508320548
ЖШШИР: 0
Кадастр рақами: 10:07:04:01:02:5017:0001:002
Манзил: ТОШКЕНТ ш. ЮНУСОБОД ТУМАНИ ул. Низоми, дом 57, кв. 2

Ушбу тўлов хабарномада кўрсатилган солиқларни белгиланган муддатда тўлаш тўғрисида **танишдим.**

Қабул қилиб олган фуқаро (қариндошлик даражаси)

Ф.И.Ш

"____" _____ 20___ йил

_____ (____) _____
имзоси тел. рақами

Тўлов хабарномани етказган ходим

Ф.И.Ш

_____ (____) _____
имзоси тел. рақами

2021 йил учун тўланиши лозим сумма

26 372.49 сўм

Мол-мулк солиғи	Кадастр қиймати (сўмда)		77 765 760
	Мулк майдони (кв.м.)		70.44
	Солиқ ставкаси		0.23
	Солиқ суммаси		178 861.24
	Имтиёз суммаси		152 352
	2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ		26 509.24
	2020 йилда ҳисобланган солиқ		155 531.52
	2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)		202 190.98
	Тўланиши лозим бўлган сумма		26 509.24
Ер солиғи	Ер участкаси майдони (кв.м.)	Ҳужжат бўйича ер майдон	0
		Ноконуний эгалланган ер майдони	0
	Ҳар бир кв.м. учун солиқ ставкаси	Ҳужжат бўйича ер майдон	1 063.86
		Ноконуний эгалланган ер майдони	3 191.58
	2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ		0
	2020 йилда ҳисобланган солиқ		0
	2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)		0
	Имтиёз суммаси		0
	Тўланиши лозим бўлган сумма		0

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ СОЛИҚ ҚЎМИТАСИ
2021 йил учун жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк ва ер солиқларини тўлаш тўғрисида
ТЎЛОВ ХАБАРНОМА
Серия рақами N00041037 Санаси 26.02.2021 й.
Манзил: ТОШКЕНТ ш. ЮНУСОБОД ТУМАНИ ул. Низоми, дом 57, кв. 2
Мулкдор: AXMETJANOV RAXMAN MAXAMEDJANOVICH
СТИР: 508320548 ЖШШИР: 0
Кадастр рақами: 10:07:04:01:02:5017:0001:002

Davlat Soliq Xizmati

Жами тўлов
26 372.49 сўм

Солиқ кодексига асосан эгалигингизда ва (ёки) фойдаланишингизда бўлган мол-мулк ҳамда ер участкалари учун қуйидаги солиқлар ҳисобланди:

Солиқ турлари / Кўрсаткичлар	Мол-мулк солиғи	Ер солиғи	СОРЖ	Жами
2021 йилга ҳисобланган солиқ суммаси	26 509.24	0	0	26 509.24
шундан				
15 апрелгача тўланиши лозим бўлган сумма	13 254.62	0	0	13 254.62
15 октябргача тўланиши лозим бўлган сумма	13 254.62	0	0	13 254.62
Ўтган йилдан колган солиқ қарзи	0	0	0	0
Солиқ қарзи учун ҳисобланган пеня	0	0	14.88	14.88
**Жумладан, жорий йилда ўтган йиллар учун ҳисобланган солиқ суммаси	0	0	0	0
**шундан ноконуний эгалланган ер майдон учун 2020 йилда ҳисобланган солиғи суммаси	0	0	0	0
Олдиндан амалга оширилган тўлов суммаси	151.63	0	0	151.63
Жорий йилда тўланган солиқ суммаси	0	0	0	0
Жами тўланиши лозим бўлган сумма	26 357.61	0	14.88	26 372.49

Жисмоний шахсларнинг мол-мулк ва ер солиғи ҳисоб китиоби

Мол-мулк солиғи	Кадастр қиймати (сўмда)		77 765 760
	Мулк майдони (кв.м.)		70.44
	Солиқ ставкаси		0.23
	Солиқ суммаси		178 861.24
	Имтиёз суммаси		152 352
	2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ		26 509.24
	2020 йилда ҳисобланган солиқ		155 531.52
	2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)		202 190.98
	Тўланиши лозим бўлган сумма		26 509.24
Ер солиғи	Ер участкаси майдони (кв.м.)	Ҳужжат бўйича ер майдон	0
		Ноконуний эгалланган ер майдони	0
	Ҳар бир кв.м. учун солиқ ставкаси	Ҳужжат бўйича ер майдон	1 063.86
		Ноконуний эгалланган ер майдони	3 191.58
	2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ		0
	2020 йилда ҳисобланган солиқ		0
	2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)		0
	Имтиёз суммаси		0
	Тўланиши лозим бўлган сумма		0

ЭСЛАТМА!!!

Жорий йил учун солиқларни тўлаш тенг улушларда **15 апрель ва 15 октябрга** қадар амалга оширилиши лозим.(СК 423-440-моддалари)

Ер участкаларидан ҳужжатсиз ёхуд ер участкасига бўлган ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжатларда кўрсатилганидан каттароқ ҳажмда фойдаланилганда, солиқ ставкаси белгиланган ставканинг уч баравари миқдорида ҳисобланади. Агар солиқ имтиёзларини олиш ҳуқуқига эга бўлсангиз, имтиёзларни олиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларни мустақил равишда давлат солиқ инспекциясига тақдим этишингиз керак.

СКнинг 420 моддасига асосан солиқ солиш объектларининг кадастр қиймати мол-мулк солиғининг солиқ базаси ҳисобланади, солиқни ҳисоблаб чиқариш мақсадида солиқ базаси қирқ икки миллион сўмдан кам бўлиши мумкин эмас. Мол мулкнинг кадастр қиймати ва ер майдонлари ўртасида фарқ аниқланган тақдирда ҳудудий кадастр идораларига мурожаат этишингиз лозим бўлади.

**СКнинг 88 моддасига асосан солиқ мажбуриятн бўйича даъво қилиш муддати, солиқ даври тугаганидан кейин беш йилни ташкил этади.

Тўлов қуйидаги ҳисоб рақамларга мобиль иловалар, банк пластик карталари орқали ёки банк қасаларига нақд пул шаклида амалга оширилиши мумкин.

Мол-мулк солиғи х/р: 100022 860 1 26266 3131304 093 МФО: 00014
Ер солиғи (деҳқон хўжаликларидан ташқари) х/р: 100022 860 4 26266 3131204 093 МФО: 00014
Ер солиғи (деҳқон хўжаликлари учун) х/р: МФО: 00014
СОРЖ учун х/р: 401410 860 2 62667 9501000 93010 МФО: 00014

ЮНУСОБОД ТУМАНИ тумани (шаҳар) ДСИ бошлиғи М.Ў.
Махмадустов Жалол Махмадустович (Ф.И.Ш)
Масъул ходим: *ХАКИМОВ БАХТИЁР ВАЗИРОВИЧ (Буз Сув) тел: 998935344023

ОГОҲЛАНТИРАМИЗ!!!

СКнинг 125 моддасига мувофиқ мол мулк ва ер солиқларини тўлаш муддати тугаганидан кейин солиқ қарзи суд тартибида ундирилади. Тўлов муддати ўтказиб юборилган ҳар бир кун учун СКнинг 110 моддасига асосан пеня ҳисобланади.

намуна

2-rasm. To‘lov xabarnomasi shakli[14]

Soliq davri uchun jismoniy shaxslar to‘lov xabarnomasida ko‘rsatilgan soliq (soliqlar) summasini to‘lashni teng ulushlarda 15-aprelga va 15-oktabrga qadar quyidagi usullardan biri orqali amalga oshiradi (3-rasm):

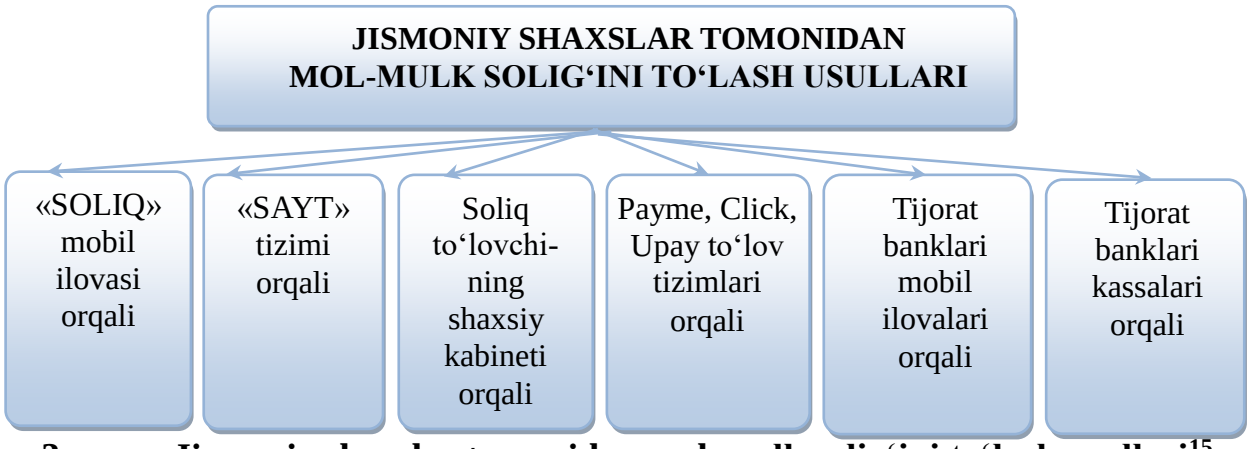

3-rasm. Jismoniy shaxslar tomonidan mol-mulk solig‘ini to‘lash usullari[15]

[14] Soliq qo‘mitasi tomonidan tasdiqlangan shakl.
[15] Mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha to‘lov muddati ayrim hollarda (masalan karantin holatlarida) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli Farmonlari bilan ham uzaytirilishi mumkin.

2.7-§. Mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari

Agarda mulk bir necha bir necha mulkdorlarning umumiy ulushli mulki bo‘lsa, bunday imoratlar, binolar va inshootlar uchun soliq har bir mulkdor tomonidan ularning ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to‘lanadi.

*Masalan:*Umumiy maydoni 100 kv. metr bo‘lgan uyning mulkdorlari 2 kishini (1-mulkdor ulushi 40 kv. metr, 2-mulkdor ulushi 60 kv. metrni) tashkil etadi. Mazkur mulkning kadastr qiymati 148 mln. so‘mni tashkil qilganda, mol-mulk solig‘i summasi 458 800 so‘mni tashkil qiladi. Ushbu holda 1-mulkdor tomonidan soliq summasining 40 foizi, ya’ni 183 520 so‘mi, 2-mulkdor tomonidan soliq summasining 60 foizi, ya’ni 275 280 so‘mi to‘lanadi.

Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1-yanvaridan e’tiboran u mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa, unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha soliq mulk huquqi yuzaga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

*Masalan:*Fuqaro S.Raxmonov 2024- yil aprel oyida yangi qurgan savdo do‘konini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organda ro‘yxatdan o‘tkazdi va unga nisbatan mulk huquqi yuzaga keldi. Ushbu yashash uchun mo‘ljallanmagan (noturar) joy uchun yillik mol-mulk solig‘i summasi 1800 ming so‘mni tashkil etadi. Fuqaro S.Raxmonov 2024-yilda 9 oy uchun (aprel-dekabr) 1350 ming so‘m (1800 ming/12*9 oy) to‘laydi.

Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulk uchun soliq merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

*Masalan:*Navoiy viloyati Nurota tumanida yashovchi fuqaro R. Shodmonovga 2024-yil avgust oyida umumiy maydoni 170 kv.metr, kadastr qiymati 64 mln. so‘m bo‘lgan turar joyga (otasidan meros qolgan) meros huquqi yuzaga keldi.

Ushbu ko‘chmas mulk bo‘yicha yillik mol-mulk solig‘i summasi:

64 000 000 *0,31%=198 400 so‘mni tashkil etadi

Fuqaro R. Shodmonov 5 oy (2024-yil avgust-dekabr uchun) mulk solig‘i to‘laydi: 198 400 /12*5=82 667 so‘m

Izoh: otasining qarzi ham merosxo‘rdan undiriladi.

Soliq solish ob’ekti yo‘q qilingan, vayron bo‘lgan yoki buzib tashlangan taqdirda, soliqni undirish mol-mulk yo‘q qilingan, vayron bo‘lgan yoki buzib tashlangan oydan e’tiboran tugatiladi. Soliq summasini qayta hisob-kitob qilish mahalliy davlat hokimiyati organi yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi tomonidan berilgan yo‘q qilinganlik, vayron bo‘lganlik yoki buzib tashlanganlik faktini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo‘lgan taqdirda, amalga oshiriladi.

Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan (tugagan) oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

*Masalan:*Jizzax shahri Bobur ko‘chasida yashovchi fuqaro F. To‘raevning hovlisi pullik kompensatsiya to‘lovi va yakka tartibda uy-joy qurish uchun yer ajratilgan holda shaharning markaziy ko‘chasini kengaytirishga doir xokim qaroriga asosan 2024-yil iyun oyida buzib tashlandi. Ammo fuqaro ushbu uy uchun hisoblangan 216 ming so‘mlik mol-mulk solig‘ini mart oyida to‘lagan.

Fuqaro tomonidan soliq organiga mahalliy davlat hokimiyati organining uyi hokimiyat tomonidan buzib tashlanganlik faktini tasdiqlovchi hujjat taqdim etilgan. Soliq summasini qayta hisob-kitob qilish quyidagicha bo‘ladi, ya’ni fuqaro F. To‘raevning uyi uchun, u buzib tashlangan iyun oyi (yanvar-may)ga mulk solig‘i qayta hisoblanadi.

216 ming/12 oy*5 oy=90 ming. Fuqaro tomonidan to‘langan ortiqcha 126 ming so‘m soliq summasi unga qaytariladi.

Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan (tugagan) oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

*Masalan:*Surxondaryo viloyati Sariosiyo tumanida yashovchi fuqaro Sh. Panjiev 2024-yil fevral oyida pensiyaga chiqqan. Uning kvartirasi umumiy maydoni 40 kv.metr, kadastr qiymati 44 mln. so‘m. Ushbu ko‘chmas mulk bo‘yicha yillik mol-mulk solig‘i summasi: 44 000 000 *0,31%=136 400 so‘m

Imtiyoz fevral oyidan qo‘llaniladi (mulk solig‘idan ozod qilinadi).

Fuqaro Sh. Panjiev 1 oy (2024-yil yanvar uchun) mulk solig‘i to‘laydi: 136400 /12*1=11 367 so‘m

16- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro F. Rahmonov o’ziga tegishli bo’lgan umumiy maydoni 190 kv.metr, kadastr qiymati 85 mln. so’m bo’lgan turar joyini 2024 yil 21 fevral kuni fuqaro S.Kenjaevga sotgan.

Aniqlang:

Ushbu mulk bo’yicha avvalgi va yangi mulk egalari tomonidan to’lanadigan soliq summasini mol-mulk solig’ini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining 423-moddasiga asosan mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1 yanvaridan e’tiboran u mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa, unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

Demak bu vaziyatli masala mulk huquqi bir mulkdordan boshqasiga o‘tganda mol-mulk solig‘ini to‘lash tartibini belgilaydi.

Ushbu ko‘chmas mulk bo‘yicha 2024 yil uchun yillik mol-mulk solig‘i summasi:

85 000 000 *0,31%=**263 500 so‘m**

1. Mulkning avvalgi egasi fuqaro F. Rahmonovning 1 oy (2024 yil yanvar uchun) mulk solig‘i: 263 500 /12*1= **21 958 so‘m**

2. Mulkning yangi egasi fuqaro S. Kenjaevning 11 oy uchun (fevral-dekabr) mulk solig‘i:263 500 /12*11= **241 542 so‘m**

17-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro M.Egamberdiyevning uyi hokim qaroriga asosan markaziy ko’chalarni kengaytirish maqsadida 2024 yil aprel oyida buzib tashlandi. Mazkur uyning kadastr qiymati 60 mln. so’m. Umumiy maydoni 170 kv. metr.

Aniqlang:

Ushbu buzilgan mulk bo’yicha M.Egamberdiev tomonidan to’lanadigan soliq summasini topish kerak?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **422-moddasiga muvofiq**, umumiy maydoni 200 kv.m. gacha bo’lgan mol-mulk uchun mol-mulk solig’i stavkasi 0,31 % qilib belgilangan.

Demak, bu vaziyatli masalada fuqaro uchun 2024-yil uchun mol-mulk solig’i summasi:

60 000 000 * 0.31% = 186 000 so’m

Lekin hokim qaroriga asosan mol-mulk aprel oyida buzib tashlandi. Shuni inobatga olgan holda soliq summasi yanvar, fevral, mart oylari uchun hisoblanadi:

186 000/12 *3= 46 500 so’m

Fuqaro M.Egamberdiyev tomonidan 46 500 so’m mol-mulk solig’i to’lanadi.

18-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro Sh.Panjiyev 2024 yil fevral oyida pensiyaga chiqqan. Uning kvartirasi umumiy maydoni 45 kv.metr, kadastr qiymati 54 mln. so’m.

Aniqlang:

Ushbu pensionerga qachondan imtiyoz qo’llaniladi va qancha miqdorda soliq to’laydi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **422-moddasiga muvofiq**, umumiy maydoni 200 kv.m. gacha bo’lgan mol-mulk uchun mol-mulk solig’i stavkasi 0,31 % qilib belgilangan.

Demak, bu vaziyatli masalada fuqaro uchun 2024-yil uchun mol-mulk solig’i summasi:

54 000 000 * 0.31% = 167 400 so’m

Soliq kodeksining **421-moddasining 2-qismi 2-bandiga muvofiq**, pensionerlar mol-mulk solig’idan 60 kv.m. doirasida soliq solishdan ozod.

Fuqaroning fevral oyidan pensiya chiqqani hisobga olgan holda mol-mulk solig’i yanvar oyi uchun hisoblanadi:

167 400 /12 = 13 950 so’m

Fuqaro Sh.Panjiyevga mol-mulk solig’i bo’yicha imtiyoz fevral oyidan boshlab qo’llaniladi va 13 950 so’m soliq to’laydi.

Tayanch so‘z va iboralar

Mulk, mulk huquqi, mulk huquqi sub’ektlari, mulk turlari, ko‘chmas mulk, ko‘char mulk, turar joy, noturar joy, uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari, bino, inshoat, yordamchi-xo‘jalik imoratlari, stavka, imtiyoz.

Nazorat savollari:

1. Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig‘ini undirishning qanday zaruriy tomonlari mavjud?

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining bazasi qanday aniqlanadi?

4. Kadastr bahosi mavjud bo‘lmagan mol-mulklar qanday tartibda soliqqa tortiladi?

5. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblashning o‘ziga xos qanday jihatlari mavjud?

6. Mol-mulk solig‘i bo‘yicha qanday imtiyozlar qo‘llaniladi?

7. Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish qachondan amalga oshiriladi?

8. Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulk uchun soliq qachondan boshlab to‘lanadi?

9. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha mulk solig‘i qaysi oydan e’tiboran to‘lanadi?

10. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq qanday tartibda to‘lanadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining bazasi nima?

A) kadastr idorasi tomonidan belgilanadigan soliq solish ob’ektlarining kadastr qiymati

B) kadastr idorasi tomonidan belgilanadigan soliq solish ob’ektlarining inventarizatsiya qiymati

C) ko‘chmas mulkning bozor qiymati

D) ko‘chmas mulkning kadastr qiymati bilan sotish qiymati o‘rtasidagi farq

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish maqsadida soliq bazasi (noturar joylar bundan mustasno) necha so‘mdan kam bo‘lishi mumkin emas?

A) 42 mln. so‘mdan

B) 21 mln. so‘mdan

C) 84 mln. so‘mdan

D) 60 mln. so‘mdan

3. Kadastr idoralari tomonidan ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan uy-joylarga nisbatan mol-mulk solig‘i stavkasi kadastr idoralari axborotlari asosida qancha miqdorda qo‘llaniladi?

A) mulkning shartli qiymatiga nisbatan ikki baravar miqdorda

B) mulkning shartli qiymati miqdorida

C) mulkning shartli qiymatiga nisbatan uch baravar miqdorda

D) mulkning shartli qiymatiga nisbatan besh baravar miqdorda

4. Xalq deputatlari, viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari mol-mulk solig‘i stavkalariga qanday oraliqdagi kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlar belgilashga haqli?

A) 0,7 dan 1,3 gacha bo‘lgan oraliqdagi

B) 0,5 dan 1,1 gacha bo‘lgan oraliqdagi

C) 0,3dan 1,3 gacha bo‘lgan oraliqdagi

D) 0,5 dan 1,5 gacha bo‘lgan oraliqdagi

5. Normativ muddatda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkasi qancha miqdorda belgilangan?

A) 3 foiz

B) 2 foiz

C) 0,2 foiz

D) 0,25 foiz

6. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i qachondan boshlab to‘lanadi?

A) mulk huquqi yuzaga kelgan oydan

B) mulk huquqi yuzaga kelgan oydan oldingi oydan

C) mulk huquqi yuzaga kelgan oydan keyingi oydan

D) mulk huquqi yuzaga kelgan yildan keyingi yildan

7. Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulk uchun mol-mulk solig‘i qachondan

boshlab to‘lanadi?

A) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan

B) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan oldingi oydan

C) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan yildan keyingi yildan

D) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan keyingi oydan

8. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq avvalgi mulkdor tomonidan qachongacha to‘lanadi?

A) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar

B) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oydan keyingi oyning boshlanishiga qadar

C) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan yilning boshlanishiga qadar

D) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan yildan keyingi yilning boshlanishi

9. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, mol-mulk solig‘i yangi mulkdor tomonidan qachondan boshlab to‘lanadi?

A) mulk huquqi vujudga kelgan oydan

B) mulk huquqi vujudga kelgan oydan keyingi oydan

C) mulk huquqi vujudga kelgan oydan oldingi oydan

D) mulk huquqi vujudga kelgan yildan keyingi yildan

10. Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan taqdirda, mol-mulk solig‘ini qayta hisob-kitob qilish qachondan boshlab amalga oshiriladi?

A) ushbu huquq vujudga kelgan oydan e’tiboran amalga oshiriladi

B) ushbu huquq vujudga kelgan yildan e’tiboran amalga oshiriladi

C) ushbu huquq vujudga kelgan oydan keyingi oydan e’tiboran amalga oshiriladi

D) ushbu huquq vujudga kelgan yildan keyingi yildan e’tiboran amalga oshiriladi.

III-BOB. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG‘I

3.1-§. Jismoniy shaxslarning yer uchastkalariga nisbatan huquqlarining yuzaga kelishi

Fuqarolik qonunchiligida mulk huquqining ob’ektlaridan biri sifatida yer keltirilgan. Yer mulk huquqining ob’ektida sifatida e’tirof etilsada, mulk huquqining barcha sub’ektlari ham mulkiy munosabatlarda yerning mulkdori sifatida ishtirok eta olmaydi. Yerga nisbatan mutlaq mulkdor sifatida faqat davlat e’tirof etiladi. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko‘ra yerlar respublika mulki hisoblanadi[16].

> *Yer davlat mulki - umummilliy boylikdir, undan oqilona foydalanish zarur, u davlat tomonidan muhofaza etiladi hamda oldi-sotdi qilinmaydi, ayirboshlanmaydi, hadya etilmaydi, garovga qo‘yilmaydi, O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlarida belgilangan hollar bundan mustasno.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi 16-modda.*

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining “Yer solig’i to’g’risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunini amalga kiritish tartibi haqida”gi 1993-yil 6-mayda qabul qilingan qarori bilan yer solig’ini 1994-yil 1-yanvardan e’tiboran joriy etish belgilandi. Jamoa xo’jaliklari, davlat xo’jaliklari, boshqa qishloq xo’jalik korxonalari hamda dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlari yetishtirishga aloqador tashkilotlardan esa bunday soliq 1995-yil 1-yanvardan boshlab undiriladigan bo’ldi.

Bu kechiktirish zamirida qishloq xo’jalik mahsulotlari yetishtiruvchilarining moliyaviy ahvolini yengillashtirish muddaosi yotar edi. O’sha kezlari qishloq xo’jalik yerlaridan soliqning asoslantirilgan stavkalari yo’qligi ham bir jihatdan shunday ish tutilishiga sababchi bo’ldi. Mazkur Qonunda “Yer to’g’risida”gi Qonunda mujassam etilgan asosiy tamoyillar saqlab qolindi, binobarin yer solig’i to’lovchilari, bunday soliq stavkalarini tamoyillari, yer solig’ini hisoblab chiqarish va to’lash tartibi, ushbu soliq bo’yicha imtiyozlar belgilab qo’yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi (hozirgi Soliq qo’mitasi) Moliya vazirligi (hozirgi Iqtisodiyot va moliya vazirligi) bilan birgalikda yer solig’i stavkalarini yer uchastkalari tuman, shahar va qo’rg’on hududida

[16] O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 214-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2022-yil.

joylashganligini inobatga olgan holda belgilash tamoyillarini ishlab chiqdi. Qishloq xo'jaligi ixtiyorida bo'lmagan yerlar hamda fuqarolarning tomorqa yerlari muhandislik kommunikatsiyalari bilan ta'minlanganlik darajasiga, joylashuviga, tumanlarning va shaharchalarning hududida infratuzilma mavjudligiga qarab iqtisodiy zonalarga bo'lindi.

Masalan, Toshkent shahri hududi 14 ta, viloyat markazlari va yirik shaharlar hududi 4 ta, o'rta shaharlar hududi 3 ta, kichik shaharlar va qo'rg'onlar hududlari ikkita iqtisodiy zonaga bo'lindi. Qishloq joylardagi yerlar ikkita yirik zonaga, ya'ni sug'oriladigan hamda lalmi-yaylov yerlar zonasiga bo'lindi.

Yer solig'i joriy etilgach, davlat soliq xizmati organlari shaharlar va qo'rg'onlarda yerlarni hisobga olish ishi olib borilmaganligi sababli, yerdan foydalanuvchilarni hamda ular egallab turgan yer maydonlarini aniqlashda muayyan qiyinchiliklarga duch keldilar.

Bu muammoni hal etish uchun O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tashabbusi bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1994-yil 31-dekabrda "O'zbekiston Respublikasida yerlardan foydalanishni yalpi inventarizatsiyadan o'tkazish to'g'risida"gi 636-sonli qarorini qabul qildi. Bu ish ko'p jihatdan yerdan foydalanuvchilarning to'liq hisobi yuritilishini va ayniqsa, ularning shahar va qo'rg'onlarda yer solig'i to'lashga jalb etilishini ta'minladi.

Xalq xo'jaligida iqtisodiy islohotlar olib borilishi munosabati bilan "Yer solig'i to'g'risida"gi Qonun takomillasha bordi, unga bir qancha o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Xususan, 1995-yildagi belgilanganiga ko'ra, soliq bo'yicha imtiyozlar mo'ljallangan maqsadda foydalanilmagan yer uchastkalariga nisbatan tatbiq etilmaydigan bo'ldi. Bu me'yor "Yer to'g'risida"gi Qonunga asoslangan bo'lib, Qonunga ko'ra yerlar qaysi maqsadda foydalanish uchun berilgan bo'lsa, ulardan aynan shu maqsadda foydalanilishi shart qilib belgilandi.

Yuqoridagi me'yoriy-huquqiy hujjatlardagi o'zgarishlar qatorida yana bir muhim bir o'zgarish shuki, 2008-yil, shuningdek 2020-yil 1-yanvardan kuchga kirgan yangi tahrirdagi Soliq kodeksida belgilangan imtiyozlar bevosita mo'ljallangan maqsadda foydalanilmayotgan yer uchastkalarigagina emas, balki

yerdan foydalanish huquqini tasdiqlovchi hujjatlari bo'lmagan yer uchastkalariga ham tatbiq etilmaydi.

Shu munosabat bilan yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga ega bo'lgan barcha yuridik va jismoniy shaxslar yer uchastkasiga bo'lgan o'z huquqlarini belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazishlari zarur.

2020-yil 1-yanvardan e'tiboran kuchga kirgan O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksining 17-moddasida mahalliy soliqlar, shu jumladan yer solig'i amal qilishi belgilab qo'yildi.

2021-yilning 1-avgustiga qadar jismoniy shaxslar Yer kodeksi va boshqa qonunchilik hujjatlariga muvofiq meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish, doimiy foydalanish, muddatli (vaqtincha) foydalanish, ijaraga olish va mulk huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lishlari mumkin edi. Endi esa jismoniy shaxslar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk va ijara huquqi asosida yer uchastkalariga bo'lishlari mumkin (4-rasm).

4-rasm. Jismoniy shaxslarning yer uchastkalariga bo'lgan huquqlari[17]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 8-iyundagi «Yer munosabatlarida tenglik va shaffoflikni ta'minlash, yerga bo'lgan huquqlarni ishonchli himoya qilish va ularni bozor aktiviga aylantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoniga muvofiq, 2021-yil 1-avgustdan boshlab yer uchastkalari xususiy sektorga – mulk va ijara huquqi asosida ajratiladigan bo'ldi.

Yuqorida qayd etilgan Prezident farmoni bilan meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik, doimiy egalik, vaqtincha foydalanish huquqi bilan yer ajratish

[17] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yer munosabatlarida tenglik va shaffoflikni ta'minlash, erga bo'lgan huquqlarni ishonchli himoya qilish va ularni bozor aktiviga aylantirish chora-tadbirlari to'g'risida. № PF-6243-sonli, 2021-yil 8-iyun.

tartibi 2021-yil 1-avgustdan boshlab bekor qilindi. Bunda ilgari ajratilgan yer uchastkalariga bo‘lgan bunday huquqlar ularning egalarida amaldagi tartibda saqlanib qolinadi.

Endilikda qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar mulk huquqi va ijara huquqi asosida elektron onlayn-auksion orqali realizatsiya qilinadi. Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar esa barcha turdagi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari ishtirok eta oladigan, natijalari Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlarining qarori bilan tasdiqlanadigan ochiq elektron tanlov yakunlariga ko‘ra, faqat ijara huquqi asosida ajratiladi.

Ijaraga olingan yer uchastkasida qonunchilikda belgilangan tartibda qurilgan ko‘chmas mulk ob’ektiga mulk huquqi boshqa shaxsga o‘tgan taqdirda, ushbu ob’ektga mulk huquqi bilan birgalikda u joylashgan yer uchastkasiga bo‘lgan ijara huquqi ham yangi mulkdorga o‘tadi.

Barcha hollarda yer uchastkalari faqat bo‘sh turgan va zaxiraga olingan yerlardan ajratiladi, ayni bir hujjat bilan yoki bir vaqtning o‘zida yer uchastkasini olib qo‘yish, zaxiraga olish, boshqa shaxsga ajratish yer berish tartibini buzish hisoblanadi va qonunga muvofiq javobgarlikka tortish uchun asos bo‘ladi.

Ko‘p kvartirali uy joylashgan va unga tutash yer uchastkasi, agar ko‘p kvartirali uydagi joylarning mulkdorlariga boshqa huquq bilan tegishli bo‘lmasa, ularga umumiy foydalanish uchun Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari tomonidan doimiy foydalanish huquqi asosida ajratiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2021-yil 1-avgustdan boshlab, istisno tariqasida, chet ellik jismoniy shaxslarga - ijaraga olish huquqini olganlik uchun bozor qiymatida haq to‘lagan holda (xalqaro birlashmalar va tashkilotlardan tashqari) yer uchastkalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ijaraga berishga haqli.

Yuqorida qayd etilgan Farmonga asosan mahalliy davlat hokimiyati organlarining yer munosabatlariga oid quyidagi vakolatlari, ular yuzasidan qaror,

farmoyish yoki boshqa turdagi hujjat qabul qilish huquqi 2021-yilning 1-avgustidan bekor qilindi, jumladan:

yer uchastkalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ajratish, foydalanishga berish, kelgusida ajratish uchun zaxiralash, biriktirish, obodonlashtirish uchun berish yoki yerlarni boshqacha yo‘l bilan tasarruf qilish, bundan mazkur Farmonga muvofiq yer uchastkalarini davlat tashkilotlariga doimiy foydalanishga ajratish, ochiq tanlov yakunlarini tasdiqlash, ijara shartnomasini imzolash, yer uchastkalarini xususiylashtirish natijalarini rasmiylashtirish bo‘yicha vakolatlar mustasno;

tuman va shahar mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan yer uchastkalariga bo‘lgan huquqlarni belgilash, e’tirof etish, o‘zgartirish, bekor qilish;

sug‘oriladigan yerlarni sug‘orilmaydigan yerlar toifasiga yoki boshqa yer toifasiga, sug‘orilmaydigan qishloq xo‘jaligi yerlarini boshqa yer toifasiga o‘tkazish;

jamoa bog‘dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligi hamda yordamchi qishloq xo‘jaligini yuritish uchun yer berish;

xususiylashtiriladigan yer uchastkalariga nisbatan investitsiya majburiyatlari yoki xususiy mulkni erkin tasarruf etishni cheklaydigan boshqa majburiyatlarni belgilash.

Amaldagi qonunchilikka ko‘ra jismoniy shaxslarning yer uchastkalariga bo‘lgan huquqlari davlat ro‘yxatiga olinishi kerak. Shunga ko‘ra, qonunchikda yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni ro‘yxatdan o‘tkazish uchun o‘z vaqtida murojaat etmaganlik uchun ma’muriy javobgarlik choralari belgilangan. Shuningdek, yerlardan xo‘jasizlarcha foydalanish yoki ularni yaroqsiz holga tushirish bilan bog‘liq holatlarga nisbatan ma’muriy, yer uchastkalarini o‘zboshimchalik bilan egallab olishga nisbatan ma’muriy va jinoiy javobgarlik choralari belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga[18] asosan ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga

[18] O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. 68^1-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

oshiruvchi organga yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni ro‘yxatdan o‘tkazish uchun o‘z vaqtida murojaat etmaslik,

-fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Shuningdek, Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksda[19] yer uchastkalarini o‘zboshimchalik bilan egallab olish,

- fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining o‘n baravaridan o‘n besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki o‘n besh sutkagacha ma’muriy qamoqqa olishga sabab bo‘lishligi belgilangan.

Agar mazkur huquqbuzarlikni birinchi marta sodir etgan shaxs, agar u o‘zboshimchalik bilan egallangan yer uchastkasining qaytarilishini ta’minlasa hamda o‘zboshimchalik bilan egallab olishning oqibatlarini bartaraf qilsa, javobgarlikdan ozod etiladi.

O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida esa yer uchastkalarini o‘zboshimchalik bilan egallab olishga nisbatan jinoiy javobgarlik belgilangan[20] bo‘lib, jumladan yer uchastkalarini o‘zboshimchalik bilan egallab olish, agar xuddi shunday harakatlar uchun ma’muriy jazo qo‘llanilganidan keyin sodir etilgan bo‘lsa, - bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud bir yilgacha ozodlikni cheklash yoki bir yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida yerlardan xo‘jasizlarcha foydalanish yoki ularni yaroqsiz holga tushirishga nisbatan ma’muriy jarima[21] belgilangan bo‘lib, jumladan yerlardan xo‘jasizlarcha foydalanish, ob’ektlar qurish paytida unumdor qatlamni olmaslik, yer maydonlaridan boshqa maqsadlarda foydalanish, yerlarni foydalanishdan chiqarishga, hosildorlik pasayishiga, tuproqning buzilishi yoki yo‘q bo‘lib

[19] O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. 60-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.
[20] O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. 229[1]-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.
[21] O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. 65-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

ketishiga olib keladigan boshqa harakatlarni sodir etish, shuningdek tanazzulga yuz tutgan qishloq xo‘jaligi yerlarini konservatsiyalashning belgilangan tartibini buzish - fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan uch baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa - uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Yerga egalik qiluvchilar, yerdan foydalanuvchilar va ijarachilar tomonidan bir gektargacha maydonga ega yer uchastkasida sug‘oriladigan yerlarni yaxshilash hamda muhofaza qilish, shu jumladan yerlardan maqsadli, oqilona foydalanilishini, tuproqning qayta tiklanishini va hosildorligi oshirilishini ta’minlash bo‘yicha majburiyatlarning bajarilmasligi,

-fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Yerga egalik qiluvchilar, yerdan foydalanuvchilar va ijarachilar tomonidan bir gektardan ortiq maydonga ega yer uchastkasida sug‘oriladigan yerlarni yaxshilash hamda muhofaza qilish, shu jumladan yerlardan maqsadli, oqilona foydalanilishini, tuproqning qayta tiklanishini va hosildorligi oshirilishini ta’minlash bo‘yicha majburiyatlarning bajarilmasligi,

– fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Qishloq xo‘jaligi va boshqa yerlarni yaroqsiz holga tushirish, ularni ishlab chiqarish chiqitlari va boshqa chiqindilar, kimyoviy va radioaktiv moddalar hamda oqova suvlar bilan ifloslantirish - fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

> *Yer uchastkasining ijarasi yer uchastkasiga ijara shartnomasi shartlarida muddatli, haq evaziga egalik qilish va foydalanishdan iboratdir.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. 24-modda.*

Ijaraga berilgan yer uchastkalari oldi-sotdi, garov, hadya, ayirboshlash ob’ekti bo‘lishi mumkin emas. Yer uchastkasini ijaraga olish huquqi kreditlar olish uchun garovga qo‘yilishi mumkin. Ijarachi faqat qonunda yoki ijara shartnomasida nazarda tutilgan hollardagina yer uchastkasiga bo‘lgan o‘zining ijara huquqlarini ijaraga beruvchining roziligisiz garovga qo‘yishga haqlidir.

Yer uchastkalari ijarasining shartlari va muddatlari taraflarning kelishuviga binoan belgilanadi va shartnomada mustahkamlab qo‘yiladi. Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar ijaraga ellik yilgacha bo‘lgan, biroq o‘ttiz yildan kam bo‘lmagan muddatga berilishi mumkin. Ijarachi yer uchastkalari ijara shartnomasining amal qilish muddati tugaganidan keyin shartnomani yangilashda boshqa teng sharoitlarda ustun huquqqa ega. Yer uchastkalarini ijaraga olganlik uchun haq to‘lash tartibi va uning miqdori ijara shartnomasida qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi.

3.2-§. Yerdan foydalanganlik uchun soliq to‘lash zarurligi va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar

Yer umummilliy boylikdir, O‘zbekiston Respublikasi xalqi hayoti, faoliyati va farovonligining asosi sifatida undan oqilona foydalanish zarur va u davlat tomonidan muhofaza qilinadi. O‘zbekiston Respublikasida yerdan foydalanganlik uchun haq to‘lanadi. O‘zbekistonda dastlab 1990-yilda “Yer to‘g‘risida” qonun qabul qilindi (hozirgi vaqtda o‘z kuchini yo‘qotgan) va ushbu qonunga ko‘ra yerga egalik qilish va yerdan foydalanishning pullik bo‘lishi belgilandi hamda yer uchun haq yillik yer solig‘i sifatida undirila boshlandi. 1993-yilda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan “Yer solig‘i to‘g‘risida”gi maxsus qonun (hozirgi vaqtda o‘z kuchini yo‘qotgan) qabul qilinib, unda yer solig‘ini undirishda soliqqa totish ob’ekti, sub’ektlari, soliq bo‘yicha imtiyozlar, soliqni hisoblash va budjetga to‘lash tartiblari ko‘rsatib berildi. Shunday qilib yer solig‘ining joriy etilishi bilan mamlakatda yer munosabatlarini tartibga solishning chinakam iqtisodiy vositalari paydo bo‘ldi. 1997-yilda O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi hamda 1998-yilda Yer kodeksining qabul qilinishi va amalga kiritilishi bilan yer solig‘ining to‘laqonli huquqiy asoslari yaratildi.

Yer solig‘i mahalliy budjetlar daromad manbai, jumladan jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i tuman (shahar) budjetining, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar budjetining daromad manbai hisoblanadi.

Mahalliy budjet daromadlari tarkibida asosiy o‘rinni egallaydigan soliqlardan biri yer solig‘i hisoblanadi. Mahalliy budjet daromadlarining 30-40% qismi yer solig‘i ulushiga to‘g‘ri kelishi ham fikrimizni haqiqatga yaqin ekanligini isbotlaydi.

Yerlardan foydalanuvchilarni soliqqa tortishning rivojlanishi jarayonida uning fiskal va rag‘batlantirish roliga ega ekanligi aniqlangan. Ushbu soliqning asosiy vazifasi mahalliy budjetni moliyaviy resurslar bilan ta’minlash hisoblanadi. Rag‘batlantirish roli esa mavjud yerdan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish, tuproq unumdorligini oshirish, sifati turlicha bo‘lgan yerlarda xo‘jalik yuritishning ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarini tenglashtirish, aholi yashaydigan joylarda infrastruktura rivojlanishini ta’minlash hamda yerni talon-taroj qilinishiga yo‘l qo‘ymaslik hisoblanadi. Davlat mulkdorlar faoliyatini boshqarish maqsadida yer solig‘idan ikki tomonlama foydalanish mumkin:

Bir tomondan mulkdorlarning foydalanilmayotgan yerlarni (mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida) qonunda belgilangan tartibda soliqqa tortishi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, davlat uchun maqbul bo‘lgan, ya’ni passiv faoliyatdan faol xo‘jalik yuritish faoliyatiga o‘tgan shaxslarga yerlarni yo‘naltirish. Bunday sharoitda yerga joriy etilgan soliq, vosita sifatida qaralib, mulkdorlarni xo‘jalik faoliyatida o‘ziga tegishli bo‘lgan yer solig‘idan samarali foydalanishga chorlaydi yoki egalik huquqlarini o‘zgartirish yo‘li bilan faol shaxslar yer uchastkalaridan yanada samarali va oqilona foydalanishini rag‘batlantiradi. Ushbu soliqning vazifasi moliyaviy nuqtai nazardan olganda, rag‘batlantiruvchilik va nazorat qilish, mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish nuqtai-nazardan esa, fiskal vazifalarini bajarishidan iborat.

> *O‘z egaligida va foydalanishida hamda mulkida yer uchastkalari bo‘lgan yuridik va jismoniy shaxslar yer uchun haq to‘laydilar. Yer uchun haq har yili to‘lanadigan yer solig‘i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta’minlanish darajasiga qarab belgilanadi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. 28-modda.*

Mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish va tushumlarni barqarorligini ta’minlash zarurati mavjudligi, mahalliy hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlashda yer solig‘ini amal qilishini taqozo etadi.

Yer solig‘ining ob’ektiv zarurligidan kelib chiqib, uning iqtisodiy mohiyati, bizning nazarimizda soliqqa tortiladigan yer solig‘idan foydalanish tufayli aniq bir iqtisodiy shart-sharoitlarda olinadigan muayyan o‘rtacha daromadning bir qismini budjetga undirishga qaratilgan desak, yanglishmaymiz.

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga ko‘ra mulk huquqi, egalik qilish, foydalanish yoki ijara huquqlari asosida yer uchastkalariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan yoki etmagan holdagi dehqon xo‘jaliklari **jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini soliq to‘lovchilari** deb e’tirof etiladi[22].

Yer qonunchiligiga ko‘ra yer uchastkalari ijaraga berilganda yer uchun haq ijara haqi shaklida olinadi.

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga asosan tuman (shahar) hokimi bilan tuzilgan yer uchastkasining ijara shartnomasi asosida berilgan yer uchastkalari uchun to‘lanadigan ijara to‘lovi yer solig‘iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan shaxslar yer uchun ijara haqini yer solig‘i to‘lovchilar uchun belgilangan tartibga muvofiq budjetga to‘laydilar[23].

Yer uchastkalarini ijaraga olgan jismoniy shaxslarga nisbatan jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lovchilar uchun belgilangan soliq stavkalari, soliq imtiyozlari, soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi tatbiq etiladi[24].

Uy-joy, yashash uchun mo‘ljallanmagan imoratlar va inshootlar meros bo‘yicha o‘tishi bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish va foydalanish huquqi o‘tgan yer uchastkalari uchun yer solig‘i meros qoldiruvchining soliq majburiyatlarini inobatga olgan holda merosxo‘rlardan undiriladi.

[22] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 433-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil
[23] O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi 28-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil
[24] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 433-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

3.3-§. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i ob’ekti va bazasi

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga asosan quyidagi *yer uchastkalari* **jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining soliq solish ob’ekti** hisoblanadi[25]:

1) jismoniy shaxslarga qishloq xo‘jaligi maqsadlari uchun, shuningdek dehqon xo‘jaligini yuritish uchun belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalari;

2) yakka tartibda uy-joy qurilishi uchun belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalari;

3) jamoa bog‘dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun berilgan, shuningdek yakka tartibdagi va jamoa garajlari egallagan yer uchastkalari;

4) xizmat yuzasidan berilgan chek yerlar;

5) meros bo‘yicha, hadya qilinishi yoki sotib olinishi natijasida uy-joy va imoratlar bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish va foydalanish huquqi ham o‘tgan yer uchastkalari;

6) qonunchilikda belgilangan tartibda mulk qilib sotib olingan yer uchastkalari;

7) tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari.

Ko‘p kvartirali uylar egallagan va ko‘p kvartirali uylar mulkdorlariga umumiy foydalanish (notijorat maqsadlarda) uchun doimiy foydalanish huquqi asosida berilgan ko‘p kvartirali uylarga tutash yer uchastkalari soliq solish obyekti bo‘lmaydi, bundan Soliq kodeksini 434-moddasi birinchi qismining 7-bandida ko‘rsatilgan yer uchastkalari va ko‘p kvartirali uylarda joylashgan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari mustasno. Ya’ni ko‘p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish ob’ekti bo‘lmaydi, lekin tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari va ko‘p kvartirali uylarda joylashgan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari soliq solish ob’ekti bo‘ladi. Amalda ko‘p kvartirali (qavatli) uylarning

[25]O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 434-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

birinchi qavatida joylashgan kvartiralar ularning egalari tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish maqsadida yashash uchun mo‘ljallanmagan joyga aylantiriladi. Bu jarayon mulkdorning arizasi asosida tumanlar va shaharlar hokimlarining qaroriga binoan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Bugungi kunda ko‘p kvartirali (qavatli) uylarni qurish jarayonining o‘zida birinchi va ikkinchi qavatlari noturar joyga mo‘ljallangan holatda qurilmoqda. Ko‘p kvartirali uylardagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylarga sanoat ishlab chiqarishini joylashtirishga yo‘l qo‘yilmaydi. Bunday joylarda amalga oshirilishi ruxsat etilgan faoliyat turlarining ro‘yxati O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Ko‘p kvartirali uylardagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylarga nosanoat yo‘nalishidagi korxona, muassasa, tashkilotlarni, ofislarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda joylashtirishga yo‘l qo‘yiladi. Ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joyga nisbatan mulk huquqiga ega bo‘lgan fuqarolar yoki yuridik shaxslar ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar mulkdorlari bo‘lishi mumkin. Yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar mulkdorlari ko‘p kvartirali uydagi umumiy mol-mulkka nisbatan ulushli mulk ishtirokchilaridir. Ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar mulkdorlari bunday joylarning asralishini, tegishli texnik va sanitariya holatini ta’minlashi, joylarni o‘z hisobidan joriy va kapital ta’mirlash ishlarini amalga oshirishi, ko‘p kvartirali uydagi umumiy mol-mulkni saqlash va ta’mirlash bo‘yicha umumiy xarajatlarni o‘z zimmasiga olishi shart. Yashash uchun mo‘ljallanmagan joy mulkdorining ko‘p kvartirali uydagi umumiy mol-mulkni saqlash va ta’mirlash bo‘yicha umumiy xarajatlardagi ishtiroki ulushi uyning umumiy maydonidagi mulkdorga qarashli yashash uchun mo‘ljallanmagan joy maydoniga mutanosib ravishda belgilanadi. Ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joy mulkdori mahalliy davlat hokimiyati organlaridan tegishli ruxsatnoma olmasdan o‘ziga qarashli joyni o‘zboshimchalik bilan qayta qurgan yoki o‘zgartirgan taqdirda, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo‘ladi hamda bu joyni o‘z hisobidan avvalgi holatiga keltirishi shart.

Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organning ma’lumotlari bo‘yicha *yer uchastkalarining maydoni* **jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazasi** bo‘lib hisoblanadi[26].

Dehqon xo‘jaligini yuritish uchun berilgan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar bo‘yicha soliq bazasi Soliq kodeksi 428-moddasining ikkinchi qismiga muvofiq soliq solinmaydigan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yer uchastkalari chegirib tashlangan holda, yer uchastkalarining qonunchilikka muvofiq aniqlangan normativ qiymati. Jamoa bog‘dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun fuqarolarga berilgan, shuningdek yakka tartibdagi va jamoa garajlari egallagan yer uchastkalari bo‘yicha soliq bazasi ushbu yer uchastkalarini bergan tashkilotlar boshqaruv organlarining ma’lumotlari bo‘yicha aniqlanadi.

Xizmat yuzasidan berilgan chek yer maydonlari bo‘yicha soliq bazasi o‘z xodimlariga yer uchastkalarini bergan korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning ma’lumotlari bo‘yicha aniqlanadi.

3.4-§. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar hamda soliq stavkalari

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida jismoniy shaxslarga yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar asosan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini qo‘llab-quvvatlash maqsadlarida berilgan. Shuningdek ayrim imtiyozlar jismoniy shaxslarga yerlardan oqilona va samarali foydalanishni hamda innovatsion faoliyatini rag‘batlantirish maqsadlarida qo‘llaniladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha asosiy imtiyozlar Soliq kodeksida[27] belgilab qo‘yilgan. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga ko‘ra jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘idan quyidagilar ozod qilinadi:

1) «O‘zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolar. Mazkur imtiyoz «O‘zbekiston Qahramoni» unvoni berilganligi

[26] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 435-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.
[27] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 436-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

to‘g‘risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni va Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo‘limining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonunchilik bilan belgilanadigan, ularga tenglashtirilgan shaxslar. Ushbu imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning yoxud boshqa vakolatli organning ma’lumotnomasi asosida, nogironligi bo‘lgan boshqa shaxslarga (qatnashchilarga) nogironligi bo‘lgan shaxsning (qatnashchining) imtiyozlarga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnomasi asosida beriladi;

3) I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslar. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

4) yolg‘iz pensionerlar. Yolg‘iz yoki voyaga yetmagan bolalari bilan yoxud nogironligi bo‘lgan bolasi bilan birga alohida uyda yashovchi pensionerlar yolg‘iz pensionerlar deb tushuniladi. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi tuman (shahar) bo‘limining ma’lumotnomasi, shuningdek fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

5) boquvchisini yo‘qotgan ko‘p bolali oilalar. Ota va onadan biri yoxud ota-ona vafot etgan ko‘p bolali oilalar soliq solish maqsadida boquvchisini yo‘qotgan ko‘p bolali oilalardir. Ushbu imtiyoz budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi tuman (shahar) bo‘limining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

6) Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etganlik uchun imtiyozlar oladigan fuqarolar (shu jumladan vaqtincha yuborilgan yoki xizmat safariga yuborilgan) fuqarolar. Mazkur imtiyoz tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi, nogironligi bo‘lgan shaxsning maxsus guvohnomasi, Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatish ishtirokchisining guvohnomasi, shuningdek vakolatli organlar tomonidan berilgan va imtiyozlar berish uchun asos bo‘ladigan boshqa hujjatlar asosida beriladi;

7) energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi shaxslar - qayta tiklanadigan energiya manbalari o‘rnatilgan oydan e’tiboran uch yil muddatga. Mazkur imtiyoz energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan holda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish to‘g‘risida energiya ta’minoti tashkilotlari tomonidan berilgan ma’lumotnoma asosida beriladi.

Yuqorida sanab o‘tilgan soliq imtiyozlari, bundan boquvchisini yo‘qotgan ko‘p bolali oilalar mustasno, yakka tartibdagi uy-joy qurilishi, dehqon xo‘jaligini yuritish uchun berilgan yer uchastkalariga bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organda ro‘yxatdan o‘tkazgan jismoniy shaxslarga beriladi. Bunda mazkur soliq imtiyozlari mulkdorning tanloviga ko‘ra faqat bitta yashash uchun mo‘ljallangan ko‘chmas mulk ob’ektiga tatbiq etiladi, bundan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchilar mustasno.

Soliq kodeksida belgilab qo‘yilgan soliq imtiyozlariga ega bo‘lgan shaxslar soliq imtiyozlarini olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarini yer uchastkasi joylashgan yerdagi soliq organlariga mustaqil ravishda taqdim etishlari lozim bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlari (Farg‘ona viloyatining So‘x tumani, Rishton tumanining Cho‘ng‘ara mahallasi, shuningdek Farg‘ona tumanining Shohimardon, Yordon mahallalari va Hosilot mahallasining Toshtepa - 2 ko‘chasi)da joylashgan yer uchastkalariga Soliq kodeksining 437-moddasida belgilangan yer solig‘i stavkalariga 0,1 koeffitsiyent qo‘llaniladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar tegishli maqsadlar doirasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmon va qarorlarida yoki Vazirlar Makamasining qarorlarida ham belgilanishi mumkin.

Jismoniy shaxslar uchun yer solig‘ining qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlari bo‘yicha respublika hududlari kesimida bazaviy soliq stavkalari 1 kv. m uchun mutlaq o‘lchamda Soliq kodeksida belgilab qo‘yilgani holda, aniq stavkalari har yili xalq deputatlari Kengashlari tomonidan bazaviy stavkalarga Soliq

kodeksida belgilangan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda aniqlanadigan bo‘ldi. Bunda har yili Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari tuman va shaharlar kesimida ularning iqtisodiy rivojlanishiga qarab, qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar uchun yer solig‘i stavkalarini belgilaydi. Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari belgilagan soliq stavkalariga, Toshkent shahri uchun - Soliq kodeksida belgilangan bazaviy soliq stavkalariga kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlar qo‘llagan holda ularning hududlarida joylashgan daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimi bo‘yicha yer solig‘ining aniq stavkalarini belgilaydilar. Demak, 2024-yilda respublika hududlari kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazaviy stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (7-jadval).

7-jadval.

Respublika hududlari kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazaviy stavkalari[28]

Respublika hududlari	1 kv.m uchun bazaviy soliq stavkasi (so‘mda)
Toshkent shahri 1 zona 2 zona 3 zona 4 zona 5 zona	 1577 1337 1096 862 616
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	320
Andijon viloyati	394
Buxoro viloyati	320
Jizzax viloyati	320
Qashqadaryo viloyati	320
Navoiy viloyati	320
Namangan viloyati	394
Samarqand viloyati	394
Surxondaryo viloyati	300
Sirdaryo viloyati	253
Toshkent viloyati	333
Farg‘ona viloyati	333
Xorazm viloyati	320

[28] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 437-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Mazkur stavkalarga Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari 0,5 dan 2,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda, tuman va shaharlar kesimida ularning iqtisodiy rivojlanishiga qarab, soliq stavkalarini belgilaydi. Tumanlar va shaharlar Kengashlari esa Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar Kengashlari tomonidan belgilangan stavkalarga 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni ularning hududlarida joylashgan daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimida kiritadi. Ya’ni tuman (shahar)lar mahalla fuqarolari yig‘inlari kesimida yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun yer solig‘ining aniq stavkalarini belgilaydi. Masalan: Soliq kodeksida Qashqadaryo viloyatida yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining 1 kv.m yer uchun bazaviy soliq stavkasi 320 so‘m. 2024-yilda viloyat xalq deputatlari Kengashi esa mazkur stavkaga 0,5 dan 2,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda, o‘zining hududlaridagi tuman va shaharlar kesimida quyidagicha belgilagan (8-jadval):

8-jadval.

2024-yilda Qashqadaryo viloyatining tuman va shaharlar kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari[29]

№	Hudud nomi	Koeffitsient (0,5 dan 2 gacha)	Yer solig‘i stavkasi
1	Qarshi shahri	1,15	368
2	Shaxrisabz shahar	1,15	368
3	G‘uzor tumani	0,75	240
4	Dehqonobod tumani	0,65	208
5	Qamashi tumani	0,70	224
6	Qarshi tumani	0,80	256
7	Koson tumani	0,80	256
8	Kitob tumani	0,80	256
9	Muborak tumani	0,75	240
10	Nishon tumani	0,75	240
11	Kasbi tumani	0,70	224
12	Chiroqchi tumani	0,75	240
13	Shaxrisabz tumani	0,80	256
14	Yakkabog‘ tumani	0,80	256
15	Mirishkor tumani	1,00	208
16	Ko‘kdala tumani	0,65	224

[29] Xalq deputatlari Qashqadaryo viloyati Kengashining 07.01.2022 yildagi VI-38-1-4-0-K/22-sonli qarori. 2-ilova

Misol uchun yuqoridagi 8-jadvalda (Xalq deputatlari Qashqadaryo viloyati Kengashining qarorida Shaxrisabz shahar uchun bazaviy soliq stavkasiga 1,15 oshiruvchi koeffitsient qo‘llanilgan. Natijada yer solig‘i stavkasi 368 so‘m (320*1,15) etib belgilangan. Shaxrisabz shahar xalq deputatlari Kengashi esa Qashqadaryo viloyat xalq deputatlari Kengashi tomonidan belgilangan soliq stavkalariga 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni (2024-yilda 1 koeffitsient) qo‘llagan holda mahallalar kesimida yer solig‘ining aniq stavkalarini belgilagan (9-jadval).

9-jadval.

2024-yilda Qashqadaryo viloyati Shaxrisabz shahar mahallalari kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining aniq stavkalari[30]

№	Mahalla nomi	2024-yilda Shaxrisabz shahar uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
1	Ammog‘on MFY	368	1	368
2	Bog‘ibahor MFY	368	1	368
3	Bo‘ston MFY	368	1	368
4	Bunyodkor MFY	368	1	368
5	Choshtepa MFY	368	1	368
6	Do‘stlik MFY	368	1	368
7	Fayzobod MFY	368	1	368
8	Guliston MFY	368	1	368
9	G‘alaba MFY	368	1	368
10	Ipak Yo‘li MFY	368	1	368
…				
40	Ziyokor MFY	368	1	368

Soliq qonunchiligiga ko‘ra jismoniy shaxslarga yakka tartibdagi turar joy qurish va obodonlashtirishga berilgan tomorqa yer uchastkalariga ham yakka tartibdagi uy-joy qurishga berilgan yer uchastkalari uchun belgilangan stavka qo‘llaniladi.

Toshkent shahri tumanlari xalq deputatlari Kengashlari esa to‘g‘ridan-to‘g‘ri Soliq kodeksida belgilangan yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazaviy soliq stavkalariga nisbatan 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni

[30] https://soliq.uz/regulations/land-property-tax

qo‘llagan holda mahalla fuqarolar yig‘inlari kesimida aniq stavkalarni belgilab beradi.

Masalan: Toshkent shahri Uchtepa tumani Bog‘obod MFY 4-zona hisoblanadi. Xalq deputatlari Toshkent shahri Uchtepa tumani Kengashining qaroriga asosan ushbu mahalla uchun bazaviy soliq stavkasiga 1,1 oshiruvchi koeffitsient qo‘llanilgan.

Natijada Toshkent shahri Uchtepa tumani Bog‘obod MFYda yashovchi jismoniy shaxslar uchun yer solig‘i stavkasi 1 kv.m yer uchun 948.2 so‘m (862*1,1) etib belgilangan.

Dehqon xo‘jaligini yuritish uchun berilgan qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlarga soliq stavkasi qishloq xo‘jaligi ekinzorlarining normativ qiymatiga nisbatan 0,95 foiz miqdorda belgilanadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha kalendar yil soliq davri hisoblanadi.

3.5-§. Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq to‘lovchining yashash joyidan qat’i nazar, yer uchastkasi joylashgan yerdagi soliq organlari tomonidan ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organning ma’lumotlari asosida amalga oshiriladi.

Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari tomonidan joriy soliq davri uchun soliq stavkalarini o‘z qarorlari bilan tasdiqlaydi hamda qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalari joylashgan joydagi soliq organlariga har yili 10-yanvarga qadar taqdim etiladi.

Yer uchastkasi maydoniga nisbatan yer solig‘i stavkasini (Soliq kodeksida belgilangan bazaviy stavkasiga xalq deputatlari Kengashlari tomonidan koeffitsientlar qo‘llanilgan holda aniqlangan stavka) qo‘llagan holda quyidagi formula orqali hisoblab chiqarish mumkin:

Ya’ni: $\mathbf{S_{sum} = Y_{um} * N_{MFY}}$

Bu yerda:

$\mathbf{Y_{um}}$ –yer uchastkalarining maydoni;

$\mathbf{N_{MFY}}$- tuman (shahar)larda daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimida aniqlangan soliq stavkasi. Agar jismoniy shaxs imtiyozga ega bo‘lsa, imtiyoz hisobga olingan holda yer solig‘i hisoblanadi.

Tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yoxud uylar, dala hovli imoratlari, yakka tartibdagi garajlar va boshqa imoratlar, inshootlar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq jismoniy shaxslardan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lash uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha undiriladi hamda Soliq kodeksining 436-moddasida ko‘rsatilgan imtiyozlar ularga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha soliq turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektining qavatlar soniga bo‘lingan maydonidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda, soliq jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha to‘lanadi.

Yakka tartibda uy-joy qurish va turar joyni obodonlashtirish uchun berilgan yer uchastkalarining tomorqa qismiga qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekish yoki uni obodonlashtirish amalga oshirilmagan taqdirda soliq uch baravar miqdorda to‘lanadi.

Yer uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanilganda, soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining uch baravari miqdorida belgilanadi.

Qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlarning normativ qiymatiga nisbatan yer solig‘i stavkasini (0,95 foiz) qo‘llanilgan holda quyidagi formula orqali hisoblab chiqarish mumkin:

$$\mathbf{S_{sum} = Y_{nq} * N}$$

Bu yerda:

Y_{nq} –qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlarning normativ qiymati;

N- soliq stavkasi.

Quyida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini hisoblashga doir misollarni ko‘rib chiqamiz:

Yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig‘ini hisoblash

1-misol:

Xorazm viloyati Yangiariq tumani Qorako‘z MFYda yashaydigan fuqaroga tegishli turar joyning umumiy yer maydoni 6 sotix (600 kv. metr)

Ushbu jismoniy shaxsga qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanadi?

Yechimi:

➢ Soliq kodeksi bo‘yicha Xorazm viloyatida 1 kv. metr yer uchun bazaviy stavka 320,0 so‘m.

➢ Viloyat Kengashi tasdiqlagan stavka 300,8 so‘m=(320*0,94 koef)

➢ Tuman Kengashi dasdiqlagan stavka 282,75 so‘m=(300,8*0,94 koef)

✓ Shunga ko‘ra ushbu fuqaroga 2024-yilda quyidagi miqdorda yer solig‘i hisoblanadi:

600 *282,75=169 650 so‘m yer solig‘i

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 29-dekabrdagi PQ-422-sonli qaroriga asosan jismoniy shaxslardan undiriladigan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar uchun yer solig‘i summasi 2023-yilda hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi lozim.

Jismoniy shaxslarga yakka tartibdagi turar joy qurish va obodonlashtirishga berilgan tomorqa yer uchastkalari bo‘yicha yer solig‘ini hisoblash

2-misol:

Farg‘ona viloyati Quva tumani Ittifoq MFYda fuqaroning tomorqa yer uchastkasi maydoni 0,08 ga (8 sotix)ni tashkil etadi.

Ushbu jismoniy shaxsga qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanadi?

Yechimi:

№	Mahalla nomi	2024-yilda Quva tumani uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
17.	Ittifoq MFY	366,3	0,79	289,38

Farg‘ona viloyati Quva tumani Ittifoq MFYda 1 kv.m yer uchun yer solig‘ining aniqlangan stavkasi (tuman Kengashi tomonidan) 289,38 so‘m miqdorida belgilangan.

Yer solig‘i summasini hisoblaymiz: 800*289,38 so‘m=231 504 so‘m

Tadbirkorlikda foydalaniladigan, ijaraga berilgan va yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq hisoblash

3-misol:

Farg‘ona shahar Bahor MFYda fuqaroga turg‘un savdo shaxobchasini qurish uchun 0,01 gektar (100 kv.metr) yer ajratilgan. Mazkur yer uchastkasi uchun 2024-yilda qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanishini topish lozim?

Yechimi:

Tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yoxud uylar, dala hovli imoratlari, yakka tartibdagi garajlar va boshqa imoratlar, inshootlar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq jismoniy shaxslardan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lash uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha undiriladi hamda Soliq kodeksining 436-moddasida ko‘rsatilgan imtiyozlar ularga nisbatan tatbiq etilmaydi.

№	Mahalla nomi	2024-yilda Farg‘ona viloyatida yuridik shaxslar uchun soliq stavkasi 1 gektar uchun (mln. so‘m)	2024-yilda Farg‘ona shahrida yuridik shaxslar uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi 1 gektar uchun (mln. so‘m)	Tuman Kengashi koeffitsient	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi 1 gektar uchun (mln. so‘m)
1	Bahor MFY	37	55,5	1,7	94,35

Farg‘ona shahar Bobur MFYda yuridik shaxslar uchun yer solig‘i stavkasi 1 gektar yer uchun 94,35 mln. so‘m. Fuqaroga berilgan yer uchastkasi 0,01 gektar.

Yer solig‘i summasi: 0,01 ga*94 350 000 so‘m=943 500 so‘m

Oilaviy tadbirkor yoki oilaviy korxonalar yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda yer solig‘i hisoblash

4-misol:

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahri Ma’rifat MFYda fuqaro Sh.Abdurahmonov o‘zining uyida oilaviy korxona tashkil etgan holda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiradi. Uyning yer maydoni 300 kv. metrni tashkil etadi. Qancha miqdorda va qanday stavkada yer solig‘i to‘lanadi?

Yechimi:

Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda, soliq jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha to‘lanadi. SK. 437-modda

№	Mahalla nomi	2024-yilda Farg‘ona shahar uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
33.	Ma’rifat MFY	**483**	1,32	638

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahar Ma’rifat MFYda jismoniy shaxslarga 1 kv.m yer uchun yer solig‘ining aniqlangan stavkasi (shahar Kengashi tomonidan) 638 so‘m miqdorida belgilangan.

Yer solig‘i summasini hisoblaymiz: 300 *638 so‘m=191 400 so‘m

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha yer solig‘ini hisoblash

5-misol:

Toshkent shahri Uchtepa tumani Bog‘obod MFYda joylashgan 4 qavatli turar joyning 1-qavatida jismoniy shaxsga tegishli 100 kv.metrlik noturar joy mavjud.

2024-yilda mazkur noturar joy yer maydoni bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan yer solig‘i qanday hisoblanadi?

Yechimi:

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha soliq turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektining qavatlar soniga bo‘lingan maydonidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

№	Mahalla nomi	2024-yilda Toshkent shahri 4-zonasida yuridik shaxslar uchun tasdiqlagan stavka 1 gektar uchun (mln. so‘m)	Tuman Kengashi koeffitsienti (0,7 dan 3 gacha)	2024-yilda 1 gektar uchun yer solig‘i stavkasi (mln. so‘m)
17.	Bog‘obod MFY	111	1,2	132,2

Noturar joy maydoni qavatlar soniga bo‘linadi: 100/4=25 kv.metr. Mazkur joy noturar bo‘lganligi uchun, yer solig‘i yuridik shaxslar uchun belgilangan stavkalari bo‘yicha undiriladi. 1 kv.metr yer uchun soliq stavkasi: 132200000/10000 metr (1 ga)=13 200 so‘m.

Yer solig‘i summasini hisoblaymiz: 25 kv.metr*13 200 so‘m=330 000 so‘m

Ayrim hollarda yer solig‘ini oshirilgan stavkalarda hisoblash

6-misol:

Farg‘ona viloyati Qo‘shtepa tumani Shodlik MFYda fuqaro hovlisi (turar joyi)ning umumiy maydoni 15 sotixni tashkil etadi. Kadastr hujjatida esa yer maydoni 10 sotix etib belgilangan. Qolgan 5 sotix yerdan hujjatsiz foydalanmoqda.

2024-yilda mazkur fuqaroning yer maydoni bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan yer solig‘i qanday hisoblanadi.

Yechimi:

Yer uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanilganda, soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining uch baravari miqdorida belgilanadi.

№	Mahalla nomi	2024-yilda Qo‘shtepa tumani uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
40.	Shodlik MFY	300	0,91	273

5 sotix (15-10) yerdan hujjatsiz foydalanmoqda. 5 sotix yer uchun bazaviy stavkaning 3 baravari miqdorida, ya’ni 500 kv. metr * (273*3) miqdorida soliq hisoblanadi. Yer solig‘i summasini hisoblaymiz:

1) 1000 kv.m *273=273 000 so‘m soliq kadastr hujjatidagi yer maydoni uchun;

2) 500 kv.m *(273 *3)=409 500 so‘m soliq hujjatsiz foydalanilayotgan yer uchun.

Jami hisoblangan yer solig‘i summasi: 273 000 so‘m+409 500 so‘m=682 500 so‘m

Yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlarni qo‘llagan holda yer solig‘i hisoblash

7-misol:

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahar Soy bo‘yi MFYda yashovchi fuqaro xonadoni yer uchastkasi maydoni 6 sotix (600 kv. metr)ni tashkil etadi. Ushbu xonadon egasi 2024-yil 15-iyun kuni TMEK tomonidan 1-guruh nogironi deb topilgan va unga nogironlik guvohnomasi taqdim etilgan. Xonadon egasiga tegishli nogironlik guvohnomasi nusxasi 20-iyun kuni imtiyozdan foydalanish uchun Soliq inspeksiyasiga taqdim etilgan.

Mazkur xonadon yer uchastkasi uchun 2024-yilda imtiyozni qo‘llagan holda qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanishini topamiz?

Yechimi:

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahar Soy bo‘yi MFY hududidagi yerlar uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig‘ining stavkasi 1 kv.m uchun 536,13 so‘m miqdorida belgilangan. (Tuman kengashi qarorida)

№	**Mahalla nomi**	**2024-yil uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi**	**Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)**	**2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi**
59.	Soy bo‘yi MFY	483	1,11	536,13

Yillik yer solig‘i yil boshida quyidagicha hisoblangan: 600 kv.metr *536,13 so‘m=321 678 so‘m

Soliq kodeksining 440-moddasiga asosan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, bu soliq imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan e’tiboran to‘lanmaydi.

Shunga ko‘ra mazkur fuqaro 2024-yil uchun hisoblangan soliqning 7 oylik (7/12) qismidan ozod qilinadi. Ya’ni: 321 678/12*7=187 645,5 so‘m. Budjetga 5 oylik soliq 321 678- 187 645,5=134 032,5 so‘m.

Soliq idorasi tomonidan hisoblangan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk va yer soliqlarini to‘lash to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomasi soliq organlari tomonidan soliq to‘lovchilarga imzo qo‘ydirilgan holda yoki to‘lov xabarnomasi olinganligini va olingan sanani tasdiqlovchi boshqa usulda har yili 1 martdan kechiktirmay topshiriladi.

Soliq davri uchun soliqni to‘lash fuqarolar tomonidan teng ulushlarda 15-aprelga va 15-oktabrga qadar amalga oshiriladi.

3.6-§. Ayrim hollarda yer solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari

Soliq kodeksida belgilanishiga ko‘ra[31] yil davomida ajratilgan yer uchastkalari uchun soliq yer uchastkasi ajratilgan oydan keyingi oydan e’tiboran jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadi. *Masalan:*

Fuqaroga 2024-yil yanvar oyida yer ajratilgan. Mazkur fuqaro 2024-yil uchun yer solig‘ini fevral oyidan boshlab to‘laydi.

Misol:

Fuqaro R. Rasulovga 2024-yil 16-mart kuni yakka tartibda uy-joy qurish uchun yer uchastkasi ajratilgan.

Ushbu yer bo‘yicha yillik hisoblangan soliq summasi 240 ming so‘m bo‘lsa, R. Rasulov tomonidan to‘lanadigan yer solig‘i summasini topish kerak?

Yechimi:

Ushbu yer bo‘yicha yillik soliq summasi: 240 000 so‘m

[31] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 440-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Demak fuqaro F. Rahmonov 9 oy (2024-yil aprel-dekabr) uchun yer solig‘i to‘laydi: 240 000 /12*9= 180 000 so‘m.

Soliq kodeksida belgilanishiga ko‘ra[32] yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliqni to‘lash yer uchastkasi kamaytirilgan oydan e’tiboran tugatiladi (kamaytiriladi). *Masalan:*

Fuqaroga tegishli bo‘lgan umumiy maydoni 0,1 ga bo‘lgan turar joyning to‘rtdan bir qismi (1/4) 2024-yil aprel oyida yo‘l qurilishi munosabati bilan olib qo‘yildi. Mazkur holatda fuqaroga yerning olib qo‘yilgan qismi (¼) uchun aprel oyidan boshlab, hisoblangan soliq kamaytiriladi.

Misol:

Yakkabog‘ tumanida yashovchi fuqaro M.Egamberdiev hovlisi yer maydonining 1/4 qismi hokim qaroriga asosan markaziy ko‘chalarni kengaytirish maqsadida 2024-yil iyul oyida olib qo‘yildi. Mazkur hovli yer maydoni uchun yillik hisoblangan yer solig‘i summasi 360 ming so‘mni tashkil etsa, ushbu fuqaro yer uchastkasi kamaytirilgani uchun qancha miqdorda yer solig‘i to‘lashini topish kerak?

Yechimi:

Ushbu hovli umumiy yer maydoni uchun hisoblangan yillik yer solig‘i summasi: 360 000 so‘m

Shunga ko‘ra fuqaro M.Egamberdiev tomonidan dastlabki 6 oy (yanvar-iyun) uchun 360 000/12*6=180 000 so‘m

Keyingi 6 oy (iyul-dekabr) uchun (180 000/4)*3=135 000

Demak ushbu fuqaro yer uchastkasi kamaytirilgani uchun 180 000+135 000=215 000 so‘m miqdorida yer solig‘i to‘lashi kerak.

Soliq kodeksiga asosan[33] yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, bu soliq imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan e’tiboran to‘lanmaydi.

[32] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 440-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.
[33] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 440-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Soliq bo‘yicha imtiyozlarga bo‘lgan huquq tugatilgan taqdirda, bu soliq mazkur huquq tugatilgan oydan keyingi oydan e’tiboran to‘lana boshlaydi. *Masalan:*

Fuqaro 2024-yil mart oyida elektr tarmog‘idan uzilgan holda qayta tiklanadigan energiya manbasi (quyosh batereyalari)ni o‘rnatgan holda undan foydalanib kelmoqda. Mazkur fuqaro 2024-yil mart oyidan boshlab, yer solig‘idan ozod etiladi. U faqat 2024-yilning 2 oyi (yanvar, fevral) uchun yillik soliq summasining 2/12 qismini to‘lashi lozim.

Misol:

Namangan viloyati Norin tumanida yashovchi fuqaro S.Mamajonova 2024-yil 15-sentabrda TMEK tomonidan 1-guruh nogironi deb topildi va unga tegishli guvohnoma berildi. Mazkur fuqaroga tegishli hovli yer maydoni uchun 2024-yilda 240 ming so‘m yer solig‘i hisoblangan.

Ushbu fuqaroga imtiyoz qachondan qo‘llaniladi va 2024-yil uchun qancha miqdorda yer solig‘i to‘lanishini topish kerak?

Yechimi:

Ushbu yer bo‘yicha yillik yer solig‘i summasi: 240 000 so‘m

Imtiyoz sentabr oyidan qo‘llaniladi (yer solig‘idan ozod qilinadi).

Fuqaro S.Mamajonova 8 oy (2024-yil yanvar-avgust) uchun yer solig‘i to‘laydi: 240 000 /12*8= 160 000 so‘m

Tayanch so‘z va iboralar

Yer, tomorqa yer uchastkalari, yakka tartibdagi turar joy qurish uchun yer uchastkalari, ijara huquqi, mulk huquqi, ijara, ijara to‘lovi, yer solig‘i, imtiyoz, to‘lov muddati.

Nazorat uchun savollar

1. JShaxslarning yer uchastkalariga nisabatan qanday huquqlari mavjud?
2. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bazasi qay tartibda aniqlanadi?
3. Kimlar yer solig‘idan ozod qilinadi?
4. Yer solig‘i stavkalari qaysi hujjatda belgilab qo‘yiladi?
5. Jismoniy shaxslarga yer solig‘ini hisoblashning yoki stavkalarni qo‘llashning qanday o‘ziga xos jihatlari mavjud?

6. Noturar ko‘chmas mulklar joylashgan yer uchastkalariga nisabatan qanday stavka qo‘llaniladi?

7. Jismoniy shaxslar yer solig‘ini qaysi muddatlarda to‘laydi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazasi nima?

A) kadastr idorasining ma’lumotlari bo‘yicha yer uchastkalarining maydoni

B) yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan normativ qiymati

C) elektron savdo orqali sotib olingan yer uchastkalarining bozor qiymati

D) yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan bazaviy qiymati

2. Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar mazkur energiya manbalari o‘rnatilgan oydan e’tiboran qancha muddatga yer solig‘idan ozod qilingan?

A) 3 yil muddatga B) 2 yil muddatga C) 5 yil muddatga D) 7 yil muddatga

3. Jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq qanday stavkada undiriladi?

A) yuridik shaxslar uchun belgilangan stavkalarda

B) jismoniy shaxslar uchun belgilangan stavkalarda

C) jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasining 2 baravari miqdorida

D) jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasining 3 baravari miqdorida

4. Jismoniy shaxs tomorqasida qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekmagan yoki uni obodonlashtirmagan taqdirda yer solig‘i qancha miqdorda to‘lanadi?

A) 3 baravar B) 2 baravar C) 5 baravar D) 1,5 baravar

5. Jismoniy shaxslar yer uchastkalaridan hujjatlarsiz foydalanilganda, soliq qanday miqdorda belgilanadi?

A) 3 baravar B) 2 baravar C) 1,5 baravar D) 5 baravar

6. Yil davomida ajratilgan yer uchastkalari uchun soliq jismoniy shaxslar tomonidan qachondan boshlab to‘lanadi?

A) yer uchastkasi ajratilgan oydan keyingi oydan

B) yer uchastkasi ajratilgan oydan

C) yer uchastkasi ajratilgan yildan keyingi yildan

D) yer uchastkasi ajratilgan yildan

7. Jismoniy shaxsning yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliqni to‘lash qachondan boshlab kamaytiriladi?

A) yer uchastkasi kamaytirilgan oydan

B) yer uchastkasi kamaytirilgan yildan

C) yer uchastkasi kamaytirilgan yildan keyingi yildan

D) yer uchastkasi kamaytirilgan oydan keyingi oydan

8. Jismoniy shaxslar uchun yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, soliq qachondan boshlab to‘lanmaydi?

A) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan

B) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan keyingi oydan

C) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan yildan keyingi yildan

D) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan yildan

9. Jismoniy shaxslar uchun yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlarga bo‘lgan huquq tugatilgan taqdirda, soliq qachondan boshlab to‘lanadi?

A) mazkur huquq tugatilgan oydan keyingi oydan

B) mazkur huquq tugatilgan oydan C) mazkur huquq tugatilgan yildan

D) mazkur huquq tugatilgan yildan keyingi yildan

10. Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari tomonidan joriy soliq davri uchun soliq stavkalari soliq organlariga qachongacha taqdim etishi kerak?

A) 10-yanvargacha B) 1 dekabrgacha C) 1 oktabrgacha D) 1 maygacha

IV-BOB. JISMONIY SHAXSLARNING AYRIM TOIFALARI TOMONIDAN TO‘LANADIGAN IJTIMOIY SOLIQ, DAVLAT BOJLARI VA YIG‘IMLARI

4.1-§. Ixtiyoriy tarzda jismoniy shaxslar tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lash va uning o‘ziga xos afzalliklari

Amaldagi soliq qonunchiligida yuridik shaxslar qatorida belgilangan tartibda ijtimoiy soliqni jismoniy shaxslarning ayrim toifalari ham to‘lashligi belgilab qo‘yilgan bo‘lib, jismoniy shaxslarning ushbu toifadagi ijtimoiy soliqni to‘lovchilarini quyidagi ikki guruhga ajratish mumkin bo‘ladi:

- kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat’i nazar ijtimoiy soliqni to‘lovchilar;

- mehnat staji hisoblanishi uchun o‘zini o‘zi band qilgan ijtimoiy soliqni to‘lovchilar.

Mamlakatimizda jismoniy shaxslarning ayrim toifalari, jumladan chet elda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari hamda ish vaqtini hisobga olib bo‘lmaydigan shaxslarning davlat tomonidan sug‘urtalanishga doir konstitutsiyaviy huquqlarini ro‘yobga chiqarish maqsadida, ular tomonidan Budjetdan tashqari pensiya jamg‘armasiga qonun hujjatlarida belgilangan miqdorlardagi ijtimoiy soliqni ixtiyoriy ravishda to‘lash tartibi joriy etilgan. Bunda to‘lovlar amalga oshirilgan davrlar belgilangan tartibda chet elda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari hamda ish vaqtini hisobga olib bo‘lmaydigan shaxslar uchun mehnat stajiga qo‘shiladi va «Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida» qonuni[34]ga muvofiq ushbu shaxslar davlat pensiya ta’minoti huquqiga ega bo‘ladilar. O‘z navbatida qonun hujjatlarida belgilangan miqdorlardagi ijtimoiy soliqni ixtiyoriy ravishda to‘laydigan jismoniy shaxslarning ayrim toifalariga quyidagilarni kiritish mumkin bo‘ladi (5-rasm).

Soliq kodeksida ayrim toifadagi jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan ijtimoiy soliq va uni to‘lashning o‘ziga xos xususiyatlari belgilab qo‘yilgan.

[34] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida. 938-XII-sonli, 1993 yil 3-sentabr. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

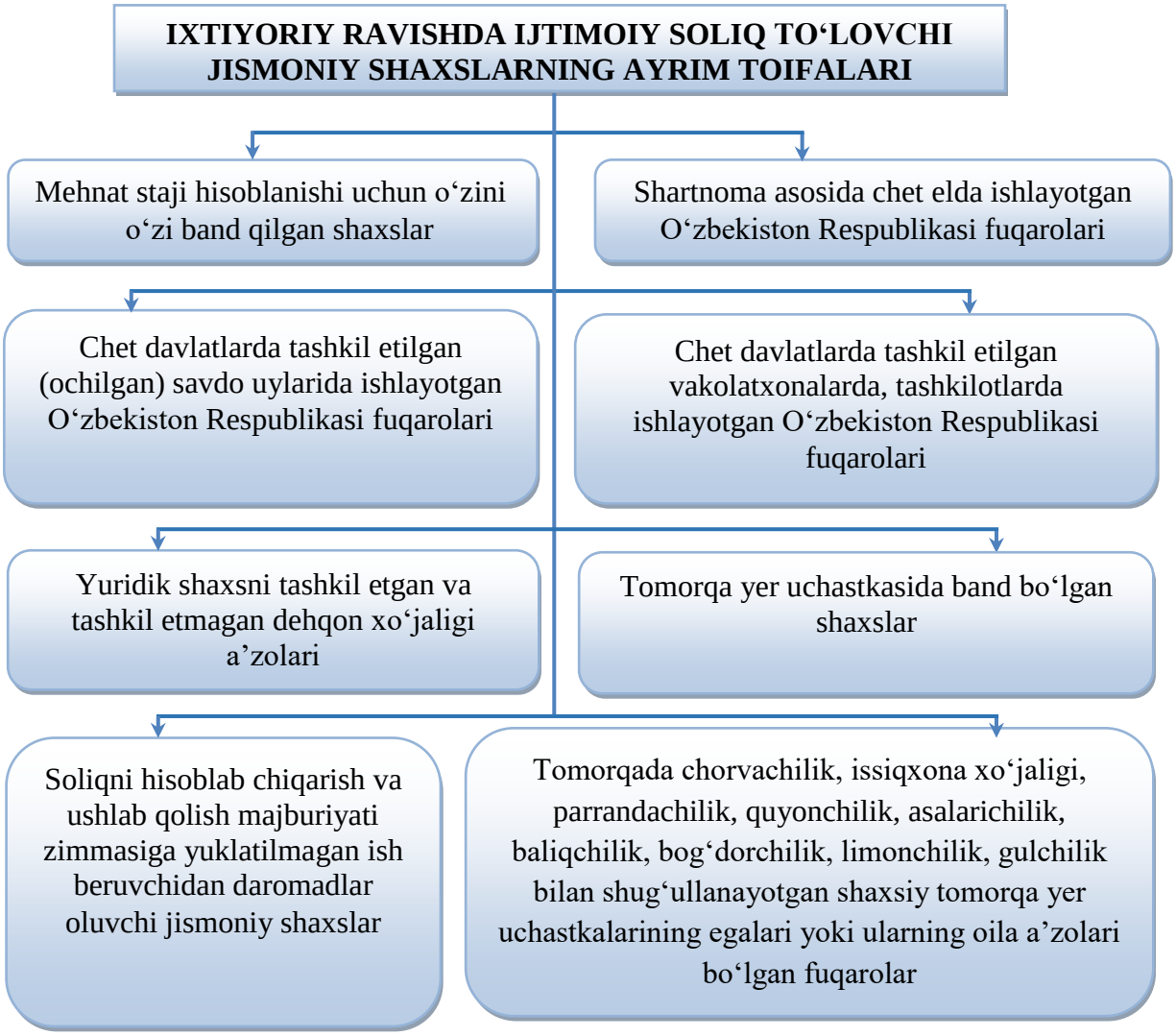

5-rasm. Ixtiyoriy ravishda ijtimoiy soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarning ayrim toifalari[35]

Jumladan, Soliq kodeksiga ko‘ra[36] mehnat staji hisoblanishi uchun o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar, mehnat shartnomasi asosida chet elda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, O‘zbekiston Respublikasi davlat organlari va boshqa tashkilotlar tomonidan chet davlatlarda tashkil etilgan (ochilgan) savdo uylarida, vakolatxonalarda (shu jumladan yuridik shaxs tashkil etmasdan), tashkilotlarda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek ishlamaydigan eri (xotini) uchun soliq to‘lovini amalga oshiruvchi ishlayotgan fuqarolar tomonidan ijtimoiy soliq yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida ixtiyoriy tartibda to‘lanadi. Shuningdek dehqon xo‘jaliklari

[35] Qonun xujjatlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.
[36] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 408-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

a’zolari, maydoni to‘rt sotixdan kam bo‘lmagan dehqon xo‘jaligida, tomorqa yer uchastkasida band bo‘lgan yoki ushbu maydonda qoramol yoxud ellik boshdan kam bo‘lmagan xonaki parranda parvarishlayotgan jismoniy shaxslar ham ijtimoiy soliqni ixtyoriy tartibda to‘laydi.

> ***Dehqon xo‘jaligi a’zosi*** *- birgalikda yashayotgan va dehqon xo‘jaligini birgalikda yuritayotgan oila boshlig‘i, uning xotini (eri), bolalari, shu jumladan farzandlikka olingan bolalari, tarbiyaga olgan bolalari, ota-onalari, mehnatga qobiliyatli yoshga yetgan boshqa qarindoshlari.*

Belgilangan miqdordagi ijtimoiy soliqning to‘lanishi o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar, mehnat shartnomasi asosida chet elda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, O‘zbekiston Respublikasi davlat organlari va boshqa tashkilotlar tomonidan chet davlatlarda tashkil etilgan (ochilgan) savdo uylarida, vakolatxonalarda (shu jumladan yuridik shaxs tashkil etmasdan), tashkilotlarda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek ishlamaydigan eri (xotini) uchun soliq to‘lovini amalga oshiruvchi ishlayotgan fuqarolar, shuningdek dehqon xo‘jaligi a’zosining hamda tomorqa yer uchastkasida band bo‘lgan yoki ushbu maydonda qoramol yoxud ellik boshdan kam bo‘lmagan xonaki parranda parvarishlayotgan jismoniy shaxslarning mehnat stajini hisoblab chiqarishda bir yil deb hisobga olinadi.

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan jismoniy shaxslar tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lash - hisobot yilining 1-dekabrigacha amalga oshiriladi. Bunda soliqning miqdori to‘lov kunida belgilangan bazaviy hisoblash miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Qonun hujjatlariga muvofiq soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish majburiyati zimmasiga yuklatilmagan (soliq agenti hisoblanmagan) ish beruvchidan daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar soliqni jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyada ko‘rsatilgan mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar summasidan kelib chiqqan holda, soliqni ixtiyoriy ravishda to‘lash haqida jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish bilan bir vaqtda beriladigan ariza asosida ixtiyoriy asosda to‘laydi[37].

O‘zini o‘zi band qilgan shaxslar tomonidan o‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida haqiqatda ishlagan vaqtidan qat’i nazar yiliga bazaviy hisoblash

[37] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 408-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

miqdorining kamida bir baravari miqdorida ijtimoiy soliqni ixtiyoriy tartibda to‘laydi. Ushbu summa to‘lig‘icha budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga yo‘naltiriladi va undan kelib chiqqan holda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun belgilangan tartibda pensiya hisoblash uchun daromad hajmi aniqlanadi hamda ularga bir yillik mehnat stajiga ega bo‘ladilar.

Quyida jismoniy shaxslarning ayrim toifalari tomonidan ixtiyoriy ravishda ijtimoiy soliqni to‘lashga doir misollarni ko‘rib chiqamiz:

1-VAZIYAT. Fuqaro O. Saidov tashkil etilgan dehqon xo‘jaligining a’zosi sifatida mehnat faoliyatini olib boradi.

Savol:

Ushbu fuqaro 2024-yilda bir yillik ish stajiga ega bo‘lish maqsadida ixtiyoriy ravishda qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘laydi? Agar mazkur fuqaro ijtimoiy soliqni 2024-yil iyun oyida to‘lamoqchi bo‘lsa, uning miqdori qancha bo‘ladi?

Yechimi:

Soliq kodeksining 408-moddasida dehqon xo‘jaliklarining a’zolari, shuningdek shaxsiy tomorqa yer uchastkalarida band bo‘lgan yoki mazkur maydonda chorvachilik (qoramol, qo‘ylar, echkilar, otlar va boshqalar), issiqxona xo‘jaligi, parrandachilik (tovuqlar, bedanalar, kurkalar, g‘ozlar, o‘rdaklar), quyonchilik, asalarichilik, baliqchilik, bog‘dorchilik, limonchilik, gulchilik bilan shug‘ullanayotgan shaxsiy tomorqa yer uchastkalarining egalari yoki ularning oila a’zolari bo‘lgan fuqarolar tomonidan (ularga tegishli tomorqa yer uchastkasining maydonidan yoki ular tomonidan parvarish qilinayotgan uy hayvonlari va parrandalarning sonidan qat’i nazar) yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida soliq to‘lashligi, bunda soliqning miqdori to‘lov kuniga belgilangan bazaviy hisoblash miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilishi belgilab qo‘yilgan. Shuningdek, Soliq kodeksida ijtimoiy soliqni to‘lash hisobot yilining 1-dekabriga qadar amalga oshirilishi ko‘rsatib o‘tilgan.

2024-yil iyun oyida bazaviy hisoblash miqdori 340 ming so‘mni tashkil etadi. Shunga ko‘ra mazkur fuqaro 2024-yil iyun oyida 340 ming so‘m ijtimoiy soliq to‘lashi lozim. Natijada unga 1 yillik ish staji hisoblanadi.

2-VAZIYAT. O‘zining tomorqasida fuqaro Sh. Anvarova uch bosh qoramol va oltmish besh bosh tovuq parvarishlamoqda.

Savol:

Ushbu fuqaro 2024-yilda bir yillik ish stajiga ega bo‘lish maqsadida ixtiyoriy ravishda qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘laydi? Agar mazkur fuqaro ijtimoiy soliqni 2024-yil yanvar oyida to‘lamoqchi bo‘lsa, uning miqdori qancha bo‘ladi?

Yechimi:

Soliq kodeksining 408-moddasida tomorqasida chorvachilik, issiqxona xo‘jaligi, parrandachilik, quyonchilik, asalarichilik, baliqchilik, bog‘dorchilik, limonchilik, gulchilik bilan shug‘ullanayotgan shaxsiy tomorqa yer uchastkalarining egalari yoki ularning oila a’zolari bo‘lgan fuqarolaryiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida soliq to‘lashligi, bunda soliqning miqdori to‘lov kuniga belgilangan bazaviy hisoblash miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilishi belgilab qo‘yilgan.

2024-yil yanvar oyida bazaviy hisoblash miqdori 340 ming so‘mni tashkil etadi. Shunga ko‘ra mazkur fuqaro 2024-yil yanvar oyida 340 ming so‘m ijtimoiy soliq to‘lashi lozim. Natijada unga 1 yillik ish staji hisoblanadi.

4.2-§. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lashning o‘ziga xos jihatlari

Soliq kodeksiga asosan *jismoniy shaxslarning ayrim toifalari, jumladan, yakka tartibdagi tadbirkorlar, yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar, faoliyatni yuridik shaxs tashkil etmagan holda, oilaviy tadbirkorlik shaklida amalga oshirish uchun yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan oila a’zosi hamda uning birgalikda faoliyat ko‘rsatayotgan oila a’zolari, hunarmandchilik faoliyati bilan shug‘ullanayotgan jismoniy shaxslar, shuningdek “Usta-shogird” maktablari o‘quvchilari* **ijtimoiy soliqni to‘lovchilar** bo‘lib hisoblanadi. Ushbu jismoniy shaxslar uchun ular tomonidan *tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish* **soliq solish ob’ekti** hisoblanadi.

Ijtimoiy soliq, agar Soliq kodeksi 408-moddasining ikkinchi va uchinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘lovchining kalendar oyda ishlagan kunlari sonidan qat’i nazar:

1) yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan - oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda;

2) savdo majmualari va bozorlarda faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar tomonidan - oyiga bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizi miqdorida;

3) faoliyatni yuridik shaxs tashkil etmagan holda, oilaviy tadbirkorlik shaklida amalga oshiruvchi oila a’zolari tomonidan:

yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan oila a’zosi tomonidan - oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda;

oilaning boshqa a’zolari tomonidan (bundan o‘n sakkiz yoshga to‘lmaganlar mustasno) - oyiga bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizi miqdorida majburiy tartibda to‘lanadi.

Mehnat stajini hisoblab chiqarish uchun yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida:

“Hunarmand” uyushmasining a’zosi bo‘lgan hunarmandchilik faoliyati subyektlari;

“Usta-shogird” maktablari o‘quvchilari - ular yigirma besh yoshga to‘lguniga qadar ishlagan davrda;

dehqon xo‘jaligi boshlig‘i;

yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar (savdo majmualari va bozorlarda faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar mustasno) tomonidan majburiy tartibda soliq to‘lanadi.

Yoshga doir pensiya va nafaqa oluvchi hunarmandchilik faoliyati subyektlari bo‘lgan “Hunarmand” uyushmasining a’zolari soliq to‘lashdan ozod etiladi. Qolgan yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo‘lgan qolgan shaxslar, shuningdek I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun esa soliq miqdori uning belgilangan eng kam miqdorining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak.

Mazkur imtiyozlar pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi. Imtiyozlarga bo‘lgan huquq kalendar yil davomida vujudga kelgan yoki tugatilgan taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq yuzaga kelgan yoki tugatilgan oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

Soliqni to‘lash quyidagicha amalga oshiriladi:

Ijtimoiy soliqni har oyda to‘lash majburiyatiga ega shaxslar tomonidan - har oyda tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay;

Ixtiyoriy yoki yilda bir marotaba ijtimoiy soliq to‘laydigan shaxslar tomonidan - hisobot yilining 1-dekabrigacha amalga oshiriladi. Bunda soliqning miqdori to‘lov kunida belgilangan bazaviy hisoblash miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yangi ro‘yxatdan o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshiruvchi oila a’zolari tomonidan soliqni to‘lash ular yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan keyingi oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

Soliqni to‘lash majburiyati:

yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshirayotgan oila a’zolari uchun - oilaviy tadbirkorlik subyekti nomidan ish yuritadigan, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan oila a’zosining;

yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar uchun - ushbu xodimlar bilan mehnat shartnomasini tuzgan yakka tartibdagi tadbirkorning zimmasiga yuklatiladi.

To‘lov topshiriqnomasida (kirim orderida) soliq to‘lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, identifikatsiya raqami va to‘lov kiritilayotgan davr ko‘rsatilishi shart. Bunda oila a’zolari - oilaviy tadbirkorlik ishtirokchilari va xodim yollagan yakka tartibdagi tadbirkorlar bo‘yicha to‘lov topshiriqnomasi (kirim orderi) har bir oila a’zosi uchun va yakka tartibdagi tadbirkorning har bir

yollangan xodimi uchun alohida-alohida yoziladi. Agar to‘lov topshiriqnomasida (kirim orderida) davr ko‘rsatilmagan bo‘lsa, to‘lov u amalga oshirilayotgan oy (dehqon xo‘jaliklari a’zolari va dehqon xo‘jaligida band bo‘lgan jismoniy shaxslar, shuningdek yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar (savdo majmualari va bozorlarda faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar mustasno) uchun - yil uchun to‘langan deb hisoblanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to‘xtatib turilganligi to‘g‘risida soliq organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o‘z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun soliqni hisoblashni to‘xtatib turish uchun asos bo‘ladi.

Soliq organlari tomonidan olingan, har bir yollangan xodim uchun belgilangan tartibda berilgan hisobga olish kartochkalari yakka tartibdagi tadbirkor o‘z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimiga soliqni hisoblashni to‘xtatib turish uchun asos bo‘ladi.

Agar faoliyatini to‘xtatib turgan yakka tartibdagi tadbirkor yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun hisobga olish kartochkasini soliq organiga belgilangan muddatlarda topshirmasa, yakka tartibdagi tadbirkorning majburiyatlari bo‘yicha soliqni hisoblash to‘xtatilmaydi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar, savdo majmualari va bozorlarda faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar, faoliyatni yuridik shaxs tashkil etmagan holda, oilaviy tadbirkorlik shaklida amalga oshiruvchi oila a’zolari, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan oila a’zosi, oilaning boshqa a’zolari, shuningdek yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar (savdo majmualari va bozorlarda faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar mustasno) soliqni Soliq kodeksining 405-moddasida ko‘rsatilgan soliq stavkalari bo‘yicha jami yillik daromad to‘g‘risida deklaratsiyada ko‘rsatilgan mehnatga haq to‘lash tarzida olingan daromadlar summasidan kelib chiqib, biroq ushbu moddada

belgilangan uning eng kam miqdoridan kam bo‘lmagan holda, soliqni ixtiyoriy ravishda to‘lash haqida jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish bilan bir vaqtda beriladigan ariza asosida to‘lashga haqli. Bunda to‘lanishi lozim bo‘lgan soliqning uzil-kesil summasi Soliq kodeksining 405-moddasining birinchi - oltinchi qismlariga muvofiq to‘langan summalarni hisobga olgan holda aniqlanadi.

Qonunchilikka muvofiq soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish majburiyati zimmasiga yuklatilmagan ish beruvchidan daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar soliqni jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyada ko‘rsatilgan mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar summasidan kelib chiqqan holda, soliqni ixtiyoriy ravishda to‘lash haqida jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish bilan bir vaqtda beriladigan ariza asosida ixtiyoriy asosda to‘laydi.

Qonunchilikka muvofiq soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish majburiyati zimmasiga yuklatilmagan ish beruvchidan daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar tomonidan soliqni to‘lash jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya ma’lumotlari bo‘yicha soliq organlari tomonidan hisoblab chiqariladigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini to‘lash muddatlarida amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlari (Farg‘ona viloyatining So‘x tumani, Rishton tumanining Cho‘ng‘ara mahallasi, shuningdek Farg‘ona tumanining Shohimardon, Yordon mahallalari va Hosilot mahallasining Toshtepa - 2 ko‘chasi)da mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun ijtimoiy soliq - yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida qo‘llaniladi.

Quyida yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lashga doir misollarni ko‘rib chiqamiz:

1-VAZIYAT. Yakka tartibdagi tadbirkor Shukurov Jasur 2024-yil 10-yanvar kuni davlat ro‘yxatidan o‘tgan va faoliyatini 11-yanvardan boshlagan. Mazkur

tadbirkor daromad solig‘ini qat’iy belgilangan summalarda to‘lash tartibini tanlagan.

Savol:

Ushbu tadbirkor qaysi oydan boshlab qancha miqdorda ijtimoiy soliqni to‘laydi? Soliqni to‘lash muddatlari qachon?

Yechimi:

Soliq kodeksining 408-moddasida yangi ro‘yxatdan o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar (shuningdek, oilaviy tadbirkorlik sub’ekti a’zolari) tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lash ular yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan keyingi oydan e’tiboran amalga oshirilishi belgilangan. Shunga ko‘ra mazkur tadbirkor 10-yanvarda davlat ro‘yxatidan o‘tganligi uchun, 2024-yil fevral oyidan boshlab, oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari (fevral oyida 340 000 so‘m)dan kam bo‘lmagan miqdorda ijtimoiy soliqni to‘laydi.

Yakka tartibdagi tadbirkor Shukurov Jasur tomonidan ijtimoiy soliq har oyning 15-sanasigacha to‘lanishi lozim.

2-VAZIYAT. “Faravon” MFYda faoliyat ko‘rsatuvchi yakka tartibdagi tadbirkor Shukurov Jasurning mehnat shartnomasi asosida yollagan bir nafar xodimi mavjud.

Savol:

Ushbu tadbirkorning yollanma xodimi qancha miqdorda ijtimoiy soliqni to‘laydi? Soliqni to‘lash muddatlari qachon?

Yechimi:

Soliq kodeksining 408-moddasida ijtimoiy soliq yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar (yakka tartibdagi tadbirkorning xodimlari) tomonidan – yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida to‘lanishi belgilangan. Soliqni hisobot yilining 1-dekabrigacha amalga oshirishi kerak.

3-VAZIYAT. Chakana savdo faoliyati bilan shug‘ullanayotgan yakka tartibdagi tadbirkor A. Raximov II-guruh nogironi hisoblanadi.

Savol:

Ushbu YaTT qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘laydi?

Yechimi:

Soliq kodeksining 408-moddasida I va II-guruh nogironligi bo‘lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun ijtimoiy soliq uning belgilangan eng kam miqdorining kamida 50 foizini tashkil etishi kerakligi belgilangan. Shunga ko‘ra mazkur yakka tartibdagi tadbirkor II-guruh nogironi bo‘lgani uchun yakka tartibdagi tadbirkorlar to‘laydigan ijtimoiy soliq (oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari)ning 50 foizini to‘laydi. Masalan, 2024-yil boshida bazaviy hisoblash miqdori oyida 340000 so‘mni tashkil qiladi. Shunga ko‘ra ushbu tadbirkor har oyda 340000*50%=170 000 so‘m miqdorida ijtimoiy soliq to‘laydi.

4.3-§. Jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan davlat bojlari turlari

Mamlakatimiz qonunchiligiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi hududida belgilanadigan va davlat budjetiga yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan majburiy to‘lovlardan biri davlat bojlaridir.

Davlat boji *yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik va (yoki) bunday harakatlar uchun vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslar tomonidan hujjatlar berganlik uchun undiriladigan majburiy to‘lovdir*[38].

Vakolatli muassasalarga va (yoki) mansabdor shaxslarga murojaat qilayotgan va o‘ziga nisbatan yuridik ahamiyatga molik harakat va (yoki) hujjatlar berish amalga oshiriladigan jismoniy shaxslar **davlat bojini to‘lovchilardir**.

Davlat boji quyidagilardan undiriladi[39]:

1) fuqarolik ishlari bo‘yicha sudlarga beriladigan da’vo arizalaridan, davlat boshqaruvi organlarining, ma’muriy-huquqiy faoliyatni amalga oshirishga vakolatli bo‘lgan boshqa organlarning, fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining va ular mansabdor shaxslarining qarorlari, harakatlari (harakatsizligi) ustidan berilgan arizalardan (shikoyatlardan), alohida tartibda yuritiladigan ishlarga doir arizalardan, fuqarolik ishlari bo‘yicha sudlarning hal qiluv qarorlari,

[38] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat boji to‘g‘risida. O‘RQ-600-sonli, 2020-yil 6-yanvar.
[39] Shu manba

ish yuritishni tugatish to‘g‘risidagi, da’voni ko‘rmasdan qoldirish to‘g‘risidagi, sud jarimalarini solish to‘g‘risidagi ajrimlar ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya shikoyatlaridan va nazorat tartibidagi shikoyatlardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlari yuzasidan nizolashish haqidagi arizalardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to‘g‘risidagi arizalardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlari yuzasidan nizolashish haqidagi, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to‘g‘risidagi ishlar yuzasidan fuqarolik ishlari bo‘yicha sud ajrimlari ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya shikoyatlaridan va nazorat tartibidagi shikoyatlardan, chet davlat sudining hamda chet davlat hakamlik sudining (arbitrajining) hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish haqidagi arizalardan, chet davlat sudining hamda chet davlat hakamlik sudining (arbitrajining) hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish to‘g‘risidagi ishlar yuzasidan fuqarolik ishlari bo‘yicha sud ajrimlari ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya shikoyatlaridan va nazorat tartibidagi shikoyatlardan, shuningdek fuqarolik ishlari bo‘yicha sudlar tomonidan hujjatlarning dublikatlarini va ko‘chirma nusxalarini berganlik uchun;

2) iqtisodiy sudlarga beriladigan da’vo arizalaridan, tashkilotlarni va fuqarolarni bankrot deb topish to‘g‘risidagi arizalardan, nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablar bilan arz qiluvchi uchinchi shaxs sifatida ishga kirishish haqidagi arizalardan, iqtisodiyot sohasida yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarning huquqlari yuzaga kelishi, o‘zgarishi yoki bekor bo‘lishi uchun ahamiyatga ega bo‘lgan faktlarni aniqlash to‘g‘risidagi arizalardan, iqtisodiy sudning hal qiluv qarorlari, ish yuritishni tugatish haqidagi, da’voni ko‘rmasdan qoldirish to‘g‘risidagi, sud jarimalarini solish haqidagi ajrimlar ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlari yuzasidan nizolashish to‘g‘risidagi, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish haqidagi arizalardan, hakamlik sudining hal qiluv qarorlari yuzasidan nizolashish to‘g‘risidagi, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish haqidagi ishlar bo‘yicha iqtisodiy sud ajrimlari ustidan beriladigan apellyatsiya,

kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan, chet davlat sudining (arbitrajining) hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish to‘g‘risidagi arizalardan, chet davlat sudining (arbitrajining) hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish haqidagi ishlar bo‘yicha sud ajrimlari ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan, shuningdek iqtisodiy sudlar tomonidan hujjatlarning dublikatlarini va ko‘chirma nusxalarini berganlik uchun;

3) ma’muriy sudlarga beriladigan idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar yuzasidan nizolashish to‘g‘risidagi arizalardan, davlat boshqaruvi organlarining, ma’muriy-huquqiy faoliyatni amalga oshirishga vakolatli bo‘lgan boshqa organlarning, fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining va ular mansabdor shaxslarining qarorlari, harakatlari (harakatsizligi) yuzasidan nizolashish to‘g‘risidagi, saylov komissiyalarining harakatlari (qarorlari) yuzasidan nizolashish haqidagi, notarial harakatni sodir etishni, fuqarolik holati dalolatnomalarining yozuvlarini qayd etishni rad etganlik yuzasidan nizolashish yoxud notariusning yoki fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish organi mansabdor shaxsining harakatlari (harakatsizligi) yuzasidan nizolashish to‘g‘risidagi, davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni rad etganlik yoxud belgilangan muddatda davlat ro‘yxatidan o‘tkazishdan bo‘yin tovlaganlik ustidan beriladigan shikoyatlardan, ma’muriy sudlarning hal qiluv qarorlari, ish yuritishni tugatish to‘g‘risidagi, da’voni ko‘rmasdan qoldirish haqidagi, sud jarimalarini solish to‘g‘risidagi ajrimlar ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan, shuningdek ma’muriy sudlar tomonidan hujjatlarning dublikatlarini va ko‘chirma nusxalarini berganlik uchun;

4) notariuslar va O‘zbekiston Respublikasining konsullari tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun;

5) fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun, shuningdek fuqarolarga fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilganligi to‘g‘risida takroriy guvohnoma berganlik uchun hamda fuqarolik holati dalolatnomalari yozuviga o‘zgartishlar, qo‘shimchalar, tuzatishlar kiritilishi va uning qayta tiklanishi munosabati bilan guvohnoma berganlik uchun;

6) O‘zbekiston Respublikasi fuqarosining biometrik pasportini, shu jumladan chet elga chiqish uchun, shuningdek fuqaroligi bo‘lmagan shaxsning biometrik yo‘l hujjati berilganligi uchun, chet eldan O‘zbekiston Respublikasiga kirish huquqini beruvchi hujjatlarni, O‘zbekiston Respublikasiga taklif qilish to‘g‘risida hujjatlarni berganlik uchun, yashash guvohnomasini berganlik yoki uning muddatini uzaytirganlik uchun, shuningdek O‘zbekiston Respublikasining fuqaroligiga qabul qilish, uni tiklash va undan chiqish to‘g‘risidagi iltimosnomalardan yoki O‘zbekiston Respublikasining fuqarosi deb tan olish to‘g‘risidagi arizalardan, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini turar joyga qayd etganlik va ro‘yxatdan chiqarganlik, turgan joyi bo‘yicha hisobga olganlik uchun, shuningdek chet davlatlar fuqarolarini hamda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarni turar joyga qayd etganlik va ro‘yxatdan chiqarganlik uchun;

7) yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazganlik uchun;

8) ov qilish huquqiga doir ruxsatnoma berganlik uchun;

9) ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, seleksiya yutuqlari, tovar belgilari, xizmat ko‘rsatish belgilari, tovar kelib chiqqan joy nomlari, integral mikrosxemalar topologiyalari, elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma’lumotlar bazalarini huquqiy himoya qilish uchun;

10) xalqaro va chet el nodavlat notijorat tashkilotlarining vakolatxonalari va filiallari xodimlarini, shuningdek ularning qaramog‘ida bo‘lgan oila a’zolarini akkreditatsiya qilganlik, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining chet ellik fuqarolari bilan nikohlarini, shuningdek chet ellik fuqarolarning o‘zaro nikohlarini ro‘yxatdan o‘tkazganlik, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining chet ellik fuqarolar bilan hamda belgilangan tartibda bedarak yo‘qolgan yoki aqliy zaiflik yoki ruhiy kasallik tufayli muomalaga layoqatsiz deb topilgan shaxslar bilan yoki jinoyati uchun kamida uch yil muddatga ozodlikdan mahrum qilishga hukm qilingan shaxslar bilan nikohini bekor qilishni ro‘yxatdan o‘tkazganlik uchun;

11) chet ellik fuqarolarga va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga kirish yoki kirish-chiqish vizalarini berganlik va ularning amal qilish muddatini uzaytirganlik, chet ellik fuqarolarga va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga ko‘p martalik chiqish-

kirish vizalarini rasmiylashtirganlik, chet ellik fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarni kirish vizasining amal qilish muddati davriga vaqtinchalik ro‘yxatdan o‘tkazganlik va vizaning amal qilish muddati uzaytirilgan davrda vaqtinchalik ro‘yxatdan o‘tkazishni uzaytirganlik uchun, MDHga a’zo davlatlar fuqarolarini, shuningdek fuqarolik haqida belgilari bo‘lmagan sobiq SSSR pasportlari bilan MDHga a’zo davlatlaridan kelgan shaxslarni vaqtinchalik ro‘yxatdan o‘tkazganlik, chet ellik fuqaroning, shu jumladan MDHga a’zo davlatlar fuqarosining yoki fuqaroligi bo‘lmagan shaxsning O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashashga oid hujjatlarini ko‘rib chiqqanlik va rasmiylashtirganlik, chet ellik fuqaroga yoki fuqaroligi bo‘lmagan shaxsga pasport yoki uning o‘rnini bosuvchi hujjatning yo‘qolganligi haqidagi ma’lumotnomani berganlik uchun;

12) faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirishga doir litsenziyalar va ruxsatnomalar berganlik uchun.

Davlat boji turlari jumlasiga konsullik muassasalari tomonidan konsullik harakatlarini amalga oshirganlik uchun to‘lanadigan konsullik yig‘imi hamda ixtirolarga, foydali modellarga, sanoat namunalariga va boshqalarga huquqiy muhofaza berish bilan bog‘liq yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik uchun to‘lanadigan patent boji ham kiradi.

Davlat boji stavkalarining miqdorlari «Davlat boji to‘g‘risida»gi qonun ilovasida belgilab qo‘yilgan[40].

Quyidagi jadvalda jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan ayrim davlat boji stavkalarining miqdorlari keltirib o‘tilgan (10-jadval).

Konsullik yig‘imlarining miqdori O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi. Konsullik yig‘imlari summalarini O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga, shuningdek xorijda to‘langan yig‘imlarni O‘zbekiston Respublikasi diplomatik vakolatxonasining va konsullik muassasasining maxsus bank hisobvaraqlariga hisoblab chiqarish, undirish va hisobga o‘tkazish tartibi[41] O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi

[40] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat boji to‘g‘risida. O‘RQ-600-sonli, 2020 yil 6 yanvar.
[41] O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining 2021-yil 25-fevraldagi 61-son va Moliya vazirligining 2021-yil 16-fevraldagi 10-son qaroriga ilova. Konsullik harakatlarini bajarish bilan bog‘lik haqiqiy xarajatlarning o‘rnini

tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan kelishilgan holda belgilanadi.

10-jadval.

Jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan ayrim davlat boji stavkalarining miqdorlari[42]

Notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun:		
	ko‘chmas mol-mulkni boshqa shaxsga o‘tkazish bilan bog‘liq shartnomalarni tasdiqlaganlik uchun	
	agar ko‘chmas mol-mulk Toshkent, Nukus shaharlari va viloyat markazlarida joylashgan bo‘lsa, ko‘chmas mol-mulkning umumiy maydoniga qarab	
	100 kv.m. gacha bo‘lganda	BHMning 1 baravari
	100 kv.m. dan 200 kv.m.gacha bo‘lganda	BHMning 2 baravari
	200 kv.m. va undan ortiq bo‘lganda	BHMning 3 baravari
	agar ko‘chmas mol-mulk boshqa aholi punktlarida joylashgan bo‘lsa	
	100 kv.m. gacha bo‘lganda	BHMning 50 foizi
	100 kv.m. dan 200 kv.m. gacha bo‘lganda	BHMning 1 baravari
	200 kv.m. va undan ortiq bo‘lganda	BHMning 1,5 baravari
	***Izoh**. Mulkdorning xotiniga (eriga), uning va xotinining (erining) ota-onalariga, bolalariga va ularning eriga yoki xotiniga, nabiralariga, buvilariga, buvalariga, aka-ukalari va opa-singillariga ko‘chmas mol-mulkni o‘tkazish bilan bog‘liq shartnomalar rasmiylashtirilayotganda davlat boji belgilangan stavkaning 50 foizi miqdorida undiriladi.*	
Fuqarolik holati dalolatnomalarini ro‘yxatdan o‘tkazganlik, fuqarolarga fuqarolik holati dalolatnomalari ro‘yxatdan o‘tkazilganligi to‘g‘risida takroriy guvohnomalar berganlik, fuqarolik holati dalolatnomalariga o‘zgartishlar, tuzatishlar va qo‘shimchalar kiritganlik, fuqarolik holati dalolatnomalari yozuvlarini tiklaganlik, familiya, ism va ota ismini o‘zgartirganlik uchun		
	nikohni qayd etganlik uchun	BHMning 20 foizi
	tug‘ilganlik haqida, nikohni qayd etganlik, nikohni bekor qilganlik to‘g‘risida, o‘lim haqidagi yozuvlar o‘zgartirilganligi, ularga qo‘shimchalar kiritilganligi, tuzatilganligi va qayta tiklanganligi munosabati bilan guvohnomalar berganlik uchun	BHMning 10 foizi
Migratsiya va fuqarolikni rasmiylashtirish sohasidagi xizmatlar uchun:		
	Yangi tug‘ilgan bolaga, O‘zbekiston Respublikasi fuqarosiga, O‘zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashovchi chet el fuqarosiga va fuqaroligi bo‘lmagan shaxsga identifikatsiyalovchi ID-kartasini berganlik uchun	BHMning 89 foizi
	O‘zbekiston Respublikasining fuqarolariga xorijga chiqish uchun biometrik pasport berganlik uchun	BHMning 1 baravari
	O‘zbekiston Respublikasining o‘n olti yoshga to‘lmagan fuqarolariga xorijga chiqish uchun biometrik pasport berganlik uchun	BHMning 80 foizi
O‘zbekiston Respublikasidagi yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazganlik uchun:		
	Davlat xizmatlari markazlarida	
	yuridik shaxs bo‘lgan tadbirkorlik sub’ektlarini, yuridik shaxs tashkil etmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni, yuridik shaxs tashkil etmagan oilaviy tadbirkorlik sub’ektlarini hamda yuridik shaxslar birlashmalari davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganda yoki qayta ro‘yxatdan o‘tkazilganda	BHMning 1 baravari

qoplash hisobidan yig‘imlar undirish va kelib tushgan pul mablag‘laridan foydalanish xamda konsullik yig‘imlari tarifini AQSh dollari kursiga nisbatan qayta hisoblash tartibi to‘g‘risidagi NIZOM

[42] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat boji to‘g‘risida. O‘RQ-600-sonli, 2020-yil 6-yanvar. Ilova.

Davlat boji, agar «Davlat boji to‘g‘risida»gi Qonunda boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, davlat boji undiriladigan yuridik ahamiyatga molik harakatlar amalga oshirilguniga qadar va (yoki) bunga vakolatli bo‘lgan muassasalar (mansabdor shaxslar) tomonidan hujjatlar berilguniga qadar naqd pulli yoki naqd pulsiz shaklda to‘lanadi.To‘lovchining davlat bojini naqd pulsiz shaklda to‘laganligi fakti qog‘ozdagi yoki elektron shakldagi to‘lov hujjati bilan tasdiqlanadi. To‘lovchining davlat bojini naqd pul shaklida to‘laganligi fakti bank tomonidan to‘lovchiga beriladigan belgilangan shakldagi kvitansiya yoki O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi va Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi belgilagan shaklda to‘lovni amalga oshirgan mansabdor shaxs yoxud davlat organi va tashkilotning kassasi tomonidan to‘lovchiga beriladigan kvitansiya bilan tasdiqlanadi.

Davlat boji to‘lov hujjatlari asosida qaysi davlat organlari xizmatlari uchun davlat boji undirilayotgan bo‘lsa, o‘sha davlat organi tasarrufida qoldirilayotgan qismini chegirgan holda O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga o‘tkaziladi. Davlat bojining bir qismi davlat organi tasarrufida qoldirilgan taqdirda, davlat boji yagona hisobvarag‘iga keyinchalik O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti va davlat organi o‘rtasida qonun hujjatlariga muvofiq taqsimlangan holda to‘lanadi. Davlat bojining davlat organi tasarrufida qoldiriladigan miqdori qonun hujjatlarida belgilanadi.

Mulkiy nizo bo‘yicha sudga da’vo arizasi berilganda, shuningdek mol-mulkning oldi-sotdi, hadya, ayirboshlash shartnomasini notarial tartibda tasdiqlashda, merosga bo‘lgan huquqni rasmiylashtirishda, agar da’vo qiymati, shartnoma summasi yoki meros miqdori chet el valyutasida belgilansa, davlat bojining miqdori harakatlar amalga oshirilgan sanada O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo‘yicha milliy valyutada belgilanadi va undiriladi.

Konsullik yig‘imi konsullik harakatlari amalga oshirilguniga qadar to‘lanadi. Konsullik yig‘imlari O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti daromadiga o‘tkaziladi.

Davlat boji tushumlari bo‘yicha hisobot davlat bojini undiruvchi davlat organlari va tashkilotlari tomonidan o‘zi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga yilning har choragida, hisobot choragidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmasdan taqdim etiladi.

4.4-§. Yig‘im turlari

Yig‘im deganda *budjet tizimiga Soliq kodeksida yoki boshqa qonunchilik hujjatlarida belgilangan majburiy to‘lov* tushuniladi, bu yig‘imning to‘lanishi uni to‘lovchi shaxsga nisbatan vakolatli organ yoki uning mansabdor shaxsi tomonidan yuridik ahamiyatga ega harakatlarni amalga oshirish, shu jumladan unga muayyan huquqlarni yoxud ruxsat etuvchi hujjatlarni berish shartlaridan biri bo‘ladi.

Yig‘imlarga xos xususiyatlardan biri *manfaatlilik* hisoblanadi. Ya’ni yig‘imlarni to‘lash, uning to‘lovchisiga muayyan huquqlarga yoxud ruxsat etuvchi hujjatlarga ega bo‘lish imkoniyatini yuzaga keltiradi.

O‘zbekiston Respublikasi hududida yig‘imlar belgilanishi mumkin. Yig‘imlarni joriy etish, hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi Soliq kodeksida hamda boshqa qonunchilik hujjatlarida belgilanadi.

Jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan yig‘imlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

- chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im;

- yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransporti vositalari va tirkamalarining avtomobil yo‘llari bo‘ylab harakatlanishi huquqi uchun yig‘im.

Chet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki ulardan foydalanuvchilar ushbu vositalarning O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘imning soliq to‘lovchilari deb e’tirof etiladi. Chet davlatlar avtotransport vositalarining mamlakat hududiga kirishi va uning hududi orqali tranziti yig‘imning soliq solish obyektidir.

Mamlakat hududiga kirayotganida yoki uning hududi orqali tranzit o‘tayotganida - chet davlatlarning avtotransport vositalari yig‘imning soliq bazasi

hisoblanadi. Chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘imlarning stavkalari i har yilgi Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonunlarda belgilab qo‘yiladi[43] (11-jadval).

11-jadval.

2024-yil uchun chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘imlarning stavkalari[44]

T/r	Yig‘im turi	1 avto (avtopoyezd) uchun yig‘im stavkasi *(AQSh dollarida)*
1.	Chet davlatlar yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im	400
2.	Tojikiston Respublikasi va Ozarbayjon Respublikasi yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im, yuk ko‘tarish quvvatlari:	
	10 tonnagacha	100
	10 tonnadan 20 tonnagacha	150
	20 tonnadan yuqori	200
3.	Qozog‘iston Respublikasi yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im	300
4.	Qirg‘iziston Respublikasi yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im	300
5.	Turkmaniston Respublikasi yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im, yuk ko‘tarish quvvatlari:	
	10 tonnagacha	50
	10 tonnadan 20 tonnagacha	100
	20 tonnadan yuqori	150
6.	Yevropa Ittifoqiga a’zo davlatlar yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im	150
7.	Afg‘oniston Respublikasi yuk avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im	50

Izohlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi hududi bo‘ylab chet davlatlarning og‘ir vaznli va yirik gabaritli yuk avtotransport vositalari o‘tganligi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo‘yicha yig‘im to‘lanishi bilan bir qatorda, qo‘shimcha ravishda qonunchilikda belgilangan miqdorlarda to‘lov undiriladi.

[43] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-886-sonli. 2023-yil 25-dekabr.

[44] O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabrdagi O‘RQ-886-sonli Qonuniga 10-ILOVA

2. O‘zbekiston Respublikasiga uchinchi mamlakatlardan yuklar olib o‘tishda va O‘zbekiston Respublikasi hududidan yuklarni olib chiqishda Turkmaniston Respublikasi yuk avtotransport vositalaridan qo‘shimcha ravishda 175 AQSh dollari miqdorida yig‘im undiriladi.

3. Gumanitar yuklarni olib o‘tishda avtotransport vositalarining olib kirilishi va tranzitida undiriladigan yig‘imlar stavkasiga nisbatan 0,5 kamaytiruvchi koeffitsiyent qo‘llaniladi.

4. Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi.

Chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘im chet davlatning avtotransport vositasi O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirayotganda yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibga muvofiq O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududida undiriladi.

Yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransporti vositalari va tirkamalarining egalari ushbu vositalarning avtomobil yo‘llari bo‘ylab harakatlanishi huquqi uchun yig‘imning soliq to‘lovchilari deb e’tirof etiladi.

Yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransporti vositalari va tirkamalari. yig‘imning soliq solish obyektidir. Yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransporti vositalari va tirkamalari jumlasiga quyidagilar kirmaydi:

1) karyerlar hududida ishlaydigan og‘ir yuk ko‘taradigan avtosamosvallar;

2) avtokranlar;

3) O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Milliy gvardiyasi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar tasarrufidagi avtotransport vositalari.

Yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransporti vositalari va tirkamalari yig‘imning soliq bazasi hisoblanadi: Ushbu yig‘imning ham stavkalari har yilgi Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonunlarda belgilab qo‘yiladi[45] (12-jadval).

[45] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2022-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-742-sonli. 2021-yil 30-dekabr.

12-jadval.

2024-yil uchun yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransport vositalari va tirkamalarining avtomobil yo‘llari bo‘ylab harakatlanishi huquqi uchun yig‘imlar stavkalari[46]

T/r	Yig‘im turi	1 ta yuk avtotransport vositasi va tirkama uchun yillik yig‘imlar stavkalari *(BHMga nisbatan koeffitsiyentda)*
1.	Yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan N2, N3 toifasidagi avtotransport vositalari va O4 toifasidagi tirkamalar uchun yig‘im:	
1.1.	yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan 25 tonnagacha bo‘lgan	5
1.2.	yuk ko‘tarish quvvati 25 tonnadan 35 tonnagacha bo‘lgan	8
1.3.	yuk ko‘tarish quvvati 35 tonna va undan yuqori bo‘lgan	10

Yuk ko‘tarish quvvati 10 tonnadan yuqori bo‘lgan yuk avtotransporti vositalari va tirkamalarining avtomobil yo‘llari bo‘ylab harakatlanishi huquqi uchun yig‘im qonunchilikda belgilangan tartibda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Transport vazirligi va hududiy transport boshqarmalari tomonidan undiriladi. Bunda to‘langan yig‘im yuk avtotransporti vositalari va tirkamalariga avtomobil yo‘llari bo‘ylab bir yil davomida harakatlanish huquqini beradi.

Tayanch so‘z va iboralar

Jismoniy shaxs, dehqon xo‘jaligi, tadbirkorlik, yakka tartibdagi tadbirkorlik, oilaviy tadbirkorlik, oila a’zosi, hunarmand, ijtimoiy soliq, pensiya, mehnat staji, boj, davlat boji, davlat boji turlari, yig‘imlar, yig‘imlar turlari.

Nazorat savollari:

1.Tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanayotgan jismoniy shaxslar qanday tartibda ijtimoiy soliqni to‘laydilar?

2. Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan ijtimoiy soliq qachon to‘lanadi?

3. Ixtiyoriy tarzda kimlar ijtimoiy soliqni to‘laydi?

4. Ixtiyoriy tarzda ijtimoiy soliq to‘lovchilar qachongacha to‘lovni amalga oshirishlari kerak?

5. Ixtiyoriy tarzda ijtimoiy soliqni to‘lashning o‘ziga xos afzalliklari nimada?

[46] O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 25-dekabrdagi O‘RQ-886-sonli Qonuniga 11-ILOVA

6. YaTTlarga ijtimoiy soliqdan qanday imtiyozlar berilgan?

7. Davlat boji haqida tushuncha bering?

8. Davlat bojining to‘lovchilari kimlar hisoblanadi?

9. Davlat bojini undirish ob’ektlari haqida tushuncha bering?

10. Davlat bojining stavkalari qaysi normativ hujjat bilan belgilanadi?

11. Davlat bojini to‘lash va hisobga o‘tkazish tartibi qanday?

12. Yig‘imlarning iqtisodiy mohiyati nimada?

13. Davlat boji tushumlari qaerga tushadi?

15. Yig‘imlar qaysi budjetga tushadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Tomorqa yer uchastkasida band bo‘lgan jismoniy shaxslar tomonidan qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘lanadi?

A) yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida

B) oyiga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida

C) yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida to‘rt yarim baravari miqdorida

D) oyiga bazaviy hisoblash miqdorining kamida ikki baravari miqdorida

2. Yuridik shaxs tashkil etgan holda va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklarining a’zolari tomonidan ijtimoiy soliq qachongacha to‘lanishi lozim?

A) hisobot yilining 1 dekabrigacha

B) B) har oyning 15-sanasigacha

C) faoliyat ko‘rsatilgan oydan keyingi oyning 15-sanasigacha

D) hisobot yilining 1 oktabrigacha

3. Yangi ro‘yxatdan o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ijtimoiy soliq qachondan boshlab to‘lanadi?

A) davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan keyingi oydan

B) davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan

C) davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan kundan keyingi kundan

D) davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan yildan keyingi yildan

4. Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan ijtimoiy soliq qachon to‘lanadi?

A) har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay

B) yilda bir marta, hisobot yilining 1 oktabrigacha

C) har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning beshinchi kunidan kechiktirmay

D) har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oydan keyingi oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay

5. Yakka tartibdagi tadbirkorlarning yollanma xodimi tomonidan ijtimoiy soliq qachon to‘lanadi?

A) har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay

B) yilda bir marta, hisobot yilining 1 oktabrigacha

C) har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning beshinchi kunidan kechiktirmay

D) har oyda, tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oydan keyingi oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay

6. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanayotgan jismoniy shaxslar tomonidan ijtimoiy soliq qancha miqdorda to‘lanadi?

A) oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

B) oyiga bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizi miqdorida

C) yiliga bazaviy hisoblash miqdorining 2,5 baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

D) yiliga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

7. Yakka tartibdagi tadbirkorlarning xodimlari tomonidan ijtimoiy soliq qancha miqdorda to‘lanadi?

A) oyiga BHMning 50 foizi miqdorida

B) oyiga BHMning bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

C) yiliga BHMning 2,5 baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

D) yiliga BHMning bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

8. Yoshga doir pensiya va nafaqa oluvchi hunarmandchilik faoliyati sub’ektlari bo‘lgan «Hunarmand» uyushmasining a’zolari qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘laydi?

A) ijtimoiy soliq to‘lashdan ozod etilgan

B) oyiga BHMning 50 foizi miqdorida

C) oyiga BHMning bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda

D) yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida

9. Yakka tartibdagi tadbirkorlar o‘z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimiga ijtimoiy soliqni hisoblashni to‘xtatib turish uchun nima asos bo‘ladi?

A) har bir yollangan xodim uchun berilgan hisobga olish kartochkalarining soliq organlariga topshirilishi

B) har bir yollangan xodimni mehnat ta’tiliga chiqishi

C) yakka tartibdagi tadbirkor faoliyatini vaqtincha to‘xtatganligi to‘g‘risida soliq organiga xabar berishi

D) yakka tartibdagi tadbirkor o‘z faoliyatini vaqtincha to‘xtatishi to‘g‘risida davlat xizmatlari markaziga ariza berishi

10. I va II-guruh nogironligi bo‘lgan yakka tartibdagi tadbarkorlar qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘laydi?

A) ijtimoiy soliqning belgilangan eng kam miqdorining kamida 50 foizini

B) ijtimoiy soliq to‘lashdan ozod etilgan

C) ijtimoiy soliqning belgilangan eng kam miqdorining kamida 30 foizini

D) ijtimoiy soliqning belgilangan eng kam miqdorining kamida 25 foizini to‘laydi

11.Davlat boji bu-

A) yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik va (yoki) bunday harakatlar uchun vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslar tomonidan hujjatlar berganlik uchun undiriladigan majburiy to‘lovdir

B) uni to‘lovchi shaxsga nisbatan vakolatli organ yoki uning mansabdor shaxsi tomonidan yuridik ahamiyatga ega harakatlarni amalga oshirish, shu jumladan unga muayyan huquqlarni yoxud ruxsat etuvchi hujjatlarni berganlik uchun undiriladigan majburiy to‘lovdir

C) qonunchilik hujjatlarida belgilangan majburiy to‘lovdir

D) davlat budjetining daromadidir

12.Soliq kodeksining nechanchi moddasida yig‘imlarga ta’rif berilgan?

A) 16-moddasida B) 17-moddasida C) 23-moddasida D) 4-moddasida

13. Chet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki ulardan foydalanuvchilar ushbu vositalarning O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘imni hisoblab chiqarish hamda to‘lashga doir munosabatlar qaysi me’yoriy hujjatga asosan tartibga solinadi?

A) Soliq kodeksiga asosan B) Davlat boji to‘g‘risidagi qonunga asosan

C) Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonunga asosan

D) Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan

14. Yig‘imlar stavkalari qaysi normativ huquqiy hujjat bilan tasdiqlanadi?

A) Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonuni bilan

B) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan

C) Vazirlar Mahkamasining qarori bilan

D) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan

15.Davlat xizmatlari markazlarida yuridik shaxs tashkil etmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganda qancha miqdorda davlat boji to‘lanadi?

A) BHMning 1 baravari B) BHMning 50 foizi

C) BHMning 90 foizi D) BHMning 75 foizi

16. Davlat boji stavkalarining miqdorlari qaysi normativ huquqiy hujjat bilan belgilanadi?

A) Davlat boji to‘g‘risidagi Qonun bilan

B) Soliq kodeksi bilan

C) O‘zbekiston Respublikasining har yilgi Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonuni bilan

D) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan

17. Konsullik yig‘imlarining miqdori qaysi normativ huquqiy hujjat bilan belgilanadi?

A) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan

B) Davlat boji to‘g‘risidagi Qonun bilan

C) Coliq kodeksi bilan

D) Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonuni bilan

18. Davlat boji quyidagilarning qaysi biri uchun undiriladi

A) barchasi to‘g‘ri

B) fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun

C) O‘zbekiston Respublikasi fuqarosining identifikatsiyalovchi ID-kartasi, shu jumladan chet elga chiqish uchun, shuningdek fuqaroligi bo‘lmagan shaxsning biometrik yo‘l hujjati berilganligi uchun

D) yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazganlik uchun

19. Davlat bojini to‘lashdan ozod qilinadigan jismoniy shaxslarning qat’iy ro‘yxati qaysi normativ huquqiy hujjat bilan belgilanadi?

A) Davlat boji to‘g‘risidagi Qonun bilan

B) Soliq kodeksi bilan

C) Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonuni bilan

D) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan

20. Chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranziti uchun yig‘imlarning miqdorlari qaysi pul birligida belgilanadi?

A) AQSh dollarida B) yevroda C) milliy valyutada D) to‘g‘ri javob yo‘q

V-BOB. JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH YO‘NALISHIDAGI DASTURIY MAHSULOTLAR

5.1-§. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» («Soliq inspektorining avtomatlashtirilgan ish joyi»-jismoniy) dasturiy mahsuloti va uning o‘ziga xos jihatlari

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining 2011-yil 24-sentabrdagi WEB texnologiyasi asosida qayta ishlab chiqilgan «Jismoniy shaxslarning soliq solish ob’ektlarini hisobga olish» hamda «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy majmualarini davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy etish to‘g‘risida»gi 270-sonli buyrug‘iga asosan dasturiy mahsulot joriy etilgan.

«Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» va «Jismoniy shaxslarning soliq solish ob’ektlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotlarining mazmun-mohiyati bir ekanligi, farqi esa faqat Toshkent shahrida ob’ektlarga tayanganligi, qolgan barcha DSIlarda fuqarolar STIRlariga bog‘langanligini inobatga olib, ularni bir nom bilan, ya’ni «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlari» dasturiy mahsuloti deb yuritish maqsadga muvofiq deb topildi.

«Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotini joriy qilish maqsadlari.

«Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotini yaratishdan maqsad:

- mol-mulk, yer va yakka tartibdagi tadbirkor soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar to‘g‘risida (yashash manzili, soliq to‘lov ob’ekti, davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi va hokazo) to‘liq ma’lumotlar bazasini yaratish;
- mol-mulk va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslarni to‘liq hisobga olishni, soliqlarning hisoblanishi va budjetga o‘z vaqtida to‘liq undirilishini nazorat qilish;
- yakka tartibdagi tadbirkorlarning solig‘idan hisoblangan va to‘langan to‘lovlar haqidagi ma’lumotlarga ega bo‘lish va nazoratini olib borish;

• soliq inspektorlarining ish samaradorligini oshirish, ro‘yxatga olish bilan bog‘liq bo‘lgan va o‘z hududidagi mahalla fuqarolar yig‘inlari bo‘yicha dasturiy mahsulotda soliq to‘lovchilarning ro‘yxatini olib, nazorat ishlarini amalga oshirish;

• DSXOlarida shakllantirilgan ma’lumotlar bazasini mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish bo‘limlari, yer resurslari va davlat kadastri bo‘limlari, harbiy komissariyatlar, hokimiyatlar huzuridagi ro‘yxatga olish organlari, fuqarolik holatlariga dalolatnoma yozish bo‘limlari (FHDYo), notarial idoralaridagi mavjud ma’lumotlar bilan doimiy bir xil bo‘lishiga erishishdan iborat.

Dasturiy mahsulot ma’lumotlar bazasining shakllanish manbalari 6-rasmda ko‘rsatilgan.

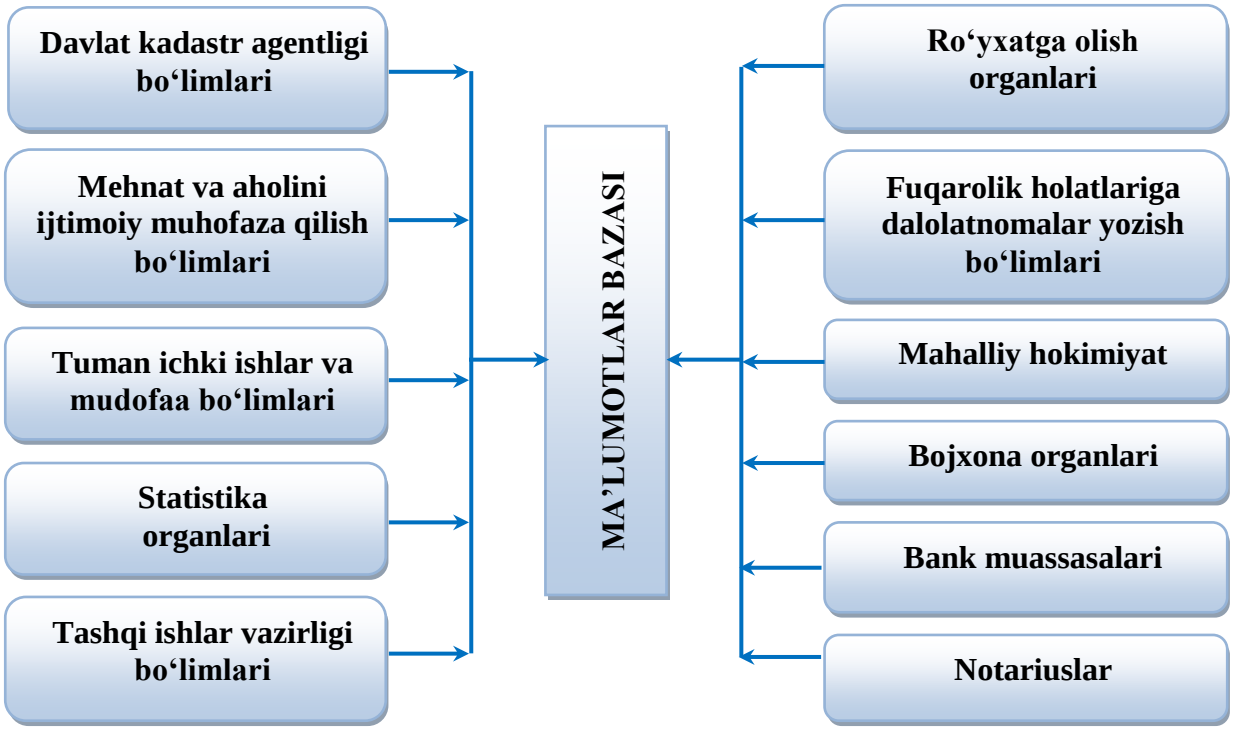

6-rasm. Ma’lumotlar bazasining shakllanish manbalari[47]

Dasturiy mahsulot foydalanuvchilar uchun qator afzalliklarni yaratdi. Jumladan:

• tuman (shahar) soliq inspeksiyalarida mol-mulk, yer va SRFU (suv) solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslarning hisobga olinishini va to‘lovlarini to‘liq nazoratga olinishini ta’minlash;

[47] Mualliflar tomonidan tayyorlangan

- yakka tadbirkorlarga hisoblangan soliq to‘lovlarini o‘z vaqtida undirilishi hamda vaqtinchalik faoliyatini to‘xtatganlik holatlarini qayd etilishi yuzasidan nazoratni kuchaytirish;
- soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarning kitoblarda yuritilayotgan shaxsiy hisob varaqalarini ishlatmasdan dasturiy mahsulda yuritish evaziga soliq inspektorlarini qo‘shimcha soliq ob’ektlarini aniqlashga jalb qilish;
- hisobga olingan mol-mulk, yer va suv solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslarga to‘lov xabarnomalarini dasturiy mahsulot orqali chiqarib berishni ta’minlash;
- muddatida to‘lanmagan soliq to‘lovlari bo‘yicha soliq to‘lovchilarning ro‘yxatini olish hamda undirish choralarini ko‘rish;
- soliq to‘lovchilarga belgilangan imtiyozlarni to‘g‘ri va o‘z vaqtida qo‘llanilishini ta’minlash;
- jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan soliqlarni, yig‘imlarni o‘z vaqtida va to‘g‘ri budjetga undirilishi ustidan nazoratni kuchaytirish;
- importyor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan tadbikorlar tomonidan respublikamiz hududiga olib kirgan tovar moddiy boyliklari to‘g‘risidagi ma’lumotlarga ega bo‘lish imkoniyatini beradi.

Dasturiy mahsulot ma’lumotlar bazasidan jismoniy shaxslarga taalluqli bo‘lgan barcha axborotlarni olish mumkin. Ya’ni:

- davlat soliq inspeksiyalarida hisobga olingan soliq to‘lovchilar, ularga tegishli bo‘lgan soliq ob’ektlari, hisoblangan soliqlar, to‘langan to‘lovlar, boqimanda va ortiqcha to‘lovlar to‘g‘risidagi ma’lumotlar;
- viloyat hududidagi soliq inspeksiyalari miqyosida hisobga olingan soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar soni, hisoblangan soliq summalari, undirilgan soliq summalari, qarzdorlik va ortiqcha to‘lovlar to‘g‘risidagi tahliliy ma’lumotlar;
- soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarga berilgan soliq imtiyozlari, berilgan imtiyoz turlari, imtiyoz berilgan soliq summasi to‘g‘risidagi ma’lumotlar;

- yakka tartibdagi tadbirkorlarning faoliyat turlari, ularga hisoblangan soliq summalari, mavjud qarzdorliklari hamda ortiqcha to‘lovlari to‘g‘risida umumiy ma’lumot;
- import tovarlarni olib keluvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar, ular to‘g‘risida batafsil ma’lumotlar;
- jismoniy shaxslarga egalik huquqi berilgan va tijorat maqsadida foydalanilayotgan xususiy ob’ektlar hamda ularning soliqqa tortilishi to‘g‘risidagi ma’lumotlar;
- soliq to‘lovchi jismoniy shaxsning varaqasi (alohida har bir jismoniy shaxsning pasport ma’lumotlari, yashash manzili, egalik huquqi berilgan mol-mulk ob’ektining inventar bahosi, yer maydoni, tadbirkorlik faoliyatiga tegishliligi hamda soliq majburiyatlari to‘g‘risidagi ma’lumotlar) kabi ma’lumotlarni olish mumkin.

Dasturiy mahsulot natijaviy ma’lumotlari asosida mol-mulk, yer solig‘i to‘lovchilari hamda yakka tadbirkorlar sonini o‘tgan davrlarga nisbatan o‘zgarish dinamikasini, sabablarini hamda ularning budjetga to‘lagan to‘lovlari hajmidan kelib chiqib, o‘zgarishlarni tuman, (shahar) DSI lar miqyosida nazorat qilish, imtiyozga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar ro‘yxatini doimiy ravishda tegishli idoralar bilan solishtirish hamda berilgan imtiyozlarning turlari, imtiyoz berilgan ob’ektlarning qiymati bo‘yicha tegishli tartibda ko‘rsatmalar berish imkoni tug‘iladi.

Dasturiy mahsulot ma’lumotlari asosida jismoniy shaxslarga egalik huquqi berilgan va tijorat maqsadida foydalanilayotgan xususiy ob’ektlar soni dinamikasi hamda ulardan undirilgan soliqlar hajmidan kelib chiqib, o‘zgarishlarni tahlil qilish, ro‘yxatga olingan tadbirkorlarning faoliyat turlari bo‘yicha o‘zgarish dinamikasini doimiy tahlil qilib borishga imkon yaratiladi. Shuningdek, vakolatli idoralar bilan o‘tkazilgan solishtirishlar natijasida qo‘shimcha soliq ob’ektiga egalik huquqini qo‘lga kiritgan jismoniy shaxslarni hisobga olinishi va soliqqa tortilish dinamikasini tahlil qilish, o‘tkazilgan tahlillar natijasida aniqlangan

holatlar bo‘yicha soliq qonunchiligiga o‘zgartirishlar kiritish va budjet parametrlarini belgilash bo‘yicha takliflar kiritish imkoni tug‘iladi.

Dasturiy mahsulot ma’lumotlar bazasiga kiritilgan har bir o‘zgartirishlar kim tomondan amalga oshirilganligini elektron tarixini avtomatik ravishda saqlab qoluvchi tizim yaratildi.

Ma’lumotlar bazasi to‘liq shifrlandi va soliq qarzi yoki ortiqcha to‘lovlarni hisobotlarda yashirib ko‘rsatish holatlarining oldi olindi.

Dasturiy mahsulotning ishlash tezligi oshirildi, soliq hisoblash va saldolarni yildan-yilga o‘tkazish uchun ilgari qariyb 12 soat vaqt sarflangan bo‘lsa, hozirda ushbu operatsiyalar o‘rtacha 2-3 soat vaqt mobaynida amalga oshirilmoqda.

Ma’lumotlar bazasining daxlsizligini ta’minlash va unga asossiz aralashuvni cheklash maqsadida, har 15 kunda «parollar» avtomatik ravishda o‘zgarib turuvchi tizim yaratildi.

Soliq imtiyozlari bekor qilinganda imtiyoz muddati tugagan kundan boshlab dasturda avtomatik ravishda soliq hisoblanishi yo‘lga qo‘yildi.

«Jismoniy shaxslar» dasturiy mahsuloti tuzilmasi

«Jismoniy shaxslar» dasturiy mahsuloti quyidagi tuzilmaga ega.

1. Administrator - dasturiy majmuani boshqarish va foydalanuvchilarni kiritish.

2. *KLS* - Jismoniy shaxslarning shaxsiy hisobvaraqalari bilan ishlash moduli.

3. Bank -Bank hujjatlarini kiritish bandi.

4. Registratsiya - Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarni ro‘yxatga olish.

5. Akt proverok - Tekshirish dalolatnomalarini ro‘yxatga olish moduli.

6. Otchetы - DSIlar faoliyatini baholash va hisobotlarni shakllantirish menyusi.

7. Instruksiya - dasturiy mahsulot bilan ishlash uchun yo‘riqnoma.

Administrator aniq bir dasturda ishlaydigan har bir xodimga maxsus kodli parol orqali ma’lumotlarni kiritishiga yoki ko‘rishiga ruxsat beradi.

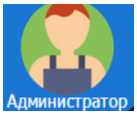

Bu modul orqali administrator barcha ma’lumotlarni yangi joriy

hisobot yiliga to‘liq o‘tkazish (bunda barcha shaxsiy varaqalarning saldosi keyingi yilga o‘tkaziladi va shaxsiy varaqalar joriy yil uchun batamom tozalanadi.)

Saldo hisoblash bandi orqali tanlangan sanaga barcha ShXVlar bo‘yicha saldo hisoblanadi va qolgan dasturlardagi qarzdorlik, penya, ortiqcha to‘lov, tushum va hisoblangan soliq summalari bilan bog‘liq bo‘lgan hisobotlar shu sanadan kelib chiqib yaratiladi.

Ma’lumotnomalar bandi orqali – mahalliy, respublikaga tegishli bo‘lgan

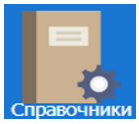

yagona ma’lumotnomalar tizimiga kirish mumkin.

-Mahalliy ma’lumotnomalar quyidagilardan iborat:

1. DSIning soliq tushumlari hisob-raqamlari.
2. Uchastkalar.
3. Ko‘chalar.
4. Mahallalar.
5. DSI pasporti.

Bank modulini faqatgina bank hujjatlarini kirituvchi xodimga maxsus kodli parol orqali ma’lumotlarni kiritishga ruxsat beriladi.

Ushbu modul jismoniy shaxslardan kelib tushadigan pul mablag‘larini hisobga olish, ularni shaxsiy kartochkalarga kiritish uchun xizmat qiladi.

Bank hujjatlarini kiritish deganda jismoniy shaxslar tomonidan bank muassasalariga to‘langan barcha soliqlarning bank ko‘chirmalarini dasturiy mahsulotga kiritish tushuniladi.

Vыpiski iz banka oynasi –orqali jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanayotgan barcha soliq to‘lovlarining bank ko‘chirmalarni kiritish va shaxsiy hisob varaqalariga yuborish kabi vazifalarni bajarish mumkin.

Bu oynada jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanayotgan soliqlarning hisob raqamlari uch guruhga bo‘lingan, ya’ni:

- *Schet:20204-FRNO* soliq organlarini rivojlantirish fondi 1 ta schot;
- *Schet:20205*-budjetdan tashqari pensiya fondi 1 ta schet YaTT lar uchun;
- *Schet:23402*- budjet to‘lovlari uchun, 16 ta schet.

«Registratsiya» modulini faqatgina ro‘yxatga olish bilan ishlovchi ya’ni 1, 2, 3, 4-

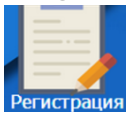

ilovalar (7-rasm) hamda 16 - shakl hujjatlarini kirituvchi xodimga maxsus kodli parol orqali ma’lumotlarni kiritishga ruxsat beriladi.

7-rasm. «Jismoniy shaxslar» DM orqali yuritiladigan ilovalar

Modulning asosiy bandlari:

- 1-ilova;
- 3-ilova;
- 4-ilova;
- 16-shakl (Yakka tartibdagi tadbirkorlarning ma’lumotlari va soliqlarini qayd qilish varaqasi);
- 16-shakl (yillik);
- transport ma’lumotlari;
- bank ma’lumotlari;
- elektron arizalarni qabul qilish;
- soliq to‘lovchilarni ro‘yxatga olish varaqalari;
- qidirish tizimi.

Qidirish tizimi *(Poiskovaya sistema)* yordamida soliq to‘lovchi jismoniy shaxsga tegishli ma’lumotlarni olish imkoniyati yaratilgan. Bu quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1-qadam. Internet brauzeri ishga tushiriladi.

2-qadam. Yangi oynada 10.15.51.205 manzili yoziladi.

3-qadam. Foydalanuvchiga tegishli login, parol yoziladi.

4-qadam. Hosil bo‘lgan oynada ARM NI (fizicheskix.lis) tanlanadi.

5-qadam. Dasturiy mahsulot interfeysidan «*Registratsiya*» bandiga o‘tiladi. (8-rasm).

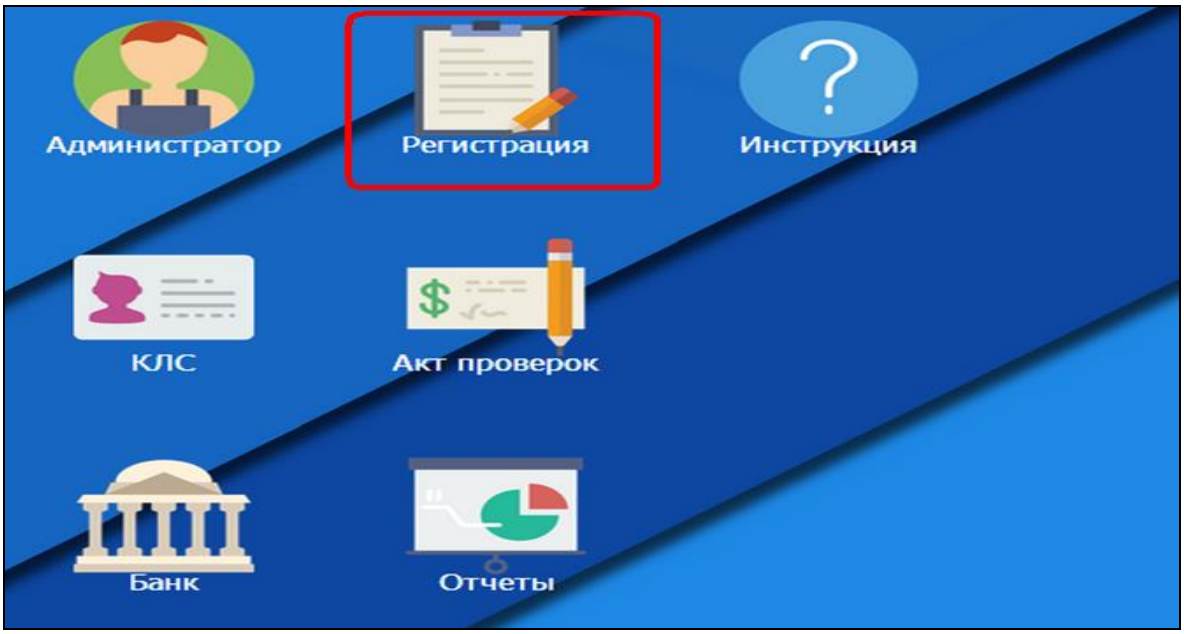

8-rasm. Dasturiy mahsulot interfeysidan «*Registratsiya*» bandiga o‘tish ko‘rinishi

6-qadam. Yangi hosil bo‘lgan oynada *«Poiskova sistema»* bandiga o‘tilib, jismoniy shaxsga tegishli familiya, ism ma’lumotlari kiritiladi. Noaniq harflar o‘rniga foiz **%** belgisidan foydalanish mumkin (9-rasm).

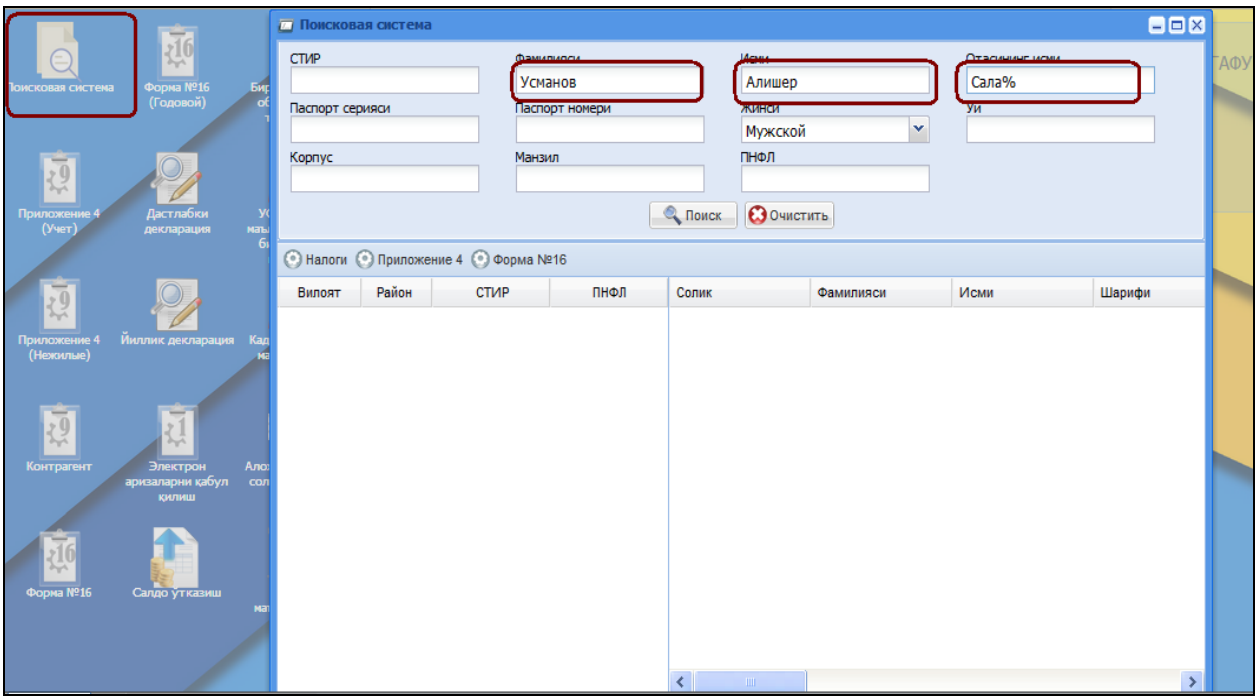

9-rasm. Qidirish tizimi

“Poisk” tugmasi bosilganda natija hosil bo‘ladi (10-rasm).

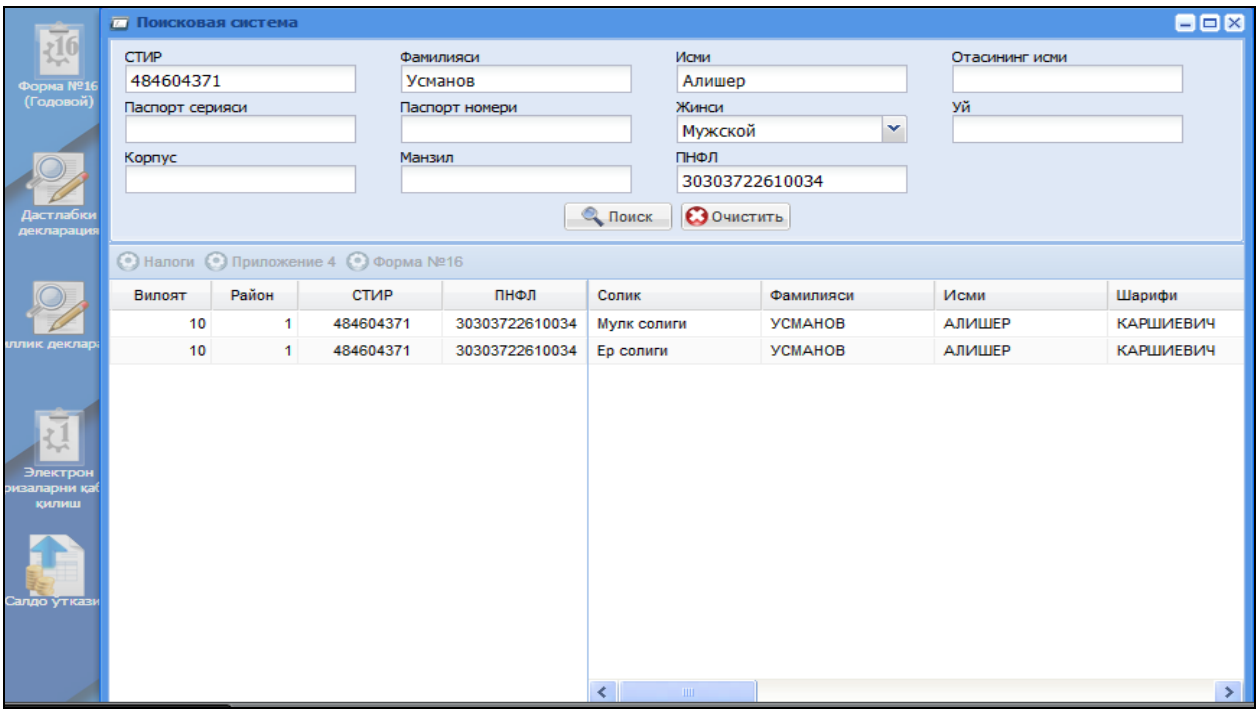

10-rasm. Dasturda jismoniy shaxslarga doir ma’lumotlarning ko‘rinishi

1, 3, 4-ilovalar hamda 16- shaklni kiritish oynalarida soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarni ro‘yxatga olish (STIR berish), ro‘yxatga olingan fuqarolarni ro‘yxatga olish ma’lumotlarini o‘zgartirish, Mulk-Yer egalariga, Suvdan foydalanuvchilar, YaTMF bilan shug‘ullanuvchi soliq to‘lovchilariga shaxsiy varaqalarni ochish va hisoblangan soliq summalarini shaxsiy varaqalarga olib borish amallari bajariladi

KLS (soliq to‘lovchining shaxsiy hisobvarag‘i)moduli bilan ishlash uchun dasturiy mahsulotdan foydalanish uchun ruxsat berilgan har bir soliq inspektori o‘ziga berilgan login va parol orqali kirib ishlash imkoniyatiga ega.

KLS -modulining asosiy oynalari

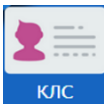

Litsevыe scheta– Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarning shaxsiy hisobvaraqalari bilan ishlash oynasi.

> ***Soliq to‘lovchining shaxsiy hisobvarag‘i (ShH)***–*soliq to‘lovchining soliq va yig‘im turlari bo‘yicha muayyan ma’muriy-hududiy birlikka nisbatan mavjud majburiyatlarini bajarilishi yuzasidan hisoblangan hamda to‘langan soliqlar va yig‘imlar summalarini, shuningdek penyalar va jarimalarni aks ettirgan holda budjet tizimiga tushumlar hisobini elektron shaklda yuritadigan hujjat.*

Soliq to‘lovchining shaxsiy hisobvarag‘i Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasining 2020-yil 15-iyundagi 143-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan «Davlat soliq xizmati organlarida soliq to‘lovchining shaxsiy hisobvarag‘ini yuritish tartibi to‘g‘risidagi Nizom»ga muvofiq yuritiladi.

Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar (STJSh) va yakka tartibdagi tadbirkorlarning *shaxsiy hisobvarag‘i (ShH)* O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 89-moddasiga asosan budjet tasnifiga muvofiq har bir soliq to‘lovchi uchun alohida soliq majburiyatlaridan kelib chiqqan holda soliqlar va yig‘imlar bo‘yicha ochiladi (11-rasm).

11-rasm. Shaxsiy hisobvaraq ochiladigan soliqlar va yig‘imlar turlari

Inkassovыe porucheniya – Soliq to‘lovchi yakka tartibdagi tadbirkorlarga qo‘yilgan inkassa topshiriqnomalarining hisobini yuritish oynasi.

Platejnыe porucheniya - Soliq to‘lovchi yakka tartibdagi tadbirkorlarning o‘zlari tomonidan qo‘yilgan to‘lov topshiriqnomalarini kiritish oynasi.

Zaklyuchenie GNI –ortiqcha to‘lovlarni qaytarish yoki boshqa soliq to‘lovlardan bo‘lgan qarzdorliklar uchun qoplash oynasi.

AKT sverka– Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarning shaxsiy hisob varaqalaridan solishtirma dalolatnomasi olish oynasi.

Solishtirma dalolatnoma – soliq to‘lovchining majburiyatlari bajarilishi yuzasidan ma’lumotlarni tegishli soliq organi bilan ikki tomonlama solishtirib qog‘oz yoki elektron shaklda, imzo va muhr (agar mavjud bo‘lsa) yoxud elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan hujjat.

Plateji - Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarning soliq to‘lovlarini ko‘rish oynasi.

Dasturiy mahsulotning «Otcheti» moduli bilan ishlash

Ushbu menyu orqali tanlangan sanalarga quyidagi yo‘nalishlarda (keyinchalik hisobot turlari qo‘shilishi yoki kamayishi mumkin) hisobot shakllarini shakllantirish mumkin:

- Hududlarga biriktirilgan xodimlar faoliyatini baholash;
- jismoniy shaxslar bo‘yicha hisobot;
- budjetga undirilishi bo‘yicha tezkor ma’lumot;
- yakka tartibdagi tadbirkorlar bo‘yicha;
- soliq qarzdorligi bo‘yicha hisobot;
- bank tushumlari bo‘yicha hisobot;
- soliq turlari kesimida hisobot;
- soliq turlari bo‘yicha hisobot (Toshkent sh.)
- boshqa hisobotlar.

DSQ tomonidan «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotiga o‘zgartirishlar kiritilib, oilaviy tadbirkorlik sub’ekti bo‘lgan yakka tartibdagi tadbirkorlarning shaxsiy kartochkalarida soliq summalarining to‘liq va to‘g‘ri aks ettirilishi ta’minlandi.

5.2. «Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuloti

«Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuloti O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 5-sentabrdagi «Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiyalash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-3127-sonli Farmoni hamda O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 21-yanvarda 1760-son bilan ro‘yxatga olingan O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining «Soliq deklaratsiyasining shakllarini tasdiqlash to‘g‘risida»gi qaroriga asosan ishlab chiqilgan hamda Davlat soliq qo‘mitasining 2012-yil 11-fevraldagi 64-sonli buyrug‘iga asosan tasdiqlangan.

Davlat soliq qo‘mitasining 2014-yil 10-yanvardagi «Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsulotini amaliyotga joriy etish to‘g‘risida»gi 12-sonli buyrug‘iga asosan, Soliq qo‘mitasining Yangi texnologiyalar ilmiy-axborot markazi tomonidan ishlab chiqilgan «Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsulotining zamonaviy web texnologiyasi asosida takomillashtirilgan varianti tajribaviy sinovdan muvaffaqiyatli o‘tkazilganligi munosabati bilan davlat soliq xizmati organlarida amaliyotga joriy etilgan.

«Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuloti davlat soliq inspeksiyalarida jismoniy shaxslarning asosiy va asosiy bo‘lmagan ish joylaridan olgan daromadlari haqidagi ma’lumotlarni kompyuter bazasiga kiritish, qayta ishlash natijasida hosil bo‘lgan natijalarni shaxsiy hisob varaqlarga o‘tkazish, jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiya blankalarini, shuningdek barcha zaruriy hujjatlarni chop etish uchun mo‘ljallangan.

Soliq inspeksiyalarida jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlari haqidagi ma’lumotlar dastur yordamida kompyuter bazasiga kiritiladi va Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash markaziga yuboriladi. Ushbu yuborilgan ma’lumotlar avtomatik ravishda saralanib, jismoniy shaxslarning yashash manziliga qarab tegishli Soliq inspeksiyalariga yetkazib beriladi.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan jismoniy shaxslardan soliq deklaratsiyalarini qabul qilish va uni dasturiy mahsulga kiritishning asosiy maqsadi va vazifasi soliq to‘lovchilarga qulay shart-sharoitlar yaratish hamda ma’lumotlarni elektron ko‘rinishda saqlash, soliq to‘lovchilar ustidan vertikal nazoratni o‘rnatish hamda tahlil qilishni soddalashtirish va qulaylashtirish bo‘lib hisoblanadi.

Soliq deklaratsiyalarini dasturiy mahsuloti orqali qabul qilish sarf xarajatlarni kamaytirishga va davlat soliq xizmati hamda deklarantlarning vaqtini tejab, soliq to‘lovchilarga ko‘rsatiladigan axborot xizmatlari sifatini oshirish, soliq to‘lovchi hamda soliq organlarining o‘zaro munosabatlarida sub’ektiv aralashuvlarga chek qo‘yish imkoniyatini beradi.

Jismoniy shaxslar tomonidan qabul qilib olingan soliq deklaratsiyalarini dasturiy mahsulga kiritilishi elektron bazaning shakllantirilishini ta’minlaydi.

Soliq deklaratsiyalarini qabul qilish, axborot tizimiga kiritish va qayta ishlash bo‘yicha xizmatning tarkibi jismoniy shaxslarning daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiyani qabul qilish, axborot tizimiga kiritish va qayta ishlash xizmatlarini web texnologiyalari orqali amalga oshirishdan iboratdir.

Soliq deklaratsiyasini qabul qilish, axborot tizimiga kiritish va qayta ishlash xizmatining mazmuniga quyidagilar kiradi:

soliq organlari tomonidan soliq deklaratsiyalarini qabul qilish, ro‘yxatga olish, axborot tizimiga kiritish va qayta ishlash;

elektron hujjat ko‘rinishida soliq deklaratsiyalarini yuborgan soliq to‘lovchilarga, ularni qabul qilinganligi yuzasidan tasdiqnoma yuborish;

belgilanmagan shaklda taqdim etilgan hisobotlar yuzasidan yozma bildirishni jo‘natish;

soliq to‘lovchi tomonidan, yozma bildirish olingandan so‘ng, belgilanmagan shaklda taqdim etilgan soliq deklaratsiyalarini qaytadan to‘g‘ri shakllantirish va o‘rnatilgan tartibda soliq idoralariga taqdim etilishini nazoratga olish va axborot tizimiga belgilangan tartibda kiritish;

taqdim etilgan deklaratsiyani amaldagi qonunchilikda belgilangan muddatlar davomida saqlash.

Soliq deklaratsiyasini qabul qilish, axborot tizimiga kiritish va qayta ishlash bo‘yicha xizmatlar Soliq qo‘mitasining rasmiy web portali orqali amalga oshiriladi.

Soliq qo‘mitasining rasmiy web portalida soliq to‘lovchilariga tasdiqlangan shakllardagi soliq deklaratsiyalarini elektron ko‘rinishda shakllantirishda quyidagi ma’lumotlar ko‘rsatilishi lozimligi ko‘zda tutilgan:

soliq to‘lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, tug‘ilgan yili, jinsi, fuqaroligi, doimiy yashash joyi manzili;

soliq to‘lovchining identifikatsiya raqami;

soliq solinishi lozim bo‘lgan daromadlar turlarga ajratib ko‘rsatilgan holda olingan jami yillik daromad (bir martalik operatsiyalardan hamda mol-mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromadlarni deklaratsiya qilish uchun faqat ushbu operatsiyalarning o‘zidan olish mo‘ljallanayotgan daromad aks ettiriladi);

daromadlarning manbalari;

daromad olish bilan bog‘liq xarajatlar, majburiy to‘lovlar, chiqimlar va ajratmalarning summalari;

jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq bo‘yicha imtiyozlar;

hisoblab chiqarilgan soliq summasi;

haqiqatda to‘langan soliq summasi.

Jismoniy shaxsning jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyada jismoniy shaxslarning jami yillik daromadini deklaratsiya qilish bilan bog‘liq boshqa ma’lumotlar ham ko‘rsatilgan.

Dasturiy mahsulotdagi soliq deklaratsiyalarining himoyasini ta’minlash maqsadida kriptografiya himoya vositalari qo‘llaniladi.

Soliq deklaratsiyasini axborot tizimiga kiritilgan bekor qilib bo‘lmaydigan vaqt soliq deklaratsiyasini taqdim etish sanasi va vaqti hisoblanadi.

Soliq deklaratsiyasining axborot tizimiga kiritilgan vaqti, Soliq qo‘mitasining dasturiy-apparat vositalari mazkur ma’lumot dasturiy mahsulga kiritilgan sana va vaqtni ko‘rsatgan holda avtomatik tarzda tasdiqlanishini ta’minlaydi.

Soliq deklaratsiyalarini axborot tizimiga kirituvchi mas’ul xodimlar soliq to‘lovchilardan qabul qilingan ma’lumotda quyidagilarning mavjudligini tekshiradilar:

ma’lumotlar to‘liqligini;

ma’lumotning barcha majburiy rekvizitlari (soliq to‘lovchining identifikatsiya raqamlari, yuridik manzili, sanalar va shu kabilarning) to‘ldirilganligini;

ma’lumotdagi shakllarda nazarda tutilgan barcha ko‘rsatkichlarni to‘ldirishini, agarda mavjud bo‘lmagan holda bu modda ("x" belgi bilan) qo‘yilganligini.

Ma’lumotga doir e’tirozlar bo‘lmagan taqdirda mas’ul shaxs hisobot kuniga hisoblangan soliq to‘lovlari summasini soliq to‘lovchining shaxsiy kartochkasiga o‘tkazadi.

Soliq deklaratsiyasini qabul qilinganligi haqida davlat soliq inspeksiyasining mansabdor shaxsi tomonidan imzolangan holda dasturiy mahsulotdan chop etilgan ma’lumotning bir nusxasi soliq to‘lovchiga taqdim etiladi.

Davlat soliq inspeksiyasining soliq deklaratsiyalarini qabul qiluvchi mas’ul xodimi tomonidan deklarant soliq deklaratsiyasi taqdim etilgandan so‘ng, ma’lumot davlat soliq inspeksiyasida yuritiladigan «Soliq deklaratsiyalarini ro‘yxatga olish jurnali»ga bir kun muddatda qayd qilinadi.

5.3-§. «Veb so‘rov» axborot tizimi

Ma’lumki, soliq tizimida internet tarmog‘idan keng miqyosda foydalangan holda xizmatlar ko‘rsatilishini ta’minlash maqsadida, soliq to‘lovchilar tomonidan soliq va moliyaviy hisobotlarni topshirishning elektron tizimiga bosqichma-bosqich o‘tkazish ishlari tashkil etilib, bu boradagi ishlarni yanada jadallashtirish maqsadida, qo‘shimcha imtiyozlar joriy etilgan.

Davlat soliq qo‘mitasining Texnik boshqarmasi Soliq to‘lovchilarga interaktiv xizmatlar ko‘rsatish shu’basi, Jismoniy shaxslarga soliq solish bosh boshqarmasi va ichki ishlar organlari hamda Yangi texnologiyalar ilmiy-

axborot markazining 2014-yil 15-noyabrdagi 128/2014-sonli dalolatnomasiga asosan, «Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar haqida ma’lumot» (Veb so‘rov) interaktiv davlat xizmati ma’lumotlari asosida respublika, viloyat va tuman (shahar)lar pog‘onasida ma’lumotlarning chiqarilishini yo‘lga qo‘yilishi test sinovidan o‘tkazildi.

«Veb so‘rov» axborot tizimidan foydalanish uchun brauzerning manzillar qatoriga 10.15.52.20 IP manzil kiritiladi.

Soliq to‘lovchi jismoniy shaxs haqida ma’lumot olish uchun jismoniy shaxs ma’lumotlarini Davlat soliq qo‘mitasi bazasidan yoki Ichki ishlar vazirligi ma’lumotlar bazasidan qidiriladi. Jismoniy shaxs ma’lumotlarini Davlat soliq qo‘mitasi bazasidan qidirishda soliq to‘lovchi jismoniy shaxsning STIR, F.I.Sh. va pasporti ma’lumotlari yozilib «Qidirish» tugmasi bosiladi.

WEB-запрос Ichki ishlar vazirligida berilgan pasport ma’lumotlari har kuni avtomatik ravishda Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlar bazasiga kelib tushadigan yangi mexanizm ishga tushirilgan. Barcha biometrik va eski turdagi pasport ma’lumotlar bazasi shakllantirilgan.

«Veb so‘rov» AAT soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar haqida tezkor ma’lumot olish imkoniyatini yaratib, davlat soliq xizmati organlari ish jarayoni samaradorligining oshishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

5.4-§. Jismoniy shaxslarga ko‘rsatilayotgan soliq tizimidagi interaktiv xizmatlar va ularning imkoniyatlari

Bugungi kunda, davlat soliq qo‘mitasining 48 ta elektron davlat xizmatlari, shu jumladan 29 ta interaktiv va 19 ta axborot xizmatlari elektron soliq xizmatlari my.soliq.uz portaliga joylashtirilgan. Elektron davlat xizmatlarining turlari 12-rasmda keltirilgan.

Portalda soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog‘liq barcha masalalarni elektron shaklda hal etishga mo‘ljallangan jismoniy shaxslarning «shaxsiy kabinet»lari yanada qulay ko‘rinishda qayta ishlab chiqilgan, yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun alohida «shaxsiy kabinet» joriy etilgan.

Portalda soliqlarni mustaqil ravishda hisoblab chiqarish, hisobot va soliq deklaratsiyalarini yuborish, rasmiy tushuntirishlar va ma’lumotnomalar (spravka) olish mumkin. Shuningdek, korxonaning hisob raqamiga qo‘yilgan inkasso topshiriqnomalari ro‘yxati bilan tanishish, soliqlarni onlayn rejimida to‘lash, korxonaga yuborilgan ogohlantirish xabarnomalari to‘g‘risida tezkor xabardor bo‘lish, fuqarolarga hisoblangan sug‘urta badallarini ko‘rish kabi yangi imkoniyatlar yaratilgan.

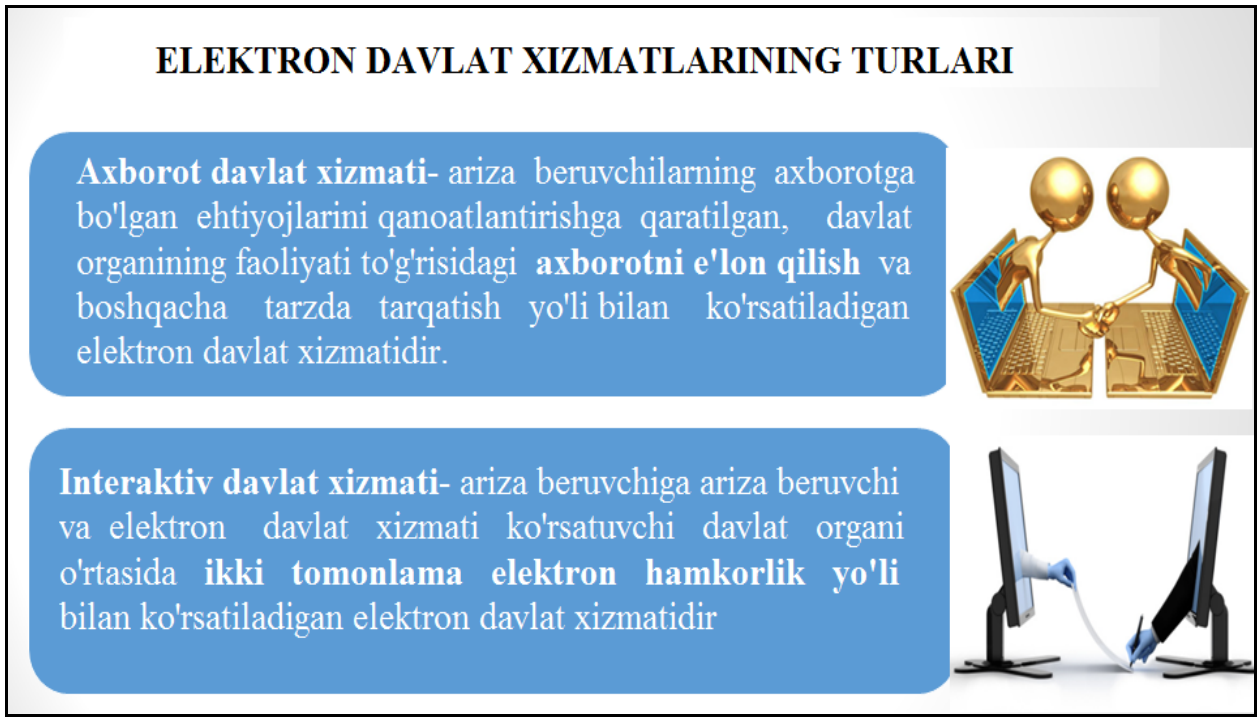

12-rasm. Elektron davlat xizmatlarining turlari[48].

Jumladan, portal yordamida tadbirkorlik subektlari barcha turdagi soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni onlayn rejimida to‘lashlari mumkin. Buning uchun elektron raqamli imzo kaliti orqali shaxsiy kabinetga kirib, soliq turini tanlash va to‘lov summasini ko‘rsatib, «to‘lash» tugmasini bosish kifoya. Korxonaning elektron to‘lov topshiriqnomasi bankka avtomatik ravishda yetkaziladi va shu zahotiyoq to‘lov amalga oshirilib, soliq to‘lovchining shaxsiy kartochkasiga qayd etiladi. Agar hisob-raqamda pul miqdori yetarli bo‘lmasa, to‘lov topshiriqnomasi 2-sonli kartotekaga joylashtirilib, bu haqda Davlat soliq qo‘mitasiga elektron

[48] Soliq qo‘mitasi ma’lumotlari

xabarnoma yuboriladi. Mazkur to‘lov tizimi 24 soat davomida uzluksiz va bepul ishlaydi.

Portalda joriy etilgan yana bir xizmat «Fuqarolarga hisoblangan sug‘urta badallari» deb nomlanib, unda ish beruvchilar tomonidan har bir jismoniy shaxs uchun hisoblangan sug‘urta badallari to‘g‘risidagi axborotlar taqdim etiladi. Ushbu xizmat yordamida jismoniy shaxslar o‘ziga hisoblangan sug‘urta badallari miqdorini portal orqali ko‘rib, nazorat qilib borish imkoniyati yaratilgan.

Shuningdek, zamonaviy smartfon va planshetlar uchun foydalanishga mo‘ljallangan «Soliq» mobil ilovasi yordamida Davlat soliq qo‘mitasining 15 turdagi interaktiv xizmat turlaridan tez, oson va qulay shaklda foydalanish mumkin. DSXO tomonidan ko‘rsatiladigan elektron davlat xizmatlaridan foydalanish manbalari 13-rasmda keltirilgan.

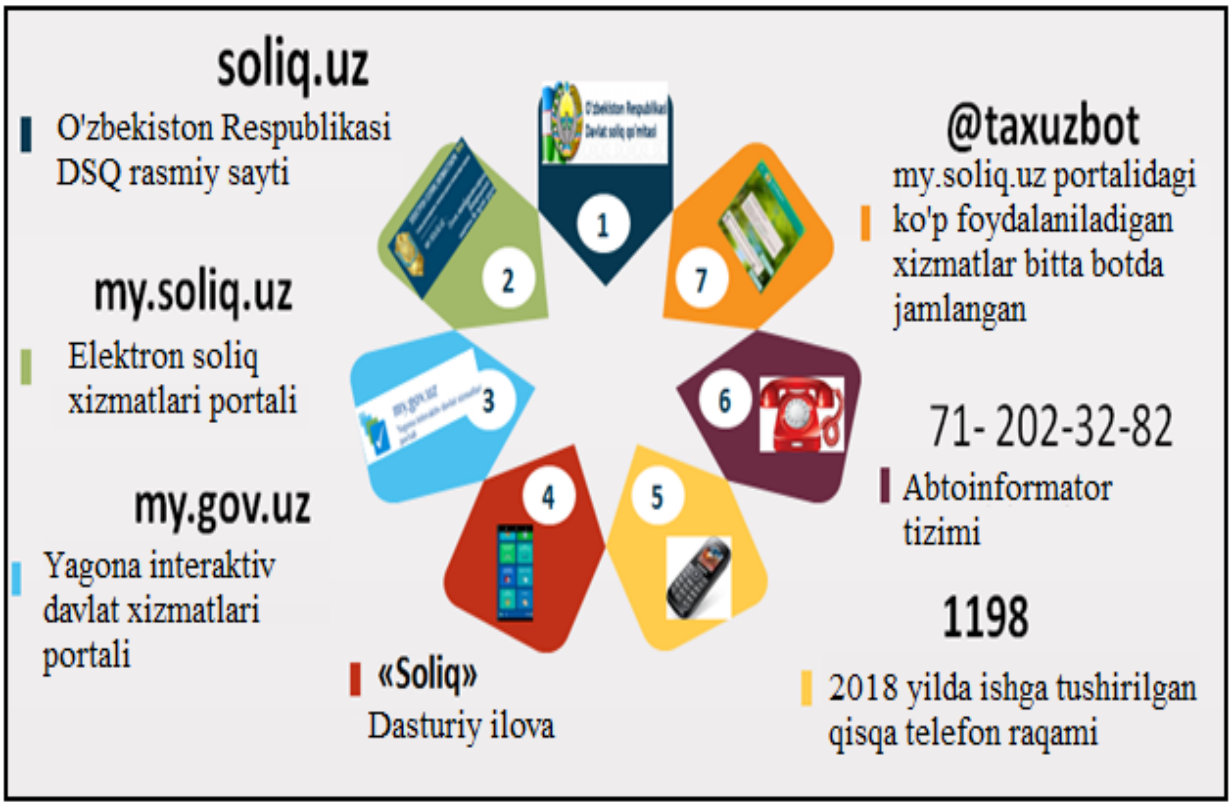

13-rasm. DSXO tomonidan ko‘rsatiladigan elektron davlat xizmatlaridan foydalanish manbalari[49]

Soliq to‘lovchilarning toifasi va joylashgan joyidan qat’iy nazar barcha xizmatlardan foydalanish imkoniyati mavjud. Fuqarolar tomonidan Jamoatchilik nazorati amalga oshirilishi uchun tadbirkorlik sub’ektlarining soliqqa oid

[49] Mualliflar tomonidan tayyorlangan

huquqbuzarliklari to‘g‘risida xabar qilish imkonini beruvchi veb-portal ishga tushirilgan. «Ko‘chmas mulk ijara shartnomalarini elektron tarzda hisobga qo‘yish va to‘lov xabarnomasini shaxsiy kabinetga yuborish» va «Fuqarolarning hisoblangan ish haqi summalari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni taqdim etish» elektron davlat xizmatlari ishga tushirilgan.

Shaxsiy kabinetlarda soliq organlari bilan barcha yozishmalar va xabarlar alohida blokda yig‘iladi. Shaxsiy kabinetga kirganda budjet va budjetdan tashqari munosabatlar bo‘yicha ma’lumotlar taqdim etiladi.

Shaxsiy kabinetda mavzuga oid xizmatlar qulay navigatsiyali bloklarga ajratilgan. Jumladan «Shaxsiy ma’lumotlar», «Hisob kitoblarning joriy holati», «Soliq organlari bilan yozishmalar», «Foydali ma’lumotlar».

Soliq to‘lovchi va soliq organlari o‘rtasidagi munosabatlarni elektron ko‘rinishga o‘tkazish uchun «Soliq to‘lovchining shaxsiy kabinet»lari takomillashtirilgan va yangi funktsiyalar bilan to‘ldirilgan.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda tadbirkorlik sub’ektlari va fuqarolarga qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida, soliq va boshqa majburiy to‘lovlarni bankka bormasdan «Click», «Payme» va «Upay» to‘lov tizimlari yordamida mobil telefon yoki internet orqali onlayn rejimida to‘lash imkoniyati yaratilgan.

Ushbu to‘lov tizimlaridan foydalanish fuqarolar uchun bepul va amalga oshirilgan to‘lovlar uchun komission to‘lov olinmaydi. Shuningdek, to‘langan soliqlar haqidagi ma’lumotlar soliq to‘lovchilarning shaxsiy kartochkalariga avtomatik ravishda qayd qilinadi.

Jismoniy shaxslar «Click», «Payme» va «Upay» to‘lov tizimlarining internetdagi sayti yoki mobil ilovasi, «SOLIQ» mobil ilovasi, tijorat banklari mobil ilovalari hamda Soliq to‘lovchining shaxsiy kabineti yordamida mol-mulk, yer, daromad (deklaratsiya) soliqlarini, hisoblangan penyalar hamda jarimalarni to‘lash mumkin.

O‘zbekiston Respublikasida istiqomat qilayotgan rezident va norezident shaxslar oylik ish xaqlaridan ushlangan daromad solig‘i to‘g‘ri hisoblanishi va

mavjud imtiyozlardan foydalangan holda ushlab qolinadigan badallar to‘g‘risida ma’lumotni «Daromad solig‘i kalkulyatori» elektron davlat xizmati orqali olishlari mumkin.

«Mol-mulk solig‘i kalkulyatori» elektron davlat xizmati orqali jismoniy shaxslar mustaqil ravishda o‘zlarini egaligidagi mol-mulk soliqlari xisobini chiqarishlari va amaldagi mavjud imtiyozlardan foydalana olishlari mumkin.

«Yer solig‘i kalkulyatori» elektron davlat xizmati orqali jismoniy shaxslar o‘zi qarmog‘ida bo‘lgan yer solig‘ini xisoblab chiqishlari va imtiyozlar xaqida ma’lumot olishlari mumkin.

«Suv solig‘i kalkulyatori» elektron davlat xizmati orqali jismoniy shaxslar mustaqil ravishda suv resurslaridan foydalanganlik uchun suv solig‘ini xisobini chiqarishlari va amalda mavjud imtiyozlardan foydalana olishlari mumkin.

Soliq to‘lovchi jismoniy shaxsga davlat soliq xizmati organlariga tashrif buyurmasdan mustaqil ravishda o‘z identifikatsiya raqami (STIR) to‘g‘risida ma’lumot olish hamda Davlat soliq qo‘mitasida ro‘yxatga olinganligi va unga STIR berilganligi to‘g‘risida guvohnomani shakllintirib chop etish imkoniyatlari berilgan.

Chop etilgan guvohnoma barcha so‘ralgan korxona va tashkilotlarga taqdim etilishi mumkin. Ushbu tashkilotlar guvohnomaning haqiqiyligini tekshirib olish imkoniyatlari mavjud.

Portal orqali ko‘rsatilayotgan elektron davlat xizmatlari jismoniy shaxslarning vaqti va xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirishi bilan bir qatorda tadbirkorlik faoliyatini to‘g‘ri tashkil qilish, ortiqcha ovoragarchiliklarni oldini olishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Elektron davlat xizmatlaridan foydalanish tizimining rivojlanayotgani aholining ham vaqti, ham naqdi tejalishiga, ish unumining ortishi va turmush farovonligiga xizmat qilmoqda.

Tayanch so‘z va iboralar

Avtomatlashtirilgan axborot tizimlari, «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» («Soliq inspektorining avtomatlashtirilgan ish joyi»-jismoniy) dasturiy mahsuloti, shaxsiy kabinet, elektron davlat xizmati, axborot davlat xizmati, interaktiv davlat xizmati, «SOLIQ» mobil ilovasi.

Nazorat savollari

1. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotining qanday asosiy modullari bor?
2. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsuloti qanday maqsadlarda joriy qilingan?
3. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotining ma’lumotlar bazasi qanday shakllanadi?
4. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotining ma’lumotlar bazasi asosida qanday tahliliy ishlarni olib borish mumkin?
5. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotining afzalliklari nimadan iborat?
6. «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy mahsulotining Registratsiya moduli orqali qaysi shakl ilovalar yuritiladi?
7. «Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuloti qanday vazifalarni bajarishga mo‘ljallangan?
8. Soliq qo‘mitasi tomonidan qanday interaktiv davlat xizmatlari ko‘rsatiladi?
9. Soliq qo‘mitasi tomonidan qanday axborot davlat xizmatlari ko‘rsatiladi?
10. Soliq qo‘mitasi tomonidan ko‘rsatiladigan elektron davlat xizmatlaridan qaysi manbalar orqali foydalanish mumkin?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. «SI AIJ jismoniy» dasturiy mahsulotining qaysi modulida soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar ma’lumotlari bo‘yicha qidiruv tizimi (poiskovaya sistema) bandi kiritilgan?

A) Registratsiya B) Administrator C) KLS D) Bank

2. «SI AIJ jismoniy» dasturiy mahsulotining qaysi moduli orqali soliq to‘lovchi jismoniy shaxsning ro‘yxatga olish ma’lumotlaridagi o‘zgarishlar kiritiladi?

A) Registratsiya

B) Administrator

C) KLS

D) Bank

3. Soliq to‘lovchi jismoniy shaxsni ro‘yxatga olish qaysi ilovada qayd qilinadi?

A) 1-ilovada

B) 2-ilovada

C) 3-ilovada

D) 4-ilovada

4. Soliq to‘lovchi jismoniy shaxsning ro‘yxatga olish ma’lumotlaridagi o‘zgarishlar qaysi ilovada qayd qilinadi?

A) 3-ilovada

B) 2-ilovada

C) 1-ilovada

D) 4-ilovada

5. Soliq to‘lovchi jismoniy shaxsning soliqlarini hisobga olish qaysi ilovada qayd qilinadi?

A) 4-ilovada

B) 2-ilovada

C) 1-ilovada

D) 3-ilovada

6. Soliq to‘lovchi jismoniy shaxsga STIR berilganligi to‘g‘risida guvohnoma qaysi ilovada qayd qilinadi?

A) 2-ilovada

B) 4-ilovada

C) 1-ilovada

D) 3-ilovada

7. «SI AIJ jismoniy» dasturiy mahsulotining qaysi moduli orqali soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarga soliq majburiyatlari bo‘yicha solishtirma dalolatnoma shakllantirish imkoniyati yaratilgan?

A) Akt sverka

B) Administrator

C) KLS

D) Bank

8. «SI AIJ jismoniy» dasturiy mahsulotining qaysi moduli orqali soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar ro‘yxatga olinadi?

A) Registratsiya

B) Administrator

C) KLS

D) Bank

9. «SI AIJ jismoniy» dasturiy mahsulotining qaysi moduli orqali soliq to‘lovchi jismoniy shaxsning shaxsiy hisobvaraqalari bilan ishlash imkoniyati yaratilgan?

A) KLS

B) Administrator

C) Registratsiya

D) Bank

10. «SI AIJ jismoniy» dasturiy mahsulotida yakka tartibdagi tadbirkorlarning ma’lumotlari va soliqlari qaysi shaklda yuritiladi?

A) 16-shakl

B) 15-shakl

C) 10-shakl

D) 11-shakl

VI-BOB. JISMONIY SHAXSLARNING SOLIQ QARZDORLIGI VA UNI UNDIRISH CHORA-TADBIRLARI

6.1-§. Jismoniy shaxslarning soliq qarzdorligi va uning hisobini yuritish

Mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar, jumladan iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida soliqlarning ahamiyati beqiyos kattadir, ular yordamida davlatning iqtisodiy va ijtimoiy dasturlarini amalga oshirishga zamin yaratiladi. Qayd etilishicha, 2017-yilda respublikamizda 31 trln so'm soliq tushumi bo'lgan bo'lsa, 2021-yil 128 trln. so'm tushum bilan yakunlangan.

"Shu bilan birga, 5 yil oldin 13 ta soliq turi bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda 9 ta soliq turi undirilyapti. Soliq yuki bugungi kunda 28 foiz bo'lsa, shuni 25 foizga tushirishimiz kerak[50] " – dedi Shavkat Mirziyoyev.

Bugungi kunda jismoniy shaxslarning soliq qarzlarining surunkali ravishda undirilmasdan qolyotganligi soliqlar va yig'imlar bo'yicha budjet tushumlariga o'zining ta'sirini ko'rsatmoqda. Zamon talablaridan kelib chiqadigan bo'lsak, soliq qarzlarni qisqartirishning eng zamonaviy usuli bu soliqlarning yig'uvchanlik darajasini oshirishga borib taqaladi. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda hisoblangan soliqlarning o'z vaqtida va to'liq undirilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Soliq to'lovchilar, jumladan jismoniy shaxslar tomonidan soliqlar va majburiy to'lovlarni o'z muddatida va to'liq hajmda to'lamasliglari natijasida qarzdorlik yuzaga keladi. Soliqlar va yig'imlar bo'yicha qarzdorlikni kamaytirish va ushbu qarzdorliklarni yuzaga kelishini oldini olish uchun davlat soliq xizmati idoralari hamda bank muassasasi xodimlaridan yetarli darajada oqilona ish tashkil etilishi, bu boradagi mexanizmlarni ilg'or xorij tajribasiga tayangan holda takomillashtirib borish zarurati talab etiladi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganlardan kelib chiqib, O'zbekistonda jismoniy shaxslar tomonidan soliqlarni o'z vaqtida va to'liq to'lanishini rag'batlantirish, soliq qarzlari yuzaga kelishini oldini olish, mavjud soliq qarzlarini kam xarajat

[50] 2022-yil 16-mart kuni Shavkat Mirziyoyevning soliq tizimidagi islohotlar, yangi loyihalar taqdimoti bilan tanishish uchun Davlat soliq qo'mitasiga tashrifida. 2022-yil 16-mart.

qilib to‘liq undirib olish orqali budjetga tushumlar tushushini ta’minlash hamda soliqlarning yig‘iluvchanlik darajasini oshirish dolzarb mavzusi sifatida e’tirof etiladi.

Soliq qarzi deb – hisoblab chiqarilgan *(hisoblangan)* va belgilangan muddatlarda to‘lanmagan soliqlarning, shu jumladan ular bo‘yicha bo‘nak va joriy to‘lovlarning summalari, muddatda to‘lanmagan moliyaviy sanksiyalar va penyalar **soliq qarzi** deb hisoblanadi[51].

Jismoniy shaxsning mol-mulk va yer soliqlarini to‘lash to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomasi soliq organlari tomonidan har yili 1 martdan kechiktirmay to‘lovchiga imzo qo‘ydirtirgan holda yoki buyurtma xat qilib pochta orqali yuboriladi (jo‘natilgandan so‘ng besh kundan keyin olingan deb hisoblanadi[52]).

Soliq qarzining paydo bo‘lishi

Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar mustaqil ravishda, soliq davri uchun mol-mulk va yer soliqni to‘lash teng ulushlarda 15-aprelga va 15-oktabriga qadar amalga oshirilmaganligi natijasida.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan oyning 15 sanasiga qadar qat’iy belgilangan soliq va 15-sanasiga qadar ijtimoiy soliq to‘lanmasligi natijasida.

Soliq to‘lovchilarning oladigan daromad solig‘ini o‘tgan soliq davridan keyingi yilning 1-iyunidan kechiktirishi natijasida. Noturar ob’ektini ijaraga berganda esa har oyning 15- sanasiga qadar to‘lanmasligi natijasida.

Soliq to‘lovchi soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan soliqlarni to‘lash muddatini buzgan taqdirda to‘lashi lozim bo‘lgan pul summasi **penya**dir[53].

Tegishli penyalarning summasi to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summalaridan tashqari va soliqni to‘lash bo‘yicha majburiyatning bajarilishini ta’minlashga doir boshqa choralar, shuningdek soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik choralari qo‘llanilishidan qat’iy nazar to‘lanadi.

Penyalar, agar Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan soliqni to‘lash kunidan keyingi kundan boshlab soliqni to‘lash bo‘yicha majburiyatni bajarish kechiktirilgan har bir kalendar kun uchun hisoblanadi.

[51] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 75-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2022-yil.
[52] Shu manba. 19-modda.
[53] Shu manba. 110-modda.

Soliqni hisoblash va to‘lash tartibi haqida yoki soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini qo‘llashga doir boshqa masalalar bo‘yicha moliya yoki soliq organi (uning mansabdor shaxsi) tomonidan o‘z vakolatlari doirasida soliq to‘lovchiga yoki nomuayyan doiradagi shaxslarga berilgan yozma tushuntirishlarni bajarishi natijasida soliq to‘lovchida hosil bo‘lgan soliq bo‘yicha qarz summasiga penya hisoblanmaydi.

Soliqni hisoblash va to‘lash tartibi haqida yoki soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarini qo‘llashga doir boshqa masalalar bo‘yicha moliya yoki soliq organi (uning mansabdor shaxsi) tomonidan o‘z vakolatlari doirasida soliq to‘lovchiga yoki nomuayyan doiradagi shaxslarga berilgan yozma tushuntirishlarni bajarishi natijasida soliq to‘lovchida hosil bo‘lgan soliq bo‘yicha qarz summasiga hisoblanmaydi va bu holatlar, shu organning mohiyati va mazmuniga ko‘ra soliq qarzi hosil bo‘lgan soliq (hisobot) davrlariga taalluqli tegishli hujjat mavjud bo‘lgan taqdirda, shunday hujjat qabul qilingan sanadan qat’iy nazar, aniqlanadi.

Har bir kechiktirilgan kun uchun penyalar soliqning to‘lanmagan summasidan kelib chiqib foizlarda belgilanadi.

Penyaning foiz stavkasi O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining shu davrda amalda bo‘lgan qayta moliyalash stavkasining uch yuzdan biriga teng etib qabul qilinadi. Masalan: 2023-yil 17-martdan boshlab yuzaga kelgan soliq qarzdorligi bo‘yicha penya hisoblash quyidagi tartibda hisoblanadi:

Har bir kun uchun 14 / 300 = 0,0466 foiz stavkasida penya to‘laydilar*

**Izoh: 2023-yil 17-martdan boshlab Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi 14 foiz etib belgilangan*[54].

Markaziy bank 2024-yil 25-iyuldan asosiy stavka (14 foiz)ni 0,5 foiz bandga pasaytirib, yillik 13,5 foiz etib belgiladi. Ushbu qaror inflyatsiyaning kutilayotgan dinamikasi va inflyatsiyani oshiruvchi xatarlarning kamayganini inobatga olib qabul qilindi[55].

[54] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bank ma’lumotlari. http://www.cbu.uz/oz/monetary-policy/operations/refinancing-rate
[55] https://www.gazeta.uz/oz/2024/07/25/stavka/

Penyalar tegishli soliq to‘lanadigan budjetga (davlat maqsadli jamg‘armasiga) to‘lanadi.

Penyalar soliq to‘lovchining bankdagi hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan, shuningdek soliq to‘lovchining boshqa mol-mulki hisobidan Soliq kodeksining 15-bobida nazarda tutilgan tartibda majburiy ravishda undirilishi mumkin.

Yakka tartibdagi tadbirkorlardan penyani majburiy ravishda undirish soliq qarzini bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan va soliq qarzini boshqa mol-mulk hisobidan undirish nazarda tutilgan tartibda, boshqa jismoniy shaxslardan esa - yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lmagan jismoniy shaxsning soliq qarzini undirish nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi.

Soliq to‘lovchining yoki boshqa shaxsning soliq qarzi uning bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan undirish imkoni bo‘lmagan qismida boshqa shaxslardan undirilishi va agar soliq to‘lovchining tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan oladigan tushumi yoki boshqa daromadlari boshqa shaxslarning bankdagi hisobvaraqlariga kelib tushgan bo‘lsa, soliq to‘lovchining soliq qarzi shu shaxslardan undirilishi mumkin hollarda yakka tartibdagi tadbirkorlardan penyani majburiy ravishda undirish sud tartibida amalga oshiriladi. Soliq kodeksining 110-moddasida nazarda tutilgan qoidalar soliq agentlariga ham tatbiq etiladi.

Soliq qarzini undirish tashkil qilishga mas’ul xodim qarzdorlarni o‘rganishda quyidagilarga:

- ✓ haqiqiy qarzdorning (meros xo‘rlarning) to‘liq F.I.Sh;
- ✓ ish joyi yoki daromad manbasini;
- ✓ turmush sharoiti va yashash holatini;
- ✓ haqiqatda to‘lanmaganligi (ko‘p vaziyatlarda soliq to‘lovchi tomonidan soliqlar to‘langan bo‘lsada uning puli ma’lumotlar bazasida shakllanmagan bo‘lishi;

2-holatda pul tushmasligi mumkin.

Masalan:

1-holat to‘lov kvitansiyasiga yashash manzilini to‘liq kiritmasa;

2-holat to‘lov kvitansiyasiga kadastr raqami va soliqning hisob raqamlarini noto‘g‘ri yozilishi tufayli bo‘lishi mumkin.

✓ qarzdor imtiyoz egasi yoki aksini;

✓ nafaqa jamg‘armasidan mablag‘ olayotgan qarzdorlarni ro‘yxatini;

✓ YXXBdan qarzdorlarga tegishli yengil avtomobillari rasmiylashtirilganligini;

✓ qarzdorning nomiga boshqa hududlarda joylashgan turar yoki noturar ob’ektlari mavjudligini;

✓ naqd pul mablag‘lariga;

✓ qarzdorning nomida bo‘lgan, bank omonat kassalarida saqlanayotgan pul mablag‘lari mavjudligiga e’tibor qaratishi lozim bo‘ladi.

Agar yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lmagan jismoniy shaxs soliq to‘lash bo‘yicha majburiyatlarini belgilangan muddatda bajarmagan bo‘lsa, soliq organi soliq qarzini ushbu jismoniy shaxsning mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risidagi ariza bilan sudga murojaat qilishga haqli[56].

Undirish to‘g‘risidagi arizaga soliq organining talabnomani ta’minlash tartibida javobgarning mol-mulkini xatlash haqidagi iltimosnomasi ilova qilinishi mumkin.

Undirish to‘g‘risidagi arizaning nusxasi u sudga berilgan kundan kechiktirmay soliq organi tomonidan soliq qarzi undirilayotgan jismoniy shaxsga yuboriladi. Agar jismoniy shaxsning soliq qarzi umumiy summasi bir million so‘mdan oshsa, undirish to‘g‘risidagi ariza soliq organi tomonidan sudga beriladi.

Soliq qarzini jismoniy shaxsning mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risidagi ishlar qonun hujjatlariga muvofiq ko‘rib chiqiladi.

Qonuniy kuchga kirgan sud qarori asosida soliq qarzini jismoniy shaxsning mol-mulki hisobidan undirish ushbu moddada nazarda tutilgan o‘ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi.

[56] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 125-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Soliq qarzini jismoniy shaxsning mol-mulki hisobidan undirish quyidagilarga nisbatan ushbu ketma-ketlik bilan amalga oshiriladi:

1) bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lariga;

2) naqd pul mablag‘lariga;

3) boshqa shaxslarga shartnoma bo‘yicha egalik qilishga, foydalanishga, tasarruf etishga berilgan mol-mulkka, ushbu mol-mulkka doir mulk huquqi ularga o‘tmagan holda, agar soliq majburiyati ijrosini ta’minlash uchun bunday shartnomalar bekor qilingan yoki haqiqiy emas deb topilgan bo‘lsa;

4) boshqa mol-mulkka, bundan qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadigan jismoniy shaxsning yoki uning oilasi a’zolarining kundalik shaxsiy foydalanishi uchun mo‘ljallangan mol-mulk mustasno.

Soliq qarzi jismoniy shaxsning pul mablag‘lari ko‘rinishida bo‘lmagan mol-mulki hisobidan undirilgan taqdirda, soliq qarzi bunday mol-mulk realizatsiya qilingan va undan kelib tushgan summalar hisobidan to‘langan paytdan e’tiboran to‘langan deb hisoblanadi.

Soliq qarzini jismoniy shaxsning mol-mulki hisobidan undirishda belgilangan ketma-ketlikni buzishga yo‘l qo‘yilmaydi.
O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 125-modda.

Mazkur mol-mulk xatlab qo‘yilgan kundan e’tiboran va tushgan summalar budjet tizimiga o‘tkazilgan kunga qadar soliqlarni o‘z vaqtida to‘lamaganlik uchun penyalar hisoblanmaydi.

Soliq to‘lash majburiyatiga ega bo‘lgan soliq to‘lovchi yakka tartibdagi tadbirkor davlat ro‘yxatidan o‘tib, soliq organlarining to‘lov xabarnomasida keltirilgan soliqlarni to‘lashga doir to‘lov topshiriqnomasini xizmat ko‘rsatuvchi bankka, o‘zining bank hisobvarag‘ida pul mablag‘lari bor-yo‘qligidan qat’i nazar, Soliq kodeksida belgilangan to‘lov muddatidan kechiktirmasdan taqdim etishi shart. Agar soliq to‘lovchida to‘lanmagan soliq qarzi mavjud bo‘lsa, soliq organi unga soliqlarni to‘lash muddati o‘tganidan keyin uch kundan kechiktirmay soliq qarzini uzish to‘g‘risida talabnoma yuboradi.

Soliq to‘lovchiga uning zimmasidagi soliq qarzi summasi to‘g‘risida, shuningdek shu qarz summasini belgilangan muddatda to‘lash majburiyati haqida xabar yuborish soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnomadir[57].

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma soliq to‘lovchi bo‘lgan yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga tadbirkorlik faoliyati bo‘yicha unda coliqlarni to‘lashni kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyatini berish shartlari nazarda tutilgan soliq qarzi yoki foizlar mavjud bo‘lgan taqdirda yuboriladi.

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma soliq to‘lovchiga soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlikka tortilishidan qat’i nazar yuboriladi.

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnomada soliq bo‘yicha qarz summasi, talabnoma yuborilayotgan paytga hisoblangan penyalar miqdori, jarimalar summasi, shuningdek soliq to‘lovchi talablarni bajarmagan taqdirda, soliq qarzini undirish va soliq majburiyati bajarilishini ta’minlash bo‘yicha ko‘riladigan choralar haqidagi ma’lumotlar ko‘rsatilishi kerak.

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnomaning shakli Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Agar soliq to‘lovchining tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan oladigan tushumi yoki boshqa daromadlari boshqa shaxslarning bankdagi hisobvaraqlariga kelib tushgan bo‘lsa hamda agar soliq to‘lovchi soliq tekshiruvi to‘g‘risida bilgan paytdan e’tiboran o‘zining pul mablag‘larini yoki boshqa mulkini o‘zga shaxslarga bergan bo‘lsa soliq to‘lovchining soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma boshqa shaxslarga yuborilishi mumkin. Bunday hollarda ushbu bobda nazarda tutilgan barcha qoidalar mazkur shaxslarga yuborilgan soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnomalarga ham tatbiq etiladi.

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma soliq to‘lovchiga u hisobda turgan soliq organi tomonidan yuboriladi. Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma

[57] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 116-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

soliq to‘lovchiga ushbu qarz aniqlangan kundan e’tiboran yoki soliq tekshiruvi natijalari bo‘yicha aniqlangan soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi qaror kuchga kirgan sanadan e’tiboran uch ish kunidan kechiktirmay yuborilishi kerak.

Agar soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma soliq to‘lovchiga yuborilganidan keyin ushbu talabnomada ko‘rsatilgan soliqlar bo‘yicha qarz summasi, penyalar yoki soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun jarimalar summasi o‘zgarishiga olib kelgan holatlarni aniqlagan taqdirda, soliq organi ushbu soliq to‘lovchiga soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi aniqlashtirilgan talabnomani yuborishi yoxud ilgari yuborilgan talabnomani chaqirib olishi shart. Mazkur qoida soliq to‘lovchi tomonidan soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnomada ko‘rsatilgan soliq, penya yoki jarimalar bo‘yicha qarzlari qisman to‘langan hollarga tatbiq etilmaydi.

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi aniqlashtirilgan talabnoma yoki ilgari yuborilgan talabnomaga doir chaqiruv xati soliq to‘lovchiga ushbu moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan o‘zgarishlarga olib kelgan holatlar aniqlangan kundan e’tiboran uch kun ichida yuboriladi.

Soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnoma yuridik shaxs, shuningdek tadbirkorlik faoliyatiga doir qismi bo‘yicha yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan olingan kundan e’tiboran o‘ttiz kalendar kun ichida soliq qarzi to‘lanmagan taqdirda va agar soliq qarzini undirish to‘g‘risidagi umumiy qoidalar va Soliq qarzini bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan undirish choralar qo‘llanishi natijasida soliq qarzi uzilmay qolaversa, soliq organlari undiruvni belgilangan tartibda soliq to‘lovchining mol-mulkiga qaratadi.

Soliq qarzi belgilangan muddatda to‘lanmagan yoki to‘liq to‘lanmagan taqdirda, soliq qarzini undirish - undiruvni bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lariga (shu jumladan, korporativ kartalardagi pul mablag‘lariga) qaratish yo‘li bilan majburiy tartibda amalga oshiriladi[58].

[58] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 121-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Soliq qarzini majburiy tartibda undirish to‘lanmagan soliq qarziga ega bo‘lgan soliq to‘lovchidan yoki soliq agentidan, Soliq kodeksining 120 va 122-moddalarida nazarda tutilgan hollarda esa boshqa shaxslardan ham amalga oshirilishi mumkin.

Soliq qarzini bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan undirish faqat yuridik shaxslarga va yakka tartibdagi tadbirkorlarga nisbatan qo‘llaniladi.
O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 121-modda.

Soliq qarzini undirish soliq organi tomonidan majburiyatga ega shaxsning hisobvarag‘i ochilgan bankka ushbu shaxsning hisobvaraqlaridan zarur pul mablag‘larini hisobdan chiqarish va budjetga o‘tkazish uchun inkasso topshiriqnomasini elektron shaklda yuborish yo‘li bilan amalga oshiriladi.

Soliq organining majburiyatga ega shaxsning hisobvaraqlaridan pul mablag‘larini hisobdan chiqarish va budjetga o‘tkazishga doir inkasso topshiriqnomasining shakli hamda uni bankka yuborish tartibini Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki bilan kelishilgan holda belgilanadi (14-rasm).

Agar soliq to‘lovchi soliqni to‘lash uchun qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan muddatlarda to‘lov topshiriqnomasini mustaqil ravishda yubormagan bo‘lsa, soliq organining inkasso topshiriqnomasi soliq to‘lovchining hisobvarag‘iga soliqni to‘lash uchun belgilangan muddat tugagach uch ish kunidan kechiktirmay qo‘yiladi.

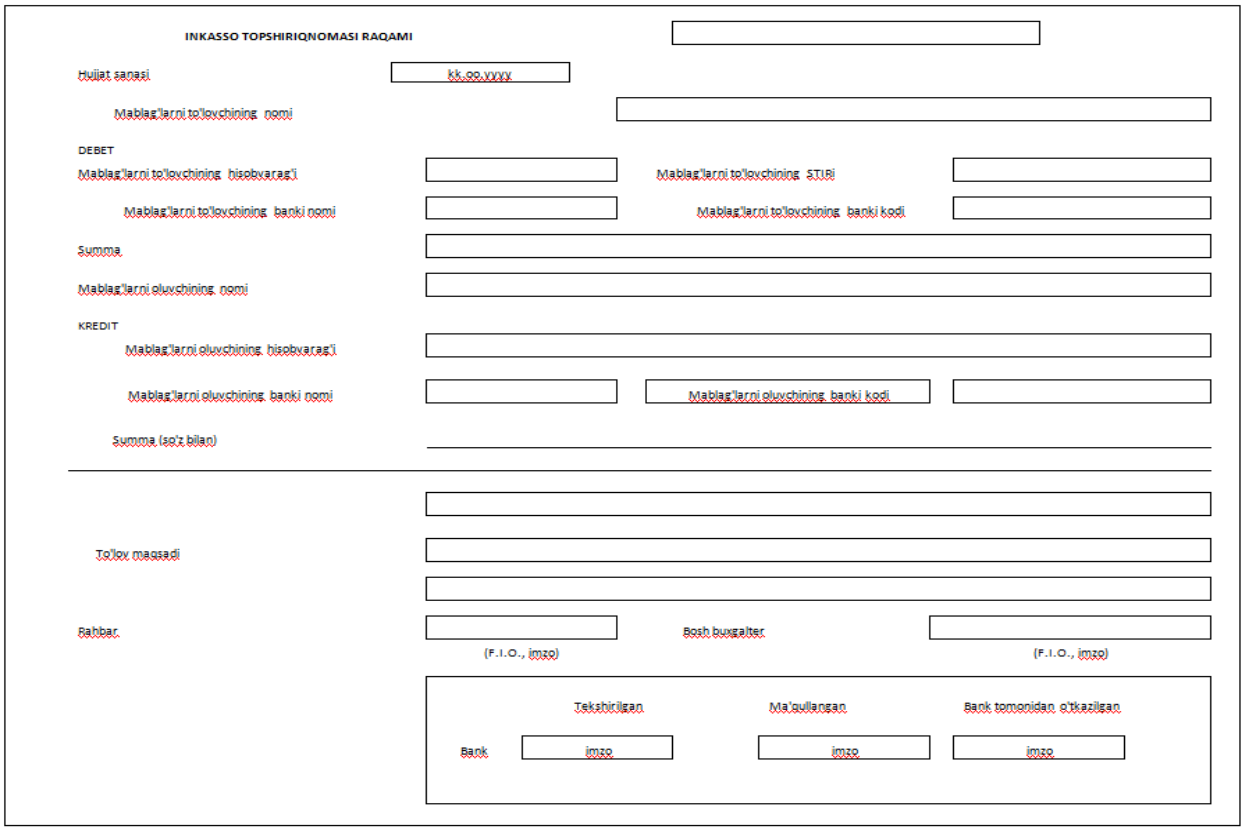

14-rasm. Inkasso topshiriqnomasi shakli[59]

Soliq organining majburiyatga ega shaxsning hisobvaraqlaridan pul mablag‘larini hisobdan chiqarish va budjet tizimiga o‘tkazishga doir inkasso topshiriqnomasi bank tomonidan fuqarolik to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan to‘lovlar navbatini hisobga olgan holda bank tomonidan so‘zsiz bajarilishi shart.

Quyidagi hollarda soliq organlari majburiyatga ega shaxslarning hisobvaraqlaridan pul mablag‘larini hisobdan chiqarish va budjet tizimiga o‘tkazishga doir bajarilmagan (to‘liq yoki qisman) inkasso topshiriqnomalarini chaqirib olish to‘g‘risida qaror qabul qiladi:

1) Soliq kodeksining 11-bobiga muvofiq soliq qarziga nisbatan kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyati taqdim etilganda;

2) soliq qarzi uzilganda, shu jumladan Soliq kodeksining 12-bobiga muvofiq ortiqcha to‘langan yoki ortiqcha undirilgan summalar hisobga olinishi munosabati bilan soliq qarzi uzilganda;

[59] O‘zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to‘g‘risidagi nizomga 4-ILOVA. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2020-yil 13-aprelda ro‘yxatdan o‘tkazilgan, ro‘yxat raqami 3229.

3) Soliq kodeksining 96-moddasiga muvofiq undirilishi umidsiz deb e’tirof etilgan soliq qarzi hisobdan chiqarilganda;

4) Soliq kodeksining 83-moddasiga muvofiq taqdim etilgan aniqlashtirilgan soliq hisoboti bo‘yicha soliq va penya summalari kamaytirilganda.

Soliq qarzini undirish milliy valyutadagi talab qilib olguncha depozit hisobvaraqlaridan, bunday hisobvaraqlarda mablag‘lar yetarli bo‘lmagan taqdirda esa majburiyatga ega shaxsning chet el valyutasidagi talab qilib olguncha depozit hisobvaraqlaridan amalga oshirilishi mumkin. Majburiyatga ega shaxsning valyuta hisobvaraqlaridan soliq qarzini undirish O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining valyuta sotiladigan sanada belgilangan kursi bo‘yicha milliy valyutada undiriladigan summaga ekvivalent summada amalga oshiriladi.

Soliq qarzini undirish muddatli depozitlarga joylashtirilgan mablag‘lar hisobidan, ularning amal qilish muddati tugagunga qadar amalga oshirilmaydi.

Valyuta hisobvaraqlarida turgan mablag‘larni undirish chog‘ida soliq organining rahbari *(rahbar o‘rinbosari)* inkasso topshiriqnomasi bilan bir vaqtning o‘zida bankka majburiyatga ega shaxsning valyutasini sotish uchun topshiriqnoma yuboradi. Mazkur topshiriqnoma bank tomonidan u olingan kundan keyingi operatsiya kunidan kechiktirmay bajariladi. Chet el valyutasini sotish bilan bog‘liq xarajatlar shu majburiyatga ega shaxsning hisobidan amalga oshiriladi.

Soliq organining majburiyatga ega shaxsning bankdagi hisobvaraqlaridan pul mablag‘larini hisobdan chiqarish va budjet tizimiga o‘tkazishga doir inkasso topshiriqnomasi bank tomonidan inkasso topshiriqnomasi olingan kundan keyingi bir operatsiya kunidan kechiktirmay, valyuta hisobvaraqlaridan undirishda esa - ikki operatsiya kunidan kechiktirmay bajariladi.

Agar bank tomonidan soliq organining inkasso topshiriqnomasi olingan kunda majburiyatga ega shaxsning hisobvaraqlarida uni bajarish uchun pul mablag‘lari yetarli bo‘lmasa, inkasso topshiriqnomasi shu hisobvaraqlarga pul mablag‘lari kelib tushishiga qarab, har bir bunday tushum kunidan keyingi bir yoki ikki operatsiya kunidan kechiktirmay, hisobvaraq valyutasiga bog‘liq holda bajariladi. Mazkur inkasso topshiriqnomasi bank tomonidan fuqarolik to‘g‘risidagi qonun

hujjatlarida belgilangan to‘lovlar navbatini hisobga olgan holda bank tomonidan bajariladi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarning ning asosiy hisobvarag‘i ochilgan bankda 2-son kartoteka mavjud bo‘lgan hollarda to‘lovlar O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan ro‘yxatdan o‘tkazilgan Markaziy banki Boshqaruvi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Soliq qo‘mitasining qarori bilan tasdiqlangan “Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning bank hisobvaraqlaridan pul mablag‘larini hisobdan chiqarish tartibi to‘g‘risida”gi YO‘RIQNOMAga muvofiq amalga oshiriladi[60].

Ishlab chiqarish (xizmat ko‘rsatish) faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlari uchun to‘lovlar o‘tgan oy davomida uning faqat asosiy hisobvarag‘iga kelib tushgan jami tushumlarning 5 foizi miqdorigacha, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan ro‘yxatga asosan o‘ta muhim ob’ektlarni qo‘riqlovchi bo‘linmalar xizmatidan foydalanuvchi hisobvaraq egalari uchun esa 6 foiz miqdorigacha amalga oshiriladi.

2-son kartoteka paydo bo‘lganda, hisobvaraq egasi tomonidan ariza kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar miqdoriga bog‘liq hisob-kitob bilan birga shu oyning keyingi dekadasi birinchi sanasiga, joriy oyning uchinchi dekadasi va keyinchalik esa keyingi oyning uchinchi sanasigacha bankka taqdim qilinadi. Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar faoliyatining o‘ziga xosligidan kelib chiqqan holda, bevosita ishlab chiqarish (xizmat ko‘rsatish) bilan bog‘liq bo‘lgan, o‘ta muhim ob’ektlarni qo‘riqlovchi bo‘linmalar xizmati bo‘yicha xarajatlarni ham hisobga olgan holda zaruriy xarajatlar ro‘yxatini aniqlaydi.

Hisobvaraq egasi kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar uchun mablag‘lar hisob-kitobini va arizani bankka taqdim etgan kunning ertasidan boshlab joriy oy davomida ushbu to‘lovlarni to‘liq yoki bo‘lib-bo‘lib amalga oshirishi mumkin. Kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar uchun mablag‘lar limitining ishlatilmagan qismi joriy oyning oxirgi kunigacha ishlatilishi mumkin va keyingi oyga ishlatish uchun o‘tkazilmaydi.

[60] O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2011-yil 12-dekabrda 2342-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan Markaziy banki Boshqaruvi, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo‘mitasining qarori. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2022-yil.

Kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar uchun to‘lovlar hisobvaraq egasining to‘lov topshiriqnomalari bo‘yicha amalga oshiriladi. Bunda to‘lov topshiriqnomalarining «to‘lov maqsadi» grafasida «kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar summasi hisobiga», deb yozilgan bo‘lishi shart.

Banklar kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar uchun sarflanadigan mablag‘lar limitining to‘g‘ri hisoblanganligi (aniqlashini) va unga rioya qilinishini nazorat qiladi.

Kechiktirib bo‘lmaydigan ehtiyojlar uchun sarflanadigan mablag‘lar limiti noto‘g‘ri hisoblanganligi aniqlangan taqdirda, ular bo‘yicha taqdim etilgan ariza va to‘lov hujjatlari bank tomonidan ijro uchun qabul qilinmaydi;

birinchi navbatda, mutanosib ravishda budjetga, budjetdan tashqari fondlarga to‘lovlarni hamda ish haqqi to‘lash uchun pul mablag‘lari berilishini nazarda tutuvchi to‘lov (ijrochi) hujjatlari bo‘yicha, alimentlarni undirishga doir talablarni qondirish uchun hisobvarag‘idan pul mablag‘larini o‘tkazish yoki pulni berishni nazarda tutuvchi ijrochi hujjatlar bo‘yicha, mualliflik shartnomalariga binoan mukofotlarni to‘lash bo‘yicha, shuningdek hayoti va salomatligiga yetkazilgan zararning o‘rnini qoplash bo‘yicha, budjetga to‘lovlar bo‘yicha hamda mehnatga oid va unga tenglashtirilgan huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan to‘lovlar bo‘yicha xo‘jalik sub’ektlarining majburiyatlari teng darajada bajarilishini ta’minlovchi ijrochi hujjatlar bo‘yicha pul o‘chiriladi;

ikkinchi navbatda, navbatdan tashqari va birinchi navbatdagi to‘lovlar amalga oshirilgandan keyin asosiy hisobvaraqdan quyidagi majburiyatlarning kalendar navbati tartibida bajarilishi ta’minlanadi:

birinchi navbatdagi to‘lovlarda nazarda tutilmagan boshqa ijro hujjatlari bo‘yicha inkasso topshiriqnomalari yuzasidan to‘lovlar;

banklar tomonidan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarga Hukumat kafolati ostida berilgan muddatli va muddatida qaytarilmagan kreditlarni (ularning foizlarini ham) qaytarish uchun qo‘yilgan mijozning talabnomalari bo‘yicha to‘lovlar;

O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti hisobidan berilgan budjet ssudasi, kredit liniyasi va ular bo‘yicha hisoblangan foizlar;

O‘zbekiston Respublikasining Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi resurslari hisobidan berilgan kreditlar bo‘yicha qarzlar va ular bo‘yicha to‘lovlar;

uchinchi navbatda, ushbu xo‘jalik yurituvchi sub’ektning asosiy hisobvarag‘iga qo‘yilgan boshqa pul talablari yuzasidan to‘lovlarni amalga oshirish bo‘yicha to‘lov hujjatlarining kelib tushish sanasiga qarab kalendar navbatida hisobdan chiqariladi.

Xo‘jalik yurituvchi sub’ektning milliy valyutadagi hisobvaraqlaridagi mablag‘lar qo‘yilgan talablarni qondirish uchun yetarli bo‘lmasa, xizmat ko‘rsatuvchi bank davlat soliq xizmati organlarining taqdimnomasi asosida mazkur xo‘jalik yurituvchi sub’ektning chet el valyutasidagi hisobvarag‘ida mavjud bo‘lgan mablag‘ning ushbu talablarni qondirish uchun yetarli bo‘lgan miqdoridagi qismini keyingi ish kunidan kechikmagan holda Respublika valyuta birjasiga sotish uchun buyurtmanoma kiritadi. Xizmat ko‘rsatuvchi bank tomonidan chet el valyutasini sotishdan olingan mablag‘lar xo‘jalik yurituvchi sub’ektning asosiy hisobvarag‘iga kirim qilinadi va ushbu Yo‘riqnomada belgilangan tartibda mazkur hisobvaraqqa taqdim etilgan talablarni qondirish uchun yo‘naltiriladi.

Agar majburiyatga ega shaxsning soliq qarzini soliq qarzini bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan undirish mumkin bo‘lmasa, soliq organi soliq qarzini shu majburiyatga ega shaxsning boshqa mol-mulki, shu jumladan naqd pul mablag‘lari hisobidan undirishga haqli[61].

Soliq qarzini undirish soliq qarzini uzish to‘g‘risidagi talabnomada ko‘rsatilgan summalar doirasida hamda soliq qarzini bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan undiruv amalga oshirilgan summalarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Majburiyatga ega shaxsning mol-mulki hisobidan soliq qarzini undirish quyidagilarga nisbatan ushbu ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

1) soliq qarzini soliq qarzini bank hisobvaraqlaridagi pul mablag‘lari hisobidan undiruv qaratilmagan naqd pul mablag‘lariga nisbatan;

[61] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 123-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

2) mahsulotlar (tovarlar) ishlab chiqarishda bevosita ishtirok etmaydigan mol-mulkka, xususan, qimmatli qog‘ozlar, valyuta qimmatliklari, ishlab chiqarishga mo‘ljallanmagan binolar, yengil avtotransport, xizmat xonalarining dizayni ashyolariga nisbatan;

3) tayyor mahsulotlarga (tovarlarga), shuningdek ishlab chiqarishda ishtirok etmaydigan va (yoki) bevosita ishtirok etishga mo‘ljallanmagan boshqa moddiy qimmatliklarga nisbatan;

4) ishlab chiqarishda bevosita ishtirok etish uchun mo‘ljallangan xom ashyo va materiallarga nisbatan, shuningdek dastgohlar, uskunalar, binolar, inshootlar va boshqa asosiy vositalarga nisbatan;

5) boshqa shaxslarga egalik qilish, foydalanish yoki tasarruf etish shartnomasi bo‘yicha ushbu mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi ularga o‘tkazilmagan holda topshirilgan mol-mulkka nisbatan, agar soliqni to‘lash bo‘yicha majburiyatning bajarilishini ta’minlash uchun bunday shartnomalar bekor qilingan yoki haqiqiy emas deb topilgan bo‘lsa;

6) boshqa mol-mulkka nisbatan, bundan yakka tartibdagi tadbirkor yoki uning oila a’zolari kundalik shaxsiy foydalanishi uchun mo‘ljallangan, qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadigan boshqa mol-mulk mustasno.

Soliq qarzi bo‘yicha majburiyatga ega shaxsning mol-mulki hisobidan soliq qarzdorligini undirish sud tartibida amalga oshiriladi. Soliq to‘lovchi tomonidan soliq qarzdorligi tan olinsa, soliq organi rahbarining (rahbar o‘rinbosarining) qaroriga binoan soliq qarzi bo‘yicha majburiyatga ega shaxsning mulki hisobidan soliq qarzdorligi undirilishi mumkin.

Soliq organi majburiyatga ega shaxsning mol-mulki hisobidan soliq qarzini undirish to‘g‘risida qaror chiqarilgan kundan e’tiboran uch ish kuni ichida tegishli qarorni qog‘ozda yoki elektron shaklda ushbu moddada nazarda tutilgan xususiyatlarni inobatga olgan holda, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ijro etish uchun majburiy ijro etuvchi davlat organiga yuborishi kerak.

Soliq organining ushbu modda yettinchi qismida ko‘rsatilgan qarorni majburiy ijro etuvchi davlat organiga yuborish shakli va tartibi, shuningdek uning mazmuni Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi tomonidan belgilanadi.

Davlat ijrochisi soliq qarzi bo‘yicha majburiyatga ega shaxsning mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risidagi qaror o‘ziga kelib tushgan kundan e’tiboran ikki oylik muddatda ijro harakatlarini amalga oshirishi va ushbu qarorda mavjud bo‘lgan talablarni bajarishi kerak.

Soliq qarzini boshqa mol-mulk hisobidan undirish qoidalari soliq qarzlarini bojxona organlari tomonidan bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan qoidalarni hisobga olgan holda undirish chog‘ida ham qo‘llaniladi.

Hududga biriktirilgan xodimlari da’vo arizasi tayyorlash uchun belgilangan muddatda o‘ziga biriktirilgan uchastka bo‘yicha arizaga (da’vo arizasi) ilova qilinadigan tegishli hujjatlarni (to‘lov xabarnoma koreshogi, qarzdor fuqaroning yashash joyidan ma’lumotnoma, soliq qarzi to‘g‘risida solishtirish dalolatnomasi) yig‘ib, soliq qarzini undirishni tashkil qilish bo‘limiga berilishini ta’minlaydi.

6.2. Soliq qarzdorligini undirish bo‘yicha soliq organlari harakatlari

Soliq organlarining jismoniy shaxslardan soliq qarzlarini undirishning dastlabki harakati ularga to‘lashi lozim bo‘lgan soliqlar to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomalarini shaxsan yoki pochta buyurtma xati orqali taqdim etish hisoblanadi (15-rasm).

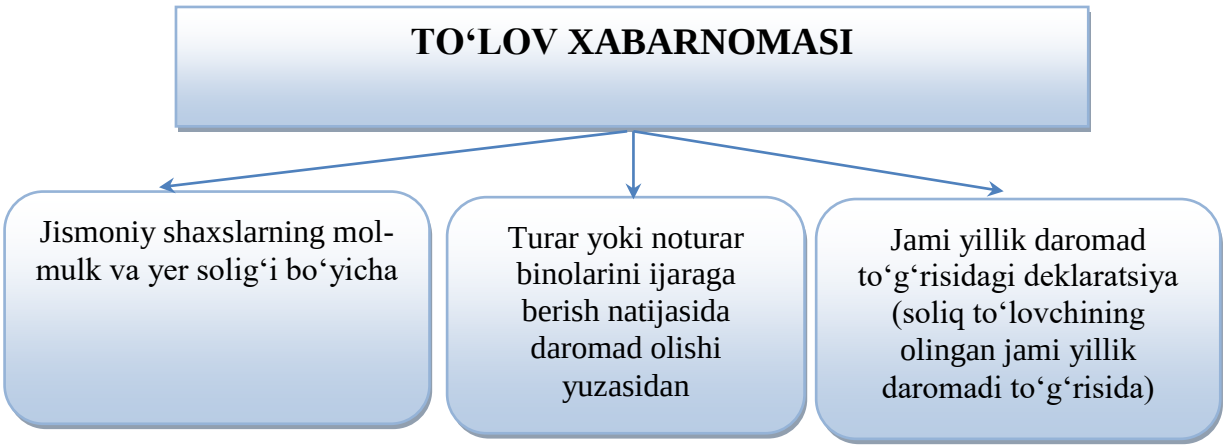

15-rasm. To‘lov xabarnomasini taqdim etish[62]

[62] Mualliflar tomonidan tayyorlangan

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlari hamda deklaratsiya natijasida hosil bo‘lgan soliq qarzini sud orqali undirish bo‘yicha soliq organlari harakatlari.

To‘lov xabarnomasi asosida sudga ariza kiritishda jismoniy shaxsning soliq qarzi haqidagi soliq organining ma’lumotnomasiga qo‘shimcha qilib qarzdorning pasporti, nafaqa guvohnomasi (agar bo‘lsa) hamda uning doimiy yashash joyi haqidagi Mahalla fuqarolar yig‘ini (MFY) yoki Xususiy uy-joy mulkdorlari shirkati tomonidan taqdim etilgan ma’lumotnomalarini to‘playdi.

Soliq organlari yuqorida keltirilgan ma’lumotlarga asosan, Fuqarolik ishlari bo‘yicha tumanlararo sudiga ariza *(Sud buyrug‘ini berish to‘g‘risidagi ariza)* taqdim etishdan oldin soliq qarzi mavjud jismoniy shaxsga arizaning bir nusxasini shaxsan yoki pochtaning buyurtma xati bilan taqdim etadi. Arizani qarzdorga taqdim etilganligini tasdiqlovchi pochtaning buyurtma xatining javobi yoki qarzdor tomonidan shaxsan ariza qabul qilinganligi to‘g‘risidagi imzosi asosida sudga arizani taqdim etadi.

Sud buyrug‘ini berish to‘g‘risidagi ariza yozma shaklda, shu jumladan «Jismoniy shaxslar soliq qarzlari hisobini yuritish» axborot tizimi orqali elektron hujjat tarzida beriladi. Arizada quyidagilar ko‘rsatilishi kerak:

1) ariza berilayotgan sudning nomi;

2) undiruvchining familiyasi, ismi, otasining ismi (nomi), uning yashash joyi yoki joylashgan yeri (pochta manzili) hamda yuridik shaxsning rekvizitlari;

3) qarzdorning familiyasi, ismi, otasining ismi (nomi), uning yashash joyi yoki joylashgan yeri (pochta manzili) hamda yuridik shaxsning rekvizitlari;

4) undiruvchining talabi va talabga asos bo‘lgan holatlar;

5) undirilayotgan qarzdorlik vujudga kelgan davr;

5^{1}) to‘lanmagan to‘lovlar summasining hisob-kitobi va undiruv qaratilayotgan, qarzdorning majburiyatlari bajarilishining ta’minoti sifatida turgan ko‘char mol-mulkning tavsifi;

6) arz qilingan talabni tasdiqlovchi, ilova qilinayotgan hujjatlarning ro‘yxati.

Sud buyrug‘ini berish to‘g‘risidagi arizada undiruvchi yoki uning vakilining telefonlari, fakslari raqamlari, elektron pochta manzili ko‘rsatilishi mumkin[63].

Jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiya asosida soliqqa tortish natijasida hamda mol-mulk va yer soliqlaridan hosil bo‘lgan qarzlarini fuqarolik ishlari bo‘yicha tumanlararo sudining «Jismoniy shaxslar soliq qarzlari hisobini yuritish» dasturiy mahsulotiga ariza va da’vo arizalari kiritiladi.

«Jismoniy shaxslar soliq qarzlari hisobini yuritish» dasturiy mahsulotiga ariza va da’vo arizalarini kiritish uchun soliq organlarining «Soliq qarzini undirishni tashkil qilish» bo‘limi xodimlariga tegishli tartibda login va parollar Fuqarolik ishlari bo‘yicha tumanlararo sudlari tomonidan nomuayyan muddatda beriladi.

Tegishli login va parollar orqali soliq organlarining «Soliq qarzini undirishni tashkil qilish» bo‘limi xodimlari jismoniy shaxslarning daromadlarini deklaratsiya asosida soliqqa tortish natijasida hamda mol-mulk va yer soliqlaridan hosil bo‘lgan qarzlarini undirish bo‘yicha ariza va da’vo arizalari fuqarolik ishlari bo‘yicha tumanlararo sudining «Jismoniy shaxslar soliq qarzlari hisobini yuritish» dasturiy mahsulotiga kiritiladi.

Shuningdek, xodim Exsud.uz dasturiy mahsulotiga kiritilayotgan ariza va da’vo arizalariga tegishli ilovalarni, jumladan to‘lov xabarnoma koreshogi, qarzdor fuqaroning yashash joyidan ma’lumotnoma hamda soliq qarzi to‘g‘risidagi solishtirish dalolatnomasini biriktiradi.

Soliq arzini undirish to‘g‘risidagi arizaning nusxasi u sudga berilgan kundan keyin, bir kundan kechiktirmay soliq organi tomonidan soliq qarzi undirilayotgan jismoniy shaxsga yuboriladi.

6.3. Yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzini undirish bo‘yicha soliq organlari harakatlari

Yakka tartibdagi tadbirkor yoki usta hunarmand uyushmasi a’zosi bo‘lgan yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzi

> *Agar soliq to‘lovchida to‘lanmagan soliq qarzi mavjud bo‘lsa, soliq organi unga soliqlarni to‘lash muddati o‘tganidan keyin uch kundan kechiktirmay soliq qarzini uzish to‘g‘risida talabnoma yuboradi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 115-modda.*

[63] O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi. 172-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

yuzasidan soliq organlarining xati harakatlari, soliq qarzi paydo bo‘lgan kundan boshlab 3-ish kun ichida quyidagi ishlarni amalga oshiradi.

«Yuridik shaxslarni soliq qarzi hisobini yuritish» dasturiy mahsuldan nomzod qarzdorlar ro‘yxati shakllantirib ularga talabnoma chop etiladi. Agar yakka tartibdagi tadbirkorning shaxsiy kabineti mavjud bo‘lsa talabnomani elektron ko‘rinishda yuboradi. Shaxsiy kabinet mavjud bo‘lmasa, yakka tartibdagi tadbirkorga shaxsan yoki pochtaning buyurtma xati bilan yuborilishi unga talabnomani taqdim etilganligini bildiradi.

Shuningdek, qarzdor yakka tartibdagi tadbirkorlarga talabnoma taqdim etilishi bilan bir vaqtda ularning hisob raqamlariga inkasso topshiriqnomasi qo‘yiladi.

Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan 30-kun ichida soliq qarzi to‘la berilmagan taqdirda, soliq organi soliq qarzini yakka tartibdagi tadbirkorning mol-mulki hisobidan undirish yuzasidan Iqtisodiy sudga ariza kiritadi.

Bu borada sudga berish tartibini quyidagi ikki holatga ajratish mumkin bo‘ladi:

Birinchi holatda agar yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risida soliq organining tumanlararo iqtisodiy sudiga taqdim etadigan arizasiga yakka tartibdagi tadbirkor qarzdorligini tan olib, o‘zining rozilik munosabatini bildirsa (imzosini qo‘ysa), mazkur ariza iqtisodiy sudning Exsud.uz axborot tizimi orqali elektron hujjat tarzida taqdim etiladi.

Arizaga quyidagi hujjatlar ilova qilinadi:

- ✓ Talabnoma taqdim etilganligini tasdiqlovchi asos (shaxsan, shaxsiy kabineti, pochtani buyurtma xati);
- ✓ K-2, inkasso topshiriqnomasi qo‘yilganligini asoslantiruvchi hujjat;
- ✓ Soliq qarzi yuzasidan ariza kiritilayotgan kundagi ma’lumotnomasi;
- ✓ Pochta xarajati to‘langanligini asoslovichi chek (kvitansiya) nusxasi;
- ✓ Yakka tartibdagi tadbirkor guvohnomasining nusxasi.

Soliq qarzini jismoniy shaxsning mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risidagi arizaga soliq organining talabnomani ta’minlash tartibida javobgarning mol-mulkini xatlash haqidagi iltimosnomasi ilova qilinishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 125-modda.

Yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risidagi sudga taqdim etilgan arizaning ko‘chirma nusxasini soliq organi qarzdorga topshirishi shart[64].

> *Har qanday manfaatdor shaxs o‘zining buzilgan yoki nizolashilayotgan huquqlarini yoxud qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish uchun iqtisodiy sudga belgilangan tartibda murojaat qilishga haqli.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Iqtisodiy protsessual kodeksi. 3-modda.*

Natijada sud tomonidan yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish masalasi bir tomonlama ko‘rib chiqiladi va sud buyrug‘i chiqariladi.

Ikkinchi holatda agarda yakka tartibdagi tadbirkor soliq organining hisoblagan soliq qarzidan norozi bo‘lsa, u holda soliq organi soliq qarzi bo‘yicha tumanlararo iqtisodiy sudga da’vo arizasini berishiga sabab bo‘ladi.

Soliq organi tomonidan da’vo arizasi tumanlararo iqtisodiy sudiga Exsud.uz axborot tizimi orqali elektron hujjat tarzida beriladi.

Da’vo arizasiga quyidagi hujjatlar ilova qilinadi:

✓ Talabnoma taqdim etilganligini tasdiqlovchi asos (shaxsan, shaxsiy kabineti, pochtani buyurtma xati);

✓ K-2, inkasso topshiriqnomasi qo‘yilganligini asoslantiruvchi hujjat;

✓ Soliq qarzi yuzasidan ariza kiritilayotgan kundagi ma’lumotnomasi;

✓ Da’vo arizasini bir nusxasi qarzdorga taqdim etilganini asoslovchi hujjat;

✓ Pochta xarajati to‘langanligini asoslovichi chek (kvitansiya) nusxasi;

✓ Yakka tartibdagi tadbirkor guvohnomasining nusxasi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish to‘g‘risidagi soliq organining ariza va da’vo arizalarini tumanlararo Iqtisodiy sudiga kiritish ularning Exsud.uz dasturiy mahsuloti orqali amalga oshiriladi. Bunda ariza va da’vo arizalar soliq organlarining xodimlari tomonidan *Exsud.uz dasturiy mahsuloti orqali* tegishli tartibda kiritiladi.

Tumanlararo Iqtisodiy sudiga ariza va da’vo arizalarini Exsud.uz dasturiy mahsuloti orqali kiritish tartibi

[64] O‘zbekiston Respublikasining. Iqtisodiy protsessual kodeksi. 137-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Tumanlararo Iqtisodiy sudining Exsud.uz dasturiy mahsuloti bilan ishlash uchun tegishli login va parollar har bir tuman (shahar) DSIlarining Soliq qarzini undirishni tashkil qilish bo‘limi mas’ul xodimiga tumanlararo Iqtisodiy sudlari tomonidan nomuayyan muddatda beriladi. Tegishli login va parollar orqali «Soliq qarzini undirishni tashkil qilish bo‘limi» mas’ul xodimi Exsud.uz dasturiy mahsulotiga arizalarni quyidagi ketma-ketlikda kiritadi (16-rasm):

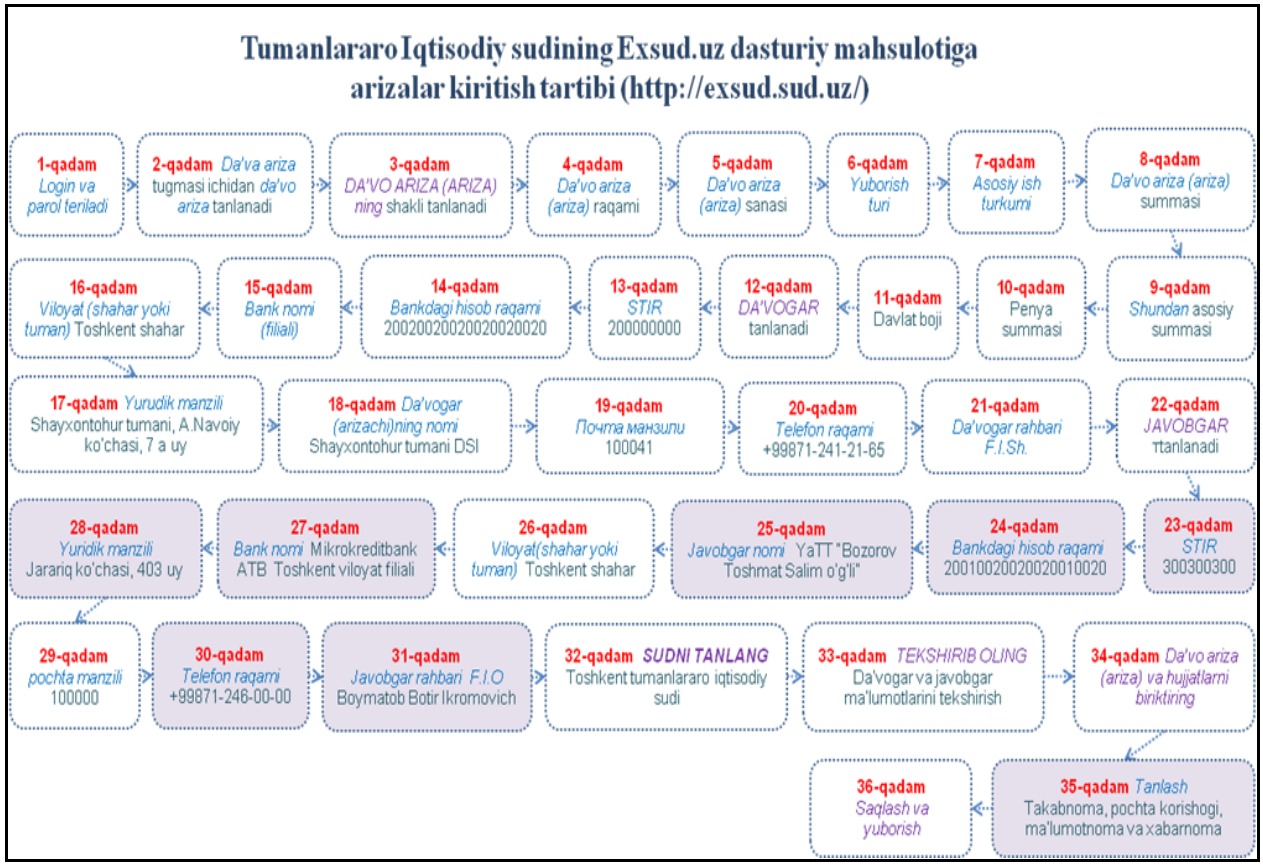

16-rasm. Tumanlararo Iqtisodiy sudining Exsud.uz dasturiy mahsuloti orqali arizalarni kiritish tartibi

Shuningdek, soliq idorasi xodimi tomonidan Exsud.uz dasturiy mahsulotiga kiritilayotgan ariza va da’vo arizalariga tegishli ilovalarni, jumladan talabnoma nusxasi, qo‘yilgan inkasso topshiriqnomasi va qarzdor yakka tartibdagi tadbirkor soliq qarzi to‘g‘risida solishtirish dalolatnomalarini biriktiradi.

Yuqoridagilarga ko‘ra, soliq organining Soliq idorasitomonidan qarzdor yakka tartibdagi tadbirkor va jismoniy shaxslar bo‘yicha sudlardan qabul qilib olingan ijro hujjatlari «Ijro varaqalarini ro‘yxatga olish kitobi»da qayd etilib, uch

ish kunidan kechiktirmasdan hududiy majburiy ijro byurosiga ijrosini ta’minlash uchun yuboriladi.

Soliq idorasi majburiy ijro byurosi bilan har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 5-sanasiga qadar ish yurituvida bo‘lgan, yuborilgan, ijro qilingan va ijrosiz qaytarilgan ijro hujjatlari, undirilgan qarzdorlik summalari va boshqa amalga oshirilgan ishlar bo‘yicha tegishli tartibda taqqoslash dalolatnomalarini tuzadi va tasdiqlash uchun soliq organi boshlig‘iga (o‘rinbosari) kiritadi.

Soliq idorasi majburiy ijro byurosi tomonidan ijrosiz qaytarilgan ijro hujjatlarini qabul qiladi, ularning asosliligini o‘rganadi va yetarli asosga ega bo‘lmagan holatlar bo‘yicha qayta ijroga qaratish uchun yuboradi va bu haqida tegishli sud organiga taqdimnoma yuboradi.

Soliq idorasi soliq qarzlarini majburiy undirishga qaratish va umidsiz soliq qarzlarini hisobdan chiqarish uchun ish jarayonida zarur bo‘lgan boshqa hujjatlarni uchastka soliq inspektorlaridan talab qilib oladi. Xizmat ko‘rsatuvchi bank belgisi qo‘yilgan to‘lov topshiriqnomasining nusxasi yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan taqdim etilmagan takdirda, talabnomani bajarishning belgilangan muddati o‘tgan kundan e’tiboran uch ish kuni ichida soliq organi inkasso topshiriqnomalarini taqdim etadi. Hududga biriktirilgan xodimlari tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor debitori bilan o‘zaro hisob-kitoblarning solishtirma dalolatnomasi taqdim etilgan taqdirda, solishtirma dalolatnomasi asosida debitorlarning bank hisobvaraqlariga YaTTning soliq qarzi summasini soliq to‘lovchi oldidagi qarzidan oshmaydigan miqdorda undirish to‘g‘risidagi inkasso topshiriqnomasini taqdim etadi.

Soliq organi soliq qarzini undirish bo‘yicha nazarda tutilgan barcha choralar ko‘rilganidan keyin qarz to‘lanmagan taqdirda yakka tartibdagi tadbirkor bo‘yicha Iqtisodiy sudga «To‘lovga qobiliyatsizlik to‘g‘risidai»ши Qonunga asosan to‘lovga qobiliyatsiz deb topish to‘g‘risida, jismoniy shaxslar bo‘yicha esa budjet oldidagi qarzini kechish to‘g‘risida Fuqarolik sudiga ariza bilan murojaat qiladi.

Soliq idorasiyakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq qarzini majburiy undirish bo‘yicha Soliq kodeksida nazarda tutilgan barcha choralar ko‘rilgandan keyin

qarzdorlik to‘lanmagan taqdirda, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga asosan subsidiar tartibda undirish choralarini ko‘radi.

Jismoniy shaxsning soliq majburiyati quyidagi hollarda tugatiladi:

✓ mazkur shaxs vafot etganda;

✓ uni vafot etgan deb e’lon qilish to‘g‘risidagi sud qarori qonuniy kuchga kirganda.

✓ Vafot etgan yoki vafot etgan deb e’lon qilingan jismoniy shaxsning soliq qarzi meros mol-mulkning qiymati doirasida merosxo‘rlardan undiriladi.

Tayanch so‘z va iboralar

Jismoniy shaxs, yakka tartibdagi tadbirkor, hunarmand uyushmasi a’zosi bo‘lgan yakka tartibdagi tadbirkor, jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya soliq to‘lovchining olingan yillik daromadi to‘g‘risida, soliq qarzi, penya, inkasso topshiriqnomasi, talabnoma, to‘lov xabarnomasi, ariza, da’vo ariza, sud buyrug‘i, ijro varaqa, ijara to‘lovi, yer solig‘i, mol-mulk solig‘i, YaTTlar tomonidan daromad solig‘ini qat’iy belgilangan stavkasi.

Nazorat uchun savollar

1. Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlaridan qarz summalarini sudga ariza berish uchun qanday hujjat asos hisoblanadi?

2. YaTTlarning tomonidan daromad solig‘ini qat’iy belgilangan stavkasi, ijtimoiy solig‘i va hunarmand uyushmasi a’zosi bo‘lgan YaTTning ijtimoiy solig‘i hamda mulki daromadlari bo‘yicha taqdim etgan deklaratsiyasi hamda ularga hisoblangan soliq bo‘yicha qarz summasini sudga berish uchun qanday hujjat asos hisoblanadi?

3. Jismoniy shaxslarni soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish maqsadida qaysi sudga ariza (da’vo ariza) kiritiladi?

4. YaTTlarning soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish maqsadida qaysi sudga ariza (da’vo ariza) kiritiladi

5. Jismoniy shaxslarni soliq qarzini mol-mulki hisobidan undirish maqsadida sudning qaysi dasturiy mahsulidan ariza (da’vo ariza) kiritiladi?

6. Jismoniy shaxslarning soliq qarzini mol - mulki hisobidan undirish maqsadida qanday dasturiy mahsulotidan foydalaniladi?

7. Jismoniy shaxslarning soliq qarzini mol - mulki hisobidan undirish maqsadida qaysi sudga murojaat qilinadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Jismoniy shaxsning soliq majburiyati yana kim tomonidan bajarilishi mumkin?

A) o‘zga jismoniy shaxs tomonidan

B) yuridik shaxs tomonidan

C) YaTT tomonidan

D) bunday tartib amaliyotda mavjud emas

2. Soliq to‘lovchi tomonidan soliq qarzini to‘lash, shu jumladan uni soliq organlari tomonidan undirilishi qanday ketma-ketlikda amalga oshiriladi?

A) soliqlar summasi, hisoblangan penyalar, jarimalar

B) soliqlar summasi, jarimalar, penyalar

C) hisoblangan penya, soliqlar summasi, jarimalar

D) jarimalar, hisoblangan penya, soliqlar summasi

3. Soliq majburiyatini bajarish bo‘yicha ta’minlash chorasi sifatida mol-mulkni xatlash uchun soliq to‘lovchining qanday hujjatiga ko‘ra amalga oshiriladi?

A) arizasiga ko‘ra B) da’vo arizasiga ko‘ra C) shikoyat xatiga ko‘ra

D) tilxatiga asosan

4. Soliq to‘lovchi soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan soliqlarni to‘lash muddatini buzgan taqdirda to‘lashi lozim bo‘lgan pul summasi nima deb ataladi?

A) penya B) chegirma C) zarar D) ortiqcha to‘lov

5. Jismoniy shaxslarning soliq qarzini mol - mulki hisobidan undirish maqsadida qaysi sudga murojaat qilinadi?

A) Fuqarolik sudiga B) Iqtisodiy sudga C) Ma’muriy sudga

D) Jinoyat ishlari bo‘yicha sudga

6. Jismoniy shaxslarning mol-mulki hisobidan soliq qarzini undirish uchun eng kam miqdor 2024-yil qancha summani tashkil etdi?

A) 1000000 so‘m B) 1014000 so‘m C) 1010700 so‘m D) 1 013 700 so‘m

7. Jismoniy shaxslarni soliq qarzini majburiy undirish choralari ketma - ketligi to‘g‘ri belgilangan javobni toping?

A) Soliq va majburiy to‘lovlarga soliq idorasi tomonidan taqdim etilgan to‘lov xabarnomasi (talabnoma) va sud tartibida qarzdorni mol-mulki hisobidan undirishga qaratish

B) To‘lov xabarnomasi va inkasso topshiriqnomasi, qarzdorning debitoriga inkasso topshiriqnomasi qo‘yish, sud tartibida qarzdorni mol-mulki hisobidan undirishga qaratish

C) Talabnoma va qarzdorning debitoriga inkasso topshiriqnomasi qo‘yish, sud tartibida qarzdorni mol-mulki hisobidan undirishga qaratish

D) To‘lov xabarnomasi va inkasso topshiriqnomasi qo‘yish, sud tartibida qarzdorni mol-mulki hisobidan undirishga qaratish

8. Penyaning foiz stavkasi qanday tartibda aniqlanadi?

A) MBning shu davrda amalda bo‘lgan QMSni 300ga bo‘lish orqali

B) MBning shu davrda amalda bo‘lgan QMSni 150ga bo‘lish orqali

C) MBning shu davrda amalda bo‘lgan QMSni 350ga bo‘lish orqali

D) MBning shu davrda amalda bo‘lgan QMSni 365ga bo‘lish orqali

9. Jismoniy shaxslarning soliq qarzini mol - mulki hisobidan undirish maqsadida qanday dasturiy mahsulotidan foydalaniladi?

A) «Jismoniy shaxslar soliq qarzlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuloti

B) EXSUD dasturiy mahsuloti C) EFSUD dasturiy mahsuloti

D) MIB PORTAL dasturiy mahsuloti

10. Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan talabnoma olingan kundan e’tiboran soliq qarzini uzmagan taqdirda necha kun ichida DSXO undiruvni soliq to‘lovchining mol-mulkiga qaratadi?

A) 30 kun ichida B) 3 kun ichida C) 10 kun ichida D) 20 kun ichida

VII BOB. JISMONIY SHAXSLAR TOMONIDAN SOLIQ MAJBURIYATLARINI BAJARILISHINI NAZORAT QILISH

7.1-§.Jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilishda mahallaga biriktirilgan soliq inspektorining faoliyatini tashkil qilish

Mahallabay ishlash tizimini yangi bosqichga olib chiqish, jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i va yer solig‘ini yig‘ish ko‘rsatkichlarini oshirish orqali yangi ijtimoiy loyihalarni amalga oshirish uchun qo‘shimcha mablag‘larni jalb qilish, qolaversa har bir mahalla o‘zining muammosini mustaqil hal etishi uchun

Mahallalar tomonidan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i va yer solig‘ini aholining soliq to‘lash savodxonligini oshirish orqali undirishga ko‘maklashish va har bir mahalla o‘zining muammosini mustaqil hal etishi uchun O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 26-dekabrdagi PQ-458-son qaroriga asosan 2023-yil 1-yanvardan boshlab quyidagi ko‘rsatilgan va soliqlarni undirish ko‘rsatkichi past bo‘lgan tumanlarda “Mahalla byudjeti” tizimi huquqiy eksperiment tariqasida joriy etildi (13-jadval):

13-jadval.

“Mahalla byudjeti” tizimi joriy etiladigan va soliqlarni undirish ko‘rsatkichi past bo‘lgan tumanlar ro‘yxati

T/r	Hudud nomi	Tuman nomi
1.	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	Beruniy
2.	Andijon viloyati	Andijon
3.	Buxoro viloyati	Olot
4.	Jizzax viloyati	Zomin
5.	Qashqadaryo viloyati	Qarshi
6.	Navoiy viloyati	Karmana
7.	Namangan viloyati	Uychi
8.	Samarqand viloyati	Urgut
9.	Surxondaryo viloyati	Jarqo‘rg‘on
10.	Sirdaryo viloyati	Sayxunobod
11.	Toshkent viloyati	Bo‘ka
12.	Farg‘ona viloyati	Bag‘dod
13.	Xorazm viloyati	Bog‘ot
14.	Toshkent shahri	Uchtepa

Natijada ushbu hududlarda jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlari bo‘yicha tushum o‘tgan yilning mos davriga nisbatan 1,5 baravarga oshishiga erishildi. Ushbu ko‘rsatkich Sayhunobod, Karmana va Qarshi tumanlarida 2 baravargacha oshgan.

Mahalla instituti shu vaqtga qadar pul mablag‘larini mustaqil sarflashga, hududida mavjud muammolarni mustaqil hal qilishga imkoniyati mavjud emas edi.

Endilikda mahalla o‘z hududidagi muammolarni mustaqil hal qila oladigan, mablag‘larni erkin tasarruf etib biladigan institut sifatida faoliyatini tashkil etishi belgilanmoqda.

Shu bilan birga “O‘zbekiston-2030” strategiyasida ham mahallaning mablag‘larini aholining ovoziga ko‘ra, infratuzilma loyihalariga yo‘naltirish amaliyotini joriy qilish, mahallalardagi muammolarni hal etish uchun ajratiladigan mablag‘lar miqdorini kamida 3 barobarga ko‘paytirish nazarda tutilmoqda.

Amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida soliq organlari ham nazorat qiluvchi organdan xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotga aylandi hamda faoliyatini “soliqchi-ko‘makchi” tamoyili asosida amalga oshirib kelmoqda.

Soliq to‘lovchilarga sifatli xizmat ko‘rsatish maqsadida, Yirik soliq to‘lovchilar bo‘yicha hududlararo inspeksiya faoliyati yo‘lga qo‘yildi.

2024-yilning 1-noyabr holatiga yirik soliq to‘lovchilar soni 949 tani tashkil qilib, ular tomonidan byudjetga to‘langan soliqlar 91,5 trln so‘mni yoki jami tushumning 60,0 foizini tashkil qildi. Shundan: ◆ 47,8 trln so‘mi davlat ulushi mavjud TOP-10 ta yirik soliq to‘lovchi hisobiga; ◆ 7,1 trln so‘mdan ziyodrog‘i xususiy sektordagi TOP-10 yirik soliq to‘lovchilar hisobiga to‘g‘ri kelgan[65].

Avval soliq organlari soliq to‘lovchilar faoliyatini to‘g‘ri amalga oshirilishini nazorat qiluvchi sifatida faoliyat yuritgan bo‘lsa, endilikda tadbirkorlarning yaqin hamkori va ko‘makchisiga aylanib, tadbirkorlarga faoliyatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishda yaqindan yordam bermoqda.

Bugungi kun talabidan kelib chiqqan holda hududlardagi tadbirkorlarning soliq ma’murchiligi bilan bog‘liq muammolarini o‘rganish va joyida hal qilish

[65] Soliq qo’mitasining Fiskal tahlillar kanalidan olingan 13.11.2024

bo‘yicha yangi tizimni joriy qilish maqsadida respublikaning 14 ta hududida quyidagi 14 ta tuman va shaharlarda *(22.07.2023-y. AF-44-son Farmoyish asosida)* soliq tizimini mahalla darajasigacha tushirish tajribasi amalga oshirildi (14-jadval).

14-jadval.

Soliq tizimini mahalla darajasigacha tushirish bo‘yicha tajriba o‘tkaziladigan tuman va shaharlar ro‘yxati

T/r	Hududlar	Tuman va shaharlar
1.	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	Beruniy tumani
2.	Andijon viloyati	Andijon tumani
3.	Buxoro viloyati	G‘ijduvon tumani
4.	Jizzax viloyati	Zomin tumani
5.	Qashqadaryo viloyati	Qarshi tumani
6.	Navoiy viloyati	Karmana tumani
7.	Namangan viloyati	Namangan tumani
8.	Samarkand viloyati	Urgut tumani
9.	Sirdaryo viloyati	Sayxunobod tumani
10.	Surxondaryo viloyati	Termiz shahri
11.	Toshkent viloyati	Bo‘ka tumani
12.	Farg‘ana viloyati	Marg‘ilon shahri
13.	Xorazm viloyati	Bog‘ot tumani
14.	Toshkent shahri	Uchtepa tumani

Tajriba o‘tkaziladigan tuman va shaharlarda soliq tizimini mahalla darajasigacha tushirish bo‘yicha ishchi guruhlar tasdiqlandi va ishchi guruhlar rahbarlari zimmasiga quyidagi vazifalar yuklatildi:

a) har bir mahallaga soliq idoralari xodimlarini biriktirish;

b) tuman va shaharlardagi barcha mahallalar va ularda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarini to‘liq xatlovdan o‘tkazish.

Bunda:

ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish korxonalaridagi mavjud imkoniyatlarni to‘liq, safarbar qilish orqali ularning faoliyatini kengaytirish bo‘yicha asoslantirilgan takliflar ishlab chiqish;

past quvvatda ishlayotgan korxonalar faoliyatidagi muammolarni joyida hal qilib borish, shuningdek, tizimli muammolarning yechimi yuzasidan asoslantirilgan takliflar kiritish;

bo‘sh turgan va uzoq muddat davomida foydalanilmayotgan yer uchastkalari, bino-inshootlarni aniqlash va ularda tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha ishlarni tashkil etish;

davlat ro‘yxatidan o‘tmasdan faoliyat yuritayotgan shaxslarni aniqlab, ularga qonuniy ishlash afzalliklari va tadbirkorlarga yaratilgan sharoitlarni tushuntirgan holda “soyadan chiqarish” choralarini ko‘rish;

v) tuman va shaharlarda “20 ming tadbirkor - 500 ming malakali mutaxassis” dasturi doirasida ishlarni tashkil etib, imtiyoz va yengilliklardan foydalanish masalalarini tadbirkorlarga tushuntirish.

Bunda:

Dasturga kiritilgan tadbirkorlarning yer uchastkalari, kredit, infratuzilma, subsidiya, alohida berilgan soliq imtiyozlari bilan bog‘liq masalalarini mas’ul idoralar bilan hal qilish;

Dasturda ishtirok etmayotgan salohiyati yuqori korxonalarni aniqlab, ularni Dasturga kiritish chorasini ko‘rish;

g) mahallaga biriktirilgan soliq idoralari xodimlari Davlat byudjetiga qo‘shimcha daromad manbalarini aniqlash va mahalliy byudjetga tushumlarni ko‘paytirish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqishi.

Bunda, o‘zini o‘zi band qilgan aholini tadbirkorlikka yo‘naltirish, kichik tadbirkorlar faoliyatini esa yiriklashtirish imkoniyatlarini tahlil qilib, aniq loyihalar ro‘xatini shakllantirish.

Mahalla raislari, hokim yordamchilari, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi va profilaktika inspektorlari mahallaga biriktirilgan Ishchi guruhlar a’zolari va soliq idoralari xodimlari bilan birga har bir xonadon vakillari bilan uchrashib, ularning daromadlarini oshirish va tadbirkorlikka jalb qilish bo‘yicha amaliy choralar ko‘rish.

2023-yil 2-avgustda “Kambag‘allikni qisqartirish, aholi bandligini ta’minlash va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash orqali soliq bazasini kengaytirish” bo‘yicha bo‘lib o‘tgan videoselektor yig‘ilishida tuman va shaharlarda yangi tizimni joriy etish bo‘yicha o‘tkazilgan tajriba yakunlari bo‘yicha prezident joylarda soliq bazasini kengaytirish uchun mavjud imkoniyatlarni sanab o‘tdi. Masalan, 14 ta tumanda o‘tkazilgan o‘rganishlarda jami 4 ming 150 ta bo‘sh bino va 850 gektar bo‘sh yer maydonlari aniqlandi.

Past quvvatda ishlayotgan 6 ming 650 ta korxonada qo‘shimcha 1,5 trillion so‘mlik mahsulot ishlab chiqarish va 30 mingdan ziyod yangi ish o‘rni yaratish hisob-kitob qilindi.

Umuman, bir hafta ichida 14 ta tumandagi 766 ta mahallada 15 trillion so‘mlik 30 mingga yaqin kichik loyiha takliflari shakllantirildi. Ushbu loyihalarga kredit, soliq, infratuzilma masalalari hal qilib berilsa, 170 ming ish o‘rni yaratiladi, yiliga 12 trillion so‘mlik mahsulotlar ishlab chiqariladi, byudjetga qo‘shimcha 560 milliard so‘m tushum ta’minlanadi.

Jumladan, Bo‘ka tumanida past quvvatda ishlayotgan 440 ta korxona xom ashyo, 26 milliard so‘m aylanma mablag‘ va mahsuloti uchun bozor topib berilsa, qo‘shimcha 2,5 ming aholini band qilish mumkin.

Aniqlangan loyihalar ishga tushsa, Bo‘kada byudjetga qo‘shimcha 30 milliard so‘m tushumni ta’minlash mumkin bo‘ladi. Bu – tumanda byudjetga yillik tushumlarni 1,5 karra ko‘paytirish, degani. Tumanda bandlik masalasi to‘liq hal bo‘lib, “ishsizlikdan xoli hudud”ga aylanadi.

2023-yilning iyul-avgust oylarida tanlab olingan 14 ta tumanda yangi tizimni joriy etish bo‘yicha o‘tkazilgan tajriba yakunlari natijasi bo‘yicha 1 783 ta yangi xo‘jalik subyekti tashkil etildi va 497 ta tadbirkor faoliyati tiklanib, ular tomonidan 38,7 mlrd so‘mlik tovar, xizmatlar aylanmasi amalga oshirildi.

Shu bilan birga 720 ta bo‘sh turgan obyektga tadbirkorlik subyektlari joylashtirildi va 602 ta past quvvatda ishlayotgan korxona faoliyati kengaytirilib, 2,5 mingta ish o‘rni yaratilib, ular tomonidan 2,9 mlrd so‘mlik aylanma amalga oshirilgan. Natijada ushbu tumanlarda avgust oyida iyul oyiga nisbatan 20 mlrd so‘m ko‘p soliq *(137%)* tushishi ta’minlandi.

Davlat rahbarining 2023-yilning 2-avgust kuni Toshkent viloyatiga tashriflari chog‘ida soliq organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish, soliq tizimini mahallagacha tushirish bo‘yicha yangi tizimni barcha tumanlarda joriy etish topshirig‘i berildi.

Xususan, soliq xodimi o‘z dunyoqarashini o‘zgartirgan holda mahalla darajasigacha tushib, soliq bazasini kengaytirish, tadbirkorlik faoliyatini

qonuniylashtirishga hamda o‘zini o‘zi band qilganlarga kichik biznes toifasiga o‘tishga ko‘maklashishi, “mahallalardagi katta imkoniyatlarni ishga solishi”, tadbirkorlarga faqatgina sharoit yaratib berishi zarurligi ta’kidlandi.

Oldin tadbirkorlar muammolari bo‘yicha soliq organiga murojaat qilgan bo‘lsa, endilikda soliq xodimlari har bir tadbirkorning oldiga o‘zi boradi. Ularning muammosini o‘rganadi, faoliyatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishiga ko‘maklashadi, maslahat beradi, kerak bo‘lsa uning “puls”ini o‘lchab yuzaga kelayotgan muammosini joyida hal qilishi kerak bo‘ladi.

Mazkur videoselektor yig‘ilishida prezident tomonidan har bir tadbirkorning muammosini hal qilishga alohida soliqchi mas’ul bo‘lishi belgilandi. Bunda, yillik aylanmasi:

- 1 milliard so‘mgacha bo‘lgan mikro biznes vakillari bilan mahalladagi soliq xodimlari;

- 10 milliard so‘mgacha bo‘lgan kichik tadbirkorlar bilan tuman soliq rahbari va uning o‘rinbosarlari;

- 100 milliard so‘mgacha bo‘lgan o‘rta biznes korxonalari bilan viloyat soliq rahbari va uning o‘rinbosarlari;

- 100 milliard so‘mdan yuqori bo‘lgan yirik korxonalar bilan esa Soliq qo‘mitasi o‘rinbosarlari shaxsan ishlab, ularning muammolarini hal qilib boradi.

Tadbirkorlik subyektlari yer va mol-mulk soliqlari bo‘yicha hisobot topshirmaydi. Bu ishlar bilan mahallaga biriktirilgan soliqchilar shug‘ullanadi.

Kelgusi yil 1-yanvardan esa kichik biznes subyektlari va fermerlarning hisobotini soliq idoralari elektron shaklda yuritadigan tizim bo‘ladi.

2023-yil 18-avgustda tadbirkorlar bilan ochiq muloqotda Prezidentimiz tadbirkorlarga alohida murojaat bilan chiqdi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda “xufiyona iqtisodiyot”ning ulushi 40 foiz atrofida. Biz to‘g‘ri ishlayotgan, ish o‘rni yaratayotgan, ilg‘or texnologiyalar joriy qilib, yangi mahsulotlarni o‘zlashtirayotgan, eksportini oshirayotgan biznes vakillari uchun barcha sharoitlarni qilib berishga tayyormiz. Lekin soliqlardan qochib, o‘zining majburiyatlarini bajarmasdan kelayotgan qo‘shtirnoq ichidagi

tadbirkorlarga biz albatta murosasiz bo‘lamiz. Shu bois tadbirkorlarimiz o‘zlari ham bosh bo‘lib, bunday “nopok” ishbilarmonlar saflarida bo‘lishiga yo‘l qo‘ymasa, o‘ylaymanki, “xufiyona iqtisodiyot” ulushini karra-karra qisqartiramiz”, - dedi davlatimiz rahbari.

Shuni inobatga olgan holda mahallalarga soliq xodimlarini biriktirib, hududlarda tadbirkorlarning soliq ma’murchiligi bilan bog‘liq muammolarini o‘rganish va joyida hal qilish bo‘yicha yangi tizimni joriy etish bo‘yicha ishlar boshlab yuborildi.

Respublikaning barcha hududlarida soliq xodimlari yangicha ish tizimi bilan tanishtirilib, ularga aniq vazifa va yo‘nalishlar belgilab berildi.

Joriy yilning iyul-avgust oylarida soliq tushumi 1 mlrd dollarni tashkil qilgan bo‘lsa, sentyabr oyining o‘zida tushum 1,3 mlrd dollarni tashkil qildi yoki 30 foiz o‘sish suratiga erishildi.

Soliq organlari faoliyatining samaradorligi birinchi navbatda byudjetga soliq tushumlarining ta’minlanishiga qarab baholanadi.

O‘tgan sentyabr oyida mahallalardagi soliq to‘lovchilarning tushumi 2,5 trln so‘mni yoki jami tushumning 17,8 foizini tashkil qilgan.

Ma’lumot uchun: sentyabr oyi tushumi 14,2 trln so‘mni (100,1 %), shundan YSTHI 8,3 trln so‘mni (58,2 %), SBlar 3,4 trln so‘mni (24 %) tashkil qilgan.

Raqamlardan ko‘rish mumkinki, mahallalar darajasida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlar, shuningdek aholi tomonidan to‘lanayotgan soliqlar davlat byudjetini shakllanishida salmoqli o‘rin egallaydi.

Xususan, mavjud 9 440 ta mahallaga 4 351 nafar soliq xodimlari biriktirilib, ularning har biriga hududidagi tadbirkorlik subyektlari *(yuridik shaxs, YATT, fermer va dehqon xo‘jaligi, o‘zini-o‘zi band qilganlar)*, mol-mulk va yer solig‘i to‘lovchilari, deklaratsiya asosida soliq to‘lovchilar to‘g‘risida ma’lumot shakllantirib berildi.

2023-yil 26-sentyabrda Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida mahallabay ishlash tizimini yanada kuchaytirish masalalari yuzasidan bo‘lib o‘tgan videoselektor yig‘ilishida “Mahalla beshligi” tizimi o‘z samarasini berayotgani

qayd etildi. Lekin bu bilan to‘xtab qolmaslik, mahallani joylarda muammolarni chinakam hal qiladigan institutga aylantirish zarurligi ta’kidlandi. Prezident endilikda mahalla boshqaruvi yangi yondashuvlar asosida tashkil qilinishini ta’kidladi. Amaldagi “beshlikka” soliqchi va ijtimoiy xodim ham qo‘shilib, birgalikda ishlaydigan **“mahalla yettiligi”** bo‘ladi.

Yig‘ilishda “mahalla yettiligi”ning vazifalarini aniq belgilash lozimligi qayd etildi. Misol uchun:

- mahalla raisi ehtiyojmand oilalarga uy-joyini yaxshilashga ko‘maklashish;

- hokim yordamchisi ishsizlarga ish topishga ko‘maklashish;

- yoshlar yetakchisi yoshlarni sport, musiqa va to‘garaklarga jalb etish;

- xotin-qizlar faoli ayollarni tadbirkorlik, kasanachilik, hunarmandchilikka jalb qilish;

- *soliq xodimi mahalladagi imkoniyatlarni ishga solib, soliq bazasini kengaytirish, tadbirkorlik faoliyatini qonuniylashtirishga hamda o‘zini o‘zi band qilganlarga kichik biznes toifasiga o‘tishga ko‘maklashish*;

- ijtimoiy xodim yolg‘iz keksa, nogiron va boshqa muhtojlarga ijtimoiy xizmat ko‘rsatish kabi aniq vazifalar bilan shug‘ullanishi lozim.

“Mahalla yettiligi” ishini birgalikda tashkil qilishda mahalla raislarining vakolatlari kengaytiriladi.

Hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, soliqchi va ijtimoiy xodimning oylik ish haqi mahalla raisi tomonidan tasdiqlanadi.

Shuningdek, mahalla raisi “yettilik”ni rag‘batlantirish yoki ularga intizomiy jazo choralarini tayinlash bo‘yicha ularning yuqori idorasiga taqdimnoma kiritish vakolatiga ega bo‘ladi.

Mahallalarni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha respublika, viloyat va tuman (shahar) kengashlari joriy etiladi. Respublika kengashiga Bosh vazir, hududiy kengashlarga esa hokimlar rahbarlik qiladi.

Kengashlar “mahalla yettiligi” qo‘ygan masalalar bo‘yicha har bir tumanning xususiyatidan, mahallalarning o‘ziga xosligidan kelib chiqib muammolarga yechim topadi, moliyaviy manbalarini aniqlaydi.

Yuqoridagilarga ko‘ra prezidentimiz tomonidan soliq organlariga berilgan topshiriqlar va yuklatilgan vazifalar ijrosidan kelib chiqib, soliq organlarining tuzilmasini qayta ko‘rib chiqish, yangi “Mahalla soliq inspektori” institutini joriy etish orqali soliq tizimini yanada takomillashtirish lozimligi belgilab qo‘yilgan. Shunga ko‘ra, barcha mahallalarga soliq organlari xodimlari biriktirilib, hududlardagi tadbirkorlarning soliq ma’murchiligi bilan bog‘liq muammolarini o‘rganish va joyida hal qilish maqsadida Soliq qo‘mitasining 2023-yil 16-oktyabrdagi 256-sonli buyrug‘i bilan har bir tuman va shaharda soliq inspeksiya rahbarlariga inspektorlarga mahallalarga biriktirish topshirig‘i (buyruq qabul qilish) berildi va soliq inspektorlari mahallalarga tegishli tartibda biriktirildi. 2024-yil 25-yanvarda esa Soliq qo‘mitasining soliq idoralarining vaqtinchalik tuzulmalarini tasdiqlashga doir 13-sonli buyrug‘i qabul qilindi. Unga ko‘ra tuman (shahar) soliq inspeksiyasi boshlig‘ining birinchi o‘rinbosariga bo‘ysunadigan “Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorlari sho‘’basi” tashkil etildi (17-rasm).

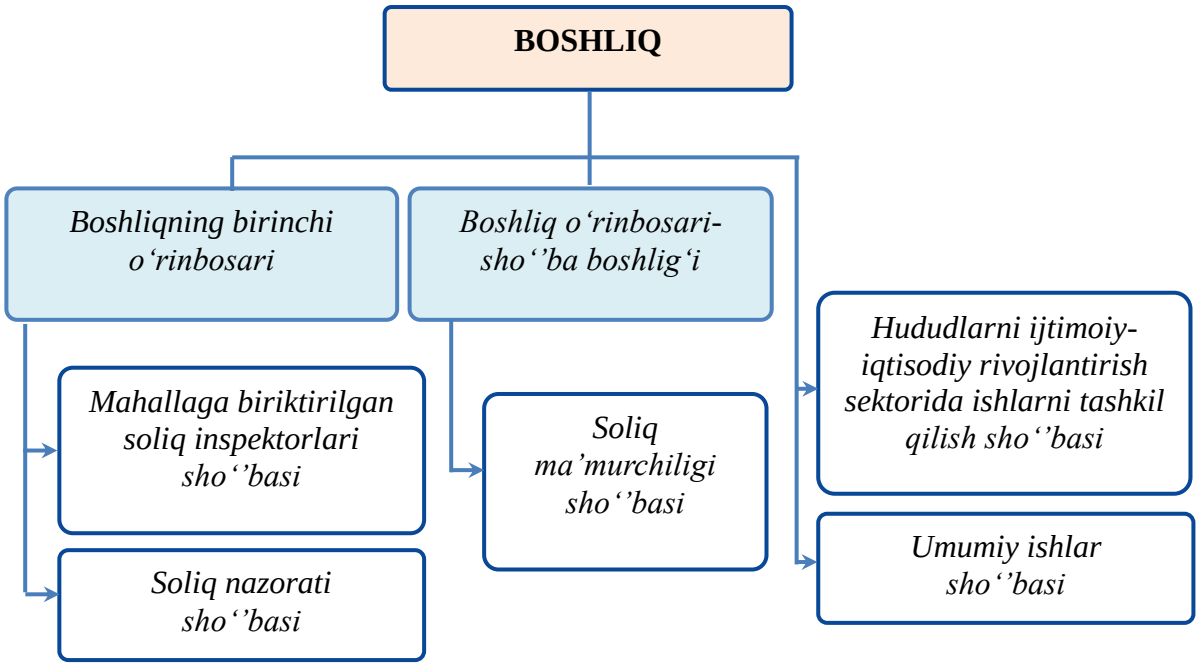

17-rasm. Tuman (shahar) soliq inspeksiyalarining vaqtinchalik tuzulmasi.

Mahallalarga biriktirilgan soliq xodimlarining samarali faoliyatini tashkil etish, ular tomonidan amalga oshirilgan ishlar monitoringini va nazoratini olib borish maqsadida “Mahallalarda soliq organlari faoliyati” axborot tizimi ishlab chiqildi.

Tizimda mahallalar kesimida korxonalarning iqtisodiy ko‘rsatkichlari, jumladan korxonalar tovar aylanmasi kamayishi, ish o‘rinlari qisqarishi, soliq qarzi dinamikasi, soliq hisobotlarini muddatida taqdim etilishi kabi ma’lumotlar real vaqt rejimida avtomatik ravishda tahlil qilib beriladi.

Shu bilan birga tizim ma’lumotlari asosida soliq xodimi o‘ziga biriktirilgan mahalla hududida orqada qolayotgan yo‘nalishlar, soliq tushumlari prognozining bajarilishi, soliq bazasini kengaytirish bo‘yicha zarur choralarni ko‘radi. Respublika, viloyat va tuman (shahar) pog‘onasida nazorat qilinib, har bir mahallaga biriktirilgan soliq inspektorlari faoliyati samaradorligi (KPI) asosida baholab boriladi.

7.2-§.Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorining asosiy vazifalari

Mahallaga biriktirilgan soliq xodimlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- mahalladagi imkoniyatlarni ishga solib, soliq solish bazasini kengaytirish;

- mahallada faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarini to‘liq hisobga olish, bunda o‘zini o‘zi band qilgan aholini tadbirkorlikka yo‘naltirish hamda ularni kichik biznes toifasiga o‘tishiga ko‘maklashish;

- Soliq to‘lovchilarga soliq ma’murchiligini amalga oshirishga yaqindan yordam ko‘rsatish;

- Davlat ro‘yxatidan o‘tmasdan tadbirkorlik bilan shug‘ullanayotganlarni aniqlab, ularga qonuniy ishlashning afzalliklari va tadbirkorlarga yaratilgan sharoitlarni tushuntirgan holda faoliyatini qonuniylashtirishga ko‘maklashish;

- Qo‘shimcha manbalarni aniqlash hisobiga mahalliy byudjetga tushumlarni ko‘paytirish;

- Tadbirkorlarning muammolarini joyida hal qilish choralarini ko‘rish, tizimli muammolar yechimi yuzasidan asoslantirilgan takliflarni hududiy soliq

boshqarmalarining Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish sektorlarini muvofiqlashtirish bo‘lim (sho‘ba)lariga kiritish;

- Past quvvatda ishlayotgan hamda faoliyatini vaqtincha to‘xtatgan subyektlardagi mavjud imkoniyatlarni to‘liq o‘rgangan holda faoliyatini tiklash va kengaytirish yuzasidan ularga vakolat doirasida ko‘maklashish;

- Bo‘sh turgan va uzoq muddat davomida foydalanilmayotgan yer uchastkalarini, bino-inshoatlarni aniqlash va ularda tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha ishlarni tashkillashtirishda amaliy yordam ko‘rsatish.

Mahallaga biriktirilgan soliq xodimi o‘ziga yuklatilgan vazifalarni to‘laqonli bajarishda quyidagi yo‘nalishlarda ishlarni tashkil etishi lozim:

1) biriktirilgan hudud bo‘yicha subyektlarni xatlovdan o‘tkazish va belgilangan tartibda hisobga olishni tashkil etish:

- *reestri ma’lumotlari bilan solishtish, hisobga qo‘yilishini ta’minlash (legalizatsiya);*
- *ijara shartnomalari hisobga qo‘yilganligini aniqlash;*
- *foydalanilmayotgan yer uchastkalari egalariga aniqlik kiritish;*
- *haqiqatda ishlayotgan ishchi-xodimlarning sonini aniqlash;*

2) biriktirilgan hudud bo‘yicha belgilangan tushumlar prognozi ijrosini ta’minlash borasida amalga oshiriladigan chora-tadbirlar:

- *tushumlar prognozini soliq to‘lovchilar va soliq turlari bo‘yicha toifalash;*
- *prognoz ijrosini subyektlarning soliq turlari tashkil etish;*
- *soliq to‘lashning qulay usulllarini tushuntirish;*

3) norasmiy mehnat faoliyatini yuritish holatlarini aniqlash va bartaraf etish choralarini ko‘rish:

- *xodimlar sonini hisobotda ko‘rsatilganligi o‘rganish;*
- *rasmiy faoliyatning afzalliklari tushuntirish va mehnat shartnomalari rasmiylashtirilishini ta’minlash;*
- *YATTning xodimlarini hisobga qo‘yilishini ta’minlash;*

4) soliq to‘lovchilar tomonidan aholi bilan pullik hisob-kitoblarni amalga oshirishda onlayn NKM va to‘lov terminallaridan to‘liq foydalanilishini tashkil etish:

- *onlayn NKM hamda to‘lov terminallari mavjudligini xatlovdan o‘tkazish ;*
- *onlayn NKM hamda to‘lov terminallarini faol yoki nofaolligini o‘rganish;*
- *o‘zganing onlayn NKM, to‘lov terminallari yoki “P2P” orqali qabul qiluvchilarni rasmiy ogohlantirish;*

5) soliq to‘lovchilarning soliq hisobotlarini o‘z muddatida taqdim etilishini ta’minlash:

- *hisobotlarni avtomatlashtirilgan tizim orqali o‘z vaqtida shakllantirishga yordam berish;*
- *soliq hisobotlarini o‘z muddatida taqdim etilishini ta’minlash, zarur hollarda qayta hisobot topshirish masalalari bo‘yicha maslahatlar berish;*
- *jismoniy shaxslar tomonidan jami yillik daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiyani topshirish choralarini ko‘rish;*

6) soliq to‘lovchilarning mavjud soliq qarzining qisqartirilishini ta’minlash:

- *moliyaviy qiyinchilikka duch kelganlarga to‘lov muddatini uzaytirishga (bo‘lib-bo‘lib to‘lash) ko‘maklashish;*
- *soliq qarzlarini undirish hududdagi tashkilot bilan hamkorlik qilish;*
- *soliq qarzlarini undirishdagi muammoli holatlarni bartaraf etish orqali qarzdorlikning qisqartirilishiga erishish;*

7) qo‘shimcha manbalarni aniqlash hisobiga mahalliy byudjetga tushumlarni ko‘paytirish:

- *foydalanilmayotgan yer uchastkalarini kadastr idoralarida ro‘yxatdan o‘tkazilishini ta’minlash;*
- *bo‘sh turgan va foydalanilmayotgan yer uchastkalari, bino-inshootlarida tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yishga ko‘maklashish;*
- *ijara shartnomalarini “ijara.soliq.uz” portalida elektron hisobga qo‘yilishini ta’minlash;*

- *faoliyat ko‘rsatmayotgan korxonalarning faoliyatini tiklash orqali qo‘shimcha soliq tushumlarini ko‘paytirish;*
- *o‘zini o‘zi band qilgan aholini tadbirkorlikka (YATT yoki yuridik shaxs) yo‘naltirish va tushumlarni ko‘paytirish;*
- *kichik tadbirkorlik subyektlarini yiriklashtirish yuzasidan tushuntirishlar berib borish.*

Yaratilgan axborot tizimi asosida mahallalar kesimidagi soliq tushumlari bo‘yicha yillik 22,9 trln.so‘m va joriy oylik 2,8 trln.so‘m prognoz belgilangan bo‘lib, uning ijrosi viloyatlar, tumanlar (shahar) va mahallardagi subyektlar to‘lagan soliq turlari bo‘yicha real vaqt rejimida nazorat qilib boriladi. Jumladan, tushumlarni ta’minlashda soliq xodimlari tomonidan subyektlarning tovar aylanmalari, daromad solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar soni hamda mehnatga haq to‘lash fondi bo‘yicha o‘tkazilgan tahlillarda aniqlangan farq sabablari o‘rganiladi.

Bundan tashqari, mahalladagi korxonalarning “0” hisobot taqdim etilishi yoki umuman topshirmaslik holati, o‘rnatilgan ONKM faolligi hamda o‘rtacha kunlik urilgan cheklar soni va summalar miqdori o‘rganiladi, hisobot topshirmaslik oqibatlari tushuntiriladi va hisobot taqdim ettirilishiga ko‘maklashiladi.

Mazkur tizimni bir hudud (mahalla) misolida soliq xodimi tomonidan amalga oshiradigan ishlar va uning natijalari monitoring qilib borishni yuzasidan yaratilgan axborot tizimi imkoniyatlarini batafsil tanishtirib o‘tsam.

Misol uchun biriktirilgan hududdagi 2 ta mahallada 98 ta yuridik shaxs, 1 ta fermer xo‘jaligi *(25 gektardan kam),* 35 ta byudjet tashkilotlari, 66 nafar YATT, 584 nafar o‘zini-o‘zi band qilgan shaxslar, shuningdek 1465 nafar mol-mulk solig‘i, 1418 nafar yer solig‘i hamda 395 nafar deklaratsiya asosida to‘lovchi jismoniy shaxlar mavjud bo‘lib, jami subyektlar bo‘yicha yillik 26,1 mlrd.so‘m va joriy oy uchun 1,7 mlrd.so‘m prognoz belgilangan.

Masalan, yuridik shaxslar bo‘yicha 93,7 mln.so‘m oylik reja 71,1 mln.so‘m yoki *75,9 foizga* bajarilib, qolgan 22,6 mln.so‘m subyektlar va soliqlar kesimida tahlillar o‘tkazilib, sabablari o‘rganiladi.

Aylanmadan olinadigan soliq bo‘yicha oylik prognoz bajarilishiga qolayotgan summani soliq solinadigan bazasi bo‘lgan tovar aylanmasini o‘tgan oyga nisbatan farqi, o‘rnatilgan ONKM soni, o‘rtacha kunlik chek soni va o‘rtacha chek summasi 100 ming so‘mdan kam bo‘lgan holatlar o‘rganiladi.

Yangi tizim doirasida har bir mahallalar kesimida faoliyatini to‘xtatgan 63 mingta subyektlarini tiklash va 170 mingta ish o‘rnini legallashtirish orqali yil yakuniga qadar mahalliy soliqlar bo‘yicha 1 trln so‘m qo‘shimcha tushum ta’minlanishi hisob-kitob qilindi.

7.3-§. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori tomonidan jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlari bajarilishini ta’minlash

Har bir mahallaga biriktirilgan soliq inspektorlari o‘ziga biriktirilgan mahalla bo‘yicha planshet orqali axborat tizimi ma’lumotlari asosida yakka tartibdagi tadbirkorlar (keyingi urinlarda YATT), yuridik shaxs tashkil etmagan dehqon xo‘jaliklari (keyingi o‘rinlarda dehqon ho‘jaliklari), o‘zini-o‘zi band qilgan, deklaratsiya asosida soliq to‘lovchi hamda mol-mulk va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslarning nomma-nom ro‘yxati asosida ish olib boradi.

Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorlari tomonidan o‘ziga biriktirilgan mahallada YATTlar, dehqon xo‘jaliklari, o‘zini-o‘zi band qilgan, deklaratsiya asosida soliq to‘lovchi hamda mol-mulk va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslarni daslab xatlovdan o‘tkazishi va ularning yuridik (yashash) manzili yoki faoliyatni amalga oshirish joyi bo‘yicha haqiqatdagi mahallasiga aniqlik kiritadi.

YATT bo‘yicha:

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat’iy daromad solig‘i yoki aylanmadan olinadigan soliqlarini muddatida to‘lanishini ta’minlaydi. Hisobot taqdim etilishi ta’minlanadi.

YATT sifatida ro‘yxatdan o‘tmasdan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslarni aniqlab, hokim yordamchisi bilan birgalikda ularning faoliyatini qonuniylashtirish choralari ko‘riladi.

Hududdagi YATTlarni o‘rganish jarayonida faoliyatini vaqtincha to‘xtatgan (nofaol) ammo ruxsatsiz tadbirkorlik faoliyatini davom ettirayotgan subyektlar

aniqlangan taqdirda, sodir etayotgan huquqbuzarlik holatlari bo‘yicha ular bilan tushuntirish ishlarini olib boradi, ogohlantirish hamda faoliyatini qonuniy qayta yo‘lga qo‘yish choralarini ko‘rishi lozim.

MSI hududdagi YATTlarning yollanma xodimlari to‘g‘risida ma’lumotlarni joyiga chiqib o‘rganadi va uni jadval ma’lumotlari bilan solishtiradi.

YATTlarning norasmiy xodim yollash holatlarini bartaraf qilish choralari ko‘riladi.

Norasmiy xodim ishlatayotgan YATTlarga:

- belgilangan tartibda bank hisobvarag‘i ochgandan so‘ng xodimlarni yollash huquqiga ega bo‘lishi;
- qonunchilik hujjatlarida belgilangan faoliyat turlari bo‘yicha besh nafargacha xodimlarni yollash huquqi mavjudligi
- yollanma xodim va YATT o‘rtasida mehnat shartnomasi tuzilishi;
- YATT tomonidan yollangan xodimlar elektron tartibda shaxsiy kabinet yoki mobil ilova orqali soliq organlarida ro‘yxatga qo‘yilishi;
- xodim yollagan YATTlar faoliyati faqat bitta manzil bo‘yicha shoxobchada amalga oshirilishi;
- yoshlarni yoki nogironlarni ish bilan ta’minlashda qonunchilikda nazarda tutilgan imtiyoz va preferensiyalar hamda ulardan foydalanish tartiblari (ariza taqdim etish tartibi) tushuntiriladi.

Norasmiy yollangan xodimlarga rasmiy holda mehnat faoliyatini amalga oshirishning afzallik tomonlari (ish staji, mehnat ta’tili, mehnat qobiliyati cheklangan davrlarda ijtimoiy himoyalanish) tushuntiriladi.

YATTlarning norasmiy yollangan xodimlar bilan mehnat shartnomalarini tuzish va ularni soliq organlariga hisobga qo‘yilishini ta’minlash choralari ko‘riladi.

Zarur hollarda norasmiy xodim ishlatayotgan tadbirkorlik subyektlariga nisbatan choralar ko‘rish bo‘yicha soliq inspeksiyasi yoki boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlarga takliflar kiritiladi.

MBSI hududdagi YATTlarning qat’iy daromad solig‘i yoki aylanmadan olinadigan soliqlari soliq qarzdorliklarini undirish choralarini ko‘radi.

YATTlar tomonidan majburiy bo‘lgan hollarda ularning ONKM o‘rnatilishi, naqd pul tushumini kirim qilishi, bankka topshirishilari ta’minlanadi.

Soliqni to‘lamaslik-iqtisodiy qiyinchiliklar, tabiiy ofat, bankrotlik va boshqa shunga o‘xshash holatlar tufayli yuzaga kelgan bo‘lsa “Soliqchi-ko‘makchi” tamoyili asosida tadbirkorlik subyektiga maslahatlar beradi va uni faoliyatini tiklashga ko‘maklashadi.

Dehqon xo‘jaliklari bo‘yicha:

Biriktirilgan mahalla bo‘yicha dehqon xo‘jaliklariga aniqlik kiritish maqsadida xatlovdan o‘tkazadi va ro‘yxatdan o‘tmasdan faoliyat yuritayotganlarni belgilangan tartibda hisobga olishni tashkil etadi.

Mahalladagi mavjud dehqon xo‘jaliklarining yer maydonini jadval ma’lumotlari bilan solishtiriladi. Farq aniqlangan taqdirda quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

- yer uchastkalarining kadastr hujjatlariga muvofiqligi o‘rganiladi;

- manzildagi yer uchastkalari kadastr ma’lumotlaridan farq qilsa, qo‘shimcha yerlarni kadastr hujjatlarida aks ettirishi tushuntiriladi va tashkillashtiriladi.

Dehqon xo‘jaliklariga ular tomonidan to‘lanadigan ijtimoiy, yer va suv resurslaridan foydalanganligi uchun soliqlarini hisoblanganligi bo‘yicha to‘lov xabarnomalariga yetkazilishini ta’minlaydi. Soliqlarni to‘liq va o‘z vaqtida to‘lanishini ta’minlaydi. Soliqlarning to‘lanmanganligi oqibatida paydo bo‘lgan qarzdorlik sabablari o‘rganiladi va undirish choralari ko‘riladi.

O‘zini o‘zi band qilgan shaxslar bo‘yicha:

Mahallada fuqarolarning o‘zini o‘zi band qilish istagi borlarini o‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida ro‘yxatga olinishini ta’minlaydi. Mahallada hisobga olingandan buyon ijtimoiy soliq to‘lamayotgan o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar bilan yuzma-yuz uchrashib, quyidagilar tushuntirilishi lozim:

- ixtiyoriy tartibda yiliga bazaviy hisoblash miqdori (BHM)ning kamida bir baravari miqdorida ijtimoiy soliq to‘lasa bir yillik mehnat stajiga ega bo‘lishligi;

- pensiya tayinlanishi uchun kamida 7 yil ish staji talab qilinishi (“Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti to‘g‘risida”gi qonuni.8-moddasi);

- soliqni to‘lash har yili 1-dekabrga qadar amalga oshirilishi, bunda soliqning miqdori to‘lov kunida belgilangan BHMdan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilishi (Soliq kodeksining 408-moddasi);

- zarur hollarda ijtimoiy soliqni imkoniyati bor vaqtda (to‘lovning oxirgi kuniga taqamasdan) to‘lash maqsadga muvofiqligi.

MSI hududdagi o‘zini o‘zi band qilgan shaxslarning faoliyat turi va aholiga pullik xizmatlarni ko‘rsatishda ONKM mavjud yoki mavjud emasligini, mavjudlarining faol yoki nofaolligini o‘rganadi.

ONKM o‘rnatilishi lozim bo‘lgan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar bilan ONKM o‘rnatilishi bo‘yicha zarur tushuntirish ishlari olib boriladi.

ONKM o‘rnatilishi lozim bo‘lgan faoliyat turlarini amalga oshirayotgan o‘zini o‘zi band qilgan shaxslarning ko‘rsatilayotgan xizmatlarni naqd pulga amalga oshirayotganligi fakti aniqlangan taqdirda, ularni rasmiy ogohlantirgan holda inspeksiyaga axborot beriladi.

O‘zini o‘zi band qilgan shaxslarning tovar oboroti EXF yoki ONKM asosida tahlil qilinadi.

MSI mahallada norasmiy band bo‘lgan aholi bilan zarur tushuntirish ishlari olib borgan holda, ularni o‘zini o‘zi band qilishiga ko‘maklashishi, ixtiyoriy tarzda ijtimoiy soliq to‘lovchilar sonini kengaytirish orqali soliq tushumini ko‘paytirishi lozim.

O‘zini o‘zi band qilgan shaxslar faoliyati va imkoniyatlarini (tovar aylanmasini) tahlil qilgan holda ularni YATT yoki yuridik shaxs sifatida ro‘yxatdan o‘tgan holda faoliyat ko‘rsatishga yo‘naltirish chora-tadbirlarini ko‘rishi lozim.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk va yer solig‘i bo‘yicha:

Jismoniy shaxslarga mol-mulk va yer solig‘i bo‘yicha to‘lov xabarnomalarini yetkazilishini ta’minlaydi. Soliqlarni o‘z vaqtida to‘lanishini va qarzdorliklarini

undirilishini ta’minlaydi. Soliqlar bo‘yicha qo‘shimcha manbalarni aniqlash choralarini ko‘radi.

Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori hududdagi deklaratsiya asosida soliq to‘lovchilar faoliyatini muntazam ravishda jadval ma’lumotlari asosida o‘rganib tahlil qilib boradi. (mahallada jami nechta deklaratsiya asosida soliq to‘lovchilar bor, ulardan necha nafari mol-mulk ijarasidan daromad olgan fuqarolar, necha nafari mol-mulkini sotish (turar va noturar joylarni sotish, hadya tarzida olingan mol-mulk)dan daromad olgan fuqarolar, qanchasi boshqa soliq solinadigan daromadlarga ega bo‘lganlar)

MSI hududdagi bu kabi daromad olgan fuqarolarni yashash manziliga borgan holda o‘rganadi, ularga tushuntirish ishlarini olib boradi va fuqarolardan olgan daromadlari bo‘yicha daromad solig‘ini belgilangan tartibda undirilishini ta’minlaydi.

Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori mahalla hududida ijaraga berilgan mol-mulklar (turar yoki noturar joylar)ni, ularning mulk egalarini aniqlashi va ijara shartnomalarning tuzilganligi hamda soliq organlariga ijara.soliq.uz sayti orqali hisobga qo‘yilganligini o‘rganadi.

Noqonuniy ijaraga berilgan (ijara shartnomasi tuzilmagan va soliq organlariga majburiy hisobga qo‘yilmagan) mulklar bo‘yicha fuqarolar og‘zaki va yozma tarzda ogohlantiriladi va ularga javobgarlik choralari tushuntiriladi. Ijara shartnomasini tuzish va soliq organiga hisobga qo‘yish bo‘yicha fuqaro ogohlantirilganligi to‘g‘risida dalolatnoma tuzadi.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad oladigan jismoniy shaxslarga soliq organining xabarnomasini berish asosida, soliqni daromad olingan oydan keyingi oyning o‘n beshinchi kuniga qadar to‘lanilishini ta’minlaydi.

Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar, jumladan: ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tariqasida olingan daromadlar, soliq agentida soliq solinmagan moddiy naf tarzidagi daromadlar, O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar hamda soliq

agentlari bo‘lmagan manbalardan olingan daromadlar bo‘yicha fuqarolar tomonidan deklaratsiya topshirilishi (1-aprelga qadar) va soliq organi tomonidan hisoblangan soliqni o‘z vaqtida (1-iyunga qadar) to‘lanilishini ta’minlaydi.

Mahallaga biriktirilgan ispektorlar deklaratsiya asosida soliqlarni to‘lanishi bo‘yicha quyidagilarga e’tibor berish lozim:

- Fuqarolik kodeksining 612-moddasiga asosan uy-joyni ijaraga berish shartnomasi 5 yil yildan ortiq bo‘lmagan muddatga tuziladi.
- Ko‘chmas mulkni ijaraga berish yoki tekin foydalanish shartnomalarini soliq organlarining elektron tizimlarida hisobga qo‘yish masofadan turib faqat elektron shaklda amalga oshiriladi.
- “e-ijara” tizimi orqali ko‘chmas mulkni ijaraga berish (olish) yoki tekin foydalanish shartnomalarini soliq organlarida hisobga qo‘yish amalga oshiriladi.
- Ijarachi (ijaraga oluvchi) ijaraga olgan ko‘chmas mulkini ikkilamchi ijaraga berishga ijaraga beruvchining ruxsati bilan haqli.
- Ko‘chmas mulk ijara shartnomasi soliq organlarida hisobga qo‘yilganda hisobga qo‘yilganlik to‘g‘risida Guvohnoma shakllanadi.
- Fuqarolar tomonidan transport vositalarini ijaraga berish shartnomalari ham ijara.soliq.uz orqali soliq organlarida hisobga qo‘yilishi lozim.
- soliq to‘lovchilarning uy-joylarni talabalarga ijaraga berishdan olingan daromadlariga soliq solinmaydi.

Tayanch so‘z va iboralar

Mahalla, mahalla budjeti, mahallaga biriktirilgan soliq inspektori, samaradorlik, KPI, axborot tizimi, mahalla yettiligi, xatlov, tushumlar prognozi, norasmiy mehnat faoliyati, soliq qarzining qisqartirilishi, qo‘shimcha manba.

Nazorat uchun savollar

1. “Mahalla budjeti” tizimi deganda nimani tushunasiz?
2. “Mahalla yettiligi” deganda nima tushuniladi?
3. Mahallaga soliqchilarni biriktirishning zarurligi nimada?

4. Mahallaga biriktirilgan soliq idoralari xodimlarining asosiy vazifalari nimalardan iborat?

5. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorining ish faoloyati samaradorligi qanday baholanadi?

6. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori faoliyatini kim nazorat qiladi?

7. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorining qanday huquq va majburiyatlari mavjud?

8. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori tomonidan jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlari bajarilishi qanday ta’minlanadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Qachondan boshlab barcha hududlarda “Mahalla budjeti” tizimi joriy etildi?

A) 2024-yil 1-yanvardan

B) 2023-yil 1-yanvardan

C) 2023-yil 1 avgustan

D) 2024-yil 1-iyundan

2. “Mahalla budjeti” tizimi huquqiy ekspriment sifatida dastlab nechta hududda joriy etildi?

A) 14

B) 4

C) 42

D) 24

3. Hududlardagi tadbirkorlarning soliq ma’murchiligi bilan bog‘liq muammolarini o‘rganish va joyida hal qilish bo‘yicha yangi tizimni joriy qilish maqsadida 2023-yilda respublikaning nechta hududida soliq tizimini mahalla darajasigacha tushirish tajribasi amalga oshirildi?

A) 14

B) 4

C) 7

D) 24

4. Mahallada “beshlikka” qaysi idora vakillari qo‘shilib, “mahalla yettiligi” tashkil etildi?

A) soliqchi va ijtimoiy xodim

B) hokim yordamchisi va soliqchi

C) potranaj xodimi va soliqchi

D) yoshlar yetakchisi va soliqchi

5. Quyidagilaning qaysi biri mahallaga beriktirilgan soliq xodimlarining asosiy vazifalari hisoblanadi?

A) barchasi to‘g‘ri

B) mahalladagi imkoniyatlarni ishga solib, soliq solish bazasini kengaytirish

C) davlat ro‘yxatidan o‘tmasdan tadbirkorlik bilan shug‘ullanayotganlarni aniqlab, ularga qonuniy ishlashning afzalliklari va tadbirkorlarga yaratilgan sharoitlarni tushuntirgan holda faoliyatini qonuniylashtirishga ko‘maklashish

D) qo‘shimcha manbalarni aniqlash hisobiga mahalliy byudjetga tushumlarni ko‘paytirish

6. Prezidentimiz tomonidan mahallabay ishlash tizimini yanada kuchaytirish masalalari bo‘yicha videoselektor yig‘ilishida mahallaga biriktirilgan soliq xodimi qanday vazifani bajarishi belgilab berildi?

A) Mahalladagi imkoniyatlarni ishga solib, soliq bazasini kengaytirish, tadbirkorlik faoliyatini qonuniylashtirishga hamda o‘zini o‘zi band qilganlarga kichik biznes toifasiga o‘tishga ko‘maklashish

B) Yolg‘iz keksa, nogiron va boshqa muhtojlarga ijtimoiy xizmat ko‘rsatish

S) Ishsizlarga ish topishga ko‘maklashish

D) Ehtiyojmand oilalarga uy-joyini yaxshilashga ko‘maklashish

7. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori faoliyati qanday axborot tizimi orqali amalga oshiradi?

A) “Mahallalarda soliq organlari faoliyati” axborot tizimi

B) “On-layn mahalla” axborot tizimi

S) “Mening mahallam” axborot tizimi

D) “Onlan banking” dasturi

8. Mahallalarga biriktirilgan soliq xodimlari faoliyatini muvofiqlashtirish, nazorat va tahlil qilib borish inspeksiyalarda qaysi sho‘ba zimmasiga yuklatildi?

A) Mahallalarga biriktirilgan soliq inspektorlari sho‘basi

B) Soliq nazorati sho‘'basi

S) Soliq ma’murchiligi sho‘'basi

D) Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish sektorida ishlarni tashkil qilish sho‘basi

9. Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorlari faoliyati samaradorligi (KPI) nechta mezon asosida baholab boriladi?

A) 21 ta

B) 23 ta

S) 8 ta

D) 14 ta

10. Mahalla raislari hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, ijtimoiy xodim va soliq inspektorlari faoliyatini eng muhim samaradorlik ko‘rsatkichlari (KPI) asosida baholashda necha foiz ball berish huquqiga ega?

A) 20 %

B) 15%

C) 10%

D) 30%

VIII-BOB. JISMONIY SHAXSLARNING SOLIQQA OID HUQUQBUZARLIKLARI VA ULAR UCHUN JAVOBGARLIK CHORALARI

8.1-§. Soliqqa oid huquqbuzarlik tushunchasi va jismoniy shaxslarning javobgarlik holatlari

Huquqbuzarlik deganda, *jamiyat uchun xavfli bo‘lgan qilmish (harakat yoki harakatsizlik) tushuniladi*. Bunday qilmish qonun bilan muhofaza qilinadigan ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazishi yoki zarar yetkazish xavfini tug‘dirishi mumkin.

> *Soliq to‘lovchining, soliq agentining yoki boshqa shaxsning Soliq kodeksida javobgarlik belgilangan g‘ayriqonuniy aybli qilmishi (harakati yoki harakatsizligi) soliqqa oid huquqbuzarlik deb e’tirof etiladi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 210-modda.*

Soliq oid huquqbuzarlik keng ma’noda *soliq qonun hujjatlari bilan yuridik javobgarlik nazarda tutilgan, soliq munosabatlari ishtirokchilarining huquqlari va qonuniy manfaatlarining buzilishiga, soliq majburiyatlarining bajarilmasligiga olib keluvchi huquqqa xilof aybli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) hisoblanadi*.

Soliqqa oid huquqbuzarlik iqtisodiy, ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi va ularning buzilishiga olib keladi. Soliq sohasidagi huquqbuzarliklar qasddan (aksariyat hollarda) yoki ehtiyotsizlik orqasidan sodir etilib, uning natijasida fuqarolar, jamiyat va davlat manfaatlariga moddiy yoki ma’naviy zarar yetkaziladi. Soliq sohasidagi huquqbuzarlik tushunchalarining muqarrar belgilari huquqqa xiloflilik, aybdorlik, yuridik sanksiyalar bilan ta’qiqlanganligidir.

Har qanday huquqbuzarlik yuridik javobgarlikka sabab bo‘ladi.

Yuridik javobgarlik - huquqbuzarning huquq normalariga asoslangan va huquqbuzarlik faktidan kelib chiqadigan qilmishi uchun javob berish va davlat majburlov choralari shaklidagi noxush oqibatlariga chidash majburiyati hamda shunday oqibatlarga haqiqatan duchor bo‘lishidir.

Huquqbuzarlikning har xil turlari turli xil yuridik javobgarlikka olib keladi. Masalan, fuqarolik huquqbuzarligi (majburiyatni bajarmaslik) - fuqaroviy-huquqiy

javobgarlikka (zararni qoplash, neustoykani to‘latishga), ma’muriy huquqbuzarlik (yo‘llarda harakatlanish qoidalarini buzganlik) - ma’muriy javobgarlikka (jarima, transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum etishga) olib keladi. Jinoiy huquqbuzarlik, ya’ni jinoyat esa jinoiy javobgarlikka olib keladi (unga nisbatan ozodlikdan mahrum etishgacha bo‘lgan jazo qo‘llanishi mumkin).

Soliq huquqbuzarligi sodir etilganda bevosita davlat majburlov choralari qo‘llaniladi.

Soliq sohasidagi davlat majburlov choralari deganda, O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida belgilangan, vakolatli davlat organlari tomonidan soliq sohasidagi huquqbuzarlarga nisbatan qo‘llaniladigan ta’sir choralari yig‘indisi tushuniladi. Bu choralarni qo‘llash, soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta’minlash maqsadini ko‘zlaydi hamda huquqbuzarliklarning oldini olish, bartaraf etish, buzilgan huquqlarni qayta tiklashga qaratilgan bo‘ladi.

Soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun yuridik javobgarlikka soliq to‘lovchilar (soliq agentlari, xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar, ularning mansabdor shaxslari, jismoniy shaxslar) ham, davlat soliq xizmati organlari (ularning mansabdor shaxslari) ham ega bo‘lishi mumkin.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun yuridik javobgarlik ikki asosiy shaklda - sud tartibida va ma’muriy tartibda amalga oshiriladi.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun yuridik javobgarlikni amalga oshirishning *sud tartibi* huquqbuzarga nisbatan faqat vakolatli davlat organi nomi bilan sud tomonidan jazo qo‘llanilishini bildiradi. Sud tartibi jinoiy javobgarlik uchun majburiydir.

*Ma’muriy tartib*da majburlov chorasi vakolatli mansabdor shaxs (soliq organining rahbari, rahbar o‘rinbosari) yoki organ (sudya) tomonidan belgilanadi. Javobgarlik chorlarini davlat nomidan qo‘llaydigan suddan farqli ravishda, vakolatli organ yoki shaxs o‘z nomidan ma’muriy tartibdagi javobgarlik choralarini qo‘llashi mumkin.

Soliq sohasidagi huquqbuzarlik uchun yuridik javobgarlikning turlari ularning qilmishining ijtimoiy xavfliligi, yetkazilgan zararning miqdori, qonunda

belgilangan og‘irlashtiruvchi va yengillashtiruvchi holatlarni inobatga olgan holda quyidagi choralar tayinlanadi (18-rasm):

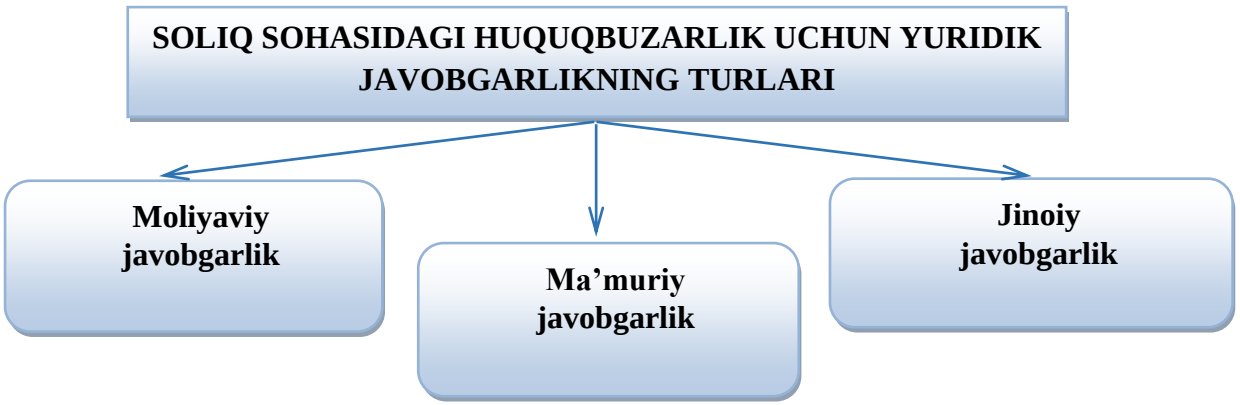

18-rasm. Soliq sohasidagi huquqbuzarlik uchun yuridik javobgarlikning turlari[66]

Jismoniy shaxslar soliq sohasida fuqarolik qonunchiligi bo‘yicha 14 yoshdan mustaqil daromadga yoki yoshidan qat’i nazar, mol-mulkka, yerga egalik qilib, mehnat huquqi normalari bo‘yicha esa 16 yoshdan yuridik salohiyatga ega bo‘ladilar, chunki shu davrdan boshlab ular tegishli soliq to‘lovlari obekti bo‘lgan daromadlar va mulkning egalari bo‘lishi mumkin. Shunga ko‘ra Jismoniy shaxslarning soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etganlik uchun javobgarligi o‘n olti yoshdan boshlab vujudga keladi.

Hech kim soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik uchun Soliq kodeksida nazarda tutilganidan boshqa asoslar bo‘yicha va tartibda javobgarlikka tortilmaydi. Shaxs soliqqa oid sodir etilgan ayni bir huquqbuzarlik uchun takroran javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortilishi uni to‘lanishi kerak bo‘lgan soliqlar (yig‘imlar) va penyalarning summalarini to‘lash (o‘tkazish) majburiyatidan ozod etmaydi.

Shaxsning aybi qonunda belgilangan tartibda isbotlanmaguniga qadar u soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etishda aybdor deb hisoblanmaydi. Javobgarlikka tortilayotgan shaxs o‘zining soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlikda aybdor emasligini isbotlashi shart emas.

[66] Mualliflar tomonidan tayyorlangan

Soliqqa oid huquqbuzarlik fakti va shaxsning uni sodir etishda aybdorligi to‘g‘risida dalolat beruvchi holatlarni isbotlash majburiyati soliq organlarining zimmasiga yuklatiladi.

Jismoniy shaxs soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik uchun quyidagi holatlardan hech bo‘lmaganda bittasi mavjud bo‘lgan taqdirda javobgarlikka tortilmaydi:

1) soliqqa oid huquqbuzarlik holatining mavjud emasligi;

2) soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etishda shaxsning aybi mavjud emasligi;

3) soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik uchun javobgarlikka tortish muddatlari o‘tib ketganligi.

G‘ayrihuquqiy xatti-harakatni (harakat va harakatsizlik) qasddan yoki ehtiyotsizlik oqibatida sodir etgan shaxs soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlikda aybdor deb e’tirof etiladi.

Agar soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etgan shaxs o‘z harakati (harakatsizligi) g‘ayriqonuniy ekanligini bilgan bo‘lsa, bunday harakatning (harakatsizlikning) zararli oqibatlari yuzaga kelishini istagan yoxud ularning yuzaga kelishiga ongli ravishda yo‘l qo‘ygan bo‘lsa, bunday huquqbuzarlik qasddan sodir etilgan deb topiladi.

Agar soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etgan shaxs o‘z harakatlari (harakatsizligi) g‘ayriqonuniy ekanligini yoxud bunday harakatlar (harakatsizlik) natijasida yuzaga keladigan oqibatlarning zararli ekanligini garchand ularni oldindan ko‘rishi lozim va mumkin bo‘lgani holda bilmagan bo‘lsa, bunday huquqbuzarlik ehtiyotsizlik tufayli sodir etilgan deb e’tirof etiladi.

Aybni istisno qiladigan holatlar mavjud bo‘lganda shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgar bo‘lmaydi.

Jismoniy shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlikdagi aybini istisno qiladigan holatlar deb quyidagilar e’tirof etiladi:

1) soliqqa oid huquqbuzarlik belgilari bo‘lgan qilmishning tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo‘lmaydigan holatlar oqibatida sodir etilganligi. Mazkur holatlar hammaga ma’lum faktlarning mavjudligi, ommaviy

axborot vositalarida e’lon qilingan ma’lumotlar va isbotlash uchun maxsus vositalar talab etilmaydigan boshqa usullar bilan aniqlanadi;

2) soliqqa oid huquqbuzarlik alomatlari bo‘lgan qilmish bunday qilmish sodir etilgan paytda kasallik oqibatida o‘z harakatlarini o‘zi idora etolmaydigan yoki boshqara olmaydigan holatda bo‘lgan soliq to‘lovchi - jismoniy shaxs tomonidan sodir etilganda. Mazkur holatlar mazmuni, mohiyati va sanasi bo‘yicha soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan o‘sha soliq davriga taalluqli bo‘lgan hujjatlarni soliq organiga taqdim etish orqali isbotlanadi;

3) soliq organining yoki boshqa vakolatli organning (ushbu organ mansabdor shaxsining) soliqni (yig‘imni) hisoblab chiqarish, to‘lash tartibi to‘g‘risida yoki soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlari qo‘llanilishining boshqa masalalari bo‘yicha o‘z vakolatlari doirasida soliq to‘lovchiga yoxud noma’lum doiradagi shaxslarga bergan yozma tushuntirishlari soliq to‘lovchi tomonidan bajarilganda. Mazkur holatlar ushbu organning tegishli hujjati mavjud bo‘lgan taqdirda belgilanadi, ushbu hujjat ma’nosi va mazmuniga ko‘ra, bunday hujjat qabul qilingan sanadan qat’i nazar, soliqqa oid huquqbuzarlik yuz bergan soliq davriga taalluqli bo‘ladi. Agar soliq organining yozma tushuntirishlari soliq to‘lovchi tomonidan taqdim etilgan to‘liq bo‘lmagan yoki noto‘g‘ri axborotga asoslangan bo‘lsa, mazkur qoida qo‘llanilmaydi.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar deb quyidagilar e’tirof etiladi:

1) shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar og‘ir kechishi oqibatida soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etish;

2) tahdid yoki majburlash ta’sirida yoxud moddiy, xizmat yoki boshqa jihatdan qaramlik sababli soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etish;

3) sud yoki ishni ko‘rayotgan soliq organi tomonidan javobgarlikni yengillashtiruvchi deb topilishi mumkin bo‘lgan boshqa holatlar.

Soliqqa oid huquqbuzarlikning ilgari xuddi shunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilgan shaxs tomonidan sodir etilganligi javobgarlikni og‘irlashtiruvchi holat deb e’tirof etiladi. Agar soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir

etganlik uchun o‘ziga nisbatan javobgarlik choralari qo‘llanilgan shaxs bu choralar qo‘llanilgan kundan e’tiboran bir yil ichida bunday huquqbuzarlikni qayta sodir etmagan bo‘lsa, u javobgarlikka tortilmagan deb hisoblanadi.

Soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni yengillashtiruvchi yoki og‘irlashtiruvchi holatlar sud yoki ishni ko‘rayotgan soliq organi tomonidan belgilanadi va moliyaviy sanksiyalar qo‘llanilganda inobatga olinadi.

Javobgarlikka tortish muddatining o‘tishi besh yil hisoblanadi. Agar soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan kundan e’tiboran yoki mazkur huquqbuzarlik sodir etilgan soliq davri tugaganidan keyingi kundan e’tiboran va javobgarlikka tortish to‘g‘risidagi qaror chiqarilgan paytga qadar besh yil o‘tgan bo‘lsa, shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortilishi mumkin emas.

Shunday qilib, soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlik:

a) soliq sohasida qonunchilikni, soliqlarni to‘lash qoidalariga rioya etilishini ta’minlashga qaratiladi;

v) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda maxsus davlat vakolatli organlari va ularning mansabdor shaxslari tomonidan yoki sud orqali qo‘llaniladi;

g) asosiy maqsad - soliq qonunlariga qatiy amal qilinishini, soliqlarni o‘z vaqtida va to‘liq davlat budjetiga kelib turishini ta’minlashdan iborat bo‘ladi;

d) soddalashtirilgan tartibda (huquqbuzarlik aniqlanadi - qayd etiladi, bayonnoma yoki dalolatnoma vositasida - jazo qo‘llaniladi) tatbiq etiladi.

Soliq to‘lovchining soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarining buzishlari va bu qoidabuzarliklar uchun javobgarlik choralari to‘g‘risidagi ma’lumotlar soliq sirini tashkil etadi.

Shunday qilib, soliqqa oid huquqbuzarliklar uchun javobgarlik:

- ✓ soliq sohasida qonunchilikni, soliqlarni to‘lash qoidalariga rioya etilishini ta’minlashga qaratiladi;
- ✓ qonun hujjatlarida belgilangan tartibda maxsus davlat vakolatli organlari va ularning mansabdor shaxslari tomonidan yoki sud orqali qo‘llaniladi;
- ✓ asosiy maqsad - soliq qonunlariga qatiy amal qilinishini, soliqlarni o‘z vaqtida va to‘liq davlat budjetiga kelib turishini ta’minlashdan iborat bo‘ladi.

8.2-§. Moliyaviy sanksiyalar va ularni qo‘llash tartibi

Sanksiya *– har qanday huquqiy normaning majburiy elementi sifatida, ushbu normani buzuvchilarga nisbatan qo‘llaniladigan davlat majburlov chorasi hisoblanadi*. Sanksiyalarning asosiy maqsadi huquqbuzarliklarning oldini olishdir va agar huquqbuzarlik sodir etilgan bo‘lsa, huquqbuzarni tuzatish va tarbiyalash, buzilgan qonun va tartibni tiklash hisoblanadi. Huquqbuzarliklar uchun javobgarlik choralari qonun normalarining ajralmas elementi bo‘lgan sanksiyalarda ifodalanadi. Huquqiy normaning sanksiyasi huquq normasini buzgan uchun yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy oqibatlarni ko‘rsatadigan tarkibiy elementdir.

Moliyaviy sanksiyalar *– moliyaviy va huquqiy normalarda nazarda tutilgan davlat majburlov choralari*. Huquqiy jihatdan moliyaviy sanksiya deganda – soliq to‘lovchidan soliq qonunchiligi va boshqa qonun hujjatlari talablarining buzilishi munosabati bilan undiriladigan qat’iy summa yoki foizlar ko‘rinishidagi to‘lov, shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyat sohasidagi huquqbuzarliklar uchun undiriladigan jarimalar tushuniladi.

Moliyaviy sanksiya soliq qonunchiligi talablarining buzilishiga davlat tomonidan munosabat shakli sifatida o‘ziga xos xususiyatlarga ega:

birinchidan, soliq qonunchiligining buzilishi munosabati bilan qo‘llaniladi;

ikkinchidan, pul undirish shaklida bo‘ladi;

uchinchidan, davlat budjetiga undiriladi;

to‘rtinchidan, vakolatli organlar tomonidan qo‘llaniladi;

beshinchidan, huquqbuzarga soliq qonun hujjatlarini buzishning salbiy oqibatlarni ko‘rsatadi.

oltinchidan, soliq qonun hujjatlarini buzilishi natijasida davlatga yetkazilgan zararni qoplash vazifasini bajaradi.

Moliyaviy sanksiyalar soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlik chorasidir. Moliyaviy sanksiyalar Soliq kodeksining normalarida nazarda tutilgan miqdorlarda belgilanadi va jarimalar tarzida qo‘llaniladi.

Moliyaviy sanksiya sifatida jarima javobgarligi ma’muriy va sud tartibida qo‘llaniladi. Jarima moliyaviy sanksiya sifatida ma’muriy jarimadan quyidagi jihatlari bilan farqlanadi:

1) jarima boshqa jazo bilan almashtirilishi mumkin emas;

2) vakolatli organ o‘z xohishiga ko‘ra jarimadan ozod qilolmaydi;

3) moliyaviy sanksiya sifatida jarima solishning ma’muriy tartibi soliq qonunchiligida belgilangan.

Javobgarlikni yengillashtiruvchi hech bo‘lmaganda bitta holat mavjud bo‘lgan taqdirda, jarima miqdori Soliq kodeksining tegishli moddasida belgilangan miqdorga nisbatan ikki marta kamaytiriladi.

Aniqlangan soliqqa oid huquqbuzarliklardagi aybga iqror bo‘linganda va soliq organining soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortish to‘g‘risidagi qarori olingan kundan e’tiboran o‘n kunlik muddatda moliyaviy sanksiyalar summasi ixtiyoriy ravishda to‘langanda jarima miqdori Soliq kodeksining tegishli moddalarida belgilangan miqdorga nisbatan ikki baravarga kamaytiriladi.

Soliqqa oid huquqbuzarlikning ilgari xuddi shunday huquqbuzarlik uchun javobgarlik choralari qo‘llanilgan shaxs tomonidan bu choralar qo‘llanilgan kundan e’tiboran bir yil ichida qayta sodir etilganligi javobgarlikni og‘irlashtiruvchi holat deb e’tirof etilib, jarima miqdori ikki barobar oshiriladi.

Bir shaxs tomonidan ikki va undan ortiq soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan taqdirda, moliyaviy sanksiyalar har bir huquqbuzarlik uchun alohida tarzda undiriladi.

Soliq organi rahabari (rahbar o‘rinbosari) tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lmagan jismoniy shaxsni soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortish to‘g‘risidagi qaror chiqarilganidan keyin tegishli soliq organi mazkur shaxsga nisbatan Soliq kodeksida belgilangan moliyaviy sanksiya qo‘llash haqidagi ariza bilan sudga murojaat qiladi.

Sudga murojaat qilingunga qadar soliq organi soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortilayotgan shaxsga moliyaviy sanksiyaning tegishli summasini o‘z ixtiyori bilan to‘lashni yozma shaklda taklif qilishi shart.

Soliq organlarining yakka tartibdagi tadbirkorlarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar qo‘llanilishini nazarda tutuvchi qarorlari bo‘yicha moliyaviy sanksiyalar summalarini undirish soliq organlari tomonidan Soliq kodeksining 120-124-moddalarida nazarda tutilgan tartibda mustaqil tarzda amalga oshiriladi.

Soliq organlarining arizasiga ko‘ra yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lmagan jismoniy shaxslarga nisbatan moliyaviy sanksiyalar undirish to‘g‘risidagi ishlar sud tomonidan ko‘rib chiqiladi.

Yuridik shaxslar qatorida yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar va ularga nisbatan qo‘llaniladigan moliyaviy jarimalar miqdorlari O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 28-bobida keltirib o‘tilgan.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar va ularga nisbatan qo‘llaniladigan moliyaviy jarimalar miqdorlari

Soliq organida hisobga qo‘yish tartibini buzish (219-modda)

Qo‘shilgan qiymat solig‘ining soliq to‘lovchisi sifatida soliq organlarida hisobga qo‘yishning belgilangan tartibi soliq to‘lovchi tomonidan buzilganda, -

soliq to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan hisobga qo‘yish sanasidan haqiqatda hisobga qo‘yilgan sanagacha bo‘lgan davrda olgan daromadining besh foizi miqdorida, lekin besh million so‘mdan kam bo‘lmagan miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Soliq kodeksining 131-moddasida nazarda tutilgan hollarda soliq solish ob’ekti bo‘yicha soliq organlarida hisobga qo‘yish muddatlari buzilganda, agar hisobga qo‘yishning belgilangan muddatidan o‘tishi:

o‘ttiz kundan ko‘p bo‘lmaganda, - bir million so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi;

o‘ttiz kundan ko‘p bo‘lganda, - ikki million so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Chet el yuridik shaxsi tomonidan O‘zbekiston Respublikasi hududida doimiy muassasasini tashkil etishga olib keluvchi faoliyatning soliq organida hisobga qo‘ymasdan amalga oshirilishi -

bunday faoliyatni amalga oshirish boshlangandan haqiqatda hisobga qo‘yilgan sanagacha bo‘lgan davrda olingan daromaddan o‘n foiz miqdorida, lekin o‘n million so‘mdan kam bo‘lmagan miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Jismoniy shaxs tomonidan tadbirkorlik faoliyatini yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro‘yxatidan o‘tmasdan amalga oshirish, -

bunday faoliyatdan olingan daromadlarning o‘n foizi miqdorida, lekin bir million so‘mdan kam bo‘lmagan miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Soliq hisobotini taqdim etish tartibini buzish (220-modda)

Soliq hisobotini o‘z vaqtida taqdim etmaganlik uchun soliq to‘lovchi bo‘lgan yuridik shaxsning mansabdor shaxsi yoki soliq to‘lovchi bo‘lgan jismoniy shaxs ma’muriy javobgarlikka tortiladi.

Nazorat-kassa texnikasini va hisob-kitob terminallarini qo‘llash tartibini buzish (221-modda)

Nazorat-kassa texnikasining va (yoki) hisob-kitob terminallarining qo‘llanilishi majburiy bo‘lgani holda, ularni qo‘llamasdan savdoni amalga oshirganlik va xizmatlar ko‘rsatganlik, xuddi shuningdek sotib oluvchiga kvitansiyalar yozib berish, talonlarni, cheklarni yoki ularga tenglashtirilgan hujjatlarni berish majburiy bo‘lgani holda bunday hujjatlarni bermasdan tovarlarni realizatsiya qilganlik va xizmatlar ko‘rsatganlik, shuningdek hisob-kitob terminallari orqali to‘lovlarni qabul qilishni rad etganlik —

besh million so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Soliq organlarida ro‘yxatga olinmagan nazorat-kassa texnikasini qo‘llagan yoki sotib oluvchiga kvitansiyalar, talonlar, cheklar yoki ularga tenglashtirilgan hujjatlarni bergan holda savdoni amalga oshirganlik va (yoki) xizmatlar ko‘rsatganlik, —

yetti million so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Boshqa shaxslar nomiga rasmiylashtirilgan hisob-kitob terminallaridan soliq to‘lovchi tomonidan foydalanilishi, —

yigirma million so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Texnik talablarga muvofiq bo‘lmagan yoki xizmat ko‘rsatish dasturi buzilgan nazorat-kassa texnikalaridan foydalanganlik, —

yigirma million so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Daromadlar va (yoki) xarajatlarni hisobga olish qoidalarini buzish (222-modda)

Yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan daromadlar va (yoki) xarajatlarni hisobga olish (daromadlar va xarajatlar hisobini yuritish kitobi) qoidalarini buzish -

besh yuz ming so‘m miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Soliq bazasini yashirish (kamaytirib ko‘rsatish) (223-modda)

Soliq bazasini yashirish (kamaytirib ko‘rsatish) —

yashirilgan (kamaytirib ko‘rsatilgan) soliq bazasi summasining yigirma foizi miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Yashirilgan (kamaytirib ko‘rsatilgan) soliq bazasi summasidan Soliq kodeksiga muvofiq soliqlarni hisoblash amalga oshiriladi.

223-moddaning maqsadida soliq bazasini yashirish (kamaytirib ko‘rsatish) deb quyidagilar e’tirof etiladi:

tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum summasini hisobga olish registrlarida aks ettirmaslik;

yuklarni tovar-kuzatuv hujjatlarini rasmiylashtirmasdan yoxud soxta hujjatlar bo‘yicha tashish;

hisobda realizatsiya qilinmagan deb ko‘rsatilgan tovarlarning omborda yoki realizatsiya qilish joyida mavjud emasligi;

rasmiylashtirilmagan (kirim qilinmagan) tovarlarni saqlash, ulardan foydalanish va realizatsiya qilish;

tovarlar (xizmatlar) realizatsiya qilinganligidan dalolat beruvchi hujjatlarni almashtirish, soxtalashtirish yoki yo‘q qilish;

qalbaki birlamchi buxgalteriya hujjatlaridan foydalanish;

nazorat-kassa texnikasining fiskal xotirasi xizmati dasturiga noqonuniy ravishda o‘zgartirish kiritish;

foydalanilmagan moddiy xarajatlarni foydalanilgan deb, ishlab chiqarish hisobotiga qo‘shish;

tovarlarni sotishdan (xizmat ko‘rsatishdan) olingan tushumni hisobot davridan keyingi davrga o‘tkazish (sotish hajmini va daromadni (foydani) qasddan kamaytirish);

moddiy, yoqilg‘i-energetika resurslari xarajatlarini (limitlarni) va amortizatsiya (eskirish) normasini sun’iy ravishda oshirish yoki normativlarni noto‘g‘ri qo‘llash;

ish beruvchi bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan xodimlarning haqiqiy ish haqi summasi soliq hisobotida aks ettirilmaganligi;

mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi xodimlarning soliq hisobotida aks ettirilmaganligi;

realizatsiya qilingan tovarlar qiymatini hisob hujjatlarida haqiqatda realizatsiya qilingan qiymatidan pasaytirilgan narxlar bo‘yicha aks ettirish;

qazib olingan foydali qazilmalar hajmining soliq hisobotida to‘liq aks ettirilmaganligi.

223-modda uchinchi qismining o‘n uchinchi va o‘n to‘rtinchi xatboshilarida ko‘rsatilgan soliqqa oid huquqbuzarliklar bo‘yicha yashirilgan soliq bazasi summasi oxirgi o‘n ikki oy uchun aniqlanadi.

Hisobvaraq-fakturalarda yoki nazorat-kassa texnikasi cheklarida olingan tovarlar (xizmatlar) nomenklaturasiga yoxud faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlariga va amalga oshiriladigan turlariga muvofiq bo‘lmagan identifikatsiya kodlarini aks ettirish —

hisobvaraq-fakturalarda yoki nazorat-kassa texnikasi cheklarida ko‘rsatilgan realizatsiya qilingan tovarlar (xizmatlar) qiymatining bir foizi miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Soliqni (yig‘imni) to‘lamaslik yoki to‘liq to‘lamaslik (224-modda)

Soliqni (yig‘imni) noto‘g‘ri hisoblab chiqarish yoki boshqa g‘ayriqonuniy harakatlar (harakatsizlik) natijasida soliq (yig‘im) summasini to‘lamaslik yoki to‘liq to‘lamaslik, agar bunday qilmish Soliq kodeksining 223, 226 va 227-

moddalarida nazarda tutilgan soliqqa oid huquqbuzarliklar alomatlarini o‘z ichiga olmagan bo‘lsa, -

to‘lanmagan soliq (yig‘im) summasining yigirma foizi miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Hisobvaraq-fakturalarni rasmiylashtirish tartibini buzish (225-modda)

Qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilingan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishda, shuningdek qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lovchilar bo‘lmagan mahsulot yetkazib beruvchilar tomonidan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishda qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisobvaraq-fakturada aks ettirganlik, -

mahsulot yetkazib beruvchilarga hisobvaraq-fakturada ko‘rsatilgan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasining yigirma foizi miqdorida jarima solishga sabab bo‘ladi. Bunda mahsulot yetkazib beruvchi hisobvaraq-fakturada ko‘rsatilgan soliq summasini budjetga to‘lashi shart.

8.3-§. Jismoniy shaxslar tomonidan sodir etiladigan soliqqa oid huquqbuzarliklarning turlari hamda ularni sodir etganlik uchun javobgarlik (ma’muriy va jinoiy javobgarlik) choralari

Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy javobgarlik.

O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi (keyingi matnlarda – MJtK) 1-moddasiga tayanadigan bo‘lsak, soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy javobgarlikning huquqiy asosini – O‘zbekiston Respublikasi MJtK, O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Soliq kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati to‘g‘risidagi qonun va boshqa qonun va qonunosti hujjatlari (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi qonunlari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesining va Vazirlar Kengashining qarorlari, xalq deputatlari viloyatlar va

Toshkent shahar kengashlarining, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlarining qarorlari) tashkil etadi.

MJtKning 10-moddasi 1-qismiga binoan esa *ma’muriy huquqbuzarlik deganda* – qonun hujjatlariga binoan ma’muriy javobgarlikka tortish nazarda tutilgan, g‘ayrihuquqiy, aybli sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik tushuniladi.

Amaldagi qonunchilikka binoan, soliq sohasidagi ma’muriy javobgarlik – qonuniylik, fuqarolarning qonun oldida tengligi, demokratizm, insonparvarlik, odillik va ayb uchun javobgarlikning muqarrarligi tamoyillariga asoslanadi.

Soliq sohasidagi ma’muriy javobgarlikning asosiy vazifalari bo‘lib esa soliq sohasida o‘rnatilgan davlat boshqaruvini (tartibini), fuqarolarning huquq va erkinliklarini, ijtimoiy adolat va qonuniylikni ta’minlash, ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarning o‘z vaqtida va obektiv ko‘rib chiqilishi, bunday huquqbuzarliklarning oldini olish, fuqarolarni O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etish ruhida tarbiyalash hisoblanadi.

Umumiy qoidaga ko‘ra soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy javobgarlikka huquqbuzarlikni sodir etgan paytda o‘n olti yoshga to‘lgan fuqarolar tortiladilar. MJtKning 17-moddasiga binoan esa O‘zbekiston Respublikasi hududida bo‘lgan ajnabiy fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar umumiy asoslarda, ya’ni O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari singari, ma’muriy javobgarlikka tortilishi belgilangan.

Soliq sohasidagi ma’muriy huquqbuzarlikning xususiyatlaridan kelib chiqadigan bo‘lsak, shaxs nafaqat 16 yoshga to‘lgan bo‘lishi, balki qonun hujjatlari bilan unga soliq va boshqa to‘lovlarni to‘lash majburiyati ham yuklangan bo‘lishi kerak. Bundan tashqari, soliq sohasidagi ma’muriy huquqbuzarlikni sodir etgan shaxs o‘z xatti-harakatlarining oqibatini tushuna olishi, ya’ni aqli raso shaxs bo‘lishi ham kerak.

Shuni alohida ta’kidlab o‘tish lozimki, ba’zi davlatlarda soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy javobgarlikning alohida subekti sifatida yuridik shaxslar ham namoyon bo‘ladi. Masalan, Rossiya Federatsiyasining Ma’muriy

huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi kodeksi 2.10-moddasiga binoan yuridik shaxslar, 2.6-bandiga binoan esa horijiy yuridik shaxslarning ma’muriy javobgarligi ko‘rsatib o‘tilgan. AQSh va ko‘pgina G‘arbiy Yevropa davlatlarida soliq qonunchiligini buzganlik uchun yuridik shaxslar jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkinligi belgilangan (bu davlatlarning javobgarlik tizimida ma’muriy javobgarlik mavjud emas).

Soliq sohasidagi ma’muriy javobgarlikning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri shundaki, sodir etilgan huquqbuzarlik kam ahamiyatli bo‘lgan taqdirda, sud huquqbuzarni ma’muriy javobgarlikdan ozod etib, uni ogohlantirish bilan kifoyalanishi mumkin. Agar ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishni ko‘rib chiquvchi soliq organi (rahbar yoki o‘rinbosari) sodir etilgan ma’muriy huquqbuzarlikning kam ahamiyatliligi haqida xulosaga kelsa, ish huquqbuzarni ma’muriy javobgarlikdan ozod qilish haqidagi masalani hal etish uchun belgilangan tartibda sudga yuboriladi.

Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy jazo qo‘llanish chog‘ida sodir etilgan huquqbuzarlik xususiyati, huquqbuzarning shaxsi, uning aybdorlik darajasi, mulkiy ahvoli, javobgarlikni yengillashtiruvchi va og‘irlashtiruvchi holatlar hisobga olinadi.

Amaldagi qonunchilik mazmunidan kelib chiqadigan bo‘lsak, soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlarga quyidagilar kiradi:

- aybdorning o‘z qilmishidan chin ko‘ngildan pushaymon bo‘lishi;
- aybdorning huquqbuzarlikning zararli oqibatlari oldini olishi, yetkazilgan ziyonni ixtiyoriy ravishda to‘lashi yoki keltirilgan zararni bartaraf qilishi;
- huquqbuzarlikning kuchli ruhiy hayajon ta’siri ostida yoki og‘ir shaxsiy, oilaviy yoxud boshqa sharoitlar yuzaga kelganligi oqibatida sodir etilishi;
- huquqbuzarlikning tahdid yoki majburlov ta’sirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jihatdan qaramligi ta’siri ostida sodir etilishi;
- huquqbuzarlikning voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilishi;
- huquqbuzarlikning homilador ayol yoki o‘n to‘rt yoshgacha bo‘lgan

bolasini yakka o‘zi tarbiyalayotgan shaxs tomonidan sodir etilishi.

Ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishni ko‘rib chiquvchi organ (mansabdor shaxs) boshqa holatlarni ham javobgarlikni yengillashtiruvchi holat deb topishi mumkin.

Soliq qonunchiligini buzganlik uchun ma’muriy javobgarlikni og‘irlashtiruvchi holatlarga esa quyidagilar kiradi:

- g‘ayrihuquqiy harakatlarni to‘xtatish vakolati bor shaxslar tomonidan qo‘yilgan talabga qaramay, bunday harakatlarni davom ettirish;
- ma’muriy jazo chorasiga tortilgan shaxsning bir yil mobaynida yana o‘sha xildagi huquqbuzarlikni sodir etishi, xuddi shuningdek huquqbuzarlikning ilgari sudlangan shaxs tomonidan sodir etilishi;
- voyaga yetmagan shaxsni huquqbuzarlikka tortish;
- huquqbuzarlikning bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilishi;
- huquqbuzarlikning tabiiy ofat sharoitida yoki boshqa favqulodda holatlarda sodir etilishi;
- huquqbuzarlikning mast holda sodir etilishi.

Ma’muriy jazo chorasini qo‘llovchi organ (mansabdor shaxs) sodir etilgan ma’muriy huquqbuzarlikning xususiyatiga qarab mazkur holatni aybni og‘irlashtiruvchi holat deb topmasligi mumkin.

Shaxs ikki yoki undan ortiq soliq sohasidagi ma’muriy huquqbuzarliklarni sodir etgan taqdirda ma’muriy jazo har bir huquqbuzarlik uchun alohida-alohida qo‘llaniladi.

Agar shaxs bir necha soliqqa oid ma’muriy huquqbuzarlik sodir etgan bo‘lib, shu haqdagi ishlar bir vaqtning o‘zida ayni bir organ (mansabdor shaxs) tomonidan ko‘rib chiqilayotgan bo‘lsa, bu shaxsga nisbatan qo‘llaniladigan jazo og‘irroq ma’muriy jazoni nazarda tutuvchi sanksiya doirasida qo‘llaniladi.

Ma’muriy jazo soliq huquqbuzarligi sodir etilgan kundan boshlab, davom etayotgan huquqbuzarliklar uchun esa huquqbuzarlik aniqlangan kundan boshlab bir yildan kechiktirmay qo‘llanilishi mumkin.

Jinoyat ishini qo‘zg‘atish rad etilgan yoki jinoyat ishi tugatilgan bo‘lsa-yu, lekin huquqbuzarning harakatlarida ma’muriy huquqbuzarlik alomatlari mavjud bo‘lsa, ma’muriy jazo chorasi jinoyat ishi qo‘zg‘atishni rad etish yoki jinoyat ishini tugatish to‘g‘risida qaror qabul qilingan kundan boshlab bir oydan kechiktirmay qo‘llanilishi mumkin.

MJtKda nazarda tutilgan huquqbuzarlik uchun ma’muriy javobgarlik, basharti bu huquqbuzarlik o‘z xususiyatiga ko‘ra jinoiy javobgarlikka tortishga sabab bo‘lmagan taqdirda, amalga oshiriladi.

Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish chog‘ida yakka tartibdagi tadbirkorlar va (yoki) ularning xodimlari tomonidan sodir etilgan ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarni ma’muriy ishlar bo‘yicha sudyalar ko‘rib chiqadi.

MJtKning 264-moddasi birinchi qismiga muvofiq, davlat soliq xizmati organlariga Soliq kodeksining 159-1-moddasida, 160-moddasi ikkinchi qismida, 168-moddasida va 174-moddasi uchunchi qismida nazarda tutilgan ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlar taalluqliligi belgilangan. Agar huquqbuzar huquqbuzarlik faktini inkor etsa, ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlar sudlar tomonidan ko‘rib chiqiladi.

Soliq to‘g‘risidagi qonun hujjalarining buzilishi ma’muriy javobgarlikni nazarda tutsa, soliq nazoratini, shu jumladan soliq tekshiruvini amalga oshirgan davlat soliq xizmati organining mansabdor shaxsi MJtK talablariga muvofiq ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risida bayonnoma tuzadi. Bir huquqbuzarlik bir necha shaxs tomonidan sodir etilgan bo‘lsa, bayonnoma har bir huquqbuzar uchun alohida tuziladi.

Huquqbuzarlik ashyolari va hujjatlar olib qo‘yilgan taqdirda bu hususida MJtKning 290-moddasi tartibida bayonnoma tuziladi yoki ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi bayonnomaga yohud buyumlarni ko‘zdan kechirish yoki ma’muriy yo‘l bilan ushlab turish haqidagi bayonnomalarga tegishli yozuv yozib qo‘yiladi.

MJtKning 287-moddasining sakkizinchi bandiga muvofiq ma’muriy yo‘l bilan ushlab turish 166, 176, 186-1, 198-moddalarida nazarda tutilgan huquqbuzarliklar sodir etilgan taqdirda soliq organining mansabdor shaxsi tomonidan amalga oshirilishi mumkin.

MJtKning 305-moddasiga muvofiq ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ish ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi bayonnoma va ishga oid boshqa materiallar olingan kundan boshlab o‘n besh kunlik muddat ichida ko‘rib chiqiladi.

Ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ish ma’muriy javobgarlikka tortilayotgan shaxs ishtirokida ko‘rib chiqiladi. Soliq organi mansabdor shaxsi huquqbuzarga ishning qachon va qaerda ko‘rilishi haqida xabarnoma yuboradi.

Ma’muriy ishni ko‘rib chiqishda MJtKning 295–300-moddalarida (jabrlanuvchi, qonuniy vakillar, advokat, guvoh, ekspert, tarjimon) nazarda tutilgan shaxslar qatnashishi mumkin.

Vakolatli DSXO rahbari yoki uning o‘rinbosari ma’muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi ishni ko‘rib chiqib, MJtKning 310-moddasiga ko‘ra, quyidagi qarorlardan birini qabul qiladi:

1) ma’muriy jazo qo‘llanish to‘g‘risida;

2) ishni yuritishni tugatish to‘g‘risida.

Jismoniy shaxslar va ularning ayrim toifalari tomonidan sodir etiladigan soliqqa oid huquqbuzarliklar turlari va ularga nisbatan ma’muriy jarimalar O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining XIII bobida belgilab qo‘yilgan.

Soliq sohasidagi g‘ayriqonuniy qilmishlar uchun jinoiy javobgarlik.

O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi 14-moddasiga binoan Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jazo qo‘llash tahdidi bilan jinoyat deb topiladi.

Jinoyat kodeksi bilan qo‘riqlanadigan obektlarga zarar yetkazadigan yoki shunday zarar yetkazish real xavfini keltirib chiqaradigan qilmish ijtimoiy xavfli qilmish deb topiladi.

Jinoyatlar o‘z xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasiga ko‘ra:

ijtimoiy xavfi katta bo‘lmagan jinoyatlar;

uncha og‘ir bo‘lmagan jinoyatlar;

og‘ir jinoyatlar;

o‘ta og‘ir jinoyatlarga bo‘linadi.

Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat tarkibining barcha alomatlari mavjud bo‘lgan qilmishni sodir etish javobgarlikka tortish uchun asos bo‘ladi.

Jinoiy javobgarlik – jinoyat qonunchiligi me’yorlarining ijro etilishini; jinoiy munosabat ishtirokchilariga yuklatilgan huquq va majburiyatlarni amaliy bajarilishi jarayonini; maxsus organ – sud tomonidan shaxsning ijtimoiy xavfli xatti-harakatining salbiy baholanishini; bu shaxsga nisbatan davlat majburlov chorasi - jinoiy jazo qo‘llanilishini anglatadi.

Agar shaxs soliqlarni to‘lashdan bo‘yin tovlaganlik uchun MJtK 174-moddasining ikkinchi qismi bo‘yicha ma’muriy jazo qo‘llanilganidan so‘ng bir yil davomida shunday qilmishni yana ancha miqdorda sodir etsa, JK 184-moddasining birinchi qismi bo‘yicha jinoiy javobgarlik kelib chiqadi.

Ancha miqdor BHMning 100 baravaridan – 300 barobarigacha bo‘lgan miqdor;

Ko‘p miqdor BHMning 300 dan – 500 barobarigacha bo‘lgan miqdor;

Juda ko‘p miqdor BHMning 500 baravari va undan ortiq bo‘lgan miqdor.

Agar soliqlarni to‘lashdan qasddan bo‘yin tovlaganlik natijasida ko‘p yoki juda ko‘p miqdorda zarar yetkazilgan bo‘lsa, jinoiy javobgarlik ma’muriy preyuditsiyaga rioya qilinmagan holda (ya’ni shaxsning muqaddam soliqlarni to‘lashdan bo‘yin tovlaganlik uchun ma’muriy javobgarlikka tortilishi talab etilmaydi), tegishlicha, Jinoyat kodeksi 184-moddasi ikkinchi qismining «b» bandi yoki uchinchi qismi bo‘yicha kelib chiqadi.

Shaxsning harakatlarini to‘g‘ri kvalifikatsiya qilish uchun barcha hollarda, soliqlar to‘lanmaganligi oqibatida yetkazilgan moddiy zarar miqdorini sinchiklab aniqlanishi, bunda JK 184-moddasi mazmuniga ko‘ra, shaxs tomonidan yashirilgan yoki kamaytirib ko‘rsatilgan soliq solinadigan ob’ekti kattaligi (qiymati) emas, balki faqat to‘lanishi lozim bo‘lgan soliqlar summasi (soliqqa oid huquqbuzarlik

uchun qo‘llanilgan moliyaviy sanksiya (jarima va penya) summalarini qo‘shmagan holda) tushunilishi lozim.

JK 184-moddasi bo‘yicha javobgarlik kelib chiqishining zarur sharti — soliq yoki boshqa to‘lovlarni to‘lashdan bo‘yin tovlashga nisbatan qasdning mavjudligi bo‘lib, u harakatda ham, harakatsizlikda ham namoyon bo‘lishi mumkin.

JK 184-moddasida nazarda tutilgan huquqbuzarliklarga doir ishlar bo‘yicha shaxsning qilmishida soliqlarni to‘lashdan bo‘yin tovlashga nisbatan to‘g‘ri qasd (JK 21-moddasi) mavjudligi isbotlangan bo‘lishi shart.

JK 184-moddasida nazarda tutilgan huquqbuzarlikning sub’ekti 16 yoshga to‘lgan, soliq solinadigan daromad (foyda)ga ega bo‘lgan va qonunga muvofiq davlat soliq organlariga daromadlari haqida deklaratsiya taqdim etishga majbur bo‘lgan jismoniy shaxs (O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi, chet el fuqarosi, fuqaroligi bo‘lmagan shaxs) hisoblanadi.

JK 184-moddasida belgilangan javobgarlikka soliq to‘lovchi-yuridik shaxs rahbari va bosh (katta) buxgalteri yoki boshliq va bosh buxgalter vazifalarini amalda bajarayotgan xodimlari, shuningdek buxgalteriya, bank-moliya hujjatlarini tuzish, imzolash huquqiga ega bo‘lgan va buxgalteriya hujjatlariga daromad yoki xarajatlar to‘g‘risida soxta ma’lumotlar kiritgan yoxud soliq solinadigan boshqa ob’ektlarni yashirgan o‘zga xizmatchilari tortilishlari mumkin.

Qilmishni soliqlarni to‘lashdan bo‘yin tovlash sifatida JK 184-moddasining tegishli qismi bo‘yicha kvalifikatsiya qilish uchun asos bo‘lgan soliq miqdorini pul summasida belgilashda, huquqbuzarlik tugallangan vaqtda amalda bo‘lgan bazaviy hisoblash miqdoridan kelib chiqish lozim. Bunda SK 4-moddasi, MJtK 9-moddasi va JK 13-moddasi talablariga rioya etilishi shart.

Jinoyat kodeksi 184-moddasi beshinchi qismiga ko‘ra, birinchi marta jinoyat sodir etgan shaxs, agar u soliq tekshiruvi materiallarini ko‘rib chiqish natijalari bo‘yicha davlat soliq xizmati organining qarorini olgan kundan e’tiboran o‘ttiz kun ichida soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar, shu jumladan, penyalar va boshqa moliyaviy sanksiyalar tarzida davlatga yetkazilgan zararning o‘rnini to‘liq qoplasa, javobgarlikdan ozod qilinadi.

JK 184-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni birinchi marotaba sodir etgan, shu jumladan, mazkur modda bo‘yicha sudlanganligi tugallangan yoki olib tashlangan shaxs ushbu asoslarga ko‘ra javobgarlikdan ozod etiladi.

Jismoniy shaxslar va ularning ayrim toifalari tomonidan sodir etiladigan soliqqa oid huquqbuzarliklar turlari va ularga nisbatan jinoiy javobgarlik masalalari O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining XII bobida belgilab qo‘yilgan.

Tayanch so‘z va iboralar:

Huquqbuzarlik, soliqqa oid huquqbuzarlik, yuridik javobgarlik, soliq oid huquqbuzarlik uchun javobgarlik, sud tartibi, ma’muriy tartib, qasddan sodir etishi, sanksiya, moliyaviy sanksiyalar, ma’muriy huquqbuzarlik, ancha miqdor, ko‘p miqdor, juda ko‘p miqdor.

Nazorat savollari:

1. Soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik muddatlari o‘tib ketganda javobgarlikka tortish mumkinmi?

2. Soliqqa oid huquqbuzarlik fakti va shaxsning uni sodir etishda aybdorligi to‘g‘risida dalolat beruvchi holatlarni isbotlash kim(qaysi organ)ning zimmasiga yuklatilgan?

3. Soliq kodeksiga ko‘ra qanday holat soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni og‘irlashtiruvchi holat hisoblandi?

4. Soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik uchun javobgarlik choralari qo‘llanilgan shaxs qachon javobgarlikka tortilmagan deb hisoblanadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Soliq kodeksiga ko‘ra jismoniy shaxs soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etganlik uchun nechi yoshdan boshlab javobgarlikka tortilishi mumkin?

A) 16 yoshdan
C) 18 yoshdan
B) 14 yoshdan
D) 13 yoshdan

2. Shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortilishi uni to‘lanishi kerak bo‘lgan soliqlar va penyalarni to‘lash majburiyatidan ozod etadimi?

A) ozod etmaydi

B) ozod etadi

C) faqatgina penyalarni to‘lash majburiyatidan ozod etadi

D) faqatgina soliqlarni to‘lash majburiyatidan ozod etadi

3. Soliq kodeksiga ko‘ra soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortishni istisno etuvchi holat qaysi javobda to‘g‘ri keltirilgan?

A) coliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik uchun javobgarlikka tortish muddatlari o‘tib ketganligi

B) shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar og‘ir kechishi oqibatida sodir etilishi.

C) tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo‘lmaydigan holatlar oqibatida sodir etilganligi.

D) soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortishni istisno etuvchi holatlar yangi tahrirdagi Soliq kodeksida keltirilmagan.

4. Soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilganlik ayb shakllari qaysi javobda to‘g‘ri keltirilgan?

A) qasd, ehtiyotsizlik

B) to‘g‘ri qasd, beparvolik

C) o‘z-o‘ziga ishonish, beparvolik

D) ehtiyotsizlik, beparvolik

5. Shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik belgilari bo‘lgan qilmishni tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo‘lmaydigan holatlar oqibatida sodir etgan bo‘lsa javobgar bo‘ladimi?

A) javobgar bo‘lmaydi

B) qisman javobgar bo‘ladi

C) yengilroq javobgarlikka tortiladi

D) javobgarlikdan ozod etmaydi

6. Soliq kodeksiga ko‘ra qanday holat soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikni yengillashtiruvchi holat hisoblandi?

A) shaxsiy yoki oilaviy sharoitlar og‘ir kechishi oqibatida sodir etilishi

B) soliqqa oid huquqbuzarlik holatining mavjud emasligi

C) tabiiy ofat yoki boshqa favqulodda va bartaraf etib bo‘lmaydigan holatlar oqibatida sodir etilganligi

D) soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortishni yengillashtiruvchi holatlar yangi tahrirdagi Soliq kodeksida keltirilmagan

7. Soliq kodeksiga ko‘ra shaxs soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikka tortish muddatining davri qancha?

A) soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan kundan e’tiboran 5 yilgacha

B) soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan kundan e’tiboran 3 yilgacha

C) soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan kundan e’tiboran 1 yilgacha

D) soliqqa oid huquqbuzarlik sodir etilgan kundan e’tiboran 2 yilgacha

8. Javobgarlikni yengillashtiruvchi bitta holat mavjud bo‘lgan taqdirda, soliqqa oid huquqbuzarlikni sodir etganlik uchun Soliq kodeksining tegishli moddasida belgilangan jarima miqdori qanchaga kamaytiriladi?

A) 2 marta kamaytiriladi B) 3 marta kamaytiriladi

C) 4 marta kamaytiriladi D) 5 marta kamaytiriladi

9. Soliq kodeksiga ko‘ra soliqqa oid huquqbuzarlik ilgari xuddi shunday huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilgan shaxs tomonidan sodir etilganda jarima miqdori necha barobar oshiriladi?

A) 2 barobar oshiriladi B) 3 barobar oshiriladi

C) 4 barobar oshiriladi D) 5 barobar oshiriladi

10.Soliqqa oid huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi materiallar bo‘yicha kim qaror qabul qilishi mumkin?

A) Soliq organining rahbari yoki uning o‘rinbosari

B) bo‘limi boshlig‘i va tekshiruvni o‘tkazgan xodim

C) Iqtisodiy ishlar bo‘yicha tuman sudining sudyasi

D) Soliqqa oid huquqbuzarliklar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i

IX-BOB. JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR AMALIYOTI

9.1-§. Xorijiy davlatlarning soliq modellari

Iqtisodiyotning rivojlanishi va samaradorligi ko’p jihatdan soliq tizimining tuzilishiga, shuningdek, soliq ma’muriyatchiligida qo'llaniladigan mexanizmlar majmuasiga bog’liq[67].

Turli mamlakatlarning soliq tizimlarini ko’rib chiqsak, ular xilma-xildir, deyish mumkin. Ammo ma’lum taxminlarga ega bo’lgan barcha soliqlarni 4 guruhga bo’lish mumkin:

– daromaddan iundiriladigan soliqlar;

– mol-mulk soliqqa tortish amalga oshiriladigan soliqlar;

- bilvosita soliqlar;

- boshqa turdagi soliqlar.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga a’zo mamlakatlarning aksariyati quyidagi soliq tizimining tuzilishiga amal qiladi:

- daromad solig’i

- ijtimoiy to’lovlar (sug’urta)

- tovarlar va xizmatlar uchun soliqlar[68].

Oxirgi yigirma yil davomida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i tushumlari hajmining qisqarish tendentsiyasi kuzatildi, yuridik shaxslardan olinadigan daromad (foyda) solig‘i tushumlari va ijtimoiy sug‘urta badallari esa ortib bormoqda.

Bilvosita soliq tushumlari kamayib bormoqda. Bu guruh asosan QQS hisobiga shakllanadi. Mulk solig’i va ulardan tushumlarning ulushi bir xil darajada qolmoqda, ammo daromad solig’i, ijtimoiy sug’urta to’lovlari va iste’mol soliqlaridan tushumlarga nisbatan an’anaviy ravishda past.

---

[67] Малышева, О. С. Налоговые системы государств с развитой экономикой / О. С. Малышева // Матрица научного познания. – 2017. – № 1–2. – С. 31–35.

[68] Стажарова, Д. М. Налоговые системы России и зарубежных стран: опыт сравнительного исследования / Д. М. Стажарова // Устойчивое развитие науки и образования. – 2016. – № 2. – С.69

Soliqlarning o’zi ham o’zgarishsiz qolmaydi. Shunday qilib, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga a’zo davlatlar doirasida jismoniy shaxslar va yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig’ining soliq stavkalarini pasaytirish, ularning soliqqa tortish ob’ektini kengaytirish va ijtimoiy sug’urta to’lovlari miqdorini oshirish tendentsiyasi aniq kuzatilmoqda. Shu bilan birga, davlatlar QQSdan juda faol foydalanmoqda va ushbu soliq bo’yicha soliq stavkalarini oshirmoqda.

Turli mamlakatlarning soliq tizimlarining tasnifini taqdim etgan iqtisodchi I.I.Kucherov to’g’ridan-to’g’ri va bilvosita soliqqa tortish nisbati mezoniga ko’ra soliq tizimining quyidagi 4 turini ajratib ko’rsatadi:

- Anglosakson;
- Yevrokontinental;
- Lotin Amerikalik;
- Aralash.

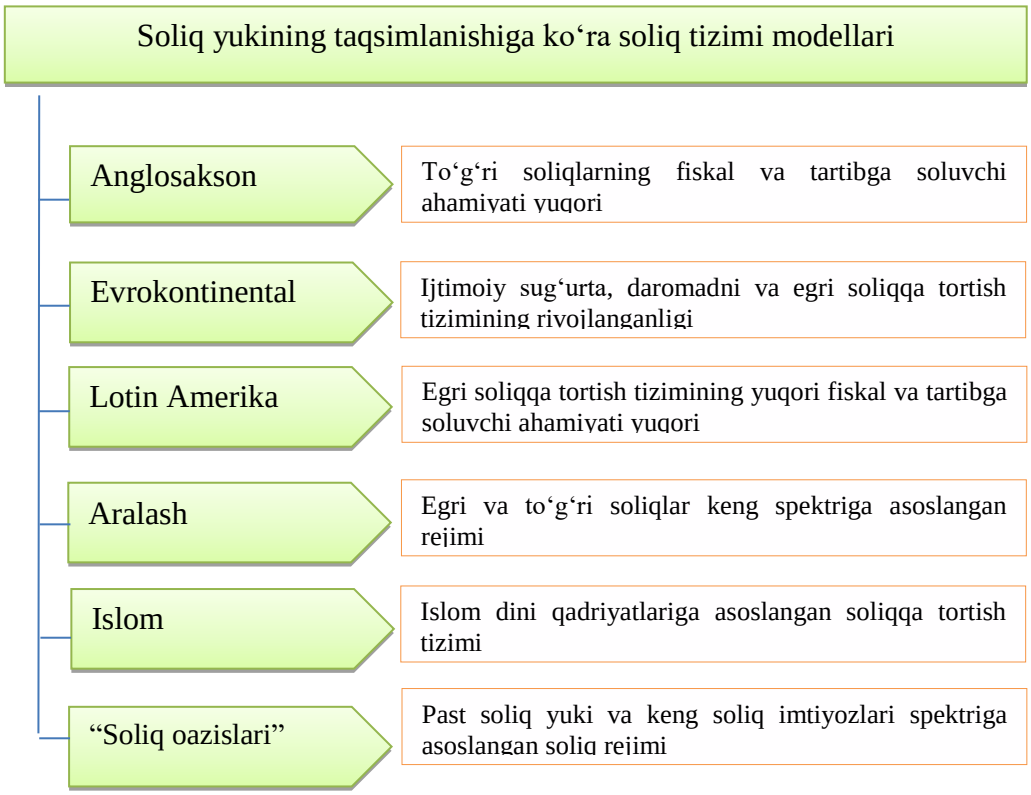

19-rasm. Soliq yukining taqsimlanishiga ko‘ra soliq tizimi modellari[69]

[69] Расм муаллиф томонидан шакллантирилган.

Anglasakson modelining xususiyatli belgisi soliq tizimi ko‘proq to‘g‘ri soliqlarga tayanadi va soliq yukining asosiy zimmasi soliq to‘lovchilar – jismoniy shaxslarga tushadi. Bu tizim davlatlarida egri soliq (QQS, aksizlar, sotishdan olinadigan soliq)lar ulushi sezilarsiz. Bu modelga – Avstraliya, Italiya, Buyuk Britaniya, Irlandiya soliq tizimlari kiradi.

I.I. Kucherov fikriga ko'ra, Anglosakson modeli (Avstraliya, Buyuk Britaniya, Kanada, AQSH) daromad solig'i bo'yicha asosiy tushumlar bilan tavsiflanadi va bilvosita soliqlarning ulushi kichikligicha qolmoqda.

Shunday qilib, AQShda jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar 40%, ijtimoiy soliqlar 17% va mulk solig'i 10% ni tashkil qiladi.

Buyuk Britaniyada 2017 yilda daromad solig'i 26,2%, QQS - 20,8%, ijtimoiy soliqlar - 18,9% ni tashkil etdi.

Kanadada 2017 yilda daromad solig'i 21,1%, ijtimoiy soliqlar 15%, QQS - 13% edi.

Federal shtatlardagi soliq tizimi alohida qiziqish uyg'otadi. Shunday qilib, AQShda yagona soliq tizimi mavjud emas. Butun shtat uchun yagona soliqlar bilan bir qatorda bir qator shtatlar o'zlarining maxsus soliqlarini joriy qildilar. Bunday maxsus soliqlarni joriy etish, albatta, qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Misol uchun, har bir shtat quyidagi shartlar asosida soliq belgilashi mumkin:

- faqat ushbu davlat bilan sezilarli darajada bog'liq bo'lgan faoliyat soliqqa tortiladi;

– soliq boshqa davlatlarga nisbatan kamsituvchi emas;

– davlat tomonidan ko‘rsatilgan xizmatlardan soliq undirilmaydi;

- va boshqalar.

Soliq bir necha marta soliqqa tortilishiga olib kelmasligi alohida belgilab qo'yilgan.

AQSHda soliqlarning asosiy turlaridan davlat boshqaruvining barcha darajalarida foydalanish mumkinligi alohida xususiyatga ega. Ya'ni, fuqarodan uch marta daromad solig'i undirilishi mumkin: federal budjet foydasiga, mintaqaviy va mahalliy.

AQSh soliq yukining ancha pastligi bilan ajralib turadi. So'nggi 20 yil ichida o'rtacha yuk darajasi 24-26% atrofida o'zgardi. Taqqoslash uchun, Kanadada soliq yuki darajasi 32-35%, Germaniyada taxminan 40%, Fransiyada 45,3%, Shvetsiyada 41%, Buyuk Britaniyada 33,2%, Yaponiyada 30%.

Evrokontinental modelning xususiyatli belgisi soliqli to‘lovlarga kiritish mumkin bo‘lgan ijtimoiy sug‘urtaga ajratmalar ulushining yuqori ekanligidir.

Bu modelga – Germaniya (ijtimoiy sug‘urtaga ajratmalardan tushumlar soliqli daromadlarning 45 foizini tashkil etadi), Niderlandiya, Fransiya, Shvesiya, Norvegiya kabi davlatlar kiradi.

Yevropa soliq tizimi (Avstriya, Belgiya, Germaniya, Niderlandiya, Fransiya, Italiya) yuqori bilvosita soliqqa tortish va ijtimoiy badallarning yuqori ulushi bilan ajralib turadi.

Shunday qilib, Germaniyada yuqori ijtimoiy imtiyozlar tufayli soliq yuki yuqori. 2017 yilda ijtimoiy ajratmalar 38%, daromad solig'i 27%, QQS 19% ni tashkil etdi.

Shveytsariyada jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i 30,7%, ijtimoiy to'lovlar 23%, QQS 12,8% tashkil etdi.

Frantsiyada 2017 yilda daromad solig'i 19%, ijtimoiy soliqlar 37%, QQS - 15,3%, mulk solig'i 9,1% edi.

Italiyada tuzilma quyidagicha ko'rinadi: ijtimoiy sug'urta 30,3%, daromad solig'i 25,8%, QQS 14,4%.

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, ijtimoiy to'lovlar katta bo'lib, 19% dan 38% gacha.

Lotin amerikacha modelning xususiyati iqtisodiyotning inflyatsion omilga tobeligi sezilarli bo‘lgan va undan kelib chiquvchi – egri soliqlar ahamiyati yuqoriligidir. Bu modelga – Boliviya, Peru, Chili kiradi (bu davlatlarda byudjet soliqli daromadlarining 42, 46, 49 foizi egri soliqlar zimmasiga to‘g‘ri keladi).

Lotin Amerikasi soliqqa tortish modeli (Boliviya, Chili, Peru) bilvosita soliqqa tortishning katta ulushi bilan tavsiflanadi, bu ushbu mamlakatlarning yuqori inflyatsiya xarakteristikasi bilan oqlanadi.

Soliq tizimning aralash modelining xususiyati soliq tizimining alohida soliq turi va soliq to‘lovchilari guruhlariga qarab diversifikatsiyalashgan tarkibga egaligidir. Masalan, Italiyada egri soliqlar ulushi kattaligi bilan birga to‘g‘ri soliqlar ulushini ham 36 foiz atrofida ushlab turishga harakat qilinadi. Bu modelga – Italiya, Argentina, Avstriya, Ispaniya, Rossiya kiradi.

Aralash soliq tizimi yuqoridagi tizimlar xususiyatlarining kombinatsiyasi bilan tavsiflanadi. Aralash soliqqa tortish tizimiga Yaponiya misol bo'la oladi. Soliq yig'imlarining tuzilishi anglosakson modeliga o'xshaydi, lekin eng katta ulushni daromad solig'i emas, balki ijtimoiy to'lovlar egallaydi.

Islom an’anasiga mos modelning xususiyati islom moliyasi[70]ga asoslangan davlatlardagi soliq munosabatlari xususiyatlari bilan bog‘liq. Bu guruhga Pokiston, Baxrayn, Quvayt, Indoneziya, Eron, Birlashgan Arab Amirliklari, Saudiya Arabistoni, Malayziya davlatlari kiradi.

“Soliq oazislari” modelining xususiyati shundaki, bu guruh davlatlarida past soliq qo‘llash huquqi beriladi. Ular o‘z navbatida ikki guruhga bo‘linadi:

1) jismoniy shaxslardan to‘g‘ri soliqlar olinmaydigan yurisdiksiyalar. Bularni “toza” soliq bandargohlari yoki soliqsiz yurisdiksiyalar deb ham yuritiladi. Bu mamlakatlarda jismoniy shaxslarning ayrim daromadi va mulklari uchun daromaddan olinadigan soliq, meros va hadya qilingan mollardan, mulkdorchilikdan olinadigan soliqlar qo‘llanilmaydi. Jismoniy shaxslar uchun biznesni yuritishga qat’iy belgilangan bir martalik boj va ro‘yxatga olish yig‘imlari kabi egri soliq mavjud.

To‘g‘ri soliqlar olinmaydigan davlatlarga – Andorra, Bagam, Bermud, Kaymen orollari, Kauri, Vakuati, Terks, Kaykos, Farer orollari kiradi;

2) past darajadagi to‘g‘ri soliqlar olinadigan yurisdiksiyalar. Shaxsiy daromad solig‘i stavkalari ayrim guruh soliq to‘lovchilarga 30 %gacha kamaytirilib qo‘llaniladi, ayrim hollarda soliq stavkasi 10 %dan ortmaydi. Bu “soliq

[70] Ислом молияси – дунёда энг тез ўсаётган тармоқлардан ҳисобланади: охирги 10 йилда активлар йиллик ўсиш суръатлари 15-20 %ни ташкил қилмоқда, 2014 йилда улар активлари қиймати 2 трлн.доллардан ошди/ Чокаев В.В. Исламские финансы: возможности для Российской экономики./ Вопросы экономики, 2015, № 6, с. 106.

oazis”larida stavkalarni boshqa hududlarga nisbatan past stavkada o‘rnatilishi daromad oluvchi soliq to‘lovchilarni bu yerda soliq qonunchiligi bilan o‘zaro “hisob-kitobi”ni o‘z manfaatini ko‘zlab amalga oshirilishiga olib keladi. “....jalb qiluvchi ta’sirga ega bunday sharoitlar shu hududlarning turmush darajasi o‘sishiga olib keladi. Bu guruhga Britaniya, Virjiniya orollari, Kipr, Gibraltar, Vengriya, Isroil, Shveysariya kiradi. Bu guruhni, o‘zining jismoniy shaxslari chet eldan oladigan daromadlari bo‘yicha soliqdan ozod qilinadigan davlatlar ham tashkil etadi: Kosta-Rika, Gonkong, Malayziya, Panama; ....soliq gavaklaridagi davlatlar jismoniy shaxslari uchun soliq hisobotlari yengillashtirilgan, ayrim davlatlarda soliq to‘lamaslik, daromadlarni yashirish jinoiy javobgarlik hisoblanmaydi[71]”.

Xorijiy davlatlar soliq tizimini tasniflashning yuqorida keltirilgan belgilariga ko‘ra guruhlarga turkumlanishi orqali aholi soliqlarining xususiyatli belgilarini ajratish imkonini beradi (15-jadval).

15-jadval

Rivojlangan mamlakatlarda jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimining xususiyatlari[72]

№	Tadqiqot uchun ajratib olingan davlatlar	Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimi belgilari tavsifi
1.	Buyuk Britaniya	Qisman fiskal, daromad solig‘iga asoslangan, markazlashgan, progressiv
2.	Avstraliya	Liberal-fiskal, daromad solig‘iga asoslangan, qisman markazlashgan, progressiv
3.	Germaniya	Qisman fiskal, qisman egri, qisman markazlashgan, progressiv
4.	Fransiya	Qat’iy fiskal, qisman egri, markazlashgan, progressiv
5.	Gollandiya	Qat’iy fiskal, qisman egri, markazlashgan, progressiv
6.	AQSh	Liberal-fiskal, daromad solig‘iga asoslangan, markazlashmagan, progressiv
7.	Yaponiya	Liberal-fiskal, qisman egri, qisman markazlashgan, progressiv
8.	Xitoy	Liberal-fiskal, egri, markazlashgan, progressiv
9.	Xindiston	Qisman fiskal, egri, qisman markazlashgan, neytral
10.	Rossiya	Qisman fiskal, egri, markazlashgan va neytral
11.	Pokiston	Qat’iy fiskal, egri, markazlashgan, progressiv
12.	Malayziya	Qat’iy fiskal, daromad solig‘iga asoslangan, markazlashmagan, neytral

Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimi yuqori darajada ijtimoiy tavsifga egadir.

Soliqqa tortish tizimining ijtimoiy tavsifi birinchidan, progressiv soliqqa

[71] F.Sh.Shamsutdinov, Sh.F.Shamsutdinova. Chet mamlakatlar soliq tizimi. Darslik. T.: Fan va texnologiya, 2011, 21-b.
[72] Rasm muallif tomonidan shakllantirilgan.

tortish tizimi sharoitida kam daromadli soliq to‘lovchilar guruhi uchun belgilangan stavkalar bilan yuqori stavkalar o‘rtasidagi keskin tafovutning amal qilishida kuzatiladi. Ikkinchidan, progressiv soliqqa tortish rejimi uchun amal qiladigan daromadlar miqdorining keng diapazonini amal qilishi bilan izohlanadi. Uchinchidan, past darajadagi aholi uchun ijtimoiy tavsifdagi imtiyozlar tizimi amal qilib, ijtimoiy muhim faoliyat turlarini qo‘llab quvvatlash tizimi amal qiladi.

Iqtisodi rivojlangan mamlakatlarda aholini soliqqa tortish tizimida turli miqdordagi soliq imtiyozlari tizimi amal qilib, bu avvalo ijtimoiy muhim maqsadlarni samarali realizatsiya qilish bilan bog‘langandir. Ijtimoiy tavsifdagi soliq imtiyozlarining sezilarli ulushi daromad solig‘i bo‘yicha taqdim etilgandir. Chunki daromad solig‘i ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni fiskal instrumentlar vositasida tartibga solishda nisbatan yuqori darajadagi regulyativ salohiyatga egadir.

Garvard universiteti ekspertlari U. Xassi va D. Lyubik tomonidan ishlab chiqilgan “Xalqaro soliq kodeksi” deb nomlanuvchi BMTning xalqaro soliq dasturiga muvofiq Sharqiy va Markaziy yevropadagi postsotsialistik davlatlar milliy soliq tizimi konstruksiyasi va faoliyat prinsipida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i turli darajadagi byudjetlarga daromadni shakllantirish emas, balki ijtimoiy adolatlilik mezonlariga yo‘naltirilishi maqsaga muvofiqligi ta’kidlangan.

Natijada hozirgi sharoitda tekis (proporsional) shkala amal qiladigan mamlakatlar qatoriga Rossiya Federatsiyasi, Gruziya, Estoniya, Latviya, Ukraina, Chexiya, Slovakiya, Ruminiya, Qozog‘iston kabi mamlakatlar kirib, ularda tekis (proporsional) shkala asosidagi soliqqa tortish rejimi amal qilmoqda. Ushbu mamlakatlardagi tekis (proporsional) shkalaga asoslangan soliqqa tortish rejimining amal qilishini bir qator ob’ektiv va sub’ektiv omillar bilan izohlash mumkin:

Birinchidan, aholining daromadlilik darajasi past bo‘lgan mamlakatlarda nisbatan past soliq yukiga asoslangan stavkalar asosida soliqqa tortish tizimi amal

qilib, shaxsiy tasarrufidagi daromadning asosiy qismi iste’mol xarajatlariga sarflanishi ta’minlanadi.

Ikkinchidan, o‘tish davriga xos ziddiyatlar tufayli aholining nisbatan past daromadliligi aholi ijtimoiy qatlamlari o‘rtasida daromadlar tengsizligining yuqori tafovuti kuzatilmaydi. Bu tekis (proporsional) shkalaga asoslangan soliq stavkalari asosida daromadlar tengsizligi darajasini kuchayish riskini keskinlashtirmaydi.

Uchinchidan, iqtisodiyotdagi tizimli islohotlar natijasida investitsiya resurslariga bo‘lgan ehtiyojni ta’minlash maqsadida tekis (proporsional) shkala asosida soliqqa tortish hisobiga ichki jamg‘arish normasi rag‘batlantiriladi. Bu fiskal mexanizm orqali investitsiyalarni jalb qilishni rag‘batlantirishning samarali usuli sifatida amaliyotda o‘z tasdig‘ini topgan.

Ma’lumki, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ida progressiv soliq stavkalari rivojlangan mamlakatlar amaliyotida keng qo‘llaniladi. Hattoki, ayrim mamlakatlarda eng past ko‘rsatkichga ega bo‘lgan daromad soliqdan to‘liq ozod qilingan. Bunda soliqqa tortilmaydigan minimum, ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan tovarlar va xizmatlar minimal xajmining qiymatiga ekvivalent shaklida belgilangan. Masalan, AQShda nollik stavkalar yillik daromadi 8450 dollar miqdoridagi daromadlarga nisbatan joriy etilgan. Shvesiyada esa 306000 shved kronasi, Shveysariyada 16100 frank, Avstriyada 10000 yevro, Irlandiyada 5210 yevro, Ispaniyada 2400 yevro, Norvegiyada 36000 norveg kronasi miqdoridagi daromadga nisbatan nollik stavka belgilangan[73].

Yuqoridagi soliqqa tortish tizimlaridan tashqari, o'z hududida imtiyozli rejimlarni o'rnatadigan davlatlar mavjud bo'lib, ular davlatning butun hududiga ham, uning bir qismiga ham taalluqli bo'lishi mumkin.

Imtiyozli rejimlarni o'rnatuvchi davlatlarni quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin[74]:

[73] Информационный интернет-ресурс «Налоги». Точка доступа URL: http://www.netnalogu.ru/$;
[74] Кузнецова О. Н. Международные налоговые отношения: проблемы и перспективы развития // Молодой ученый. – 2018. – №21.– С. 78

- soliqlar darajasi normal bo‘lgan davlatlar, soliq tizimida yashirin imtiyozli soliq solish rejimlari mavjud;

- soliqlarning me'yoriy darajasi va umumiy imtiyozli soliqqa tortish rejimlariga ega bo'lgan davlatlar;

- soliqqa tortishning past yoki nol darajasiga ega bo'lgan davlatlar, offshorlar deb ataladi (ular "soliq jannatlari" deb ham ataladi).

Birinchi toifaga soliqlarning normal darajasi bo'lgan davlatlar kiradi, ammo imtiyozli rejimlarning siri shundaki, ular faqat ayrim kompaniyalar yoki jismoniy shaxslar uchun mavjud. Bunday hollarda, iqtisodiyot uchun nomaqbul oqibatlarga olib kelmaslik uchun imtiyozli rejim ayniqsa reklama qilinmaydi.

Ikkinchi toifaga imtiyozli rejimlar yashirin bo‘lmagan, balki muayyan faoliyat turlari bilan shug‘ullanuvchi fuqarolar va korxonalarga soliq imtiyozlarini ochiq kafolatlaydigan davlatlar kiradi. Bunday davlatlar, qoida tariqasida, mamlakatda qulay investitsiya muhitini yaratish, iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarini rag'batlantirish, aholi bandligini va ishbilarmonlik faolligini oshirish maqsadlariga asoslanadi.

Uchinchi toifa - soliqqa tortishning past darajasi budjetga ko'proq to'lovchilarni jalb qilish va shu bilan xarajatlarni qoplash istagi bilan bog'liq bo'lgan davlatlar.

Davlatlar - "soliq jannatlari" (offshorlar) ikkita asosiy guruhga bo'linishi mumkin:

– daromad solig‘i darajasi past (5% ichida) bo‘lgan davlatlar (Niderlandiya Antil orollari, Jersi, Gernsi, Men, Antigua, Barbados, Grenada, Sent-Vinsent);

– daromad solig‘i stavkalari nolga teng bo‘lgan davlatlar, ularda soliq yurisdiktsiyasidan foydalangan holda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish huquqi uchun har yili qat’iy belgilangan yig‘im to‘lash talab etiladi (Bagama orollari, Bermud orollari, Kayman orollari, Nauru orollari, Vanuatu). Jismoniy shaxslar uchun Andorra va Monako nol shaxsiy daromad solig'i stavkasini taklif qiladi.

Qoida tariqasida, offshor kompaniyalar kichik orol davlatlari (Antigua va Barbuda, Bermuda, Seyshel orollari Respublikasi, Yamayka va boshqalar) yoki materik mamlakatlari (Andorra, Gibraltar, Lixtenshteyn, Lyuksemburg, Monako va boshqalar).

Bunday shtatlarda kompaniyalar faoliyatiga oid ma'lumotlarning maxfiyligi rejimi o'rnatilgan. Kam soliqli davlatlar soliqlarni kim va qanday to'lashini hal qilishda turlicha yondashadilar. Ba'zida imtiyozli soliqqa tortish muayyan faoliyat turi bilan bog'liq.

Bunday soliqqa tortish modellari boshqa davlatlar tomonidan noaniq xarakterlanadi. Qoida tariqasida, bunday soliq tizimi adolatsiz raqobat tufayli jahon hamjamiyatining boshqa ishtirokchilari tomonidan salbiy xarakterlanadi.

9.2-§. Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish amaliyoti

Barcha davlatlarda ham jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlardan biru bu jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idir. Ayrim davlatlarda ushbu soliq turini individual daromadlardan olinadigan soliq deb atashadi.

Amerika Qo‘shma Shtatlarida daromad solig‘i Amerika budjetiga soliq tushumlari tarkibining 50% dan ortig‘ini tashkil qiladi. Qizig‘i shundaki, daromadlar bu yerda ham federal darajada (federal daromad solig‘i), ham shtatlar darajasida (shtat soliqlari) va kichikroq yurisdiksiyalar (mahalliy soliqlar) - okruglar yoki shaharlar darajasida soliqqa tortiladi.

Federal darajada, yetti bosqichli shaxsiy daromad solig‘i shkalasi mavjud bo‘lib, u bitta subyektga nisbatan qo‘llanilishi mumkin. Bundan tashqari, turmush o‘rtoqlar birgalikda yoki alohida deklaratsiya topshirishlari mumkin. Davlat g‘aznasiga tushishi kerak bo‘lgan to‘lovlar miqdori fuqaroning daromadi, uning oilaviy ahvoli, mavqei, daromad manbai va yashash joyidan kelib chiqqan holda belgilanadi - yillik daromadi 10 foizdan 37 foizgacha ushlab qolinadi: yillik daromadi 11 ming dollardan kam bo‘lgan subyekt uchun 10 foizlik stavka, daromadi 578 126 dollardan ortiq subyektlar uchun – maksimal stavka qo‘llaniladi.

Agar turmush o‘rtoqlar bitta deklaratsiya topshirishsa, ular 693 751 AQSH dollaridan oshgan summaning 37 foizini to‘laydilar.

Soliq mehnatdan olinadigan daromaddan (ish haqi, mukofotlar, kompensatsiyalar), kapital o‘sishidan olingan daromaddan (mulkni, aktivlarni sotishdan), kapital egalik qilishdan olinadigan passiv daromaddan (foizlar, dividendlar, royaltilar), ijara to‘lovlaridan, shuningdek o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar, shu jumladan xususiy tadbirkorlar va sheriklik a’zolari daromadlaridan undiriladi. Shtatlarga kelsak, ularning aksariyati, Alyaska, Florida, Nevada, Janubiy Dakota, Texas, Vashington va Vayomingdan tashqari, davlat daromad solig‘ini undiradi, masalan, Tennessi va Nyu-Xempshir shtatlari esa faqat dividendlar va foizlar uchun soliq undiradilar.

Xitoyda jismoniy shaxslar daromad solig‘ining progressiv shkalasi boshqacha tuzilgan:

• yiliga 36 ming yuandan oshmaydigan daromad (taxminan 5 ming dollar) 3% minimal stavkada soliqqa tortiladi;

• 36-144 ming yuangacha daromadlar 10% lik stavkada;

• 144 mingdan 300 ming yuangacha - 20%;

• 300 mingdan 420 ming yuangacha - 25%;

• 420 mingdan 660 minggacha - 30%;

• 660 mingdan 960 minggacha - 35%;

• yiliga 960 ming yuan(taxminan 132 ming dollar)dan ortiq daromad maksimal - 45% stavkada soliqqa tortiladi.

Soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor - 5 ming yuan.

Xitoyda daromad solig‘ini to‘lash tizimida bir qiziq jihat bor: bir necha yil oldin ushbu davlatda daromad solig‘ini yillar bo‘yicha hisoblashning kumulyativ usuli (yil boshida soliq miqdori kamroq bo‘ladi va oxirigacha ortadi) qabul qilingan

Bu quyidagicha sodir bo‘ladi: daromad yil davomida qo‘shiladi, oylik chegirmalar va ilgari to‘langan daromad solig‘i summasi esa har oy olib tashlanadi. Ya’ni, agar yanvar oyi uchun daromad solig‘ini hisoblash uchun ish haqi

miqdoridan soliqqa tortilmaydigan minimum (5 ming yuan) va boshqa chegirmalarni (agar mavjud bo‘lsa) olib tashlash va tegishli foiz stavkasiga ko‘paytirish kerak. Fevral oyi uchun ham shunga o‘xshash: birinchi navbatda yanvar va fevral oylari uchun daromadlar qo‘shiladi va barcha oylik chegirmalarni va yanvar oyi uchun to‘langan daromad solig‘i ayrilib, qolgani to‘lanadi. Ya’ni o‘sib boruvchi yakun bo‘yicha soliq hisoblanadi.

Fransiya davlatida mahalliy tizimning muhim xususiyati shundaki, soliq har bir fuqarodan alohida emas, balki uy xo‘jaligidan hisoblab chiqiladi, bu ko‘p hollarda oila birliklarini bildiradi. Bularga klassik oilalar (er, xotin, bolalar) va shaxslar, masalan, bevalar va alohida yashaydigan boshqa shaxslar kiradi. Bundan tashqari, Fransiyada ham, undan tashqarida ham barcha uy xo‘jaliklarining daromadlari, jumladan, pensiya va bank depozitlari bo‘yicha foizlar hisobga olinadi

Qonunga ko‘ra, 11294 yevrodan past bo‘lgan uy xo‘jaliklari daromadlari hozirda soliqqa tortilmaydi. 11294 dan 28 797 yevrogacha - 11%, 28797 dan 82341 yevrogacha - 30%. 82341 dan ortiq va 177106 yevrogacha - 41%. Eng yuqori daraja - 177106 yevrodan ortiq daromad 45% stavkada soliqqa tortiladi.

Bu, masalan, 40000 yevro daromaddan soliq to‘g‘ridan to‘g‘ri 12 000 yevro (30% stavka) bo‘ladi degani emas. Soliq bazasi qanday shakllantiriladi? Bir qator omillar hisobga olinadi va ularning birinchisi - oila tarkibi. Barcha daromadlar qo‘shiladi va oila a’zolari soniga bo‘linadi (er-xotinlar - 2, bolalar - har 0,5). Aytaylik, to‘rt kishidan (er, xotin va ikki bola) bir xil 40 000 yevro daromadga ega bo‘lgan uy xo‘jaligi uchun 3 umumiy koeffitsiyent bo‘ladi. Keyin umumiy daromad 3 ga bo‘linadi va soliq bazasini yoki oilaning o‘rtacha jon boshiga daromad olinadi - 40 000: 3 = 13 333 evro. Shunday qilib, 0 dan 11 294 yevrogacha bo‘lgan miqdor 0% stavkada soliqqa tortiladi. Qolganlari (bu 2039 yevro) 11% stavkada, ya’ni 224,29 yevro. Ushbu yakuniy miqdor oila a’zolari soniga ko‘paytiriladi. Natijada mazkur uy xo‘jaligi uchun umumiy soliq 672,87 yevroni tashkil etadi..

Ma’lumki, "uy xo‘jaligi" tarkibi qanchalik kichik bo‘lsa, daromad solig‘i shunchalik yuqori bo‘ladi va aksincha. Shuni ta’kidlashni istardikki, bir qator fransuz xarajatlari to‘liq soliqqa tortilmaydi va alohida formulalar yordamida hisoblab chiqiladi. Bunga bolalarni qo‘llab-quvvatlash, bolalar uchun maktab to‘lovlari, siyosiy tuzilmalarga, boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega tashkilotlarga xayr-ehsonlar (ma’lum miqdorda), pensiya jamg‘armalari va boshqalar kiradi.

E’tibor bering, soliq deklaratsiyasini topshirishning kechikishi, shuningdek undagi noto‘g‘ri ma’lumotlar juda nozik jarimalarga olib kelishi mumkin. Shunday qilib, deklaratsiyani topshirish muddatini kechiktirish soliq to‘lovi miqdorini oyiga 0,75% ga oshirishga sabab bo‘ladi.

Germaniyada daromad solig‘i ikki kichik turga bo‘linadi: xizmatchilar va yollanma xodimlar uchun (Lohnsteuer), shuningdek, yakka tartibdagi tadbirkorlar, frilanserlar, advokatlar va shifokorlar, agar ular o‘z amaliyotiga ega bo‘lsa (Einkommensteuer) uchun qo‘llaniladi. Soliq miqdorini hisoblashda soliq toifasi, soliq imtiyozlari, ijtimoiy sug‘urta badallari, birdamlik uchun qo‘shimcha to‘lov va cherkov solig‘i hisobga olinadi.

Ko‘p sonli soliq imtiyozlari va istisnolar tufayli o‘rtacha soliq stavkasi odatda 45% ga yetmaydi. Yiliga 11 604 yevrodan kam daromad (taxminan 12,5 ming dollar) bo‘lsa, daromad solig‘i olinmaydi. Bundan tashqari, progressiv shkala quyidagicha: 11604 - 17005 yevro miqdoridagi daromad 14% dan 24% gacha, 17 006 yevrodan 66760 yevrogacha - 24% dan 42% gacha, 66761 yevrodan 66727 yevrogacha - 42% soliqqa tortiladi. Yillik daromadi 277826 yevrodan oshsa, maksimal 45% stavka qo‘llaniladi. Investitsion daromadga kelsak, bu yerda soliq tizimi 25% muqobil soliq stavkasini ta’minlaydi.

Yevropa mamlakatlari orasida eng yuqori daromad solig‘idan biri Buyuk Britaniyada: bu yerda daromad solig‘i 60% gacha yetishi mumkin. Soliq olinmaydigan minimal daromad - 12570 funt sterlinggacha. 20% miqdoridagi asosiy stavka ushbu miqdordan ko‘proq daromad oladigan fuqarolar tomonidan to‘lanadi (yiliga 12 571 funt sterlingdan 50 270 funtgacha). 50,271 funt sterlingdan ko‘p maosh oladiganlar uchun stavka 40%, 125140 funt sterlingdan ko‘proq

daromad oladiganlar uchun stavka 45% bo‘ladi. Daromad solig‘ining maksimal stavkasi 60% ga yetishi mumkin - agar fuqaro yiliga 100 ming funt sterlingdan ko‘proq pul oladigan bo‘lsa, u o‘z daromadi va ushbu summa o‘rtasidagi farqning qo‘shimcha foizini ham to‘lashi kerak. Yaqin vaqtgacha maksimal soliq to‘lanadigan daromad chegarasi 150 ming funt sterlingni tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yil oxirida Britaniya g‘aznachiligi limitni pasaytirib, 2028 yilgacha muzlatib qo‘yishini ma’lum qildi.

Italiyada, 2024 yil holatiga ko‘ra, daromad solig‘ining to‘rtta toifasi (IRPEF) yiliga har xil stavkalarga ega:

• 15 000 yevrogacha daromad olganda - 23%;

• 15 001 dan 28 000 yevrogacha - 25%;

• 28 001 dan 55 000 yevrogacha - 35%;

• 55 000 yevrodan ortiq - 43%.

Soliq stavkasini oshirishi mumkin bo‘lgan qo‘shimcha to‘lovlar ham mavjud. Bularga, xususan, mintaqaviy qo‘shimcha to‘lov kiradi: yashash joyiga qarab 1,23% dan 3,33% gacha. Shuningdek, munitsipalitetga qarab 0,5% gacha bo‘lgan munitsipal qo‘shimcha to‘lov.

Progressiv soliq stavkalaridan tashqari, Italiyada to‘lanadigan soliq miqdorini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin bo‘lgan imtiyozlar va chegirmalar tizimi mavjud. Individual chegirma - Italiyaning barcha aholisi uchun 730 yevro. Oila a’zolari uchun chegirmalar - soliq to‘lovchi bilan yashaydigan har bir oila a’zosi uchun 400 yevro. Bolalar uchun chegirmalar - 18 yoshgacha bo‘lgan har bir bola uchun 800 yevro (agar ular universitetda o‘qiyotgan bo‘lsa, 24 yoshgacha).

Apennin orollarida juda keng chegirmalar tizimi mavjud. Buning yordamida xarajatlarning bir qismini qoplash mumkin: tibbiy xizmatlar, dori-darmonlar va tibbiy sug‘urta xarajatlarining 19 foizi, birinchi uy uchun ipoteka bo‘yicha to‘langan foizlarning 19 foizi, uy-joy ijarasining 19% (ma’lum chegaragacha), shuningdek, universitet, aspirantura yoki kasbiy kurslarda o‘qish xarajatlarining 19%.

Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bo‘yicha soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor qonuniy ravishda belgilangan holda, qoida tariqasida, ham yosh, ham ijtimoiy guruhlar bo‘yicha, shuningdek, to‘lovchining oilaviy ahvolini hisobga olgan holda farqlanishi mumkin.

Xalqaro soliq amaliyotida soliq solinmaydigan minimal miqdor ikki shaklda taqdim etilishi mumkin:

1) soliqqa tortiladigan daromaddan ma’lum bir qat’iy miqdorni chegirib tashlash (Argentina, Ispaniya, Finlyandiya, Fransiya);

2) soliq to‘lovchining daromadini ma’lum miqdordan boshlab soliqqa tortish (bu summadan past daromadga (soliq solinmaydigan minimal), nol stavka qo‘llaniladi) (Germaniya).

Soliqqa tortilmaydigan minimumning qiymatini aniqlashga yondashuvlar mamlakatlarda[75] tarixiy bosqich yoki rivojlanish bosqichiga va ushbu davrda hal qilingan ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarning ustuvorligiga qarab farqlanadi. Ayrim xorijiy davlatlarda jismoniy shaxs daromadlarining faqat bir qismi, ya’ni qonuniy chegirmalar va soliq imtiyozlari, shu jumladan soliqqa tortilmaydigan minimum chegirilgandan keyin uning ixtiyorida qoladigan daromad soliqqa tortiladi. Rivojlangan mamlakatlarda soliq solinmaydigan eng kam miqdor - bu belgilangan eng kam yashash darajasining miqdori. Turli mamlakatlarda aholi daromadlarini soliqqa tortish yondashuvlari har xil bo‘lishi mumkin, ammo daromad solig‘i yashash minimumidan oshmaydigan miqdordan undirilmaydi. Misol uchun, Buyuk Britaniyada vaqt sinovidan o‘tgan barqaror va hayotiy tizim mavjud. Har bir rezident soliqqa tortilmaydigan minimumga haqli va undan soliq olinmaydi. Daromad solig‘i bo‘yicha chegirma miqdori har bir moliyaviy yilda narx darajasini hisobga olgan holda ko‘rib chiqiladi. Mazkur davlatda yiliga 9000 funt sterlingga teng miqdorda daromad soliqqa tortilmaydi. Daromad solig‘i yagona stavka bo‘yicha emas, balki daromad manbaiga qarab undiriladi. Aholining barcha qatlamlari daromadlari, ularning turlari, chegirmalar va imtiyozlarni hisobga oladigan soliq tizimi mexanizmining yaxshi muvofiqlashtirilgan ishiga Buyuk

[75] Алиев Б.Х., Мусаева Х.М. Налоговые системы зарубежных стран: учебник. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013

Britaniyada jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish tajribasi misol bo‘la oladi. Ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan soliqqa tortishning progressiv shkalasi eng samarali hisoblanadi: daromad qancha ko‘p bo‘lsa, uning katta qismi soliq shaklida olib qo‘yiladi. Soliqqa tortishning progressiv shkalasidan foydalanish tekis shkalaga qaraganda yuqoriroq stavkalarni nazarda tutadi, lekin bunday shkala bilan birgalikda yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, soliqqa tortilmaydigan minimum ham mavjud.

Ayrim xorijiy davlatlarda soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor odatda yashash minimumidan oshadi. Soliqqa tortilmaydigan minimumning eng kam miqdori ko‘pincha eng kam yashash minimumi asosida hisoblanadi (16-jadval).

16-jadval.

Xorijiy davlatlarda daromad solig‘i stavkalari va soliqqa tortilmaydigan minimum miqdorlari[76]

№	Xorijiy davlatlar nomi	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i stavkalari	Soliqqa tortilmaydigan minimum miqdorlari
1	Avstriya	36-50	11 000 yevrogacha
2	Argentina	35	10 000 pesogacha (1250 dollar)
3	AQSh	35-39,6	5500-10000 dollargacha
4	Buyuk Britaniya	20-45	9000 funt sterlinggacha
5	Braziliya	15-27,5	5300 dollargacha
6	Germaniya	14-45	l kishi uchun yiliga 9 744 yevro yoki er-xotin uchun 18 816 yevro.
7	Ispaniya	24-51	22 000 yevrogacha
8	Litva	23	Oylik 600-645 yevro
9	Singapur	20	16 000 AQSh dollari
10	Ukraina	18	17 grn. Ayrim hollarda 1342 grn.
11	Fransiyada	45	5 875 yevro miqdoridagi daromadi daromad solig‘idan ozod qilingan (er-xotin uchun 11 750 yevro miqdorida).
12	Filliandiya	17-31,7	10 000 yevrogacha
13	Qozog‘iston	10	Oyiga 48300 tenge
14	Yaponiya	5-45	97500 ienadan 4796000 ienagacha

[76] https://visasam.ru/emigration/vybor/nalogi-v-mire.html

Masalan Avstriya davlatida yiliga 11 000 yevrogacha olingan daromad soliqqa tortilmaydi. Argentinada 10 000 pesoga (1250 dollar) teng bo‘lgan summa soliqqa tortilmaydi. Amerika Qo‘shma Shtatlari (AQSh)da 65 yoshgacha bo‘lgan yolg‘iz kishilar (soliq to‘lovchilar) uchun soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor yilda 5500 dollarni tashkil qiladi. Mazkur davlatda deklaratsiyani birgalikda to‘ldiruvchi turmush o‘rtoqlar uchun soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor - 10 000 AQSh dollarini, turmush o‘rtog‘i bo‘lmagan, lekin farzandlarini tarbiyalayotgan yoki ota-onasini boqayotgan oila boshlig‘i uchun esa - 7150 dollarni tashkil etadi. Shuning bilan birgalikda AQShning turli shtatlarida soliqqa tortilmaydigan minimal miqdori har xil bo‘lishi mumkin. Braziliya davlatida yiliga 5300 AQSh dollarigacha daromad soliqqa tortilmaydi. Germaniya davlatida soliqqa tortilmaydigan minimum l kishi uchun yiliga 9 744 yevro yoki birgalikda soliq to‘laydigan er-xotin uchun 18 816 yevroni tashkil etadi. Ushbu davlatda soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor narxning oshishi va iqtisodiyotdagi inflyatsiya jarayonlari tufayli doimiy ravishda o‘zgartiriladi.

Ispaniya daavlatida 22 000 yevrogacha bo‘lgan daromadlar soliqqa tortilmaydi. Fransiyada jismoniy shaxsning yiliga 5 875 yevro miqdoridagi, er-xotin uchun esa 11 750 yevro miqdoridagi daromadi soliqdan ozod qilingan. Finlyandiya fuqarolari 10 000 yevrogacha miqdordagi daromaddan soliq to‘lamaydi. Litva davlatida mamlakat aholisining mehnat qobiliyatining turli arajalari uchun tegishli soliqqa tortilmaydigan daromad miqdori (NPD) ajratiladi. Agar mehnatga layoqatlilik darajasi 0% dan 25% gacha bo‘lsa yoki ular pensiya yoshiga yetgan va yuqori darajadagi alohida ehtiyojlar yoki jiddiy nogironlik darajasiga ega bo‘lgan shaxslar bo‘lsa, NPD 645 yevroni tashkil qiladi. Agar mehnat qobiliyati darajasi 30% dan 55% gacha bo‘lsa yoki ular pensiya yoshiga yetgan va o‘rta yoki past maxsus ehtiyojlar darajasi yoki o‘rtacha yoki o‘rtacha nogironlik darajasiga ega bo‘lgan shaxslar bo‘lsa, NPD - 600 yevro. Litvada mehnat qobiliyatining foiz darajasiga bo‘linishdan tashqari, soliq imtiyozlarini belgilashda jismoniy shaxsning daromadlari miqdoriga e’tibor beriladi. Hajmidan kelib chiqib, ikkita NPD dan qaysi biri qo‘llanilishi aniqlanadi: oylik yoki

maksimal yillik. Oylik NPD ish bilan bog‘liq daromadi eng kam oylik ish haqining 1 baravaridan oshmaydigan jismoniy shaxsga nisbatan qo‘llaniladi. 2021-yilda eng kam oylik ish haqi 607 yevroni tashkil etgan. Shunday qilib, amaldagi oylik NPD 350 yevroni tashkil qiladi. Yillik daromadi yuqori bo‘lgan aholi uchun maksimal yillik NPD qo‘llaniladi. 2021 yil uchun bu 4200 yevro. Shunday qilib, eng kam oylik ish haqi 607 yevro bo‘lsa, maksimal yillik NPD 7274 yevroni tashkil qiladi. Yillik NPD 369 yevro yillik daromadi 6660 yevrodan oshmaydigan rezidentlarga tegishli.

Bugungi kunda dunyoda eng rivojlangan mamlakatlar qatorida tilga olinayotgan Singapur davlatida nol darajadagi soliq stavkasi faqat yillik daromadi 16 000 AQSh dollaridan oshmaydigan fuqarolarga nisbatan qo‘llaniladi. Yana bir rivojlangan va soliqqa tortish amaliyotida eng yuqori progressiv stavka qo‘llaniladigan davlatlardan bir bo‘lgan Yaponiyada soliq chegirmalari (soliqqa tortilmaydigan miqdorlar) daromad miqdoriga qarab belgilangan: Masalan: 17-jadval.

17-jadval.

Yaponiyada daromad solig‘idan chegirmalar[77]

Yillik daromad miqdori	Soliq stavkasi	Chegirma miqdori
1949000 iena gacha	5%	0 iena
1950000-3299000 iena	10%	97500 iena
3300000-6949000 iena	20%	427500 iena
6950000-8999000 iena	23%	636000 iena
9000000-17999000 iena	33%	1536000 iena
18000000-39999000 iena	40%	2796000 iena
40000000 iena dan yuqori	45%	4796000 iena

Bugungi kunda siyosiy va harbiy jihatdan notinch bo‘lgan, budjet mablag‘larining asosiy qismi harbiy harakatlarga sarf bo‘layotgan Ukrainada ham 2023 yilda soliqqa tortilmaydigan minimal miqdor 17 grn.ga teng. Ukrainada mehnatga layoqatli kishi uchun yashash minimumi oyiga 2684 grn.ni tashkil qiladi.

[77] https://emigranto.ru/strany-azii/iaponiia/nalogovaia-sistema-iaponii.html

Markaziy Osiyoda bizga qo‘shni bo‘lgan davlatlardan biri bo‘lgan Qozog‘iston Respublikasida barcha uchun (imtiyozli alohida shaxslardan tashqari) oylik hisob-kitob ko‘rsatkichi (OHK)ning 14 baravari miqdorida oylik standart chegirma (soliqqa tortilmaydigan minimum) har bir kalendar oyi uchun qo‘llaniladi. Kalendar yili uchun uning umumiy miqdori amalda bo‘lgan oylik hisob-kitob ko‘rsatkichining 168 baravaridan oshmasligi kerak. Ma’lumot uchun 2023 yilda Qozog‘istonda oylik hisob-kitob ko‘rsatkichi (OHK) miqdori 3450 tenge bo‘lib, uning 14 baravari miqdoridagi standart chegirma (soliqqa tortilmaydigan minimum) 48300 tenge bo‘ladi.

Musulmon davlatlarida bugungi kunga qadar garchi u soliq hisoblanmasada, musulmonlar uchun farz bo‘lgan ibodat sifatida zakot berishda ham zakot berilmaydigan daromadning yillik eng kam miqdori (85 gramm tilloning narxi miqdorida) belgilab qo‘yilgan. Ya’ni qachonki, kishilar zarur ehtiyojidan tashqari bir yil davomida 85 gramm tilloning narxiga teng va undan ortiq mablag‘ga yoki ushbu qiymatdagi savdo-tijorat moliga (masalan 2023 yilda 1 gramm tilloning o‘rtacha narxidan kelib chiqib hisoblaganda 35 700 000 so‘mga) ega bo‘lganda jami mablag‘ining qirqdan biri (2,5 foizi) ni zakot niyatida kambag‘al va faqirlarga beradi. Natijada zakot ham aholi o‘rtasida daromadlar tengsizligini kamaytirishga, kam daromadlilarni moliyaviy rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Demak, hatto zakot berishda ham ijtimoiy adolatni ta’minlash maqsadida zakot berilmaydigan daromadning yillik eng kam miqdori belgilangan.

Xorijiy davlatlar tajribasi tahlili shuni ko‘rsatmoqdaki, ushbu mamlakatlarning aksariyati jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining progressiv shkalasidan foydalanadi va ko‘pincha kam ta’minlangan aholi ham soliqdan ozod qilinadi. Shuningdek, progressiv soliqqa tortish shkalasiga ega bo‘lgan mamlakatlarning katta qismida soliqqa tortilmaydigan minimal daromad joriy etilgan. Shunday qilib, bu chora-tadbirlar keng aholi farovonligiga xizmat qiladi, ijtimoiy adolatsizlik va keskinlikni kamaytiradi.

9.3-§. Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslarning ko’chmas mulklarini soliqqa tortishning o‘ziga xos jihatlari

Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslarning ko‘chmas mulkiga solinadigan soliq asosan mahalliy hisoblanadi. Ushbu turdagi soliqni budjetni to'ldirishning adolatli manbai sifatida aniqlash mumkin, chunki soliq to'lovchilar munitsipal imtiyozlardan faol foydalanuvchi hisoblanadi. Ko'chmas mulk egalari soliq to'lash orqali budjetni to'ldirish evaziga infratuzilmani rivojlantirishga hissa qo'shadilar.

Chet elda soliq solish ob'ektlari qiymatini shakllantirishning ikkita asosiy tizimi mavjud:

– davlat hokimiyatining turli tarmoqlari organlarining me’yoriy hujjatlari bilan belgilangan doimiy xarajat;

– ko‘chmas mulkni ommaviy baholash yo‘li bilan aniqlanadigan qiymat (kadastr qiymati).

Birinchi raqamli model qiymatni aniqlashning sodda xususiyatlari, bozor o'zgarishlariga eng katta qarshilik, shuningdek, baholash jarayoni narxining iqtisodiy pasayishi bilan tavsiflanadi. Ikkinchi model qimmatroq, ammo u kengroq tarqatishni topishga muvaffaq bo'ldi. Bunday holatning sababi shundaki, birinchi yondashuvda, birinchi navbatda, ko'chmas mulk egalarining aktivlari qiymatidagi farq hisobga olinmaydi. Ikkinchi yondashuvda amalda turli qiymatlarga ega bo'lgan ob'ektlarning o'rtacha qiymati mavjud. Ko'chmas mulk va umuman iqtisodiy vaziyat o'rtasidagi munosabatlarga etarlicha e'tibor bermaydi.

Dunyo mamlakatlarida ko'chmas mulk solig'ini shakllantirish va qo'llash uni to'lovchilar doirasini belgilashda mavjud bo'lgan 3 ta yondashuvdan biri asosida amalga oshiriladi. Ko'chmas mulk egasiga soliq to'lash majburiyatini yuklash eng keng tarqalgan variant hisoblanadi. Ba'zan ijarachilar va ko'chmas mulk foydalanuvchilari soliq to'lovchi sifatida ishlaydi. Masalan, Frantsiyada ikkita soliq mavjud: biri ko'chmas mulkka (egasi soliq to'lovchi), ikkinchisi ko'chmas mulkdan foydalanishga (soliq to'lovchi - mulkdor yoki ijarachi).

Ko'pgina xorijiy mamlakatlarda qo'llaniladigan bir qator umumiy qoidalar mavjudligiga qaramasdan, ularning har birida ko'chmas mulkni baholash amaliyoti o'ziga xos xususiyatlarni namoyish etadi.

Ko'chmas mulkning bozor narxini aniqlash quyidagi uchta yondashuvga asoslanadi:

- tannarx
- daromad
- qiyosiy

Daromad yondashuvi Frantsiya, Buyuk Britaniya va Shveytsariyaning ayrim kantonlarida keng qo'llanilgan. Qiyosiy yoki bozor yondashuvi asosan Yaponiya va AQShda, shuningdek Daniya, Indoneziya, Avstraliya va Shvetsiyada qo'llaniladi. Xarajatga asoslangan yondashuvni amalga oshirish usullarini qo'llash amaliyoti ancha cheklangan (Janubiy Koreya, Kanadaning ayrim hududlari). Ular ko'pincha boshqa usullar bilan birgalikda qo'llaniladi. E'tibor bering, baholash usullarini qo'llash amaliyoti ko'chmas mulk bozorining rivojlanish darajasiga ham bog'liq.

Dunyo mamlakatlarida ko'chmas mulkni baholash soliq solinadigan bazani aniqlashning turli usullariga asoslanadi. Ulardan biri yillik ijaraga asoslanadi (Frantsiya, Avstraliyaning ayrim shtatlari, Belgiya). Ikkinchisi bozor va mulkning baholangan qiymati (Daniya, Yaponiya, AQSh, Avstraliya, Shveytsariya) tomonidan belgilanadigan mulkning kapital qiymati uchun asos yaratadi. Ba'zan soliq bazasi ko'chmas mulk (Shvetsiya) bozor (ijara) qiymati faqat bir qismi hisoblanadi. Umuman olganda, soliq solinadigan bazani aniqlashning beshta yondashuvi mavjud:

– yer uchastkalari yoki obodonlashtirilgan yer uchastkalariga nisbatan bozor qiymatidan kelib chiqqan holda soliq solish;

– yillik ijara stavkasidan kelib chiqib soliq solinadigan bazani hisoblash;

– ob’ektni narx zonalaridan biriga belgilash yo‘li bilan qiymatni aniqlashni o‘z ichiga olgan baholash tizimi, u ma’lum darajadagi xarajat bilan tavsiflanadi va

ushbu zonaga tegishli xususiyatlardan kelib chiqqan holda soliq miqdorini belgilash;

– statistik modellar yordamida soliq solinadigan bazani hisoblash;

– ko‘chmas mulkni jismoniy ko‘rsatkichlaridan kelib chiqib soliqqa tortish.

Soliq stavkalarini belgilash to'g'ridan-to'g'ri qonunchilik va iqtisodiy amaliyotga bog'liq. Jismoniy shaxslarning ko'chmas mulkiga soliq solishning xorijiy amaliyotida soliq stavkalari ikki xil bo'lishi mumkin: qat'iy yoki o'zgaruvchan. Birinchilari davlat organlari tomonidan kiritiladi va soliqqa tortiladigan qiymatning ma'lum bir foizini ifodalaydi. O'zgaruvchan stavkalar turli omillarga bog'liq: ko'chmas mulk narxi (Filippin), foydalanish muddati (Shvetsiya), mulkning joylashuvi (Buyuk Britaniya).

Turli mamlakatlarda mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar odatda aholining zaif qatlamlariga taqdim etiladi. Ammo ko'pincha foyda ko'chmas mulk turiga yoki undan foydalanish turiga qarab beriladi. Ko'chmas mulkni qayta baholash muddatlari ham farq qiladi. Masalan, ob'ekt tannarxini qayta baholash

Ko'chmas mulkni sotish Litva, Finlyandiya, Daniyada kamida 5 yilda bir marta amalga oshiriladi. Kamida 10 yilda bir marta - Shvetsiya, Ispaniya, Italiya, Belgiyada. Shuningdek, dunyoning ko'plab mamlakatlarida (Avstriya, Finlyandiya, Ispaniya, Shvetsiya, Litva) ko'chmas mulk qiymatining favqulodda qayta baholanishi ta'minlanadi, ular iqtisodiy vaziyatda jiddiy o'zgarishlar yuz bergan taqdirda amalga oshirilishi mumkin. Jismoniy shaxslar uchun ko'chmas mulkni soliqqa tortish va baholash bo'yicha xorijiy tajribani tahlil qilishning umumiy natijalari 18-jadvalda keltirilgan.

Aksariyat xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslarning ko'chmas mulkiga solinadigan soliqlar respublika va mahalliy budjetlar umumiy tushumlarining sezilarli qismini tashkil qiladi.

Taqqoslash uchun, Buyuk Britaniyada 2017 yilda jami soliq tushumlari tarkibida jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlar 10,3 foizni (Rossiyada 0,57 foiz) tashkil etgan. AQShda mol-mulk solig'i budjet tizimi daromadlarining 9,58 foizini, Kanadada - 8,32 foizini tashkil qiladi.

18-jadval.

Chet eldagi jismoniy shaxslarning ko'chmas mulklarini baholash va soliqqa tortish

Belgi	Parametr	Davlat
Soliqqa tortish sub'yekti	Soliq to'lovchi - ko'chmas mulk egasi Soliq to'lovchi - ko'chmas mulkdan foydalanuvchi Ikki turdagi soliq: ko'chmas mulk va undan foydalanish uchun	AQSH Buyuk Britaniya Fransiya
Soliqqa tortish ob'yekti	Bo'linmas ob'ekt (yaxshilangan yer) Yer va uni bal banitetini yaxshilash alohida baholanadi	Buyuk Britaniya Avstraliya, Daniya
Soliq organlari va soliq baholovchilarining o'zaro hamkorligi	AQSh soliq organlari va baholovchilarining jamoaviy ishi Faqat davlat mulkini baholash Ispaniya Jismoniy shaxslar tomonidan baholash Davlat organlari tomonidan soliqni va yig'imni hisoblash va undirish	AQSH Ispaniya Rossiya
Ko'chmas mulkni baholashga yondashuvlar	Qiyosiyyondashuv Tejamkor yondashuv Daromadga yondashuv	AQSh, Daniya, kamdan kam Buyuk Britaniya
Soliq bazasi	Asos - bozor qiymati Asos - ko'chmas mulkni ijaraga olish narxi Baholovchi zonalshtirish Statistik modellardan foydalanish Ob'ektning maydoni va joylashuviga bog'liqlik	Daniya, Janubiy Koreya va boshqalar. Frantsiya, Belgiya Buyuk Britaniya, kamdan kam Litvada uchraydi
Soliq stavkasi	Qat'iy belgilangan O'zgaruvchang	Litva, Belgiya Fillipin, Svetsiya va b.q.
Soliqlar soni	Beshta siliq Uchta soliq Ikkita soliq	Gretsiya Daniya Ispaniya

Ko'rinib turibdiki, bu mamlakatlarda soliq mahalliy budjet lar rentabelligiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Xususan, Kanadada mahalliy budjet daromadlarida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i ulushi 40,93 foizgacha, Buyuk Britaniyada 30 foizgacha, Fransiyada 40 foizgacha. Rossiyada bu faqat 8,97% ni tashkil qiladi. Ko'rib chiqilgan mamlakatlarda jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i shahar budjet larining asosini tashkil etadi va infratuzilmani rivojlantirish uchun kuchli dastak bo'lib, investitsiyalarni jalb qilish imkonini beruvchi ishonchli pul oqimini ta'minlaydi.

Rossiya Federatsiyasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i bo'yicha tushumlarning ulushi yuqorida muhokama qilingan xorijiy mamlakatlarga nisbatan juda kichik va jami 1% dan kam.

Yer solig'i jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solish bilan birga Rossiya Federatsiyasi mahalliy budjet larining moliyaviy o'zini o'zi ta'minlash uchun asos bo'la olmadi. Munitsipal budjet lar asosan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va yuqori budjetlardan budjet lararo transfertlar hisobidan to'ldiriladi. Yer solig'i va jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni rivojlantirish orqali mahalliy budjet larning imkoniyatlarini oshirish mumkin. Biroq, hozirgi iqtisodiy sharoitda fuqarolarning mol-mulk solig'i yukini oshirish maqsadga muvofiq emas.

Ko'pgina xorijiy mamlakatlarda mol-mulk solig'i bo'yicha budjet daromadlarining nisbatan yuqori ulushi soliq to'lovchilar uchun soliq yukining sezilarli darajada oshishi bilan birga bo'lmadi (odatda soliq to'lovchining umumiy daromadining 3-5 foizi).

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga xorijiy davlatlar bilan taqqoslanadigan soliqlar miqdori ruslar hayotida uy xo'jaliklari budjetiga jiddiy zarar yetkazishi va soliqlarni to'lash bo'yicha qarz majburiyatlarining oshishiga va sifatning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, ko'chmas mulkni soliqqa tortish va baholash bilan bog'liq bir qator umumiy tendentsiyalarni aniqlash mumkin.

Ko'chmas mulkni kadastr qiymati bo'yicha ommaviy baholash va soliqqa tortish usullarini qo'llaydigan aksariyat xorijiy mamlakatlarga xos bo'lgan jismoniy shaxslarni soliqqa tortish. Bularga, xususan, quyidagilar kiradi:

– soliqqa tortish maqsadida ko‘chmas mulkni baholash asosan bozor ma’lumotlariga asoslanadi;

– real soliq bazasi mol-mulk umumiy bozor qiymatining faqat bir qismini tashkil etadi;

– soliq solinadigan bazaning qiymati ommaviy baholash usullari bilan belgilanadi;

– baholashda o‘xshash ko‘chmas mulkni ma’lum bir hudud chegaralarida sotishni taqqoslash usuli qo‘llaniladi;

– ko‘chmas mulkdan foydalanish turiga qarab turli soliq stavkalarini qo‘llash;

– ko‘chmas mulkni baholash mahalliy hokimiyat organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Jismoniy shaxslarning ko'chmas mulkiga soliq solish bo'yicha xorijiy tajribani tahlil qilish natijasida mol-mulkni soliqqa tortish tizimlari asos bo'lgan quyidagi asosiy qoidalarni shakllantirish mumkin:

– soliq imtiyozlarining samaradorligi (masalan, xayriya tashkilotlarini hadya soliqlarini to‘lashdan ozod qilish, bolalarni meros va hadya soliqlaridan ozod qilish va boshqalar);

– atrof-muhitni muhofaza qilish (masalan, o‘rmonlarni mol-mulk va muomala soliqlaridan ozod qilish);

– uy-joy sotib olish uchun imtiyozlar (masalan, birinchi marta uy sotib oluvchilar tranzaksiya solig'ini to'lashdan ozod qilinadi);

– adolatlilik (masalan, agar huquqlarni topshirish nikoh shartnomasini bekor qilish munosabati bilan amalga oshirilsa, bitim solig‘ining yo‘qligi);

- imtiyozlarni suiiste'mol qilishdan himoya qilish (masalan, o'limdan oldin darhol berilgan ko'chmas mulk merosning bir qismi hisoblanadi).

Tayanch so‘z va iboralar:

Soliq modellari, progressiv va regressiv foiz stavkalari, individual daromad solig‘i, deklaratsiya, chegirma, imtiyoz.

Nazorat savollari:

1. Dunyo amaliyotida qanday soliq modellari mavjud?

2. Daromad solig‘i bo‘yicha imtiyozli rejimlarni o'rnatuvchi davlatlarni qanday guruhlarga bo'lish mumkin?

3. Amerika Qo‘shma Shtatlarida daromad solig‘ini undirishning o‘ziga xos jihatlari nimalardan iborat?

4. Xitoyda jismoniy shaxslar daromad solig‘ini yillar bo‘yicha hisoblashning kumulyativ usuli haqida nimalarni bilasiz?

5. Germaniyada daromad solig‘i qanday turlarga bo‘linadi?

6. Italiyada to‘lanadigan soliq miqdorini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin bo‘lgan qanday imtiyozlar va chegirmalar tizimi mavjud?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Amerika Qo‘shma Shtatlarida daromad solig‘ining federal darajada, necha bosqichli shkalasi mavjud?

A) yetti

B) uch

C) besh

D) ikki

2. Xitoyda jismoniy shaxslar daromad solig‘ining soliqqa tortilmaydigan minimal miqdori qancha?

A) 5 ming yuan

B) 5 yuz yuan

C) 2 ming yuan

D) 10 mimg yuan

3. Fransiya davlatida jisminiy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimning muhim xususiyati nimada?

A) soliq har bir fuqarodan alohida emas, balki uy xo‘jaligidan hisoblab chiqiladi

B) dunyo bo‘yicha soliqqa tortishda eng ko‘p shkala qo‘llaniladi

C) daromad solig‘i stavkasi dunyo bo‘yicha eng yuqori davlat

D) jisminiy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimi eng murakkab bo‘lgan davlat

4. Fransiya davlatida deklaratsiyani topshirish muddatini kechiktirish soliq to‘lovi miqdorini oyiga qancha miqdorda oshirishga sabab bo‘ladi?

A) 0,75%

B) 7,5%

C) 0,7%

D) 0,5%

5. Yevropa mamlakatlari orasida eng yuqori daromad solig‘i stavkasiga ega davlatlardan biri bo‘lgan Buyuk Britaniyada daromad solig‘ining eng yuqori stavkasi necha foizni tashkil qiladi?

A) 60%

B) 45%

C) 70%

D) 55%

6. Italiyada to‘lanadigan daromad solig‘ida barcha aholi uchun (oila a’zosi va bolalar chegirmalaridan tashqari) individual chegirma miqdori necha yevro?

A) 730 yevro B) 400 yevro

C) 800 yevro D) 73 yevro

7. Xalqaro soliq amaliyotida daromad solig‘i bo‘yicha soliq solinmaydigan minimal miqdor necha shaklda taqdim etilishi mumkin?

A) 2 xil B) 3 xil C) 5 xil D) 10 xil

8. Dunyo mamlakatlarida ko'chmas mulk solig'ini hisoblashda ko'chmas mulkning bozor narxini aniqlash nechta yondasuvga asoslanadi?

A) 3 ta B) 5 ta C) 2 ta D) 7 ta

9. Dunyo mamlakatlarida ko'chmas mulkning bozor narxini aniqlashda quyidagi qaysi yondashuvlarga asoslanadi?

A) tannarx; daromad; qiyosiy

B) standart; nostandart

C) qayta baxolash, shartli qiymat, bazaviy qiymat

D) an’anaviy; noan’anaviy

10. Yaponiyada jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ining quyi stavkasi qanday miqdorda belgilangan?

A) 5% B) 10% C) 15% D) 20%

GLOSSARIY-1

Atamaning o‘zbek tilida nomlanishi	Atamaning rus tilida nomlanishi	Atamaning ingliz tilida nomlanishi	Atamaning ma’nosi
Daromad	**Доход**	**Income**	Nafni baholash imkoniyati mavjud bo‘lgan taqdirda va bunday nafni baholash mumkin bo‘lgan darajada hisobga olinadigan pul yoki natura shaklidagi iqtisodiy naf
Foizlar	**Проценты**	**Ininterest**	Ilgari bildirilgan (belgilangan) har qanday daromad, shu jumladan har qanday turdagi qarz majburiyatlari bo‘yicha diskont tarzida olingan daromad (uni rasmiylashtirish usulidan qat’i nazar), shu jumladan pul omonatlari bo‘yicha olingan daromad
Jismoniy shaxslar	**Физические лица**	**Individuals**	O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari, chet davlatlarning fuqarolari, shuningdek fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar
Jismoniy shaxsning yaqin qarindoshlari	**Близкие родственники физического лица**	**Close relatives of an individual**	uning ota-onasi, tug‘ishgan va o‘gay aka-ukalari va opa-singillari, eri (xotini), farzandlari, shu jumladan farzandlikka olinganlar, bobolari, buvilari, nevaralari, shuningdek erining (xotinining) ota-onasi
O‘zini o‘zi band qilgan shaxslar	**Самозанятые лица**	**Self-employed persons**	Mehnat daromadi olishga yo‘naltirilgan, jismoniy va yuridik shaxslarga xizmatlar ko‘rsatish, ishlarni bajarish bo‘yicha shaxsiy mehnati bilan ishtirok etishga asoslangan faoliyatni mustaqil amalga oshiradigan, yakka tartibdagi tadbirkorlar sifatida ro‘yxatga olinmagan, mehnat staji hisobga olinishi va rag‘batlantiruvchi imtiyozlardan foydalanish huquqi bilan davlat soliq xizmati organlarida ro‘yxatdan o‘tkazilgan jismoniy shaxslar
Penya	**Пеня**	**Penalty fee**	Soliq to‘lovchi soliq to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilangan soliqlarni to‘lash muddatini buzgan taqdirda to‘lashi lozim bo‘lgan pul summasi

Soliq	**Налог**	**Tax**	Soliq kodeksida belgilangan, O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjetiga yoki davlat maqsadli jamg‘armasiga to‘lanadigan majburiy beg‘araz to‘lov
Soliq to‘lovchilar	**Налогоплательщики**	**Taxpayers**	Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga belgilangan soliqlar hamda yig‘imlarni to‘lash majburiyati yuklatilgan yuridik va jismoniy shaxslar
Soliq agentlari	**Налоговые агенты**	**Tax agents**	Soliq kodeksiga muvofiq zimmasiga soliqlarni hisoblab chiqarish, soliq to‘lovchidan ushlab qolish va budjet tizimiga o‘tkazish majburiyati yuklatilgan shaxslar
Soliq organlari	**Налоговые органы**	**Tax authorities**	Soliq qo‘mitasi, Yirik soliq to‘lovchilar bo‘yicha hududlararo soliq inspeksiyasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar (shaharlar) soliq inspeksiyalari
Soliq majburiyati	**Налоговое обязательство**	**Tax liability**	Soliq to‘g‘risidagi qonunchilik bilan soliq to‘lovchilar zimmasiga yuklatilgan soliqlarni va yig‘imlarni to‘g‘ri hisoblab chiqarish hamda o‘z vaqtida to‘lash majburiyati
Soliq qarzi	**Налоговая задолженность**	**Tax debt**	Soliq kodeksi maqsadida hisoblab chiqarilgan (hisoblangan) va belgilangan muddatlarda to‘lanmagan soliqlarning, shu jumladan ular bo‘yicha bo‘nak va joriy to‘lovlarning summalari, shuningdek Soliq kodeksida belgilangan muddatda to‘lanmagan moliyaviy sanksiyalar va penyalar
Soliq stavkasi	**Налоговая ставка**	**Tax rate**	Soliq stavkasi soliq bazasining o‘lchov birligiga nisbatan hisoblanadigan soliqning foizlardagi yoki mutlaq summadagi miqdorini ifodalaydi
Soliq imtiyozlari	**Налоговые льготы**	**Tax benefits**	Soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga boshqa soliq to‘lovchilarga nisbatan soliq

			to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan afzalliklar, shu jumladan soliqni to‘lamaslik yoki ularni kamroq miqdorda to‘lash imkoniyati
Umidsiz qarz	**Безнадежная задолженность**	**bad debt**	sud qarori bilan majburiyatning bekor qilinishi tufayli yoxud qarzdorning bankrot deb topilganligi, tugatish, qarzdorning vafoti yoki da’vo muddati tugashi sababli to‘lanishi mumkin bo‘lmagan qarz
Yakka tartibdagi tadbirkor	**Индивидуальный предприниматель**	**Individual entrepreneur**	Belgilangan tartibda ro‘yxatdan o‘tgan va yuridik shaxs tashkil etmagan holda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiradigan jismoniy shaxs
Yig‘im	**Сбор**	**Fees**	Budjet tizimiga Soliq kodeksida yoki boshqa qonunchilik hujjatlarida belgilangan majburiy to‘lov tushuniladi, bu yig‘imning to‘lanishi uni to‘lovchi shaxsga nisbatan vakolatli organ yoki uning mansabdor shaxsi tomonidan yuridik ahamiyatga ega harakatlarni amalga oshirish, shu jumladan unga muayyan huquqlarni yoxud ruxsat etuvchi hujjatlarni berish shartlaridan biri bo‘ladi.

GLOSSARIY-2

o’zbek tilida	Ingliz tilida	Rus tilida	o’zbek tilidagi mazmuni
Byujet tizimi	**Budget system**	**Бюджетная система**	Turli darajadagi byudjetlar va byudjet mablag’lari oluvchilar yig’indisini, ularni tashkil etishni va tuzish printsiplarini, shuningdek byudjet jarayonida paydo bo’ladigan ular o’rtasida o’zaro munosabatlarni o’zida ifodalaydi.
Byudjet profitsiti	**Budgetsurplus**	**Бюджетный избыток**	Muayyan davrda byudjet daromadlarining byudjet xarajatlaridan ortiq bo’lgan summasi.
Davlat byudjeti	**State budget**	**Государственный бюджет**	Davlat pul mablag’larining (shu jumladan, davlat maqsadli fondlari mablag’larining) markazlashtirilgan fondi bo’lib, unda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag’lar sarfi yo’nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Daromad solig’i	**Incometax**	**Подоходный налог**	To’g’ri soliqlarning asosiy shaklidir. Jismoniy yoki yuridik shaxslarning jami daromadidan amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq xujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarini chegirgan holda foizda hisoblangan ulushi.
Daromadlar to’g’risida deklaratsiya	**Income declaration**	**Декларация о доходах**	Dvidentlar – taqsimlashga mo’ljallangan aksionerlarning sof foydasi (daromadi); aksionerlik jamiyati yoki korxona sof foydasidan har bir aksiya uchun aksionerlarga ma’lum davrdan so’ng (har yili, ayrim hollarda – har chorakda) to’lanadigan daromad.
Daromad solig’ining shedulyar shakli	**Shedulyar income tax form**	**Шедулярная форма налога на доход**	Daromadning manbaini inobatga olgan holda uning qismlarga (shedulyarga) bo’linishini taqozo etadi. Har bir shedul o’ziga manbai oldida “tutish”ni maqsad qilib qo’yadi. Mamlakatda bu sohada olti shedul amal qilib, ularning ayrimlari Yana ichki taqsimlanishga ham egadir.
Jarima	**Penaltu**	**Санкция**	Soliqqa oid jinoyatlar uchun javobgarlik o’lchovidir.

Ikki marta soliqqa tortish	**Doubletaxation**	**Двойное налогообло-жение**	1.Turli soliqlarni daromad (kapital)ning yagona manbaidan olinishi; 2.Qo'shma korxona xorijiy ishtirokchisining foydasini xorijga o'tkazilayotgan paytda soliqqa tortish va xudi shu foydani xorijiy ishtirokchi mamlakatida soliqqa tortilishi; 3. Sof foyda (daromad) (korporatsiyalar foydasi) va undan to'lanadigan dividentlarni ular shaxsiy daromadga aylanayotgan paytda soliqqa tortish. Boshqa mamlakatda to'langan soliqlarni bu mamlakatda hisobga olish yoki bir mamlakatdagi soliqqa tortish manbaini ikkinchi mamlakatda oliqqa tortishdan ozod qilish yo'li bilan ikki marta soliqqa tortishdan qutilish mumkin.
Imtiyoz	**Privilege**	**Льгота**	Ma'lum bir majburiyatlarni bajarishdan qisman (yoki to'liq) ozod etish, ma'lum bir afzalliklarga (qulayliklarga) ega bo'lish, masalan, soliq imtiyoziga.
Import solig'i	**Import tax**	**Налог на импорт**	Bir necha mamlakatlardagi soliqlar guruhi, daromad sarf qilinayotgan paytda olinadi. Qo'shilgan qiymat solig'i va aktsizlar ana shunday soliq tarkibiga kiradi. Boj poshlinalarini ham iste'mol soliqlari qatoriga kiritish mumkin. Bu soliqlarning ayrimlari davlat foydasiga olinsa, boshqa bir qismi mahalliy byudjetlarga borib tushadi.
Yig'imlar	**Tolls**	**Пошлины**	Qonun aktlariga muvofiq belgilangan tartibda va shartlarda to'lovchilar tomonidan tegishli darajadagi byudjetlarga yoki byudjetdan tashqari fondlarga o'tkaziladigan majburiy badallar. Ularning tarkibiga savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig'im, shu jumladan, ayrim turdagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig'imlari, yuridik shaxslarni, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olganlik uchun yig'im, avtotrasport to'xtash joyidan foydalanganlik uchun yig'im, obodonchilik ishlari uchun yig'im va boshqalar kiradi.

Mahalliy soliqlar va yig'imlar	**Local taxes and fees**	**Местные налоги и сборы**	Mahalliy byudjetga olinadigan jismoniy va yuiridk shaxslarning majburiy to'lovlari. Ularning tarkibiga quyidagilar kiradi: mol-mulk solig'i, yer solig'i, savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig'im, shu jumladan, ayrim turdagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig'imlari, yuridik shaxslarni, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro'yxatga olganlik uchun yig'im, avtotransport to'xtash joyidan foydalanganlik uchun yig'im, obodonchilik ishlari uchun yig'im va boshqalar.
Mahalliy byudjet	**The local budget**	**Местный бюджет**	Davlat byudjetining tegishli viloyat, tuman, shahar pul mablag'lari fondini tashkil etuvchi bir qismi bo'lib, unda daromad manbalari va ularning tushumlari miqdori, shuningdek, moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Ma'muriy javobgarlik	**Administrative responsibility**	**Администра-тивная ответственность**	Ma'muriy huquqbuzarlikni sodir etganligi uchun fuqarolar va mansabdor shaxslar yuridik javobgarligining shakllaridan biri.
Ortiqcha to'lovlar	**Payment**	**Переоплата**	To'lovning byudjetga tushgan ortiqcha summasi. Odatda soliq to'lovchining boshqa to'lovlar bo'yicha mavjud bo'lgan boqimondalarini uzish uchun hisobga olinadi va bu to'g'rida unga ma'lum qilinadi yoki moliya organining qarori nusxasi va bankning tegishli ko'chirmasi asosida soliq to'lovchiga qaytariladi.
Penya	**Fine/surcharge**	**Пеня**	Qonunchilikda nazarda tutilgan yoki shartnoma majburiyati bo'yicha belgilangan vaqtdan kechikkan har bir kun uchun bitim bo'yicha qayd etilgan summaning foizdagi ulushi ko'rinishida qo'llaniladi.
Regressiv soliqqa tortish	**Regressivetaxation**	**Регрессивное налогообложение**	Soliq asosi (bazasi)ning o'sib borishi bilan soliq stavkasining pasayishini taqozo etadi. Soliq undirish og'irligi daromadga teskari proportsionaldir: daromad qancha kam bo'lsa, soliq to'lovchi uchun soliqning og'irligi shuncha og'irdir. Hozirgi paytda qo'shilgan qiymat solig'ining joriy etilishi

			bilan egri (bilvosita) soliqlarning regressivligi kuchayib bormoqda.
Real soliq	**Real tax**	**Реальный налог**	Soliq to'lovchining ayrim mulklarini soliqqa tortadigan to'g'ri soliqlardan iboratdir.
Rezidentlar	**Residents**	**Резиденты**	Kalendar yilida mamlakatda 183 kundan kam bo'lmagan muddatda yashagan, O'zbekistonda doimiy yashash joyiga ega bo'lgan va bo'lmagan soliq to'lovchilar (shu mamlakat hududida va undan tashqarida olinganlari ham) shu mamlakatda soliqqa tortilishi shart.
Respublika byudjeti	**Republican budget**	**Республиканс-кий бюджет**	Davlat byudjetining umumdavlat tusidagi tadbirlarni moliyalashtirishda foydalaniladigan qismi bo'lib, unda adromad manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek, moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Soliq agenti	**Taxagent**	**Налоговый агент**	Yuridik va jismoniy shaxslardan soliqni ushlab qolish va davlat byudjetiga o'tkazib beruvchi yuridik shaxslar. Bunda yuridik shaxslar, ular o'z faoliyatida bevosita yoki bilvosita ishga yollaganligi natijasida to'lanadigan ish haqidan, dividendlardan, doimiy muassasa orqali faoliyat ko'rsatmaydigan norezident yuridik va jismoniy shaxslardan ushlanishi lozim bo'lgan soliq summalarini ushlab qoladi va byudjetga o'tkazib beradi.Soliq agenti adabiyotlarda asosan fiskal agent sifatida e'tirof etiladi.
Soliqlar	**Taxes**	**Налоги**	Qonunda beliglangan tartibda stavka bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'ektlardan va fuqarolar (yuridik va jisoniy shaxslar)dan davlat tomonidan davlat yoki mahalliy byudjetga olinadigan majburiy to'lovlar. Soliq, yig'im, poshlina va boshqa to'lovlar deyilganda qonuniy aktlar asosida beliglangan tartibda va shartlarda to'lovchilar tomonidan tegishli darajadagi byudjetlarga yoki byudjetdan tashqaridagi fondlarga majburiy badallarning to'lanishi tushuniladi. Belgilangan tartibda olinadigan

			soliqlar, yig'imlar, poshlinalar va boshqa to'lovlarning yig'indisi soliq tizimini tashkil etadi.
Soliq bazasi	**The tax base**	**Налоговая база**	Soliq ob'ektining soliq stavkasi qo'llaniladigan miqdori. Hisoblanadigan soliq miqdori nafaqat soliq stavkalarining miqdoriga, shu bilan birgalikda soliq stavkasi qo'llaniladigan ob'ektning miqdoriga ham bog'liq bo'ladi.
Soliq kontseptsiyasi	**The concept of tax**	**Понятие налога**	Bu soliqlarni yo'nalishlarini aniq ilmiy asoslangan holda amalga oshirish g'oyalarining yaxlitligidir.
Soliq siyosati	**Tax policy**	**Налоговая политика**	Bu iqtisodiy siyosatning ajralmas bir bo'lagi bo'lib, davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyatidir. U tarkiban soliqlarni joriy etish, soliqqa oid huquqiy baza yaratish, joriy etilgan soliqlar va soliqsiz to'lovlarni amaliyotda ishlash mexanizmini shakllantirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan davlatning tegishli vakolatli organlari tomonidan kompleks tarzda olib boriladigan chora-tadbirlar yig'indisidir.
Soliq siyosati strategiyasi	**Tax policy**	**Стратегия налоговая политика**	Soliq siyosatining uzoq muddatli yo'nalishi bo'lib, ijtimoiy va iqtisodiy strategiya belgilab bergan ulkan masshtabli vazifalarni kelajakda bajarilishini ta'minlash ko'zda tutilgan moliyaviy tadbirlar yig'indisidir.
Soliq siyosati taktikasi	**Tax policy and tactics**	**Тактика налоговой политики**	Belgilangan soliq siyosati strategiyasi ijrosini ta'minlovchi, tez-tez o'zgarib turuvchi sayi-harakatlarni bildiradi, ya'ni qisqa muddatli va kichik masshtabli moliyaviy chora-tadbirlarni hal qilishga qaratilgan yo'nalishlar majmuasi - soliq siyosati taktikasi sifatida qaraladi.
Soliq sub'ekti	**The subject of tax**	**Субъект налогообложения**	Soliq to'lash majburiyati yuklangan yuridik va jismoniy shaxslar yoki boshqacha qilib aytganda soliq sub'ekti - bu soliqqa oid munosabatlarning tashkil etuvchi tomonlarning o'zaro majmuasi bo'lib, unda bir tomondan soliq to'lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) boshqa tomondan soliqni undirish vakolati yuklangan soliq xizmati organlari - Davlat soliq qo'mitasi, soliq

			boshqarmalari, tuman va shahar davlat soliq inspektsiyalari qatnashadi.
Soliq ob'ekti	**The object of the tax**	**Объект налогообложения**	Soliq to'lovchining soliq hisoblanadigan va soliqqa tortish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan daromadi, oboroti va mol-mulki tushuniladi. Soliq ob'ekti sifatida foyda yoki daromad, muayyan tovarlarni qiymati, yer maydoni, jismoniy va yuridik shaxslarning mulklari, tabiiy resurslardan foydalanish miqdori va boshqalar kiradi.
Soliq organlari	**Tax authorities**	**Налоговые органы**	Soliq qonunchiligiga rioya qilish, mamlakatning qonunlariga muvofiq belgilangan (o'rnatilgan) soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi, ularning to'liq va o'z vaqtida byudjetga o'tkazilishi ustidan nazoratni ta'minlovchi yagona mustaqil markazlashtirilgan tizim. Davlat soliq qo'mitasining yagona tizimiga kiruvchi soliq organlari davlat boshqaruvining markaziy organi (Davlat soliq qo'mitasi), viloyat, tuman va shahar soliq inspeksiyalaridan iboratdir.
Soliq imtiyozlari	**Tax incentives**	**Налоговые льготы**	Soliq to'lovchilarga soliqlar bo'yicha turli xil engilliklar bo'lib, ular vaqtinchalik va doimiy, to'liq yoki qisman va boshqa ko'rinishlarda berilishi mumkin.
Soliq manbai	**A source of tax**	**Источник налога**	Bu soliq to'lovchining to'laydigan soliqlari manbai, ya'ni daromadi. Soliq ob'ekti va soliq manbaini bir-biridan farqlash lozim. Ayrim soliq turlari bo'yicha, masalan, daromad (foyda)ga, yalpi daromadga, jismoniy shaxslarning daromadiga soliqlar bo'yicha soliq ob'ekti ham soliq manbai ham bir xil bo'ladi, ya'ni nima ob'ekt bo'lsa, uning o'zi manba hisoblanadi.
Soliq stavkasi	**Tax rate**	**Ставка налога**	Soliqqa tortish birligiga to'g'ri keluvchi soliqning hajmi (miqdori, darajasi). Qat'iy soliq stavkalari daromadlarga bog'liq bo'lmagan holda soliqqa tortish birligiga nisbatan absolyut summalarida o'rnatiladi.
Soliqqa tortish birligi	**Unit of taxation**	**Единица налогообложения**	Bu ob'ektning o'lchov birligi. Masalan, daromad yoki mol-mulk solig'ida ob'ektning o'lchov birligi bo'lib uning so'mdagi bahosi ifodalansa, yer solig'ida o'lchov birligi bo'lib kv.m. yoki gektar

			hisoblanadi.
Soliqqa tortish predmeti	**The subject of taxation**	**Предметом налогообложения**	Soliq solinadigan daromad, oborot, mol-mulk va boshqalarga bo'lgan huquq emas, balki ularning o'zidir, ya'ni soliq solish ob'ekti bo'lib biror-bir soliq predmetiga bo'lgan huquq tushunilsa, predmet bo'lib ana shu egalik qilinadigan daromad, yer uchastkasi, imorat va boshqalarning o'zi tushuniladi.
Soliq tizimi	**The tax system**	**Налоговая система**	Mamlakat doirasida (hududida) to'lovlardan (yuridik va jisoniy shaxslardan) belgilangan tartibda olinadigan soliqlar, yig'imlar va boshqa to'lovlar hamda ular tarkibiy tuzilishining shakli va uslublari yig'indisi.
Soliq qonunchiligi	**Tax legislation**	**Налоговое Законода-тельство**	Davlatda soliqlarning turi, ularni undirish mexanizmi va soliq majburiyatlarining vujudga kelishi, o'zgarishi va to'xtatishini tartibga solib turuvchi yuridik me'yorlar yig'indisi; moliyaviy huquq instituti. Soliq huquq davlatning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi (qurilishi), uning vazifa va funksiyalari bilan belgilanadi.
Soliq tushumlari	**Tax revenues**	**Налоговые поступления**	Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan byudjet daromadlari va xarajatlari klassifikatsiyasining daromadlari qismidagi har bir soliq va boshqa majburiy to'lovlarga mo'ljallangan qism, band, kod va moddaga muvofiq vakolotli banklarning hisob-kitob schyotiga yoziladigan, hisoblangan va haqiqatda kelib tushgan soliq badallari (to'lovlari) va moliyaviy sanktsiyalar.
Soliq nazorati	**Financial control**	**Налоговый контроль**	Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'liq va o'z vaqtida to'lanishini ta'minlash ustidan nazorat.
Soliq deklaratsiyasi	**Tax Declaration**	**Налоговая декларация**	Soliq to'lovchining soliq organiga ma'lum bir davr oralig'idaolgan daromadlari hamda unga qo'llaniladigan chegirma va imtiyozlarni o'zida aks ettirgan maxsus shakldagi rasmiy bayonoti. Soliq organi unga va amaldagi soliq stavkalariga asoslanib, to'lanishi belgilangan soliq summalari undirilishini nazorat qiladi

Soliq majburiyati	**Taxliabilities**	**Налоговые обязательства**	Soliqlarni hisoblash va to’lash yuzasidan talab etiladigan va bajarilishi shart bo’lgan majburiyatlarni o’zida aks ettirgan iqtisodiy munosabatlar majmui. Bu jarayonda davlat o’zining vakolatli organlari orqali soliq to’lovchidan mazkur majburiyatlar bajarilishini talaba etish huquqiga egadir
Soliq mexanizmi	**The tax mechanism**	**Налоговый механизм**	Davlat, jamiyat va alohida sub’ektlarning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarini qondirish yuzasidan markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan pul mablag’lari fondlarini tashkil etish bilan bog’liq ob’ektiv munosabatlarni boshqarish usullari yig’indisi.
Soliq yuki	**The tax burden**	**Налоговое бремя**	Soliq to’lovchining muayyan vaqt oralig’ida to’lagan soliqlari yig’indisini ifodalaydi. Bunda soliq to’lovchilarning to’laydigan barcha soliqlar va soliqsiz majburiy to’lovlarining yig’indisini ifodalanadi. Soliq yukining aniq soliq to’lovchilar zimmasiga qancha to’g’ri kelganligini aniqlash ancha murakkab jarayon hisoblanadi.
Soliq organi	**Taxauthority/ taxbodies**	**Налоговый орган**	Amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq, soliqlar undirilishini amalga oshiruvchi davlat organlari tizilmasi.
Soliq to’lovchi	**Taxpayer**	**Налогоплательщик**	Qonunchilikka ko’ra, tegishli soliqlarni to’lash majburiyati zimmasiga yuklatilgan yuridik yoki jismoniy shaxs.
Xalqaro ikki tomonlama soliqqa tortish	**International double taxation**	**Международное двойное налогообложе-ние**	Xalqaro ikki tomonlama soliqqa tortish deganda ikki yoki undan ortiq mamlakatda bir soliq to’lovchining faoliyati aynan bir xil yoki o’xshash soliq turi bilan bir vaqtning o’zida soliqqa tortish ifodalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati
O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari

O‘zbekiston Respublikasining kodekslari va qonunlari

1. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

2. O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

3. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

4. O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

5. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

6. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

7.O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-886-son, 2023-yil 25-dekabr.

8. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2025-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-1055-son, 2024-yil 25-dekabr.

8. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Soliq va budjet siyosatining 2024-yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida. O‘RQ-891-son, 2023- yil 28-dekabr.

9.O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat boji to‘g‘risida O‘RQ-600-sonli. 2020 yil 6-yanvar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va qarorlari

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Jismoniy shaxslarning jami daromadini deklaratsiyalash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-3127-son, 2002-yil 5-sentabr.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Fuqarolarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar hamda o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasini o‘tkazish to‘g‘risida. PF-5421-son, 2018-yil 20-aprel.

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Tadbirkorlik sub’ektlarni tugatish tartib-taomillarini soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-5739-son, 2019-yil 7-iyun.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Soliq va bojxona imtiyozlari berilishini yanada tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-5755-son, 2019-yil 27-iyun.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish,tadbirkorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik sub’ektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to‘g‘risida. PF-5780-son, 2019-yil 13-avgust.

15.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Savdo va xizmat ko‘rsatish sohasidagi hisob-kitoblar tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ushbu sohada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-5813-son, 2019-yil 6-sentabr.

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Alohida soliq va bojxona imtiyozlarini bekor qilish to‘g‘risida. PF-6011-sonli, 2020-yil 19-iyun.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo‘yicha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-6098-son, 2020-yil 30-oktabr.

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Resurs soliqlari va mol-mulk solig‘ini yanada takomillashtirish to‘g‘risida. PF-6121-son, 2020-yil 3-dekabr.

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yer munosabatlarida tenglik va shaffoflikni ta’minlash, yerga bo‘lgan huquqlarni ishonchli himoya qilish va ularni bozor aktiviga aylantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-6243-son, 2021-yil 8-iyun.

20.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida. PF-60-sonli, 2022-yil 28-yanvar.

21. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Aholini hunarmandchilikka jalb qilish va hunarmandchilik faoliyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-91-sonli, 2023-yil 12-iyun.

22. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yoshlar siyosati va sport vazirligi tashkil qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish, shuningdek, ba’zilarini o‘z kuchini yo‘qotgan deb hisoblash to‘g‘risida. PF-92-sonli, 2023-yil 12-iyun.

23. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Kambag‘allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o‘zaro manfaatli hamkorlik o‘rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-93-sonli, 2023-yil 12-iyun.

24. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida. PF-158-sonli, 2023-yil 11-sentabr.

25. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Kichik va o‘rta biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-193-sonli, 2023-yil 10-noyabr

26. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Ish haqi, pensiyalar va nafaqalar miqdorini oshirish to‘g‘risida. PF-196-sonli, 2023-yil 17-noyabr.

27. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo‘g‘in sifatida ishlashini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-209-sonli, 2023-yil 21-dekabr.

28. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish va hisobga qo‘yish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida. PQ-2646-son, 2016-yil 28-oktabr.

29. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2017-2020-yillarda shaharlarda arzon ko‘p kvartirali uylarni qurish va rekonstruksiya qilish dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-2660-son, 2016-yil 22-noyabr

30. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2017-2018 yillarda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Mo‘ynoq tumanini iqtisodiy rivojlantirish va aholi bandligini ta’minlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-2803-son, 2017-yil 28-fevral.

31. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Navoiy viloyatining Tomdi, Uchquduq, Konimex, Nurota tumanlari va Zarafshon shahrini kompleks rivojlantirish hamda aholisi bandligini ta’minlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-3301-son, 2017-yil 29-sentabr.

32. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Maktabgacha ta’lim tizimini yanada rag‘batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-3651-son, 2018-yil 5-aprel.

33. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Aholi bandligini ta’minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-3856-son, 2018-yil 14-iyul.

34. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-4389-son, 2019-yil 10-iyul.

35. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-4539-sonli, 2019-yil 28-noyabr.

36. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Tadbirkorlik faoliyati va o‘zini o‘zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-4742-sonli, 2020-yil 8-iyun.

37. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-4819-son, 2020-yil 7-sentabr.

38. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2021-2023 yillarda Surxondaryo viloyati Uzun tumani Bobotog‘ hududini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-4995-son, 2021-yil 17-fevral.

39. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Chakana savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida nazorat-kassa texnikasidan foydalanishni takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-5252-sonli, 2021-yil 4-oktabr.

40. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning bandligiga ko‘maklashish hamda ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-57-sonli, 2021-yil 21-dekabr.

41.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Baliqchilik tarmog‘ini yanada rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-83-sonli, 2022-yil 13-yanvar.

42.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Kapital bozorini qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-90-sonli, 2022-yil 17-yanvar.

43. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Avtotransport vositalarini boshqarishda va yo‘nalishsiz taksi faoliyatini amalga oshirishda qo‘shimcha qulayliklar yaratish to‘g‘risida. PQ-311-sonli, 2022-yil 7-iyul.

44. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Norasmiy bandlik ulushini qisqartirish hamda mehnat resurslari balansini zamonaviy yondashuvlar asosida shakllantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-366-sonli, 2022-yi 30-avgust.

45. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Kasanachilikni yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-70-sonli, 2023-yil 23-fevral.

46. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Aholini kichik va o‘rta biznesga keng jalb qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-366-sonli, 2023-yil 15-noyabr.

47. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Charm-poyabzal va mo‘ynachilik sohalarida islohotlarni yanada jadallashtirish va sohaning eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-331-sonli, 2023-yil 11-oktabr.

48. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston mahallalari uyushmasi faoliyatini yo‘lga qo‘yish va mahallalarda boshqaruv tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-402-sonli, 2023- yil 21-dekabr.

49. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston Respublikasining “2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-422-sonli, 2023-yil 29-dekabr.

50. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Aholi xonadonlarida sanoat usulida mahsulot ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash hamda tomorqa va dehqon xo‘jaliklarida yangi zaxiralarni ishga solishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-115-sonli, 2024-yil , 5-mart

51. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qishloq xo‘jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtiruvchi, ishlab chiqaruvchi va ularni eksport qiluvchi tadbirkorlar bilan o‘tkazilgan muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-146-sonli, 2024-yil 1-aprel.

52. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Tadbirkorlik subyektlariga subsidiyalar, imtiyozlar va preferensiyalarni taqdim etish tartiblarini

takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-193-sonli, 2024-yil 24-may.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari

53. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Yakka tartibdagi tadbirkorlar shug‘ullanishi mumkin bo‘lgan faoliyat turlari ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida. 6-son, 2011-yil 7-yanvar.

54. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish va hisobga qo‘yish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida» 2016-yil 28-oktabrdagi PQ-2646-son Qarorini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 66-son, 2017-yil 9-fevral.

55. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Mahalliy budjetlarning daromadlar bazasini kengaytirish zaxiralarini aniqlash ishlarini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 445-son, 2017-yil 29-iyun.

56. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Ishlab chiqarish maydonlaridan foydalanish samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 666-son. 2019-yil 13-avgust.

57. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Tadbirkorlik sub’ektlarini ixtiyoriy tugatish va ularning faoliyatini to‘xtatish tartibi hamda Moliya-xo‘jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan tadbirkorlik sub’ektlarini davlat reestridan chiqarish tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida. 704-son, 2019-yil 21-avgust.

58. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori.Toshkent viloyatining Bo‘stonliq tumanida tajriba tariqasida soliq solish ob’ektlarini hisobga olish va soliq ma’muriyatchiligining alohida tartibini joriy etish to‘g‘risida. 107-son, 2020-yil 20- fevral.

59. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. O‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida faoliyatni amalga oshirish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida. 806-son, 2020-yil 23-dekabr.

60.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Soliq to‘lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va qo‘shilgan qiymat solig‘ining o‘rnini qoplash tartibini soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 595-son, 2021-yil 22-sentabr.

61.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan yollangan xodimlarni davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo‘yish hamda soliq solinadigan daromadlar va chegiriladigan xarajatlar hisobini yuritishni tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 707-son, 2021-yil 22-noyabr.

62.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Soliq to‘lovchilarni hisobga qo‘yish sohasidagi ayrim davlat xizmatlarini ko‘rsatish bo‘yicha ma’muriy reglamentlarni tasdiqlash to‘g‘risida. 150-son, 2022-yil 2-aprel.

63. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. “Mahalla yettiligi” faoliyatini samarali tashkil etish hamda hokim yordamchisi, yoshlar

yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, ijtimoiy xodim va soliq inspektori faoliyatini eng muhim samaradorlik ko‘rsatkichlari (KPI) bo‘yicha baholashda mahalla raisining ishtirokini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida. 292-son, 2024-yil 18-may.

64. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Mahallabay ishlashga mas’ul bo‘lgan shaxslar faoliyatini va hamkorligini samarali ta’minlash hamda “Mahalla yettiligi” faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 137-son, 2024-yil 15-mart

Boshqa normativ-huquqiy xujjatlar

65. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2010-yil 24-martdagi 24, 2010-15-son qarori bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston Respublikasi oliy o‘quv yurtlarida ta’lim olish uchun yo‘naltiriladigan mablag‘larga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bo‘yicha imtiyozni qo‘llash tartibi to‘g‘risidagi NIZOM». O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 27-mayda 2107-son bilan ro‘yxatga olingan.

66. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining qarori. Soliq hisobotining shakllarini tasdiqlash to‘g‘risida. 2020-03-son, 2020-yil 28-yanvar. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2020-yil 24-fevralda ro‘yxatdan o‘tkazilgan, ro‘yxat raqami 3221.

Darslik va o‘quv qo‘llanmalar

67.Coleman et al, New Zealand Taxation 2020: Principles, Cases and Questions, Thomson Reuters, Wellington NZ.

68.New Zealand Taxation 2020: Casebook, Thomson Reuters, Wellington, NZ.

69. Налогообложение физических лиц : учебник и практикум для академического бакалавриата / Л. И. Гончаренко и др. ; под редакцией Л. И. Гончаренко. - Москва: Издательство Юрайт, 2019. - 363 с.

70. Налоги и налогообложение : учебник и практикум для академического бакалавриата / под ред. Г. Б. Поляка, Е. Е. Смирновой. - 3-е изд., перераб. и доп. -М. : Издательство Юрайт, 2018. - 385 с

71. Налогообложение физических лиц : учебник для вузов / Л. И. Гончаренко [и др.] ; под редакцией Л. И. Гончаренко. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва : Издательство Юрайт, 2024. - 322 с.

72. Jo‘rayev.A.S. va boshqalar. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish. Darslik. - T.: “Iqtisodiyot-moliya”, 2019 y. - 432 b.

73.Н.И.Яшина, М.Ю.Гинзбург, Л.А.Чеснекова, Е.А.Иванова. Налоги и налогообложение практикум. Учебное пособие. М.:ИНФРА-М. 2019.-118с.

74.В.А.Водопьянова. Налоги и налогообложение. Учебное пособие. М.:ИНФРА-М. 2018.-175 с.

75.Романов А.Н., Колчин С.П. Налоги и налогообложение. Учебное пособие. Москва, Инфра-М. 2018, 385-стр.

76. Z.Ergashev, A.G‘iyosov, G‘. Ruziyev. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish: nazariya va amaliyot. O‘quv qo‘llanma. - T.: “Iqtisodiyot-moliya”, 2022 y. - 420 b.

77. Agzamov A.T. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish-1. Darslik. T: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2024. 304 bet..

78. Agzamov A.T. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish-2. Darslik. T: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2024. 232 bet..

79. Tuxliyev B.K., Agzamov A.T. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. T: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2022. 468 bet.

80. И.Ахмадхонов. Солиқ солиш асослари. Ўқув қўлланма. – Т.: «Kafolat print company» нашриёти. 2024. -241 б. ISBN 978-9943-385-37-4 УЎК: 811.512.133'373.231 КБК: 81.2. Узб-3 А 34

Axborot manbaalari

77. www.gov.uz - O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali.

78. www.lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.

79. www.soliq.uz - Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi rasmiy sayti.

80.www.stat.uz - O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti.

MUNDARIJA:

	KIRISH	**3**
I-BOB	**«JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH-2» FANINING PREDMETI VA METODI**	**5**
1.1-§.	«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanini o‘qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi	5
1.2-§.	Fanning o‘rganish ob’ekti, predmeti, vazifasi va o‘rganish usullari	7
1.3-§.	«Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish-2» fanining mutaxassis kadrlarni tayyorlashdagi roli	9
	Tayanch so‘z va iboralar	10
	Nazorat savollari	10
	Test savollari	11
II-BOB	**JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN MOL-MULK SOLIG‘I**	13
2.1-§.	Mulk, mulk turlari, mulk huquqi va jismoniy shaxslarda mulk huquqining yuzaga kelishi	13
2.2-§.	Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig‘ini undirishning zarurligi, mol-mulk solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar	20
2.3-§.	O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining rivojlanish tarixi	23
2.4-§.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i ob’ekti va bazasi	28
2.5-§.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va soliq stavkalari	34
2.6-§.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi	39
2.7-§.	Mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari	54
	Tayanch so‘z va iboralar	57
	Nazorat savollari	58
	Test savollari	58
III-BOB	**JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG‘I**	**61**
3.1-§.	Jismoniy shaxslarning yer uchastkalariga nisbatan huquqlarining yuzaga kelishi	61
3.2-§.	Yerdan foydalanganlik uchun soliq to‘lash zarurligi va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar	68
3.3-§.	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i ob’ekti va bazasi	71
3.4-§.	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar hamda soliq stavkalari	73
3.5-§.	Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi	79
3.6-§.	Ayrim hollarda yer solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari	86
	Tayanch so‘z va iboralar	88
	Nazorat savollari	88
	Test savollari	89

IV-BOB	**JISMONIY SHAXSLARNING AYRIM TOIFALARI TOMONIDAN TO‘LANADIGAN IJTIMOIY SOLIQ, DAVLAT BOJLARI VA YIG‘IMLARI**	**91**
4.1-§.	Ixtiyoriy tarzda jismoniy shaxslar tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lash va uning o‘ziga xos afzalliklari	91
4.2-§.	Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ijtimoiy soliqni to‘lashning o‘ziga xos jihatlari	95
4.3-§.	Jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadigan davlat bojlari turlari	101
4.4-§.	Yig‘im turlari	108
	Tayanch so‘z va iboralar	111
	Nazorat savollari	111
	Test savollari	112
V-BOB	**JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH YO‘NALISHIDAGI DASTURIY MAHSULOTLAR**	**117**
5.1-§.	«Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» («Soliq inspektorining avtomatlashtirilgan ish joyi»-jismoniy) dasturiy mahsuloti va uning o‘ziga xos jihatlari	117
5.2-§.	«Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuloti	128
5.3-§.	«Veb so‘rov» axborot tizimi	131
5.4-§.	Jismoniy shaxslarga ko‘rsatilayotgan soliq tizimidagi interaktiv xizmatlar va ularning imkoniyatlari	132
	Tayanch so‘z va iboralar	137
	Nazorat savollari	137
	Test savollari	137
VI-BOB	**JISMONIY SHAXSLARNING SOLIQ QARZDORLIGI VA UNI UNDIRISH CHORA-TADBIRLARI**	**140**
6.1-§.	Jismoniy shaxslarning soliq qarzdorligi va uning hisobini yuritish	141
6.2-§.	Soliq qarzdorligini undirish bo‘yicha soliq organlari harakatlari	155
6.3-§.	Yakka tartibdagi tadbirkorning soliq qarzini undirish bo‘yicha soliq organlari harakatlari	157
	Tayanch so‘z va iboralar	162
	Nazorat savollari	162
	Test savollari	163
VII-BOB	**JISMONIY SHAXSLAR TOMONIDAN SOLIQ MAJBURIYATLARINI BAJARILISHINI NAZORAT QILISH**	**165**
7.1-§.	Jismoniy shaxslar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarilishini nazorat qilishda mahallaga biriktirilgan soliq inspektorining faoliyatini tashkil qilish	165
7.2-§.	Mahallaga biriktirilgan soliq inspektorining asosiy vazifalari	174
7.3-§.	Mahallaga biriktirilgan soliq inspektori tomonidan jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlari bajarilishini ta’minlash	178
	Tayanch so‘z va iboralar	183
	Nazorat savollari	183
	Test savollari	184

VIII-BOB	**JISMONIY SHAXSLARNING SOLIQQA OID HUQUQBUZARLIKLARI VA ULAR UCHUN JAVOBGARLIK CHORALARI**	**187**
8.1-§.	Soliqqa oid huquqbuzarlik tushunchasi va jismoniy shaxslarning javobgarlik holatlari	187
8.2-§.	Moliyaviy sanksiyalar va ularni qo‘llash tartibi	193
8.3-§.	Jismoniy shaxslar tomonidan sodir etiladigan soliqqa oid huquqbuzarliklarning turlari hamda ularni sodir etganlik uchun javobgarlik (ma’muriy va jinoiy javobgarlik) choralari	199
	Tayanch so‘z va iboralar	207
	Nazorat savollari	207
	Test savollari	207
IX-BOB	**JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR AMALIYOTI**	**210**
9.1-§.	Xorijiy davlatlarning soliq modellari	210
9.2-§.	Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish amaliyoti	219
9.3-§.	Xorijiy mamlakatlarda jismoniy shaxslarning ko'chmas mulklarini soliqqa tortishning o‘ziga xos jihatlari	229
	Tayanch so‘z va iboralar	234
	Nazorat savollari	234
	Test savollari	235
	Glossariy	237
	Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	248

G‘. RUZIYEV, A. AGZAMOV

JISMONIY SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH-2

DARSLIK

Muharrir:

Sahifalovchi:

Musahhih: